38. 2.
33

PETŐFI
ÖSSZES KÖLTEMÉNYEI

BEVEZETÉSSEL ÉS JEGYZETEKKEL
KIADJA

VOINOVICH GÉZA,
A M. T. AKADÉMIA, A KISFALUDY-TÁRSASÁG ÉS
A PETŐFI-TÁRSASÁG TAGJA

MÁSODIK KÖTET

BUDAPEST, 1921
FRANKLIN-TÁRSULAT
MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA
KIADÁSA

M. T. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

M.T. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

M. Tr.
an.
258.2

PETŐFI ÖSSZES KÖLTEMÉNYEI

BEVEZETÉSSEL ÉS JEGYZETEKKEL

KIADJA

VOINOVICH GÉZA,

A M. T. AKADÉMIA, A KISFALUDY-TÁRSASÁG ÉS
A PETŐFI-TÁRSASÁG TAGJA

MÁSODIK KÖTET

BUDAPEST, 1921
FRANKLIN-TÁRSULAT
MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA
KIADÁSA

MAGY. AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

M.T. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

1847.

EGY BARÁTOM AZ IFJUSÁG...

Egy barátom az ifjuság,
Maholnap már ez is itt hágy,
S másra, tudom, helyébe nem
Akadok,
Jaj istenem, be magamra
Maradok.

Attól tartok, hogy ezután
Nem szeret már engem leány,
Vagy ha szeret, én nem tudom
Szeretni,
Kacsintanak, de hiába,
Szemei.

Attól tartok, hogy ezután
Nem gyűlölök már igazán;
Tán magam nem leszek rosz, de
Mi haszna?
Ha hidegen vállat rántok
A roszra.

Ha már ifjuságom elmegy,
Csak e kettő maradjon meg;
Legyek képes, a ki hogyan
Érdemli,
Teljes szívből szeretni és
Gyűlölni!

(Pest.)

Mily méla hang a fiatal költőtől, ki újév napján érte el nagykorúságát! Bizonyos, hogy annyi küzdelem és lelki harcz között ő többet élt, mint más, 24 éves koráig, s természetében mindig volt valami — érthető — szomorú vonás, még jó kedvében is; most nehéz körülményei s hűlő szerelme közt természetes e búcsú komoly érzése, mely rokon évvégi költeményeivel.

HA FÉRFI VAGY, LÉGY FÉRFI.

Ha férfi vagy, légy férfi,
S ne hitvány, gyönge báb,
Mit kény és kedv szerint lök
A sors idébb-odább.
Félénk eb a sors, csak csahol;
A bátraktól szalad,
Kik szembe szállanak vele...
Azért ne hagyd magad!

Ha férfi vagy, légy férfi,
S ne szád hirdesse ezt,
Minden Demosthenesnél
Szebben beszél a tett.
Épits vagy ronts, mint a vihar,
S hallgass, ha müved kész,
Mint a vihar, ha megtevé
Munkáját, elenyész.

Ha férfi vagy, légy férfi,
Legyen elved, hited,
És ezt kimondd, ha mingyárt
Véreddel fizeted.
Százszorta inkább éltedet
Tagadd meg, mint magad;
Hadd veszszen el az élet, ha
A becsület marad.

Ha férfi vagy, légy férfi,
Függetlenségedet
A nagy világ kincséért
Árúba ne ereszd.
Vesd meg, kik egy jobb falatért
Eladják magokat.
«Koldúsbot és függetlenség!»
Ez légyen jelszavad.

Ha férfi vagy, légy férfi,
Erős, bátor, szilárd;
Akkor, hidd, hogy sem ember
Sem sors könnyen nem árt.
Légy tölgyfa, mit a fergeteg
Ki képes dönteni,
De méltóságos derekát
Meg nem görbítheti.

(Pest.)

Az előbbi verrsel kapcsolatban ez mintegy beköszöntő a férfikor küszöbén. Orlai Petrich, Sass István mondják, hogy szerette Horatiust, s Havas szerint e költeményt is «Horatius férfias szellemü ódái inspirálták (Carm. III—III.).» A kevéssé horatiusi íge, a «Bettelsack und Freiheit», az ő fiatal éveinek elszánt jelszava volt; ezt vallotta 42-ben Beck Károly számára németül írt rövid önéletrajzában.

KUTYAKAPARÓ.

Kivül-belül szomorú csárda ez
A Kutyakaparó,
Éhen-szomjan szokott itt maradni
A jámbor útazó,
Mert eledelt nem kap, és hogyha csak
Rá pillant borára,
Megátkozza Nóét, hogy szőlőt is
Vett be a bárkába.

A kis szobán hosszu vékony asztal
Nyujtózkodik végig,
Feldőléstül erőtlen lábai
Már csak alig védik.
A mily hosszu az asztal, mellette
Olyan hosszu a pad,
Közepe, nem a sok űlés, hanem
Vénség miatt horpad.

Átellenben az ágy. Réges-régen
Lehetett megvetve,
Lefeküdni beléje, nem támad
Senkinek is kedve.

Fejét egyik vállára bocsátá
A pufók kemencze,
Redők gyanánt tisztes agg homloka
Meg van repedezve.

Mogorva vén ember itt a csaplár,
Szavát sem hallani,
Szájat ő csak azért tart, hogy legyen
Mivel ásítani.
Ilyen a csaplár, a vén Dömötör;
Hát a felesége?
Ez takaros menyecske lehetett
Annak idejébe'.

De az idő a szegény jó asszonyt
Megviselte rútul,
Noha ötven, ötvenöt esztendőn
Még nem igen van túl.
Boglyas fakó haja beillenék
Repcze-petrenczének,
És melléje mingyárt szörnyü képe
Madárijesztőnek.

Ő sem igen beszél; s ha szól, száját
Szidalomra nyitja,
Hogy a vármegye a betyárokat
Már mind kipusztítja:
Még mikor a világ ezeké volt,
Ha nem csordult, cseppent,
De ezek híjával a kereset
Egészen megcsökkent. —

Odabenn a Kutyakaparóban
Igy forog a világ,
Ily szomorún, s az ember vidámabb
Dolgot kivül se lát.
Ablaka csak egy van, és annak is
Üveg csak a fele,
Fele pedig ó kalendáriom
Kitépett levele.

Pendelyes gyerek voltam még, mikor
Az az eső esett,
Mely falának két-harmadrészéről
Levitte a meszet,
S a mi rajta imitt-amott maradt,
Az egészen sárga,
S korommal irt furcsa figurákkal
Van tele firkálva.

Pózna végén abroncs a czégére,
Ha véle összevesz
A szellő, mint az akasztott ember,
Oly búsan lengedez.

Jószágból a csaplárnak nem jutott
Egyéb egy kuvasznál;
A ház végén szundikál naphosszat,
Nem árt, nem is használ.

És a milyen maga ez a csárda,
Olyan a vidéke,
Körülötte a homokbuczkáknak
Se hossza se vége.
A meztelen homokban alig teng
Egy-két gyalogbodza,
Mely fekete gyümölcsét nyaranként
Kedvetlenül hozza.

A harangszó a távol falukból
Meghalni jár ide,
S az eltévedt madár körülnéz csak
S odább megy ízibe.
Még a nap sem süt itt ugy, mint máshol;
Bágyadtabb sugára,
Mintha szánakozva tekintene
Ez árva csárdára.

A csárdától vagy száz lépésnyire,
Kopár dombtetőn fent,
Senki által meg nem látogatva,
Áll egy régi kőszent;
Ennek is valaki egy kopott tarisznyát
Akasztott nyakába,
Mintha mondta volna: menj isten hirével,
Mit állsz itt hiába!

(Pest.)

A győri *Hazánk*ba volt szánva, Kovács Pál lapjába, de a censor fennakadt az utolsó versszakon, s a *kőszent*et csak kipontozva engedte kinyomatni, igy: *kősz . . t.* Salamon Ferencz azt irja e versről: «Félig tájfestés, félig genre-kép. A pusztulás, hanyagság s egyhangúság, sőt a megtestesült unalom tán sohasem volt elevenebb s érdekesebb képben állitva elénk. A kép nagyon szomorú s igen prózai volna, ha humor nem vegyülne az egészbe. A mint a tárgyak megszólalnak s a mint a csaplár és csaplárné beszél, épen a naivságban van bizonyos komikum.

A költő az egész műben egy megjegyzést sem tesz. Rajzol, és nem elmélkedik. — Fölteszi az egész költemény koronáját az utolsó versszak, mely az elhagyatottság, hiábanvalóság festésében és a humorban tetőpontot ér. A mily szomorú és különös e táj, ép oly méla és humoros a hangulat, s a hangulathoz rendkívül jól illik az a sajátságos, csupán e czélra feltalált versmérték, mely lassúságában neki-neki iramodik, hogy nyomban lankadozva lassítsa lépteit.»

SZOMORÚ ÉJ.

Éjfél lesz, és én még sem alhatom,
Mert gondomat el nem altathatom.
Mi fog történni vélem s a hazával?
E kettős kérdés tépi lelkemet.
Ah, nem érem be a magam bajával,
Még te is gyötresz, hazaszeretet!

Ez hát a költő sorsa, mindig ez,
Hogy örök vészű tengeren evez?
S mit ér, ha őt a haragos habokból
Mentő sajkával partra is tevék,
Ha itt az bántja, hogy mi lesz azokból,
Kik ott maradtak a hajóba' még?

Apám, apám, mért is taníttatál,
Miért az eke mellett nem hagyál?
A könyvet szép, de csalfa tündér lakja;
Ha fölnyitod, megkapja szívedet,
És fölvisz a legragyogóbb csillagra,
De le nem hoz .... a magasból levet.

Inkább a napba, mint a könyvbe nézz.
A napvilágtól szemed fénye vész.
Nem így a könyvvel; oly világ van ebben,
Mely erősíti még szemeidet,
S közel hoz mindent ... s minden vajmi szebben
Tünik föl, hogyha távol nézheted.

Miért tanultam? mért nem maradék
Földmívelő, a minek szánt az ég?
Nem tölteném most kínos virasztással
A végtelenbe nyúló éjszakát;
Lelkem fölött az álom víg dallással
Madár módjára ringatná magát.

Volnék földmíves, vagy volnék juhász!
Ki messze, kint a pusztákon tanyáz,
S mig ellegelget kolompolva nyája,
Ő hűs bokorba vészi bé magát,
S nem hallja senki sem, ugy fujdogálja
Saját kedvéért a kis furulyát.

Vasárnap tisztát venni haza jár,
Hol a szerelmes lyányka várja már.
A lyányka jó, fris, szereti a dolgot,
S oly szép, mint a megszületett tavasz;
Csókot kap és ád a juhász, s ő boldog,
Hiszi tehát, hogy a világ is az.

(Pest.)

Egy költő élete sem ment a csüggedés ily óráitól. Arany is mondotta, az elnyomatás éveiben, hogy «Letészem a lantot!» Petőfinél most subiectiv alapja van: a maga nehéz sorsa és szüleié, s hazafi gondja. Az egyszerű élet vágya természetesen merül föl nála, a ki úgy szerette a népet s egyszerű életét. Kiszínezi azt, egész genre-képbe megy át, s megpihen és földerül e rajzon; jellemző ez a néphez való szeretetére.

PALOTA ÉS KUNYHÓ.

Miért vagy oly kevély, te palota?
Uradnak fényében kevélykedel? . . . .
Azért van rajta gyémánt, hogy szive
Mezítelenségét takarja el.
Szakítsd le a czafrangokat,
Mit rá szolgája aggatott,
S nem ismersz isten munkájára,
Oly nyomorúság marad ott.

S hol vette gazdád ama kincseket,
Mik semmiből őt mindenné teszik?
Ott, hol a héja a kis madarat,
Mit szétszakít, melynek vérén hizik.
A héja vígan lakomáz,
S szomszéd bokornak fészkiben
Madárfiúk zokognak, várván
Anyjokra, mely meg nem jelen.

Fitogtasd csak, te gőgös palota,
Az orzott kincsek ragyogásait,
Ragyogj csak, ugy sem ragyogsz már soká,
Meg vannak már számlálva napjaid.
S kivánom, hogy minél elébb
Láthassam omladékodat,
S hitvány lakóid összezúzott
Csontját az omladék alatt! — —

S te kis kunyhó a magas palota
Szomszédságában, mért szerénykedel?
Miért bújtál a lombos fák mögé,
Azért-e, hogy inséged födjed el?
Fogadj be, kis sötét szoba;
Nekem nem kell szép öltözet,
De szép szív . . . . s a sötét szobákban
Találni fényes szíveket.

Szent a küszöb, melyen beléptem én,
Oh szent a szalmakunyhók küszöbe!
Mert itt születnek a nagyok, az ég
A megváltókat ide küldi be.
Kunyhóból jő mind, a ki a
Világnak szenteli magát,
S a nép még is minden felől csak
Megvetést és inséget lát.

Ne féljetek, szegény jó emberek,
Jön rátok is még boldogabb idő;
Ha mult s jelen nem a tiétek is,
Tiétek lesz a végtelen jövő. —
A földre hajtom térdemet
E szűk, de szent födél alatt:
Adjátok rám áldástokat, s én
Rátok adom áldásomat!

(Pest.)

Olyanforma szembeállítás, mint Eötvösnél *A vár és kunyhó*, csakhogy ebben Rousseau, s az emberi jogok bölcselete tükröződik, Petőfinél a demokratia s a forradalom érzése. Finoman jegyzi meg Péterfy, hogy az ő költészetében van egy vonás, «mely csak a kor általános áramlatában s a franczia forradalmi eszmék hatásában leli magyarázatát». Idézi az *Uti levelek*ből e sorokat: « . . . minthogy a század jelszava: «éljen a nép!» a múzsák is leszálltak az aristocraticus Heliconról, s a kunyhókban telepedtek meg. Boldog én, hogy szinte kunyhóban születtem!» «Látnivaló — teszi hozzá Péterfy: — e sorok már demokratikus ízűek. «Palota» és «kunyhó» czélzatosan vannak szembeállítva egymással. Alapjában véve azonban Petőfinél a kunyhó iránt való szeretet olyan naiv, mint vonzalma a természet iránt. A demokratikus mellékíz csak gyöngébb dalaiban tör elő».

A KUTYÁK ÉS A FARKASOK.

KUTYÁK.

Süvölt a zivatar
A felhős ég alatt,
A tél iker fia,
Eső és hó szakad.

Mi gondunk rá? mienk
A konyha szöglete,
Kegyelmes jó urunk
Helyheztetett ide.

S gondunk ételre sincs.
Ha gazdánk jóllakék,
Marad még asztalán,
S mienk a maradék.

Az ostor, az igaz,
Hogy pattog némelykor,
És pattogása fáj,
No de : ebcsont beforr.

S harag multán urunk
Ismét magához int,
S mi nyaljuk boldogan
Kegyelmes lábait !

(Pest.)

FARKASOK.

Süvölt a zivatar
A felhős ég alatt,
A tél iker fia,
Eső és hó szakad.

Kietlen pusztaság
Ez, a melyben lakunk ;
Nincs egy bokor se, hol
Meghúzhatnók magunk.

Itt kívül a hideg,
Az éhség ott belül,
E kettős üldözőnk
Kinoz kegyetlenül ;

S amott a harmadik :
A töltött fegyverek.
A fehér hóra le
Piros vérünk csepeg.

Fázunk és éhezünk
S átlőve oldalunk,
Részünk minden nyomor . . .
De szabadok vagyunk !

(Pest.)

Eredetileg így jelent meg, egymás mellett, az *Életképek*ben.

A XIX. SZÁZAD KÖLTŐI.

Ne fogjon senki könnyelműen
A húrok pengetésihez !
Nagy munkát vállal az magára,
Ki most kezébe lantot vesz.
Ha nem tudsz mást, mint eldalolni
Saját fájdalmad s örömed :
Nincs rád szüksége a világnak,
S azért a szent fát félre tedd.

Pusztában bujdosunk, mint hajdan
Népével Mózses bujdosott,
S követte, melyet isten külde
Vezérül, a lángoszlopot.
Ujabb időkben isten ilyen
Lángoszlopoknak rendelé
A költőket, hogy ők vezessék
A népet Kánaán felé.

Előre hát mind, a ki költő,
A néppel tűzön-vízen át!
Átok reá, ki elhajítja
Kezéből a nép zászlaját,
Átok reá, ki gyávaságból
Vagy lomhaságból elmarad,
Hogy, míg a nép küzd, fárad, izzad,
Pihenjen ő árnyék alatt!

Ha majd a bőség kosarából
Mindenki egyaránt vehet,
Ha majd a jognak asztalánál
Mind egyaránt foglal helyet,
Ha majd a szellem napvilága
Ragyog minden ház ablakán:
Akkor mondhatjuk, hogy megálljunk,
Mert itt van már a Kánaán!

Vannak hamis próféták, a kik
Azt hirdetik nagy gonoszan,
Hogy már megállhatunk, mert itten
Az ígéretnek földe van.
Hazugság, szemtelen hazugság,
Mit milliók czáfolnak meg,
Kik nap hevében, éhen-szomjan,
Kétségbeesve tengenek.

És addig? addig nincs megnyugvás,
Addig folyvást küzködni kell. —
Talán az élet, munkáinkért,
Nem fog fizetni semmivel,
De a halál majd szemeinket
Szelíd, lágy csókkal zárja be,
S virágkötéllel, selyempárnán
Bocsát le a föld mélyibe.

(Pest.)

Költői hitvallása ez. Ez években a költészet Európaszerte a forradalom előkészítője volt; még az elmélkedő, szelíd Eötvös is azt vallotta: a költészet kedves játékká sülyed, ha elválik a kor nagy érdekeitől. Hogyne érezte volna e hivatást Petőfi! Benne van e versben szeretete a nép iránt, a demokratia sugallata, a fiatalság és a kor lázas türelmetlensége. E hitét ismétli Arany Jánoshoz ez időben írt versében és levelében is. Lantja valóban a viharban zengett legszilajabban.

EGRESSY ETELKE.

Ez a te lyányod, Gábor? én nem hihetem.
Barátom, ember lyánya ilyen nem lehet.
Csupán a képzelet s az is ritkán teremt
Ily kedves kis leányt, ily tündér gyermeket.

Gyönyörrel nézem én e szép kis alakot,
De őt illetni kézzel szinte nem merem,
Még csak melléje is aggódva lépek én,
Félvén, hogy őt elfúja majd lehelletem.

Shakspeare, kit ugy szeretsz, Shakspeare képzelete
Teremté e leányt egy boldog percziben,
S megtestesíté a múzsa, ki téged ugy
Szeret, s ajándokúl hagyá ott kebleden.

Oly szellemi e lyány, oly tisztán szellemi!
Eszembe is jut róla a mesés világ;
Ily lényekkel lehettek az Olymp körül
Megnépesítve a források és a fák.

S ha ő reám tekint... barátom, mondd neki,
Mondd meg leányodnak: ne nézzen én reám!
Ki gondolná, milyen fájó emlékezet
Kél bennem e szelíd szemeknek sugarán?

Ha ő reám tekint: előttem feltünik
Az első, gyermeki ártatlanság kora.
A mit már elveszték, még minden megjöhet;
Ez egy, mi nem jön el többé soha, soha! —

Boldog vagy, férfiú, és boldog vagy te, nő,
Kik azt mondjátok e lyánykának: gyermekem,
Hanem ti nálatok még boldogabb lesz az,
Ki ekkép fogja majd szólítni: kedvesem!

Őt bírni, mily öröm, mily boldogság leszen.
Midőn e lyányka a világra született,
Az isten levevé a legszebb csillagot
Az égről, és szívnek tevé keblébe ezt.

(Pest.)

Egressy Gábor lánya, kinek neve a költő szívében Csapó Etelke emlékét idézte föl. Shakespearet czélzattal említi itt; Egressy sokat buzgólkodott Shakespeare ‚honosításá'-n. Petőfi maga is lelkesült érte. «Shakespeare egymaga fele a teremtésnek — írja. — ... sem madár, sem emberi elme annyira nem röpült, mint Shakespeare. Fölhozta a szív tengerének legmélyebben fekvő gyöngyeit, s lehozta a képzelet óriás fájának legmagasabb virágait. Megrabolta a természet minden szépségét; mi csak azt szedegetjük, böngészgetjük, mit ott hagyni épen kedve telt, vagy elhozni méltónak sem tartotta. Nincs az az indulat, az a szenvedély, az a jellem, melynek mását nem adta, s oly festékkel, mely semmi idő multával nem veszti el szinét, még csak meg sem halványodik; neki jutott örökül azon ecset, melylyel a világszellem a tarka földet, a fényes csillagokat és a kék eget festette, mik olyanok lesznek évezredek múlva, a milyenek voltak évezredek előtt...» Ebből látom, mit jelent Shakespeare említése a leány dicséretére is.

SZENT SÍR.

Messze, messze, messze,
Honnan a madár jő
Tavasz kezdetével,
Messze, messze, messze,
Hova a madár megy
Hűvös, ködös őszszel,

Messze tengerparton
Áll a szent sír, a zöld
Tenger sárga partján;
Vadbokor fölötte,
Rá sötét fátyolként
Árnyékot borítván.

E vadbokron kívül
Nem gyászolja senki
A dicső halottat,
Ki a zajos élet
Lejártával itt most
Század óta hallgat.

Végső volt honában,
Ki a szabadságért
Hősi kardot ránta.
Hogy lett volna híve
A sors, ha hazája
Sem volt hű iránta?

Számüzé magát, hogy
Gyáva nemzetét ne
Lássa; mert ha látná:
Megátkozná, míg a
Messzeségből néma
Fájdalommal néz rá.

Itten nézte a hős
A szülőföldéről
Ballagó felhőket,
Melyeken az estfény
(Vagy talán honának
Szégyenpírja?) égett.

Itten ült a parton,
S hallgatá a csendes
Tenger mormogását,
S gondolá, hogy hallja
Fölriadt népének
Távoli zugását.

S várta, várta, várta,
Mikor jön már a hír,
Hogy szabad hazája ?
S addig várt, addig várt,
Míg a halál jött e
Hír helyett hozzája.

S otthonn már nevét is
Alig ismerik ; csak
Egy emlékszik rája,
Egyedűl csak egy . . . . a
Költő, a szabadság
Ez örök-lámpája.

(Pest.)

Rákóczira s a rodostói sírra vonatkozik, melyek képe a szabadság vágya s harcza közben többször támad föl előtte.

IDE, KIS LYÁNY . . .

Ide, kis lyány, ide hozzám, egy szóra,
Vagy ha tán jobb neven veszed : egy csókra,
Azt sem bánom, ha kettő lesz belőle,
De még ez is, ha ugy tetszik, pengőbe'.

Mit beszélsz, hogy nem értesz te hozzája?
Kopasz mentség ! megtanitlak én rája,
Megtanítlak amugy hirtelenében,
Mert nekem ez már régi mesterségem.

Jer ide már, jer ide már, ha mondom,
Ne légy olyan akaratos, galambom !
Eszem azt a képmutató szivedet,
Ugy is tudom, hogy a csókot szereted.

Mestere voltam már gyerek koromba',
Lesbe álltam amott a kis ajtóba,
Ha jöttek az iskolából a lyányok,
Kiugrottam, csókkal estem utánok.

Add ide hát azt a piros kis szádat,
Most láttam az ólba menni anyádat,
Tudod, soká szedi össze a tojást,
Addig akár agyon csókoljuk egymást !

(Pest.)

Egészen Burns-i sőt népi egyszerűségű dal; ilyen a *Csuklyában jár a barát* . . . kezdetű is, világos bizonyságául annak, hogy költői tehetségében a népies egyszerűség a gyökér, melytől magasabb műfajok, táguló érzelmi és szellemi világ közben, még a *Felhők* után sem szakad el, soha.

ARANY JÁNOSHOZ.

Toldi irójához elküldöm lelkemet
Meleg kézfogásra, forró ölelésre ! . . . .
Olvastam, költőtárs, olvastam művedet,
S nagy az én szivemnek ő gyönyörűsége.

Ha hozzád ér lelkem, s meg talál égetni :
Nem tehetek róla . . . . te gyujtottad ugy fel!
Hogy is tehettél szert ennyi jóra, ennyi
Szépre, mely könyvedben csillog pazar fénynyel?

Ki és mi vagy? hogy így tűzokádó gyanánt
Tenger mélységéből egyszerre bukkansz ki.
Más csak levelenként kapja a borostyánt,
S neked rögtön egész koszorút kell adni.

Ki volt tanítód? hol jártál iskolába?
Hogy lantod ily mesterkezekkel pengeted.
Az iskolában nem tanulni, hiába,
Ilyet . . . . a természet tanított tégedet.

Dalod, mint a puszták harangja, egyszerű,
De oly tiszta is, mint a puszták harangja,
Melynek csengése a rónákon keresztül
Vándorol, s a világ zaja nem zavarja.

S ez az igaz költő, ki a nép ajkára
Hullatja keblének mennyei mannáját.
A szegény nép! olyan felhős láthatára,
S felhők közt kék eget csak néhanapján lát.

Nagy fáradalmait ha nem enyhíti más,
Enyhítsük mi költők, daloljunk számára,
Legyen minden dalunk egy-egy vigasztalás,
Egy édes álom a kemény nyoszolyára! —

Ezen gondolatok elmém környékezték,
Midőn a költői szent hegyre jövék fel;
Mit én nem egészen dicstelenül kezdék,
Folytasd te, barátom, teljes dicsőséggel!

(Pest.)

Újévre küldte föl Arany *Toldi*t a Kisfaludy-Társaság pályázatára. A pályabírákat meglepte, sokat beszéltek róla. Petőfi el is kérte Erdélyi Jánostól, a Társaság titkárától, elolvasni, még mielőtt a jutalom sorsa eldőlt (febr. 23.); febr. 4-én már levélben üdvözölte Aranyt: «Üdvezlem Önt! Ma olvastam *Toldi*t, ma írtam e verset s még ma el is küldöm. — — Hiába, a népköltészet az igazi költészet. Legyünk rajta, hogy ezt tegyük uralkodóvá! Ha a nép uralkodni fog a költészetben, közel áll ahhoz, hogy a politikában is uralkodjék, s ez a század föladata, ezt kivívni czélja minden nemes kebelnek.» Így látja a költő hivatását *A XIX. század költői*ről írt versében, s a magáét a *Rongyos vitézek*, *A költészet*ről szólókban. Ez irányban ‚triumviratust' is tervezett Aranynyal és Tompával.

HÁROM FIÚ . . .

Szólt az édes apa legelső fiához,
A mint ez paripát nyergel és kantároz:
«Csapd vissza, fiam, a gyepre paripádat,
Ne űlj rá; ne hagyd itt szegény vén apádat!»

De felelt a fiu: «Apám, el kell mennem,
Háború zajában hirt-nevet szereznem!»
S fölugrott a lóra, kengyelben két lába,
Sebes vágtatva ment háború zajába.

Haza jött a ló, de bezeg üres nyerge,
Ott áll a kapunál kapálva, nyerítve.
Hova lett gazdája? ellenség leszúrta,
Fejét lenyiszálta és karóra húzta. —

Szólt az édes apa középső fiához,
A mint ez paripát nyergel és kantároz:
«Csapd vissza, fiam, a gyepre paripádat,
Ne űlj rá; ne hagyd itt szegény vén apádat!»

De felelt a fiú : «Apám, el kell mennem,
Minden úton-módon kincseket szereznem!»
S fölugrott a lóra, kengyelben két lába,
Sebes vágtatva ment erdők vadonába.

Haza jött a ló, de bezeg üres nyerge,
Ott áll a kapunál kapálva, nyerítve.
Hova lett gazdája? rabla, fosztogata,
A nemes vármegye végre megsokalta.

Egyszer borozgatott fényes jó kedvébe',
Elfogták, s bevitték tömlöcz-sötétségbe.
Nedves tömlöcz-falról sok víz csorga rája,
Kivitték száradni az akasztófára. —

Szólt az édes apa legkisebb fiához :
«Eredj, fiam, te is, nyergelj és kantározz ;
Szerezz hírt és kincset, kövesd két bátyádat,
Menj te is, menj, hagyd el szegény vén apádat!»

De felelt a fiú : «Apám, én nem megyek,
Hírvágy, kincsvágy soha nem bántott engemet.
Gondolatom sem száll falu határán tul ;
Ásó-kapa választ el minket egymástul.«

Állott is szavának, szent volt fogadása.
Nem lett híre, kincse, de lett boldogsága,
S apjával fogadta őt be egy sírverem,
Rajta zöld pázsit és tarka virág terem.

(Pest.)

MAGYAR VAGYOK.

Magyar vagyok. Legszebb ország hazám
Az öt világrész nagy terűletén.
Egy kis világ maga. Nincs annyi szám,
A hány a szépség gazdag kebelén.
Van rajta bércz, a mely tekintetet vét
A kaszpi tenger habjain is túl.
És rónasága, mintha a föld végét
Keresné, olyan messze messze nyúl.

Magyar vagyok. Természetem komoly,
Mint hegedűink első hangjai ;
Ajkamra fel-felröppen a mosoly,
De nevetésem ritkán hallani.
Ha az öröm legjobban testi képem :
Magas kedvemben sírva fakadok ;
De arczom víg a bánat idejében,
Mert nem akarom, hogy sajnáljatok.

Magyar vagyok. Büszkén tekintek át
A multnak tengerén, a hol szemem
Egekbe nyúló kőszíklákat lát,
Nagy tetteidet, bajnok nemzetem.
Európa szinpadán mi is játszottunk,
S mienk nem volt a legkisebb szerep ;
Ugy rettegé a föld kirántott kardunk,
Mint a villámot éjjel a gyerek.

Magyar vagyok. Mi mostan a magyar ?
Holt dicsőség halvány kisértete ;
Föl-föltünik s lebúvik nagy hamar
— Ha vert az óra — odva mélyibe.
Hogy hallgatunk ! a második szomszédig
Alig hogy küldjük életünk neszét.
S saját testvérink, kik reánk készítik
A gyász s gyalázat fekete mezét.

Magyar vagyok. S arczom szégyenben ég,
Szégyenlenem kell, hogy magyar vagyok !
Itt mi nálunk nem is hajnallik még,
Holott máshol már a nap úgy ragyog.
De semmi kincsért s hírért a világon
El nem hagynám én szülőföldemet,
Mert szeretem, hőn szeretem, imádom
Gyalázatában is nemzetemet !

(*Pest.*)

Ferenczi Zoltán szépen fejtegeti, hogy Petőfi «régibb hazafiúi költeményeit vagy a szülőföld, az alföld rajongó szeretete vagy a hazafiúi általános érzelmek sugallták. Az, a mit 1845-ig e nemben írt, a lelkes ifjú felkiáltásai, . . . 1846 második felétől . . . költészete a napi eseményektől fogad el hatást és hat vissza rájok, néhányban mély fájdalom és töprengés vagy harag nyilatkozik a haza sorsán (ilyen ez és a *Magyar ifjakhoz*), melyekben mélyen érezve a haza elmaradottságát szemben dicső multjával és természeti adományaival, nem csak bánkódik, hanem kemény hangon ostoroz is».

KESERŰ ÉLET, ÉDES SZERELEM.

Másnak szívem mindig jót kivánt,
S engem még is minden ember bánt.
Szétszaggatják rajtam takarómat
S tüskékkel tömik meg vánkosom ;
Reggelenként aztán kinevetnek,
A miért rémekkel álmodom.
Cseppenj bé keserü életem
Poharába, édes szerelem !

Meghasadt lant keblem ; húrjain
Vad kezekkel nyargal át a kín,
S olyan a dal, melyet rajta penget,
Mint a szélbe zúgó tűzharang.
Néha téved a harmóniátlan
Hangzavarba egy-két tiszta hang.
Cseppenj bé keserü életem
Poharába, édes szerelem !

Ez az egy, mi tépett lelkemet
Összeolvaszthatná némileg ;
Ez az egy fa, mit kétségbesésem
Vízözönje még el nem lepett,
Melynek ágán bujdosó reményem
Még lel egy kis menedékhelyet.
Cseppenj bé keserü életem
Poharába, édes szerelem !

Lyányka, tőled egy tekintetet,
Milyet a nap őszi tájra vet,
Melynek nincs már éltető erője,
S még is olyan kedves, olyan szép !
Mert meghozza boldogabb napoknak,
A tavasznak emlékezetét.
Cseppenj bé keserü életem
Poharába, édes szerelem !

(*Pest.*)

Ez új szerelem-vágy csak a csalódott szerelem önámítása. Julia is szórakozásra szomjazik, s azt írja barátnőjének: « . . . lelkemnek már is oly könnyelmű gondolatai vannak sokszor,

hogy aztán, mikor eszmélek, irtózom a gondolattól: ha alkalmam lehetne ily könnyelmünek lenni, nemcsak képzetben, de tettben» (jan. 12.). Ő a költőtől is azt várja, hogy: «elfeled . . . a mámor között, mit felkeresni fog.» (decz. 29.). Életrajzírói több versét erre magyarázzák. A *Kit feledni vágytam . . .* kezdetűben maga is tesz ilyen vallomást; de ezekben *(Ide kis lyány . . . , Szőke asszony)* nem lüktet a való élet meleg vére.

A TISZA.

Nyári napnak alkonyúlatánál
Megállék a kanyargó Tiszánál
Ott, hol a kis Túr siet beléje,
Mint a gyermek anyja kebelére.

A folyó oly símán, oly szelíden
Ballagott le parttalan medrében,
Nem akarta, hogy a nap sugára
Megbotoljék habjai fodrába'.

Síma tükrén a piros sugárok
(Mint megannyi tündér) tánczot jártak,
Szinte hallott lépteik csengése,
Mint parányi sarkantyúk pengése.

A hol álltam, sárga föveny-szőnyeg
Volt terítve, s tartott a mezőnek,
Melyen a levágott sarju-rendek,
Mint a könyvben a sorok, hevertek.

Túl a réten néma méltóságban
Magas erdő ; benne már homály van,
De az alkony üszköt vet fejére,
S olyan, mintha égne s folyna vére.

Más felől, a Tisza tulsó partján,
Mogyoró- s rekettye-bokrok tarkán,
Köztük egy csak a nyilás, azon át
Látni távol kis falucska tornyát.

Boldog órák szép emlékeképen
Rózsafelhők usztak át az égen.
Legmesszebbről rám merengve néztek
Ködön át a mármarosi bérczek.

Semmi zaj. Az ünnepélyes csendbe
Egy madár csak néha füttyentett be.
Nagy távolban a malom zugása
Csak olyan volt mint szunyog dongása.

Túlnan, vélem átellenben épen,
Pór menyecske jött. Korsó kezében.
Korsaját mig tele merítette
Rám nézett át ; aztán ment sietve.

Ottan némán, mozdulatlan álltam,
Mintha gyökeret vert volna lábam.
Lelkem édes, mély mámorba szédült
A természet örök szépségétül.

Oh természet, oh dicső természet!
Mely nyelv merne versenyezni véled?
Mily nagy vagy te! mentül inkább hallgatsz,
Annál többet, annál szebbet mondasz. —

Késő éjjel értem a tanyára
Fris gyümölcsből készült vacsorára.
Társaimmal hosszan beszélgettünk.
Lobogott a rőzse-láng mellettünk.

Többek között szóltam én hozzájok :
«Szegény Tisza, miért is bántjátok?
Annyi roszat kiabáltok róla,
S ő a föld legjámborabb folyója.»

Pár nap mulva fél szendergésemből
Félrevert harang zugása vert föl.
«Jön az árviz ! jön az árviz !» hangzék,
S tengert láttam, a hogy kitekinték.

Mint az őrült, ki letépte lánczát,
Vágtatott a Tisza a rónán át,
Zúgva, bőgve törte át a gátot,
El akarta nyelni a világot !

(Pest.)

Petőfi 1846 szept. végén s október elején néhány napot töltött Luby Zsigmondnál Nagy-Áron, a hol a Túr a Tiszába szakad. «Úgy szeretem e folyót ! — írja *Uti leveleiben* — talán azért, mert tetőtől-talpig magyar: hazánkban születik és hazánkban hal meg, és épen az alföldön vándorol keresztül, az én kedves alföldemen». Ez emlékből meríti rajzát. A költemény a *Honleányok könyvében* jelent meg, egy fametszetű képpel s jegyzettel, mely helyszínül meg is nevezi Nagy-Árt. Salamon Ferencz e rajzban «a zavartalan lelki békének egy tájképben való megtestesítését» dicséri. «A lélek egészen elmerül a természet nagyszerűségébe és csendjébe. A tárgyak mintegy a nyári alkony legének finom ködével vannak bevonva, egyes tárgyakat alig, csak az egészet látjuk.» De Salamon szerint a négy utolsó versszakkal a kép elveszti tündériességét, a mű pedig az összhangot, végül a Tisza képe «elenyészik a nagyításban». Hartmann János ellenkezőleg azt emeli ki, hogy «a stil mintegy a folyó hangulatát követi. A leírás előbb ‚szelíden ballag medrében', majd őrült vágtatásban száguld tova. A dialóg s a heves exclamatiók a dráma lehét éreztetik, s valóban, a szendergő alkonyati táj mozdulatlanságában a folyó bősz árja cselekvő szerepet nyer. — A ‚beállítás' mintaszerű. Símának, szelídnek rajzolja a folyót, hogy riasztó félelmessége döbbentőbb legyen a hirtelen ellentétben. Megérzékíti a természet végtelen némaságát, hogy a csendben mint tompa zuhanás érjen a félrevert harang kongása. Gyönyörűnek festi a vidék szépségét a ‚levágott sarjurendekkel', hogy annál fájóbb érzeteket keltsen a pusztulás képe. Ellentéteivel így serkenti lomha képzelmünk szárnyait».

A FELHŐK.

Ha én madár volnék : örökké
A felhők közt szállonganék.
Ha festő volnék : egyebet sem,
Csupán felhőket festenék.

Ugy kedvelem én a felhőket !
Megüdvözlöm mindegyiket
Érkeztekor, s elmondom néki
Távoztakor : isten veled.

Oh nékem olyan jó barátim
E tarka égi vándorok.
Ugy ismernek már, hogy talán még
Azt is tudják, mit gondolok.

Oly sokszor néztem én őket, ha
Szép halkan szenderegtenek
A hajnal és az alkony keblén,
Mint ártatlan kis gyermekek.

És néztem őket, hogyha jöttek
Mint haragos vad férfiak,
Hogy a viharral, e zsarnokkal,
Élet-halálra vívjanak.

Láttam már minden változásban,
Melyen csak általmentenek ;
S akármikor s akárhogy látom,
Mindég egyformán tetszenek.

És néztem, hogyha virasztott a
Beteg ifjú, a holdvilág,
S ők halvány arczczal ezt, miként hű
Lyánytestvérek, körűlfogák.

Miért vonzódom úgy hozzájok?
Mert ők lelkemnek rokoni,
Mely mindig új s új alakot vált
S még is folyvást az egykori.

Lehet még másban szinte hozzám
A felhőt hasonlítani :
Vannak neki, miként szememnek,
Könyűi és villámai.

(Pest.)

CSUKLYÁBAN JÁR A BARÁT.

Csuklyában jár a barát,
Szentnek kell lennie,
Menyecskénél, lyányoknál
Nincs ő neki helye.

Mentében jár a huszár,
Trombita megharsan,
Menyecskéktől, lyányoktól
Káplárhoz fut gyorsan.

Kabátban jár a deák,
Ha mozog is szive,
Menyecskékhez, lyányokhoz
Korán még mennie.

Subában jár a juhász,
Kutya baja néki,
Menyecskékkel, lyányokkal
Szép világát éli !

(Pest.)

A MAGYAR IFJAKHOZ.

Lesz-e gyümölcs a fán, melynek nincs virága?
Avvagy virág vagy te, hazám ifjusága? . . .
Jaj az olyan kertnek,
Jaj még annak is, mert megverte az isten,
A hol, mint ti vagytok, magyar ifjak, ilyen
Virágok teremnek !

Felhő alakjába lelkem átöltözik,
Ugy száll a hon fölött nyugattól keletig
Sötéten, csendesen ;
Ha volna mennyköve, mint van a felhőnek,
Csapásitól, ifjak, sokan hevernétek
A port, élettelen.

Mert ti az életet meg nem érdemlitek.
Egész nagy csillagok voltak őseitek,
És ti ? csak parányok !
Ne adja a balsors, hogy e szegény haza
Bajában reátok szorúljon valaha . . .
Ti meg nem ónátok.

Oh mily gyöngék vagytok ! kiknél a hazának
Fénye nem ér annyit, mint a hiuságnak
Mulandó csilláma.
Oh mily gyöngék vagytok ! nap süthetne rátok
S e helyett kis lámpa, melyet körülálltok,
Nyomorú kis lámpa.

Szivetek mindig-nyilt ajtajú palota :
Tódulnak, tódulnak seregestül oda
Víg, zajos vendégek ;
Garázda népséggel telik meg a terem,
S ezek között helye nincs az örömtelen
Honfiérzeménynek.

Szent hazaszeretet, mibe mártsam tollam ?
Hogy dicső képedet híven lerajzoljam,
Oly híven, oly szépen,
Hogy megbűvöld, ki rád szemét fogja vetni,
Hogy örök tanyára tégy szert valamennyi
Magyar kebelében.

Sziveteknek alig marad egy szöglete,
A hol titkon magát pók gyanánt szövi be
A hazaszeretet,
S ez is csak addig van, míg jön az önérdek
És azt javasolja, hogy lesöpörjétek,
Mint hitvány szemetet.

Ti bálványimádók, hiúság rabjai !
Jertek, gyilkot fogok szivembe mártani,
Hadd feccsenjen vére
Szét fejeitekre . . . tán sikere leszen,
Tán megtértek tőle . . . jertek hozzám ezen
Uj keresztelésre !

(Pest.)

Részben *A gyüldei ifjakhoz* irott vers hangulata, részben azon csüggedésé, mely koronként erőt vesz a lelken, kivált a remény és csalódás ily gyors változásai közt, minőből ez évek állottak.

A SZÉL.

Ma lágyan suttogó, szelíd szellő vagyok,
Zöldelő mezőkön föl s alá sétálok,
Csókot lehelek a bimbók ajakára,
Édes meleg csókom hű szerelmi zálog.
«Nyíljatok, nyíljatok, tavasz szép leányi»,
Ezt sugom fülökbe «nyíljatok, nyíljatok !»
És ők szemérmesen levetik leplöket,
S én szép keblökön a kéjtől elájulok.

Holnap süvöltő hang, vad fuvalom leszek,
Reszket előttem a bokor, mert fél tőlem,
Látja, hogy kezemben kés van, köszörült kés,
S tudja, hogy lombjait azzal lemetélem.
A virágoknak ezt sziszegem fülébe :
«Balga, könnyenhivő lyányok, hervadjatok !»
Ők hervadtan hullnak az ősz kebelére,
S én rajtok hidegen, gúnyosan kaczagok.

Ma lágy szellő vagyok, csendes folyó gyanánt
Úszom át a léget néma nyúgalomban,
Létezésemet csak a kis méhe tudja,
Mely haza felé tart a rétről fáradtan;
Ha fáradtan száll a kis méh a tehertől,
Melyet oldalán visz, melyből mézet készít,
Tenyeremre veszem a kicsiny bogarat,
Úgy segítem elő lankadt röpülésit.

Holnap vihar leszek, zúgó bőgő vihar,
Szilaj paripámon a tengert bejárom,
S mint a tanító a csintalan gyermeknek,
Sötétzöld üstökét haragosan rázom.
Bejárom a tengert, s ha hajót találok:
Szárnyát, a lobogó vitorlát kitépem,
S árboczával írom a habokba sorsát,
Hogy nem fog pihenni többé kikötőben!

(Pest.)

A szél változásaiban voltakép a maga kedélyének háborgását festi.

ÉDES ÖRÖM, ITTALAK MÁR...

Édes öröm, ittalak már,
És hová lett az a pohár,
A melyből ittalak téged?
Összetörött, cseréppé lett.

Fényes nap a szív öröme,
Sötét felhő takarja be.
Sötét felhő a szív búja,
Szellő jön és odább fúja.

A temető éjjelében
Bolygótűz az én vezérem.
Mult napjaim sírja felett
Bolygótűz az emlékezet.

Keserű bú, ittalak már,
És hová lett az a pohár,
A melyből ittalak téged?
Összetörött, cseréppé lett.

Olyan vagyok, mint az árnyék,
Mintha temetőben járnék.
Elmult idő, elmult idő,
Te vagy, te vagy a temető.

Mozdúlni kezd a levegő,
Halk, de hűvös fuvalom jő,
És tőlem suttogva kérdi:
Nem legjobb-e soh'sem élni?

(Pest. Febr. 1847.)

Salamon Ferencz kiemeli, hogy «néha az élet- és kedélyállapotokat jelző képek oly változatosak, hogy csak a képzelem és kedély logicáját látjuk azokban». Például e verset hozza fel, «csaknem a hány sor, annyi változás».

UJONNAN VISSZAJÖTT A RÉGI BAJ...

Ujonnan visszajött a régi baj,
A mely a más világnak követe,
S hozzám így szól: szedd össze magadat,
El fogsz utazni, a föld mélyibe. —
Erőm fut, mint a gyáva hadsereg,
Itt hágy magamra, gyöngén, egyedül,
És vérem, a vég-búcsuzásra tán,
Elhagyván arczomat, szivembe gyűl.

Mit tétovázol úgy, halál, miért
Meg nem halok vagy mért vagyok beteg?
Félsz hozzám nyúlni, te hatalmas úr?
Vagy csak ijesztesz?.... meg nem ijedek.
Ki az élettel, mint én, szembeszállt,
Az bátoran néz a halál szemébe!
Az élet rövid béke s hosszu harcz,
És a halál rövid harcz s hosszu béke.

De még kár lenne érettem talán.
Oh keblemben még annyi dal szunyad,
Egész egy erdő magva, mely ha felnő,
Sok fáradt útasnak hűs árnyat ad.
S eddig csak írtam, hol van még a tett?
Piros betűk az ünnep napjai,
S így életemnek nincs még ünnepe,
Hogy az legyen, vérem kell ontani!

Megérem-e ezt én? vagy mielőtt
Rivalgó zaj közt harczi paripára
Pattanhatnék föl: tán szép csendesen
Rá fektetnek majd szent Mihály lovára?
Ha meg kell halnom, hogyha most halok meg,
Jőj el sietve, kedves kikelet,
Jőj el hamar, hogy láss még egyszer engem,
Hogy lássalak még egyszer tégedet.

Kettőztesd meg lépésid, szép tavasz,
A déli tájról gyorsan jőj elő:
Ha már az élet oly borús vala,
Legyen halálom napján jó idő.
Jőj, drága vendég, s hozz virágokat,
— A föld most olyan rideg puszta rom —
Ha már virágtalan volt életem,
Legyen virágos legalább sirom.

(Pest. Márcz. 1.)

Érdekes, hogy képzelete szinte ellentétes hangulatokból is egyre sűrűbben a tett-vágy, a csata-mén, az önfeláldozás felé sodródik, s ez az előérzet mind jobban erősödik benne.

A NÉP NEVÉBEN.

Még kér a nép, most adjatok neki!
Vagy nem tudjátok, mily szörnyű a nép,
Ha fölkel és nem kér, de vesz, ragad?
Nem hallottátok Dózsa György hirét?
Izzó vas trónon őt elégetétek,
De szellemét a tűz nem égeté meg,
Mert az maga tűz; ugy vigyázzatok:
Ismét pusztíthat e láng rajtatok!

S a nép hajdan csak eledelt kivánt,
Mivelhogy akkor még állat vala;
De az állatból végre ember lett,
S emberhez illik, hogy legyen joga.
Jogot tehát, emberjogot a népnek!
Mert jogtalanság a legrútabb bélyeg
Isten teremtményén, s ki rá süti:
Isten kezét el nem kerülheti.

S miért vagytok ti kiváltságosok?
Miért a jog csupán ti nálatok?
Apáitok megszerzék a hazát,
De rája a nép-izzadás csorog.
Mit ér, csak ekkép szólni: itt a bánya!
Kéz is kell még, mely a földet kihányja,
A míg föltűnik az arany ere . . . .
S e kéznek nincsen semmi érdeme?

S ti, kik valljátok olyan gőgösen:
Mienk a haza és mienk a jog!
Hazátokkal mit tennétek vajon,
Ha az ellenség ütne rajtatok? . . . . .
De ezt kérdeznem! engedelmet kérek,
Majd elfeledtem győri vitézségtek.
Mikor emeltek már emlékszobort
A sok hős lábnak, mely ott úgy futott?

Jogot a népnek, az emberiség
Nagy szent nevében, adjatok jogot,
S a hon nevében egyszersmind, a mely
Eldől, ha nem nyer új védoszlopot.
Az alkotmány rózsája a tiétek;
Töviseit a nép közé vetétek;
Ide a rózsa néhány levelét
S vegyétek vissza a tövis felét!

Még kér a nép, most adjatok neki;
Vagy nem tudjátok: mily szörnyű a nép,
Ha fölkel és nem kér, de vesz, ragad?
Nem hallottátok Dózsa György hirét?
Izzó vas trónon őt elégetétek,
De szellemét a tűz nem égeté meg,
Mert az maga tűz .... ugy vigyázzatok:
Ismét pusztíthat e láng rajtatok!

(Pest.)

«Különös! Épen akkor, mikor a politikai viszonyok árja a költőt magával ragadta és szava mint a vihar visszhangzott az egész országban, írta Petőfi legolvadóbb, legszebb szerelmi dalait», jegyzi meg Péterfy. De az érzés tengeréből, mely a nap sugaraiban csillog, komor órákban a földrengés sziklazátonyokat emel ki, fenyegető öklök gyanánt; így merül föl szerelmi dalainak árjában egy-egy politikai vers. «A politikai eszmék hangoztatása közül elsősorban a jobbágyság tűrhetetlen állapotának rajza s felszabadításának heves követelése jelentkezik. A *Palota és kunyhó*ban még csak jósolja, hogy a jövő a kunyhóé; emitt már követelőleg lép föl; egy új jobbágyi forradalommal fenyegetőzik és lázító hangon szól a nép érdekében» — írja Ferenczi Zoltán. Rákóczi szellemét többen idézik föl ez időben, Petőfi is; Dózsa kisértete csak ő nála jelenik meg, s ez jellemző gyorsan fokozó hevére. Kivüle csak Arany képzeletében fordul meg Rákóczié mellett Dózsa alakja, mint eposi hősé, az elnyomottak vezéreként fogva fel, de elejtette tervét.

HÁBORU VOLT...

Háború volt mindig éltem
Legszebb gondolatja,
Háború, hol vérét a szív
Szabadságért ontja!

Ez a szentség a szabadság!
Őrültek valának
Mindazok, kik más egyébért
Éltet áldozának.

Majd ha igy lesz a világon
Általános béke,
Vessük akkor fegyverünket
Tenger fenekére.

Egy szentség van a világon,
Melyért fegyverünkkel
Sírunkat megásni méltó,
Melyért vérzenünk kell;

Békét, békét a világnak,
De ne zsarnok kénytől,
Békét csupán a szabadság
Fölszentelt kezéből.

De míg igy nincs: addig fegyvert,
Fegyvert mind halálig!
Tartson bár a háború az
Itélet napjáig!

(Pest.)

DE MÉRT IS GONDOLOK RÁ...

De mért is gondolok rá?
Mért gyötrődöm?...hiszen
Még csak hirét sem hallom,
Még csak nem is izen.

Hát ily hamar felejt, ily
Hamar felejthetett?
Az még valószinűbb, hogy
Soha sem szeretett.

Azt tartják: nem a nyelv, de
A szem mond igazat.
Én hittem ezt, s hitemnek
Gyümölcse kárhozat.

Hittem szemének, a mely
Azt mondá, hogy szeret . . .
Szégyeld magad, szégyeld, te
Könnyenhivő gyerek!

Most már egyéb nincs hátra,
Mint őt felejteni.
Ki innen, ki szivemből,
Emlékem kincsei.

Hajós vagyok, ki vészkor
Mindent tengerbe vét,
Hogy az üres hajóban
Megmentse életét.

(Pest.)

Petőfi ép oly kevéssé birt szabadulni Julia emlékétől, mint ez az övétől. A *Reszket a bokor* vers az *Életképek*ben, habár sokára, Juliának is kezébe jutott s reményt gyújtott lelkében vergődései közt. Sass Károly, István öcscse, uradalmi írnok Erdődön, a ki Petőfinek ép oly bizalmasa volt, mint Juliának Térey Mari, levelezett a költővel, s ekkortájt egyik levelébe Julia is írt annyit, czélzásul a vers végsoraira: «*1000-szer — Julia*». E vallomás annyi gyötrődés után meghozza lelki nyugalmát; naplójában kiönti szivét. Föllengő szavakban beszél a föld szerelméről a naphoz; «ez előképe az én szerelmemnek. Jól tudja ő nap kedvesének hűtlenségét, . . . de mégis szereti őt, mert lelkévé vált szerelme». — «Most tudod, mennyire szeretlek! — kiált fel, — tudod, mennyire bírod szívem, lelkem minden érzeményit. De hátha talán elveszti becsét szerelmem már most előtted, mert tettszomju lelkednek nem kell érte többé küzdeni . . . Oh irgalom! mondd, hogy most még jobban szeretsz!» (Febr. 8.). Sass Károly hívta is levélben a költőt a megyegyűlésre, márczius 2-ikára, mikor Julia is Nagy-Károlyba készült. Petőfi nem mehetett le. Talán a «visszajött régi baj» tartotta vissza. Juliának nagyon fájt ez új csalódás. «Martius 2! Egykor azt gondoltam, hogy e nap reám fogja árasztani a legboldogabb viszontlátás minden üdvét, örömét; de csalódtam!» (Márcz. 2-án, Nagy-Károly.) Márcz. 12-én levelet küldött a költő Sasshoz, hogy azt «a legirtózatosabb titokban» adja át, s mentette magát a rágalom alól, mintha Juliának nála levő sorait mutogatta volna. A levélre Julia nem felelt, nem sértett hiuságból, hanem mert atyja megtiltotta. Ez keseríthette el a költőt, hogy «még csak nem is izen».

AZ ÁRVA LYÁNY.

I.

Csak egy lénynyel van kevesebb,
Mint tennap volt,
S nekem ugy tetszik: az egész
Világ kiholt.

Anyám, miért nem vitted el
Életemet,
Ha már belőle elvivéd
Az örömet?

Beszélek hozzád, hallod-e
A bús panaszt?
Hiába van szóm, te, anyám,
Nem hallod azt.

Meghalt anyám, le is tevék
A sírba őt;
Lelkemből varrtam én reá
A szemfedőt.

Te nap valál, én sugarad.
Itt mért hagyál?
Hisz súgarát elviszi a
Nap, ha leszáll.

Itt állok, a hol rajtad a
Sír halma kél,
S messzebb vagy még is a világ
Legvéginél.

Midőn koporsód szögezék,
Ezt rebegém:
«Ébredj föl, kedves jó anyám,
Édes szülém!»

Fölkelt-e a föltámadás
Majd tégedet,
Kit gyermeked siralma sem
Ébreszthetett?!

II.

Virasztánk kínosan
Anyám, te s én;
Kis mécsünk reszketett,
Haldokló éltedet
Jelképezvén.

Magam valék anyám
Fájdalminál;
De nem soká' közénk
Egy vendég érkezék . . .
Jött a halál.

Anyácskám, édesem,
Jó szívedet
Keze megérinté,
S verése szűnt belé
S hidegedett.

Midőn közel vala
A szörnyü vég,
Mint hervadt fára le
Az ősz esős köde,
Rád borulék.

Beléd akartam én
En éltemet
Csókolni . . . s oh szülém,
Te csókolád belém
A tiedet!

III.

Virágot ültettem
Anyám sírhalmára,
Harmat nem is kell, mert
Könnyem csorog rája.

Kedvelője volt a
Virágoknak anyám,
Szép intését mintha
Még most is hallanám:

A virág s az erény
Két atyafi-gyermek,
Egy szívben egymással
Nem ellenkezhetnek.

Még holta után is
Kedvét keresem én,
Ezen virágokat
Csak azért ültetém.

«Szeresd a virágot
És ne féltsd szívedet,
Mert, ki ezt szereti,
Rosz ember nem lehet;

Tudod, mi a virág?
A földnek jósága;
Tudod, mi a jóság?
A lélek virága.» —

Virágot ültettem
Anyám sírhalmára.
Le az égből, anyám,
Tekintesz-e rája?

Látod-e az égből
Viruló sírodat,
S viruló sírodnál
Hervadt leányodat?

(Pest.)

KÉT SOHAJ.

Kecskemét városa
Siralomházában
Két ifju legény ül
Nagy szomoruságban.

Előttök étel, bor,
De nem kell nekiek,
Hisz ők éhen-szomjan
Már ugy sem halnak meg.

Csak ugy üldögélnek
Hallgatag kedvökben;
Nagyot sohajtanak
Egyszer mind a ketten.

Hadd üldögéljenek!
Ugy sem ülnek hónap,
Hónap ilyen tájon
Levegőben lógnak.

Előttök van a tál,
Előttök az üveg . . .
Az étel meghült, s a
Bor megmelegedett.

«Ki után sohajtasz,
Édes jó pajtásom?»
— «Szeretőmhöz röpült
Az én sohajtásom.

Szeretőmhöz küldöm
Haldokló lelkemet,
Az egyetlen egyhez,
Ki engemet szeret.

Széles e világon
Senki meg se látott,
De kipótolta ő
Az egész világot.

Alig vettem észre,
Hogy meghalt az anyám,
Szegény jó leányzó
Ugy gondot viselt rám.

Áldom a jó lelkét,
Áldja meg az isten,
Soha életében
Egy könnyet se ejtsen!

Hát te, czimborám, te
Kiért sóhajtottál?»
— «Az én sohajom is
Ott jár galambomnál.

Galamb?... majd mit mondok!
Kigyó, mérges kigyó.
Ö volt engemet a
Rosz utra csábító.

Miatta elhagytam
Jó öreg anyámat,
Aztán cserbe hagyott,
Szépen odább állott.

Átkozom-rosz lelkét
Verje meg az isten,
Holtig sírjon-rijon,
Mást ne is tehessen.

Váljék pokolkővé
Mindenik könnycseppje
S szivét elevenen
Hamuvá égesse!»

(Pest.)

MI VOLT NEKEM A SZERELEM?

Mi volt nekem
A szerelem?
Számos ízben könny patakja,
Gyönge sajka úszott rajta,
Benne lelkem volt a sajkás,
Hajtó szellőm a sohajtás.

Mi volt nekem
A szerelem?
Aggodalmak erdősége,
Hangzott sűrü közepé'e'
Farkasoknak orditása,
Denevérek vijjogása.

Mi volt nekem
A szerelem?
Oktalan kis balga gyermek,
A ki pillangókat kerget,
Kergeti lélek-szakadva,
Mig bebotlik egy árokba.

Mi volt nekem
A szerelem?
Holt remények szemfedője,
Sötét búbánatból szőve,
Vagy piros szekér, a melyen
Vesztőhelyre vittek engem.

Mi most nekem
A szerelem?
Rózsafán kis madárfészek,
Melyben vígan fütyörészek,
S ha földulja a fergeteg,
Odább szállok, mást épitek.

(Pest.)

Julia hallgatása fájt a költőnek, s fájdalmában a Sass levelébe irt szavakat üres kaczérkodásnak hitte. E hangulatban szülemlett ez a költemény, melyet ki is adott (ápr. 3.); e negélyezett könnyedségnek azonban, bár a *Kit feledni vágytam* . . . vers is erősíti, nem igen van nyoma ez időbeli költeményei közt. Erdődön e vers nagy hatást tett. Julia a viszontlátás reményével kecsegtette magát. «Ha eljön ő, sokat kell szenvednem, de örömmel! mert akkor aztán tisztában leszünk egymással» — mondja a napló, márcz. 27. Térey Marihoz pedig igy ir: «Tudod-e, mily zavart boldogságba merülhet az ember, ha, midőn lelke egész erejével egy reményen csügg, s e remény teljesedéséhez közelg, ha már csak napokat számlálhat, midőn láthatja

azt, ki szerelmes lelkének forró ábrándvilágát betölti, kit az őrültséghez hasonló indulattal szeret... Az én reményem e boldogsághoz még igen bizonytalan, de ez is úgy elkábított, annyira, hogy egy egész külön világba élek általa s csak boldogságot érzek... Félek a felébredéstől...» (márcz. 27.). Ez ‚őrültséghez hasonló indulat' egyre nő. A napló azt panaszolja: «Már lehetlen, hogy soká így tarthasson! E megfeszített idegek elpattannak, ha valami változás nem történik, vagy jóra vagy roszra. — — S ha mégis csalódás és nem való az, miért én annyit szenvedek... úgy istenem, hagyj megőrülnöm, mert csak ez szabadíthat. — — Oh, ha már most sem szeretsz, ember! számadásod nehéz, rettentő lesz egykor. — És mégis leimádkoznám a mennyet számodra, ki a szenvedély egy alig képzelt hatalmával lelkembe ennyi harczot, ennyi kínt teremtél». S mintha előérzete már e versre felelne, azt teszi hozzá: «Hisz nem vétettem ellened, miért tettél volna úgy, mint tettél, csupán pajzán, könnyelmű időtöltésből. Pedig ezt akarják velem elhitetni» (ápr. 5.). — E sorok bevilágítanak Julia benső harczába s abba a küzdelembe is, melyet szerelmeért családjával vívott. E vers érvet adott atyja kezébe, ki nem bízott a költő szenvedélyének tartósságában.

TEDD LE, BOJTÁR, A SUBÁDAT...

Tedd le, bojtár, a subádat,
Mennykő szántsa meg a hátad,
Látod már a patak is letette,
Vele a langy tavasz letétette.

Falu végén foly a patak,
Fejér keble csak ugy dagad,
Dagad, dagad széles jó kedvében,
Hogy az ég lenéz megint rá kéken.

Hova szállott a czinege?
Honnan jöttél, fülemile?
Akárhonnan, semmi gondom rája,
Csak te dalolj, bokrok furulyája.

Kizöldült a kis kert fája,
Mintha toll nőtt volna rája;
El ne röpűlj, megtollasodott fa,
Hadd űljek rózsámmal árnyékodba.

Minek mégy a boltba, kis lyány,
Pántlikát akarsz venni tán?
Nézd, a mező szebb pántlikát árul,
Szebbet, ingyen, sok ezer virágbul.

(Pest.)

VILÁGOSSÁGOT!

Sötét a bánya,
De égnek benne mécsek.
Sötét az éj,
De égnek benne csillagok.
Sötét az ember kebele,
S nincs benne mécs, nincs benne csillag,
Csak egy kis hamvadó sugár sincs.
Nyomoru ész,

Ki fénynek hirdeted magad,
Vezess, ha fény vagy,
Vezess csak egy lépésnyire!
Nem kérlek én, hogy átvilágíts
A más világnak fátyolán,
A szemfedőn.
Nem kérdem én, hogy mi leszek?
Csak azt mondd meg, hogy mi vagyok

S miért vagyok? . . . .
Magáért születik az ember,
Mert már magában egy világ?
Vagy ő csak egy gyürűje
Az óriási láncznak,
Melynek neve emberiség?
Éljünk-e önnön örömeinknek,
Vagy sírjunk a siró világgal? —
Hány volt, ki más szivéből
Kiszíta a vért
Saját javára,
És nem lett büntetése!
S hány volt, ki más javáért
A vért kiontá
Saját szivéből,
S nem lett jutalma!
De mindegy; a ki áldozatnak
Od'adja életét,
Ezt nem dijért teszi,
De hogy használjon társinak.
S használ-e vagy sem?
A kérdések kérdése ez,
És nem a «lenni vagy nem lenni?»
Használ-e a világnak, a ki érte
Föláldozá magát?
Eljő-e a kor,
Melyet gátolnak a roszak
S a melyre a jók törekednek,
Az általános boldogság kora?
S tulajdonképen
Mi a boldogság?
Hisz minden ember ezt másban leli;
Vagy senki sem találta még meg?
Talán a mit
Mi boldogságnak nevezünk,
A miljom érdek,
Ez mind egyes sugára csak
Egy új napnak, mely még a láthatáron
Túl van, de egykor feljövend.
Bár volna így!
Bár volna czélja a világnak,
Bár emelkednék a világ
Folyvást, folyvást e czél felé,
A míg elébb-utóbb elérné!
De hátha ugy vagyunk,
Mint a fa, mely virágzik
És elvirít,
Mint a hullám, a mely dagad,
Aztán lesimúl,
Mint a kő, melyet fölhajítnak,
Aztán lehull,
Mint a vándor, ki hegyre mászik,
S ha a tetőt elérte,
Ismét leballag,
S ez így tart mindörökké:
Föl és alá, föl és alá . . . .
Irtóztató, irtóztató!
Kit még meg nem szállott e gondolat,
Nem fázott az soha,
Nem tudja még: mi a hideg?
E gondolathoz képest
Meleg napsúgár a kigyó,
Mely keblünkön jégcsap gyanánt
Vérfagylalón végigcsuszik,
Aztán nyakunkra tekerőzik,
S torkunkba fojtja a lélekzetet. — — —

(Pest.)

Meltzl, a ki Petőfinek különösen gondolati költeményeihez vonzódott, ezt is lefordította s lelkesülten írja róla: «E költemény át van itatva a bölcsészet quintessentiájával; valóban egy új, még mélyebb hamleti monolog: im ismét igazolódik ‚a lyra Shakespeareje' elnevezés. S gondolja meg az ember és ámuljon el: e költeményt egy huszonötödik évében járó ifjú írta.»

SZŐKE ASSZONY, SZŐKE ASSZONY...

Szőke asszony, szőke asszony,
Fejér hattyu, fejér hattyu!
Sorsod olyan fekete,
Mint a holló, mint a holló.

Mért adá neked az isten
E szépséget? vagyis inkább
Ezt a férjet mért adá,
Ki nem tudja, hogy mi a szép?

Kebeledbe mért tevé az
Isten ezt a gazdag szívet?
Ezt a tündér zongorát,
Mit nem tud pengetni férjed.

Oh ha én birnám e hangszert!...
Pillanatra érintém csak,
És dalától reszketett
Örömében a teremtés.

Vége, vége már e dalnak,
Elváltunk, és nem tudom, hogy
Nézek-e még valaha
Szép szemed kék csillagára?

Be-benéztem elmerengve
Gyönyörű kék szemeidbe,
Mint a tenger mélyibe
Néz a sajkás holdas éjben.

De fölöttünk sötét felhő
Támadott, mely elborítá
A holdfényes éjszakát....
Férjed jött sötét orczával.

Szörnyü ember! van hatalma,
Tőled mindent megtagadni,
És a mellett van joga,
Tőled mindent követelni.

Meggyülöltem őt, meg; mert él
Hatalmával és jogával:
Tőled mindent követel
És nem enged semmit, semmit.

Volnál képes őt szeretni?
És lehetnél véle boldog?
Soha, soha sem hiszem,
Noha mindig oly vidám vagy.

Mért mosolygál én előttem?
Engem el nem ámitottál;
Jól tudom, hogy a mosoly
Gyakran könnyek álorczája.

Jól tudom, hogy éjjelenként,
Hogyha férjed mélyen alszik,
Te virasztasz, mert szobád
És a város bármi csendes:

De szived rémek tanyája,
Melyek csengő poharakba
Töltik és iszszák megölt
Örömidnek omló vérét.

Mit tevő légy? mit tevő légy?
Legalább átkozd meg őket,
Átkozd meg, kik tégedet
Ily nyomoruságba löktek;

Mondj megsemmisítő átkot
Hajlékukra, ha még élnek,
És ha már meghaltanak,
Mondj átkot koporsójokra ! . . .

Szegény asszony, hogy tenned ezt?
Nem szabad megátkoznod, sőt
Tisztelned s szeretned kell,
Mert hiszen ezek szülőid. —

Szőke asszony, szőke asszony,
Fejér hattyu, fejér hattyu !
Sorsod olyan fekete,
Mint a holló, mint a holló.

(Pest.)

KATONA-ÉLET.

«Nehéz nekem már a bocskor,
Könnyü nekem már az ostor,
Csizmát húzok a lábamra,
Kardot fogok a markomba.
Muzsika szól, verbuválnak,
Fölcsapok én katonának, hahaha !»

Ezt az egyet bölcsen teszed ;
Látom, már megjő az eszed.
Arany élet, bizony isten !
Megpróbáltam, párja sincsen.
Muzsika szól, verbuválnak,
Csapj föl, öcsém, katonának, hahaha !

Katonának kutya-baja,
Van mit enni és innia,
Hogy ne volna? öt napra jár
Tizenhat garas két krajczár.
Muzsika szól, verbuválnak,
Csapj föl, öcsém, katonának, hahaha !

Csak minden harmadnap strázsálsz,
Akkor is csak nyolcz órát állsz,
Ha hideg van is, meg nem fagysz,
Ott a körmöd, bele fujhatsz.
Muzsika szól, verbuválnak,
Csapj föl, öcsém, katonának, hahaha !

Tisztogatás sem igen kell,
Minek is bajlódnál ezzel?
Ne félj : ha poros nadrágod,
Kiporozza a káplárod.
Muzsika szól, verbuválnak,
Csapj föl, öcsém, katonának, hahaha !

És az embert hogy szeretik !
Visszaviszik, ha elszökik,
És az alatt, míg vesszőzik,
Sétál vagy fut, a hogy tetszik.
Muzsika szól, verbuválnak,
Csapj föl, öcsém, katonának, hahaha !

Ha pedig az idő lejárt,
Obsitot kapsz, de mekkorát.
S tudod, mért kapsz ilyen nagyot?
Hogy legyen itthonn paplanod.
Muzsika szól, verbuválnak,
Csapj föl, öcsém, katonának, hahaha!

(Pest.)

A SZERELEM.

Üljetek föl képzetemnek
Csónakára, s úszszatok,
Úszszatok szivem taván át,
Szép leányok s asszonyok,
Mindnyájan, kiket szerettem,
A mióta szeretek,
Üljetek föl képzetemnek
Csónakára; jertek, jertek,
Hadd mulassak veletek.

És előjött valamennyi,
S istenemre, szép sereg!
És közöttök olyan is van,
Kit már alig ismerek,
Pedig őket mind egyenlőn,
Mind egy hévvel szeretém,
De hiába, a szerelmet,
Még mint kicsi gyönge gyermek,
Régen, régen kezdtem én.

S ez mutatja bölcseségem!
Már mint gyermek bölcs valék,
Tudtam akkor már, a mit más
Vén korában sem tud még,
Tudtam azt, hogy a világra
Csak egy nap süt melegen,
S ez a nap nem fönn az égen,
Hanem lenn a szív mélyében
Van, s e nap a szerelem.

Higyetek nekem ti, a kik
Fáradoztok kincsekér':
A föld minden gyémántjánál
Egy pár szép szem többet ér;
S higyetek ti, kiknek lelke
Hír- dicsőségért a vér
Vagy virasztás ösvenyén megy:
Egész babérerdőnél egy
Rózsabimbó többet ér.

A fukar hadd számitgassa
A gyülő aranyokat,
Mást számítok én . . . a kedves
Hölgyektől nyert csókokat.
S nékem a sors csak virággal
Ékesítse kalapom,
Nem kérek babért ujabban,
Sőt a mit már eddig kaptam,
Ha kell, azt is vissz'adom.

(Székes-Fejérvár.)

Székesfehérvárra a költő Egressy Gábort kísérte el vendégszereplésére (márcz. 22—29.). Ekkortájt hallotta hírét, hogy Julia jegyben jár. Igaz, télen többen megkérték; egyik ajánlat hizelgett is neki, «mert eddig azt gondoltam, hogy én csak olyan isten-adta *phantasták* ízlése vagyok, de most azt látom, hogy még egy solid, derék embernek is van bizalma hozzám» — írja Térey Marinak, jan 12. E kosárba atyja is belenyugodott, mert egy vagyonosabb s csinos fiút szánt Juliának; de ő erről is azt írja: «. . . hideg voltam, mint a jég, minden erőlkö-

désem daczára oly hideg, hogy csak (nagy) Ő-m forró szenvedélyes lelke nem fagyott volna meg közelemben». Még sem tartja lehetetlennek, hogy eljátsszák a *Házasság a nagyvilágban* darabot. (Térey Marihoz, márcz. 13.). E hírt hallotta Petőfi is, talán Sass Károlytól, talán a megyegyűlésről elmaradásával kapcsolatban. Április 6-ikán a költő levelet írt Térey Marinak, s leküldte *Összes költeményeit*. «Kérem kegyedet, méltóztassék átadni ő neki s egyszersmind nevemben igen-igen boldog házaséletet kívánni, mert hallom, hogy férjhez megy».

A VIRÁGOK.

Ki a mezőre ballagok,
Hol fű között virág terem,
Virágok, szép virágaim,
Be kedvesek vagytok nekem!
Ha látom, mintha lyányt látnék,
Szivem reszket, keblem dagad. —
Siromra, hogyha meghalok,
Ültessetek virágokat.

Leülök a virág mellé
És elbeszélgetek vele,
Szerelmet is vallok neki,
S megkérdem: engem szeret-e?
Nem szól, de ugy hiszem, hogy ért,
Hogy érti jól szavaimat. —
Siromra, hogyha meghalok,
Ültessetek virágokat.

S ki tudja: az illat vajon
Nem a virág beszéde-e?
Csak hogy nem értjük, nem hat át
Testünkön lelkünk fülibe;
Szagolja csak s nem hallja meg
A test e szellemhangokat. —
Siromra, hogyha meghalok,
Ültessetek virágokat.

Igen, az illat a virág
Beszéde, annak dala ez,
S ha lényem durvább része a
Sírban rólam lefejledez:
Nem szagolom többé, hanem
Hallom majd e szép dalokat. —
Siromra, hogyha meghalok,
Ültessetek virágokat.

Virágillat, virág dala,
Te lészsz majd ott bölcsődalom,
Melynek lágy zengedelminél
Tavaszonként elaluszom,
S következendő tavaszig
Lelkem szép álmakkal mulat —
Siromra, hogyha meghalok,
Ültessetek virágokat.

(Pest.)

KIT FELEDNI VÁGYTAM . . .

Kit feledni vágytam
S már-már elfeledtem,
Oh leány, mért tünsz föl
Ujra képzetemben?
Miért tünsz föl ujra
Piros orczáiddal,
Fekete szemeddel,
Fekete hajaddal?
Miért jut eszembe
Dús lelked kincstára,
Mely hét színbe játszik
Szivárvány módjára,
Melynek ellenállni
Hasztalan törekvés,
Mert bűvös háló az,
Honnan nincs menekvés.
Miért jut eszembe
A boldogság képe,
Mely, míg nálad voltam,
Szállt szivem fölébe,
Mint vándor madár, hogy
Ottan megpihenjen,
S megpihenvén, róla
Ismét elröppenjen.
Szép, de nem jó csillag
Vitt engem te hozzád!
E csillag vezérli
A hajósok sorsát,
Kik egy ismeretlen
Hang után eveznek,
A mely vonja őket
Míg örvénybe vesznek.

Mit használt, mit használt,
Tégedet találnom,
Ha megint eltűnél,
Mint az éji álom,
S most reményem is, e
Vakmerő kalandor,
Addig megy csak, hogy tán
Még meglátlak egykor,
De hogy összeforraszt
Véled ölelésem,
Oh ezt nem igéri
Még a reménység sem. —
Üzött a lemondás
A bú vadonába,
S hogy ennek határát
Keresém hiába,
Könnyelműség szárnyát
Vállaimra vettem,
És a csapodárság
Pillangója lettem.
Átröpültem már nagy
Hosszu messzeséget,
A midőn egyszerre
Utolért emléked,
S szárnyamat kitépte,
S átadott ujonnan
Régi bánatomnak,
Mely gyötör most jobban,
Mint a börtön-őr a
Foglyot, a ki tőle
Elszökött és a ki
Ujra megkerűle.

Csörög lelkemen a
Fájdalom bilincse;
Lesz-e kéz, a mely ezt
Róla lefeszítse.
Nyujtsd kezed, leányka,
Mondd ki, hogy szerettél,
És hogy ott vagy még a
Régi érzelemnél,
Mondd ki, hadd hulljon le
Fájdalmam bilincse,
A szép szabadságot
Lelkem hadd köszöntse!
És ha szerettél s ha
Még szeretsz: mi gátol,
Elszakadnod értem
Az egész világtol?
Én leszek világod,
És te istenem lészsz . . .
Oh jer karjaimba . . . .
Vagy még többet remélsz?. . .—
Vagy ha szembeszállni
Nincs erőd a vészszel,
Melyet egyesülő
Szerelmünk idéz fel,
Mondd, hogy a boldogság
Senki mástól nem kell,
S bárha tőlem örök
Elválás rekeszt el,
Hidd, hogy lelkeink e
Kínos állapotját
Még a boldogok is
Irigyelni fogják!

(Pest.)

Április vége felé a költő Sass Károlynak is írt *Összes költeményei*nek Julia számára küldött példánya felől; újabb levelet is küld általa «az illető kezébe», s nógatja barátját: «Te is írj, különösen ő róla mindent, a mit tudsz, mert róla e világon minden érdekel.» Julia ápr. 24-én

hallja meg mindezt Sasstól; nyomban ír Máriának, kérve, hogy küldje ki a kötetet. «Úgy várom, mint elkárhozott lelkek várhatják éjfélöket; ez minden boldogságom, mit még e tárgyban remélhetek; küldd, küldd, kedves jó Marim.» «Nem bírok e szerelemből egyebet, csak puszta emléket» — írja csüggedten. Hívja barátnőjét, menjen ki hozzájok; «úgy várlak, mint Isten résztvevő, vigaszt nyujtó angyalát.» Bocsánatot kér a ‚csúf firkáért', «de oly izgatott vagyok, hogy alig tudok ülni, csak szaladnék mindig végetlen világra.»

Izgatottsága érthető. A Sass utján küldött levélben egy vers volt: ez a költemény, melyben folyton változó viszonyuk minden fordulata fel van tüntetve, mint Ferenczi mondja, sőt lélektanilag megmagyarázva, s föltárva szenvedélyök egész mélysége. Juliának két napig még naplójához sincs szava; megmutatja a levelet atyjának; válaszolnia nem szabad, de följegyzi, mit felelne, «s ha eljön ő, megmutatom neki.»

Most, mikor álmai már-már teljesülnek, mint Hero, rettegve, szinte kétségbeesve áll az ár szélén, mely boldogságát hozza vagy elmeríti. Lelkét megvérzi a ‚már-már elfeledtség' tövise, s elfogja a régi habozás. Mint a vers, e képzelt levél is magában fog alja szerelmüknek egész történetét. «Ha egyetlen koczkára bizzuk egész életünk boldogságát, s e koczka veszt: mi marad akkor? — — ha egykor látnom kellene, hogy csak álom, csak képzelet volt az ön szerelme! — — mit nyerhetnék kárpótlásul? gúnyt, megvetést, vagy legfölebb szánakozást együgyűségem miatt, még azoktól is, kik, mióta élek, szeretnek; még szülőim sem mondanának egyebet, csak hogy magam szerzém boldogtalanságomat, mert ők ezt jövendölik.»

Ebből látni a családi harczot; látni Georg Sand tanitványának romantikus aggodalmait is: «Kielégítheti-e ön forró lelkének vágyait egyetlen nő, habár leglángolóbb, szerelme?» A megszokás és folytonos akadályok nélküli birás nem unatná-e meg önnel a nőt...?» Szerelme mégis áttör e kétségeken; nem kérdi a jövőt, «de esküdjék meg ön, hogy szerelme most szent és tiszta minden egyéb érdektől, s hogy hiszi, miként életével egyhatárú szerelme — — akkor nincs akadály, nincs gát, mely öntől elszakíthasson, akkor jobban nem szerethetem ugyan, mint most, mert ez lehetlen, de imádni fogom és boldogítani Önt lelkem egész hatalmával és szenvedélyével!» E szenvedély árja most már magával sodorja a régi okosság gátjának törmelékeit. «Már most kezedben jövőm; ha szép lesz az, neked köszönöm, ha fájdalmat adsz bérül, könyörögni fogok, hogy te boldog lehess, s ha e kérelmem meghallgattatik, én sem leszek boldogtalan.» Az okoskodó, ime, eljutott a szerelmes szív önfeláldozásáig. Egészen költőivé emelkedik, midőn a varázsszigetről, a boldogság lakhelyéről beszél, hol egy pillanat eltörli száz hosszú év fájdalmát; s bátran néz szembe azzal is, «mit a világ ez összeköttetésből jósol, minek neve: kárhozat.»

E levelet májusban csakugyan meg is mutatta a költőnek, a kit elragadt; erre írta «Hol a leány, ki lelkem röpülését követni birná..» kezdetű költeményét, letéve a kivánt esküt «az élet határáig».

AZ ITÉLET.

A történeteket lapozám s végére jutottam,
És mi az emberiség története? vérfolyam, a mely
Ködbevesző szikláibul a hajdannak ered ki,
És egy hosszában szakadatlan foly le korunkig.

Azt ne higyétek, hogy megszűnt már. Nincs pihenése
A megeredt árnak, nincsen, csak a tenger ölében.
Vértengerbe szakad majd a vér hosszu folyója.
Rettenetes napokat látok közeledni, minőket
Eddig nem látott a világ ; s a mostani béke
Ez csak ama sírcsend, a mely villámnak utána
A földrendítő mennydörgést szokta előzni.
Látom fátyolodat, te sötét mély titku jövendő,
És, meggyujtván a sejtés tündéri tüzét, e
Fátyolon átlátok, s attól, a mi ott van alatta,
Borzadok, iszonyodom, s egyszersmind kedvre derülök
És örülök szilajan. A háboru istene újra
Fölveszi páncélját s kardját markába szorítván
Lóra ül és végigszáguld a messze világon,
És a népeket, eldöntő viadalra, kihíja.
Két nemzet lesz a föld ekkor, s ez szembe fog állni :
A jók s a gonoszak. Mely eddig veszte örökké,
Győzni fog itt a jó. De legelső nagy diadalma
Vértengerbe kerül. Mindegy. Ez lesz az itélet,
Melyet igért isten, próféták ajkai által.
Ez lesz az ítélet, s ez után kezdődik az élet,
Az örök üdvesség ; s érette a mennybe röpülnünk
Nem lesz szükség, mert a menny fog a földre leszállni.

(Pest.)

Mintegy az optimismus felelete a *Világosságot!* pessimista kérdéseire. Vannak, a kik jóslatnak nézik; de az ily általános jövendölések utóbb könnyen ráolvashatók az eseményekre. A 49-iki szabadságharcz s a világháború bizonyára más volt, mint a miről Petőfi álmodott. De e költemény mélyen világít lelkébe. «Hite a jövő iránt vakmerőbb, szabadságvágya idealisabb s ezért féktelenebb, mint bármely combináló politikusé lehet — írja Arany László. — Elveit az érzelmekből meríti... Neki és Széchenyinek tünik föl legélénkebben, a clairvoyance tisztaságában, nemzetünk közelgő jövője; Széchenyi megdöbbenve nézi az elkerülhetetlen örvényt, Petőfi rajongva várja a vihart, hogy megtisztítsa a társadalmat.»

ELSŐ ESKÜM.

Fiú valék még, iskolás fiú,
Tizenöt éves ; és az iskolázás
Rám nézve nyüg volt, nagy nehéz nyüg, a mely
Rajtam napestig szomorún csörömpölt,
S még álmaimból is föl-fölriasztott.
Lerázni vágytam e nyügöt magamról,
Lerázni vágytam minden áron azt,
Már akkor, akkor úgy szerettelek,

Olyan világ-fölgyújtó szenvedélylyel,
Mint most szeretlek, drága szent szabadság! —
Gondolkodám a mód felől: miként
Szakíthatnám le rólam a bilincset? . . .
Színészek jöttek, s elhatározám
Közéjök állni és elmenni vélök,
El, habár a földhöz-ragadt nyomor
Mind két kezével átölelne is,
Habár apámnak átka és anyámnak
Könyűi lesznek útitársaim,
Csak hogy szabad, hogy független legyek.
S elmentem volna, ámde megtudá
E lázadó szándékomat tanitóm,
S az indulásnak napján elfogott,
És rám csuká szobámnak ajtaját,
S rab voltam, míg a színésztársaság
Határunkon túl messze, messze járt.
Sirás, könyörgés, lárma, mind hiába! . . .
Nem az fájt már, hogy nem leszek színész,
De hogy maradni kényszerítenek.
A kényszerítés égett lelkemen,
Mint a görögtűz, olthatatlanúl.
Itt tettem első esküvésemet,
Nagy és szent esküt mondék börtönömben,
Hogy életemnek egy főczélja lesz,
S ez: a zsarnokság ellen küzdeni.
S ez eskü most is olyan szent előttem,
A milyen volt az első pillanatban,
S verjen meg engem a hatalmas isten,
Verjen meg még a más világon is,
Ha valaha ez esküt elfelejtem!

(Pest.)

Az aszódi gyermekkori kaland emléke.

A TÜRELEMRŐL.

Türelem, te a birkák s a
Szamarak dicső erénye,
Tégedet tanuljalak meg?
Menj a pokol fenekére!

Hogyha mint koldús járod be
A földet s kérsz menedéket:
Kérj akárhol, csak ne tőlem,
Szívem nem fogad be téged;

S ha bejárod, mint hódító,
Diadallal a világot:
Lesz egy szikla, s ez szivem lesz,
Melyre nevedet nem vágod.

Türelem, kicsépelt szalma,
Melyet a bárgyú világnak
Telt kalászokként árulnak,
Kik magodból jóllakának;

Te üres fazék, melyből a
Macska a tejfölt kiette,
S a szakácsné most szájtátva,
Fejcsóválva áll mellette;

Türelem, te . . . nem tudom, mi?
Mint gyülöllek, mint utállak!
Mert a hol van kezdeted, ott
Vége van a boldogságnak.

Oh a föld boldog lehetne,
Hogyha rajta te nem volnál
S míg te rajta lészsz, mindaddig
Megmaradunk a nyomornál.

El veled, te élet átka,
El veled, le a pokolba!
Nyeljen el, ki rút pofádat
Erre a szép földre tolta!

(Pest.)

RONGYOS VITÉZEK.

Föl tudnám én is öltöztetni
Szép rím- s mértékbe versemet,
A mint illő meglátogatni
A társasági termeket.

De eszméim nem henye ifjak,
Kik élnek, hogy mulassanak,
Hogy felfürtözve, keztyűs kézzel
Látogatóba járjanak.

Nem cseng a kard, nem dörg az ágyú,
A rozsda-álom lepte meg ;
De tart a harcz . . . a kard s az ágyú
Helyett most eszmék küzdenek.

Ott állok én is a csatában
Katonáid közt, századom !
Csatázok verseimmel . . . egy-egy
Harczos legény minden dalom.

Rongyos legények, de vitézek,
Mind bátran harczol, bátran vág,
S a katonának bátorsága
Teszi diszét, nem a ruhák.

S nem kérdem én, hogy költeményim
Túlélnek-e majd engemet ?
Ha el kell esniök talán e
Csatában : ám hadd essenek.

Még akkor is szent lesz a könyv, hol
Meghalt eszméim nyugszanak,
Mert hősök temetője az, kik
A szabadságért haltanak.

(Pest.)

ZÖLD MARCZI.

Négy ágú épület, a mely be sincs fedve,
Mely akasztófának vagyon keresztelve,
Akasztófa mellett hollók károgása,
Nem volt Zöld Marczinak hét országban mása.

Pej csikó szájában fényes aczélzabla,
Hányta a szikrát, ha a csikó harapta.
Rajta, Zöld Marczi, te futottál, röpültél,
Mint a lobogó láng, kit elkapott a szél.

Ugyan csak megteszi !... Marczi, hol vehetted
Lobogó gatyádat, lobogó ingedet ?
Szép menyecskék varrták fejér patyolatból,
Csók lett érte díjok piros ajakadról.

Szép legény volt Marczi, szerették a lyányok.
Ha én utánam is annyian volnának ! . . .
A merre Marczi járt, volt harang szólása,
Sok szerelmes szívnek hangos dobogása.

Minek volt sarkantyú kordován csizmáján ?
A szép szó is fogott sörény paripáján.
Nem is a ló, hanem hát a táncz számára
Verette a csengőt csizmája sarkára.

Rá termett a tánczra Marczi, nem tanulta ;
De ő tőle sokan tanulhattak volna.
Betért a csárdába, ha szólt a muzsika,
S szilaj kedvvel amugy magyarán megrakta.

Nem kivánkozott ő Bakony erdeibe,
Oda csak a félénk tolvaj rejtezik be,
Bokrok közé búvik, onnan ugrik elő,
Ugy ragadja torkon, a ki arra menő.

Marczinak Hortobágy volt rendes tanyája,
Hortobágy, a puszták óriás királya,
Kiállt az országút síkjára, s az utas
Száz lépésről látta, hogy majd lesz ne-mulass.

Ha gazdag utas jött, Marczi így kiáltott:
«Ide az erszénynyel, ha nem kell halálod!»
Ha szegény utas jött, ezt mondta szívesen:
«Nesze az erszényem, s áldjon meg az isten!»

Fegyverneki puszta, fegyverneki puszta
Szegény jó Zöld Marczi halálát okozta,
Négy ágú épület volt halálos ágya
S temetési dala varjak károgása.

(Pest.)

Salamon szerint «jellemző, mint állítja elénk Petőfi a puszták fiát, a lókötőt... Nem helyezi magát semmiféle erkölcsi álláspontra; nem bámulja a betyár hőstettét... nem is kárhoztatja: csak azt mondja róla, hogy a gazdagot kirabolta, a szegényen segített... Mintegy természetesnek látja... Mint a hogy a zoologus egyenlő érdeklődéssel nézi a szelid galambot vagy a vérengző kányát... oly figyelmesen s objectiv érdekkel vizsgálja költőnk az erkölcsi világ szelídjeit és vadjait.» Ez — mellesleg mondva — a nép s a népdal álláspontja. Petőfi képzelete sokat foglalkozott az alföldi betyárral. Színdarabot is írt róla, melyet megsemmisített, de abból írta a *Pusztai találkozás* versét.

HA ÉN KEDVESEMRŐL GONDOLKODOM...

Ha én kedvesemről gondolkodom,
Egy-egy virág minden gondolatom,
Gondolkodom rólad, szép kedvesem,
Ezt teszem napestig, egyebet sem.

Mért jár a nap keletről nyugatra?
Ha nap volnék, nem járnék én arra,
Nyugatról járnék én kelet felé,
Mert a legszebb lyány ott keleten él.

Foly a lemenő nap arany vére
Violaszin hegyek tetejére.
Még messzebb van tőlem, kit szeretek,
Mint azok a violaszin hegyek.

Feljött az égre az esti csillag,
Ma megint oly különösen csillog,
Felöltözött ünnepi ruhába,
Tán azért, mert kedvesemet látta.

Mikor látlak, mikor látlak, rózsám?
Mikor leszesz megint közel hozzám?
Vajon mikor nézek már szemedbe,
Szép szemedbe, hetedik egembe?

(Pest.)

Ujra a régi szerelem éneke, mintha nem is lett volna köztük semmi félreértés. Midőn a könyvet megkapta, Julia rögtön irt Térey Marinak (május 1.). «Mért kérdezed még tőlem,

miért, óh! Mari, hogy mit tegyél?... elgondolhatod, hogy *őt* láthatni legnagyobb boldogságom volna.» De a találkozásra asszonyi logicával újra dilemmát állít: «...vagy ráveszem, hogy valami biztos állást szerezzen magának, s ekkor minden ellenszegülés nélkül övé lehetek, vagy, ha több neki korlát nélküli szabadsága, mint szerelmem — mitől félek — akkor válni fogunk örökre...» A sors, mint rendesen, mind a két kikötést széttépte, és ment a maga útján. — Térey Mari május 5-ikén írt is Petőfinek. «...tudom, mily forrón szerettetik Ön Juliától, s ezt Ön is tudta, habár Julia szerfeletti szerénysége ezt szóval meg nem vallá... De Ön, Petőfi, ki látta, érzette, hogy szerettetik, mért nem értette el ezen angyal szerelmét? mért hitt, s hisz a rossz álnok világnak jobban, mint azon tiszta forró érzelmek, mit maga költött fel? Igen, Petőfi, Ön boldog véghetetlenül, mert Juliának első szerelmét Ön birja. — Egy hosszú telet azon édes reményben töltött, hogy tavaszszal Önt meglátja, s elvesztve ezen reményt, igen sokat szenved. Hozza helyre Ön, a mit elmaradásával vétett, jöjjön mentől előbb le...»

Ment is. Már a régebbi hivásra készült. Orlaynak írja ápr. 24-én: «Május 7-kén leszáguldok ismét Szatmárba, barna kis leánykámhoz...» Térey Mari levelére levélben megkéri Julia kezét, s a választ Pesten várja be. Szendrey leánya fiatalságára hivatkozik s egy évi várakozási időt szab. Petőfi nyomban útnak indul, május 13-án.

TŰZ.

Nem akarok elrohadni,
Mint a fűzfa a mocsárban;
El akarok égni, mint a
Tölgy a fellegek lángjában.

Tűz kell nékem; víz maradjon
A békának és a halnak
És a rossz poétáknak, kik
Béka módra kuruttyolnak.

Te vagy az én elemem, tűz!...
Sokat fáztam életemben,
Szegény testem sokat fázott,
De meleg volt mindig lelkem. —

Jer, szeretlek, szép leányka,
Jer, szeretlek szenvedélylyel;
De tüzes légy! más különben
Elmehetsz isten hirével.

Hejh, kocsmáros, bort! ihatnám,
Tiszta bort! mert ha vizes lesz:
Megköszönhet'd, ha kancsód a
Falhoz vágom, nem fejedhez. —

Csak igy élet ez az élet,
Tüzes lyánynyal, tüzes borral...
És — a mit majd elfeledtem —
Nem maradhat még el a dal.

Mondjatok dalt, de tüzes dalt,
Mert szakadjon ki a nyelve,
Ki ugy dalol, hogy dalától
Nincsen a szív feltüzelve.

Nem akarok elrohadni,
Mint a fűzfa a mocsárban;
El akarok égni, mint a
Tölgy a fellegek lángjában!

(Pest.)

ERDŐD, MÁJUS 17. 1847.

Nevezetes a tennapi napom
Furcsa dolgokat kellett hallanom.
Szerencséje, hogy az bánt ugy velem,
A kinek a leányát szeretem.

Mondott volna csak felényit is más,
Majd megtudná, mi a bosszuállás,
Majd kiálltunk volna a mezőre,
Zöld mezőre folyna piros vére.

De még hagyján, hogy én nekem esnek,
Hejh van, a mi jobban fáj szivemnek,
Az még sokkal jobban fáj én nekem,
Hogy téged is bántanak, kedvesem.

Sokat szenvedsz, édes lelkem, szenvedsz,
És csak azért, mert engemet szeretsz.
Tűrj, galambom, tűrj még egy keveset,
Maj' megszakasztom szenvedésedet.

Légy csak egyszer az én feleségem,
Nem lesz párod a földkerekségen,
Nem lesz párod boldogság dolgába',
Még csak nem is vágysz a más világra!

Május 15-én a költő Nagy-Károlyba ért. Viszontlátta a kertet, hol először pillantotta meg Juliát s áldást mond fáira. «Már közel az éjfél — írja *Uti levelei*-ben, — és az álom még messze van tőlem. Hogy is tudna az alunni, ki holnap meglátja a leányt, kit szeret, ki által szerettetik, s kit fél év óta nem látott? Milyen félév volt ez! hánykódtak-e ez alatt a tengerek annyit, mint az én lelkem?» Julia ép ily repesve várja. Május 11-én a napló nyugtalanul fakad ki: «Azt beszélik, hogy itt lesz ő, hogy e napokban megérkezik. Már három napja, hogy ezt mondják, s még sincs itt!» 16-án délben Erdődön termett. Lauka Gusztávhoz szállt; rugóstetejű magas kalap, zöld Kossuthka, fekete pantallon s fekete selyem mellény volt rajta, az akkori pesti viselet. Rögtön a várba sietett, Szendrey irodájába, s szerelmük jogán követelte Julia kezét. Heves jelenet fejlődött köztök, s ez a következő napokon többször ismétlődött. E jelenetet örökítette meg fölhevülésében e versben, melyet életében nem adott ki soha.

HOL A LEÁNY, KI LELKEM RÖPÜLÉSÉT . . .

Hol a leány, ki lelkem röpülését
Követni birná te kivüled ?
És hol a férfi, a ki én kivülem
Szived mélyére lemerülhet ?
Egymáshoz illünk ; a teremtés napján . . .
Egymásnak voltunk már rendelve mi . . .
Isten kötötte össze lelkeinket,
Ember nem képes elválasztani.

Mint törnek ők s hadd törjenek reánk az
Önérdek rozsdás fegyverével ;
Elháritjuk mi könnyen a csapást a
Szerelem varázsvesszejével.
A szerelem a legnagyobb hős, ennek
Valának legtöbb diadalmai . . .
Isten kötötte össze lelkeinket,
Ember nem képes elválasztani.

Szeretjük egymást égő szerelemmel.
Te tiszta, szent vagy, oh leányka,
S az én szivemnek hogyha volt is foltja,
Leégeté szerelmem lángja.
Mért oltanátok el keblünk tüzét ? mely
Oltár fölött is méltó állani . . .
Isten kötötte össze lelkeinket,
Ember nem képes elválasztani.

Tiéd vagyok, szép angyalom, tiéd, és
Te az enyém vagy mindörökre !
Együtt lépünk az élet határáig
Rózsákra, tövisekre,
S ha átörültük, átbusultuk éltünk,
Együtt fogunk a sírban porlani . . .
Isten kötötte össze lelkeinket,
Ember nem képes elválasztani.

(Erdőd.)

Sass Károly, Petőfi szerelmi követe, beszéli, hogy Szendrey minden úton-módon igyekezett megakadályozni a találkozást leánya és a költő között, kizárva Juliát a szobából beszédjök alatt s kitiltva házából a költőt. De a leleményes szerelem mindenre talál módot. Többször találkoztak a kertben, az emlékezetes tó partján. A leány megmutatta naplóját kedvesének, melyben a szenvedély hűsége s küzdelmei közt ily sorokat olvashatott: «Küzdj és tégy ezentúl egy szent czélért: a hon javáért; most küzdhetsz bátran, mert tudod, ha pillanatokra megtörhetnék ifjú erődet, lesz már most, ki lelkednek új erőt, új életet adhat; s ha sikere nem lenne fáradságodnak, van rokonkebel, hova fájdalmadat temetheted; van lény, kinek nincs saját fájdalma, csak ha szenvedsz; nincs öröme, csak a te boldogságod fölött; ki egy világ szenvedését bírja el addig, míg téged bír.» Láthatta, hogy Julia egészen felolvad szerelmében, s az ő eszméiben. Erre írta, még május 17-én, e költeményét, egygyéforrt lelkük hymnusát.

RÖPÜL AZ UTI POR . . .

Röpül az úti por, dobog a föld, nyargal
A bőszült paripa egy szegény lovaggal.
Kihányta nyergéből a ló a lovagot,
De hajh a kengyelbe akadt egyik lába . . .
Talppal az ég felé, iszonyú állapot,
Fejével pedig ott lenn a föld porába',
A fakó port söpri fekete fürtével,
S köveket pirosit homloka vérével.

Csak ugy vagyok, mint e szerencsétlen lovag,
Kit szilaj paripa hurczol maga után,
Hurczol engemet az eszeveszett harag,
Még agyvelőmet is széjjelloccsantja tán.
Bár csak szétszakadna boldogtalan fejem,
Ugy is kopár föld az, nem süt a nap rája,
Csak sötét gondolat, a mi benne terem,
Sötét gondolatok tövise, dudvája.

Szeretem rózsámat, mint az isten maga,
Ki őt teremtette leányok gyöngyének,
Az ő nekem, a mi a csillag az éjnek,
Szeretőm a hűség tündöklő csillaga.
Köd ereszkedett rád, csillagom világa,
Köd ereszkedett rád, be halovány lettél !
Kértelek apádtól, kértelek hiába,
Nem kaptam egyebet hideg feleletnél.

Előztek tőled, szép paradicsomkertem,
De nem angyal, a ki ott őrt áll előtted ;
Ne félj, nem örökre váltunk el ! te érted
Még többet is merek, ha már annyit mertem.
Elvittelek volna, mint nap a harmatot,
Mint az esti szellő a rózsalevelet,
De most, mint a nyilvesszővel a zaklatott
Megsebzett oroszlán, ugy megyek el veled !

(Erdőd.)

Mint Julia, Petőfi is remélte, hogy házasságukhoz megnyerhetik a szülék megegyezését. Mondják, hogy aggodalmaik, lányuk féltése az ő szemébe is könnyeket csalt. De a makacsság

daczot ébresztett benne; kész lett volna erővel elragadni kedvesét, szülői áldás nélkül; de ettől Julia visszarettent; ki akarta várni az évet, szeptemberig, mint atyjának igérte. E küzdelmek, e dacz és elkeseredés tükröződnek e költeményben. A kezdő kép kivillan május 25-iki uti levelekből is: «... az események, mint tüzes patkójú paripák, nyargalnak át rajtam; lelkem ég és vérzik, mint a kit száz gyilokkal döfnek át... Élet-halál harczat küzdöm jövendőm boldogságáért, kedvesemért...» Végre abban állapodtak meg, hogy Petőfi elhagyja Erdődöt, s az apa egy hét alatt kimondja a döntő szót. A költő 20-án Nagy-Bányára ment, hogy ott várja be a hét leteltét és a választ.

BÁNYÁBAN.

Ezer ölre vagyok idelenn a
Föld ölében,
Hol az ősi éj tanyázik
Vadsötéten.
A kis lámpa reszkető sugára
Félve néz a zordon éj arczára,
Mint a sasra a galamb.

Ezer ölre a virágoktól s a
Napvilágtól,
Ezer ölre! tán már a pokol sincs
Innen távol;
Vagy már benn is vagyok a pokolban?
Benne, mert a sátán háza ott van,
A hol az arany terem.

Bányaszellem, sátán, kincs királya,
Mit adsz értem?
Mennyit adsz, ha szivemet te néked
Eligérem?
Alkudjunk meg, jöszte, bányaszellem,
Most ez egyszer volt lejönni kedvem,
Vagy látsz többé, vagy soha. —

Vártam, vártam, és hiába, mert a
Kincs királya
Benn maradt a sziklák tömegében,
Ki nem álla.
S mért nem állt ki? miért nem jelent meg?
Csak azért, mert tudta, hogy enyelgek,
Hogy szivem nem eladó.

Nem, szivem nem eladó, e szívnek
Nincsen ára,
Nem megy az be a hatalmasoknak
Kincstárába...
Széjjelosztom én a szegénységnek,
Kik kunyhóban és útfélen élnek,
Köztök ingyen osztom szét.

(Nagy-Bánya.)

A költő 24-én, pünkösd másodnapján ért Nagy-Bányára. Másnap megnézte a bányát. «Ma lenn voltam többed magammal a bányában — írja. — Irtóztató mélység! Mi mintegy ezer ölnyire voltunk benn, s hol lehet még onnan a belső vége? Mentünk, mentünk a hosszú, szűk folyósón befelé, ... aztán föl és alá, végre távolról halk kalapácsolásokat hallottunk, s föl-föl kezdtek tünedezni a bányászok lámpái, meg eltüntek, a mint tovább haladtunk, mint a csillagok

a fekete felhők között. Talán nincs nyomorúbb élet, mint a bányászok élete. Túrnak, túrnak ezek a sápadt vakondokok távol a napvilágtól, távol a zöld természettől, mind halálig; és miért? hogy legyen gyermekeiknek és feleségeiknek min tengődniök s legyen mit eltékozolni azoknak, a kik nem gyermekeik és nem feleségeik. Mért nem támad olyan földindulás, mely a világ minden bányáját összerázná és a föld legközepéig sülyesztené? . . . nem lenne pénz és lenne boldogság.» — E kép s e gondolatok öltenek testet e költeményben. Ez nap — a hetet be sem várva — megkapta Erdődről az elutasító választ. Rögtön útra kelt. «Még ma indulok vissza Erdődre, — írja Kerényinek; — onnan hova és mikor? nem tudom . . . talán a másvilágra. Ha elvesztem kedvesemet, nem élem túl, annyi szent; — — ha ez talál utolsó levelem lenni, add tudtára a világnak, hogy a szerelem kétségbeesése, őrültsége ölt meg.»

BÍROM VÉGRE JULISKÁMAT . . .

Bírom végre Juliskámat,
Mindörökre bírom őt,
Az enyémnek vallhatom már
Isten és világ előtt.

Megjött már jó kedvem, és még
Nem hagyott el bánatom;
Sírjak-e vagy mosolyogjak
Örömemben? nem tudom.

Én vagyok hát az az ember,
A ki annyit szenvedék?
A kinek szivén a hány nap,
Annyi átok feküvék.

Én vagyok hát az az ember,
Ki most a legboldogabb?
Ki, mig a világ világ lesz,
Boldogságban párt nem kap.

Bár csak már lehullanának
A virágok s levelek!
Most az ősz lesz tavaszom, mert
Akkor vőlegény leszek . . .

De nem nézek a jövőbe,
Bele néznem nem lehet,
Mert az olyan fényes nap, hogy
Megvakítná szememet.

Rád tekintek, holdvilágom,
Rád tekintek, mult idő,
Szinte oly szép, de szelídebb
Sugaraddal jöj elő.

Drága nap, mit nála tölték,
Kedvesemnél, drága nap!
Üdvességben egy öröklét
S futtában egy pillanat.

Oda vontam őt magamhoz,
Halkan vontam őt felém;
Mint égett, midőn legelső
Csókomat rá lehelém!

Mint égett arczától ajkam!
Most is érzem melegét,
Mintha bennem egy elolvadt
Nap tűz-árja folyna szét.

Sőt a sírtól sem félek már,
Hogy meghűt majd engemet,
Mert e láng még ott is fogja
Melegíteni szívemet.

(Szatmár.)

Ez izgalmas napok történetét Julia így foglalja össze naplójában: «Május 16. érkezett meg ő, s ekkor rövid öröm után következtek oly napok, melyeket nem feledhetnék, bármily hosszú lenne is életem. Annyit szenvedtem tizenegy nap alatt, mennyit még soha. De május 27. kezdődött a boldogság, mely ismét jóvá tenne egy élet keserűségét. E napon együtt voltunk, e nap óta vagyok Petőfi jegyese! . . .» A költő ismét megkérte Julia kezét. Látjuk a huszonnégy éves vékony ifjat, ünneplő ruhában, menni a várba, hogy szíve boldogságáért küzdjön a

megaláztatással; a heves jelenetet, a szinte kétségbeesett szülőket, s a hű leányt, a kit nem tántorít meg semmi. A leánynak választania kellett szülei és kedvese közt. A költő 26-án azt írja úti naplójába: «Boldog vagyok. Mind örökre. Éj van, holdvilágos, csillagos, zajtalan éj. Semmi hang, semmi nesz... csak egy csalogány dalol... szivem. Dicső, dicső leány! téged kerestelek ifjúságom kezdete óta.... Végre megtaláltalak. Te vagy az édes csepp, ki meggyógyítod lelkemet, melyet méregkeverő sorsom oly sokáig öldökölt a kárhozat italával. Hála istennek, még nem jött későn az ellenméreg. — Dicső, dicső leány! — Kettő között kellett választania: szülei közt és köztem. — Engemet választott. — Ő szeme fénye szüleinek, kik gyermekkora óta minden gondolatát, minden vágyát kitalálták és teljesíték. Ott voltam más részről én,... ismeretlen jövevény, kit sárral mázolt be az előítélet és nyilaival lövöldözött meg a rágalom, és nem értem rá így szólni hozzája: én nem olyan vagyok, a milyennek látszom, a milyennek a világ látni akar! s ő még is engem választott... Áldott legyen az ő neve, a mily áldott vagyok én ő általa!»

Az esküvőt szeptember 8-ikára határozták, megismerkedésük évfordulójára. Addig Petőfinek nem volt szabad Erdődre menni, de levelezhettek. A költő már 28-án el is ment Szatmárra, Pap Endréhez; ott írta ezt a versét.

A MAJTÉNYI SÍKON.

Mióta elváltam édes szeretőmtül,
Velem volt emléke, szüntelenül velem;
Valamint a három napkeleti királyt
A csillag, ugy kisért engem a szerelem.

Hagyj el most, szerelem, hagyj el, szép csillagom,
Nem neked való hely ez, a hova értem;
Vagy ha el nem maradsz, fátyolt vetek reád,
Hogy szembekötve jőj át a csatatéren.

Csatatér ez a sik, szent csatának tére,
Mert a szabadságért harczolának rajta,
Oh árva szabadság, haldokló kezedből
Undok árulás a fegyvert kicsavarta.

És a hősök, kik itt a hazáért vívtak,
Hazátlan bujdosók, földönfutók lettek,
És a latrok, kik a hazát elárulták,
Urak lőnek... oh szív, szívem, ne repedj meg! —

Tavaszi délután, verőfényes idő,
Az égen kis fehér felhők uszdogálnak :
Hattyusereg tán e felhőcsoport ? vagy a
Hősök szellemei, kik itt elhalának ?

Csend van körülöttem, tünődöm, tünődöm . . .
De mit állok még itt ? mért odább nem megyek ?
Végzém, a mit kelle : elmondtam legszörnyűbb
Átkomat, s elsírtam legszentebb könnyemet.

Szatmárról Nagy-Károlyon át Nagy-Váradra ment. «Szatmár és Károly közt van Majtény. Kis falu, de környéke nevezetes: itt volt Rákóczi utósó csatája. Egy verset írtam az egykori csatatéren» — írja *Uti leveleiben*.

TE AZ ENYIM, ÉN A TIED . . .

Te az enyim, én a tied,
Nekünk áll a világ !
Magas a nap fejünk fölött,
Messze földet belát,
De a meddig szeme elhat,
Nem lát nálunk boldogabbat.

Ha Juliskám eszembe jut,
Sötétben is látok,
Fényes szeme, fényes lelke
Hint reám világot ;
Ha előttem e két fáklya,
Belátok a mennyországba. —

Kinevettél akkor, anyám,
Jó izűt nevettél,
Hogy fiad fejében ilyen
Balga gondolat kél.
De az isten meghallgatott,
Megsegített, király vagyok.

Kicsiny leány az én rózsám,
Elfér az ölembe',
Kicsiny leány az én rózsám,
De nagy ám a lelke,
Rózsám lelke egész ország,
Még pedig a Tündérország.

Tudod-e még, édes anyám,
Mikor gyerek voltam ?
Kinn az utczán házunk előtt,
Játszottam a porban,
Már ott az járt a fejembe':
Ha belőlem király lenne !

Király vagyok én, mióta
Bírom Juliskámat,
Nem fejemen, de szívemen
Hordom koronámat.
Eszemadta Juliskája,
Szívem arany koronája !

(Nagy-Várad.)

A költő útját versek s szerelmes levelek jelölik. Julia már jun. 2-án azt írja naplójába: «Levelet kaptam Sándoromtól és szabad neki felelnem . . . Azt írja, hogy keztyűmet, melyet neki adtam, minden reggel és este csókolja ; s én irigy ne legyek, ily pazarlás föl ne ingereljen ! De jó! van, én is így teszek ; nekem megvannak az ő levelei, s én ezekre pazarlom azt, mit ő neki még nem adtam». — Nagy-Váradon a költő csak estétől reggelig maradt, mert sietett — Szalontára.

ARANY LACZINAK.

Laczi te,
Hallod-e ?
Jer ide,
Jer, ha mondom,
Rontom-bontom,
Ülj meg itten az ölemben,
De ne mocczanj, mert különben
Meg talállak csípni,
Igy ni !
Úgy-e fáj ?
Hát ne kiabálj.
Szájadat betedd,
S nyisd ki füledet,
Nyisd ki ezt a kis kaput ;
Majd meglátod, hogy mi fut
Rajta át fejedbe . . .
Egy kis tarka lepke.
Tarka lepke, kis mese,
Szállj be Laczi fejibe.

Volt egy ember, nagy bajúszos.
Mit csinált ? elment a kúthoz.
De nem volt víz a vederbe',
Kapta magát, tele merte.
És vajon minek
Meritette meg
Azt a vedret ?
Tán a kertet
Kéne meglocsolnia ?
Vagy ihatnék ? . . . Nem biz' a.
Telt vederrel a kezében
A mezőre ballag szépen,
Ott megállt és körülnézett ;
Ejnye vajon mit szemlélhet ?
Tán a fényes délibábot ?
Hisz olyat már sokat látott . . .
Vagy a szomszéd falu tornyát ?
Hisz azon meg nem sokat lát . . .
Vagy tán azt az embert,
Ki amott a kendert
Áztatóba hordja ?
Arra sincsen gondja.
Mire van hát ?
Ebugattát !
Már csak megmondom, mi végett
Nézi át a mezőséget,
A vizet mért hozta ki ?
Ürgét akar önteni.
Ninini :
Ott az ürge,
Hüh, mi fürge,
Mint szalad !
Pillanat,
S odabenn van,
Benn a lyukban.
A mi emberünk se rest,
Oda nyargal egyenest
A lyuk mellé,
S bele önté
A veder vizet ;
Torkig tele lett.
A szegény kis ürge
Egy darabig türte,
Hanem aztán csak kimászott.
Még az inge is átázott.
A lyuk száján nyakon csipték,
Nyakon csipték, haza vitték,
S mostan . . . . .
Itt van . . . .
Karjaimban,
Mert e fürge
Pajkos ürge
Te vagy, Laczi, te bizony !

(Szalonta.)

«Tudod-e, miért siettem ide — írja Kerényinek — s mért vagyok itt már egy hét óta? Azért, mert Szalontán egy nagy ember lakik, s e nagy ember jó barátom, s e jó barátom

Arany János, *Toldi* szerzője . . . S e költeményt egy egyszerű falusi jegyző írta e kis szobácskában, melynek hossza öt, széle pedig két lépés.» Tíz napot töltött ott. Ebéd előtt ért oda; a konyhán szorgoskodó Aranynét annak nagy meglepetésére maga megnevezése előtt megölelte; aztán kiment Arany után a kertbe, a ki egy kis diófát nézegetett, s rákiáltott, hogy addig éljen, míg abból a csemetéből telik ki a koporsója. Ez volt bemutatkozása. « . . . június 1—10 napjait nálam töltötte, — írja Arany. — Írt ott nehány verset . . . Akkor írta Laczi fiamnak a verset, ki akkor három éves volt, s kit igen szeretett, nagyokat ütvén fenekére, az ő módja szerint. A gyermekeim is igen szerették» . . . E vers igénytelenségében is mesterműː a költő leszáll a gyermek értelméhez, lelkéhez, de művén a költészet bája ömlik el, s a gyermeklélek ismerete. Hartmann azt mondja: «Petőfi nagy, nevető szeme kimosolyog a versből, a mint a gyermekkel elmókázik. . . . A mesét lépten-nyomon megszakítja kérdésekkel, hogy a kis hallgató kíváncsiságát minél jobban izgassa. Végül, mikor ő maga felel meg a kérdésekre, siet felkiáltásokkal élénkíteni elbeszélését . . . » A vers meg is ragadt a kis fiú fejében. Apja aug. 25-én azt írja levelében: «Laczi hozzá írt versedet könyv nélkül tudja (könyvből nem is tudhatná) . . . Akárki jő a házhoz, . . . első dolga keresni vagy kerestetni elő a lapot s mutogatni a verset, hogy azt neki Petőfi Sándor bácsi küldte s még paripát is fog hozni».

MILY SZÉP A VILÁG!

Én hittem-e egykor
Átoknak az éltet?
Én bolygtam a földön,
Mint éji kisértet?
Elégeti arczom
A szégyeni láng! —
Mily édes az élet,
Mily szép a világ!

Minden napom egy bút
Gyomlál ki szivemből,
Kert újolag e szív,
Mely széltire zöldül,
És benne virít a
Sok tarka virág . . .
Mily édes az élet!
Mily szép a világ!

Jertek közelembe,
Jó régi barátok,
Nem néz a gyanúnak
Kancsal szeme rátok,
Elvertem az ördög
Ez atyjafiát . . .
Mily édes az élet,
Mily szép a világ!

Vad ifjukoromnak
Szélvésze kitombolt,
Kék, tiszta szemével
Mosolyg le a mennybolt,
Mint gyermekeikre
Az édes anyák —
Mily édes az élet,
Mily szép a világ!

A bizodalom, kit
Oly rútul elűzék,
Két karral ujonnan
Lelkemre füződék,
Mint távoli utról
Jött régi barát . . .
Mily édes az élet,
Mily szép a világ!

Hát még ha eszembe
Jut ifju virágom,
A barna leány, e
Szép hajnali álom,
Kit én ugy imádok
S ki engem imád —
Mily édes az élet,
Mily szép a világ!

(Szalonta.)

SÁRI NÉNI.

A küszöbön guggol Sári néni,
Guggol s nem áll; nem akar már nőni.
Van nyergelve pápaszemmel orra,
Varrogat . . . tán szemfedőjét varrja.
Sári néni, hejh mikor kendet még
Sárikámnak, húgomnak nevezték!

A mi eddig ott lenn volt ruháján,
Odafönn van most a ráncz orczáján;
Csak ugy líg-lóg derekán ruhája,
Mintha rá villával volna hányva.
Sári néni, hejh mikor kendet még
Sárikámnak, húgomnak nevezték!

Haja tél, — ha látom, szinte fázom —
Fejér, mint a fejérített vászon.
S borzasan űl feje tetejében,
Mint a gólyafészek a kéményen.
Sári néni, hejh, mikor kendet még
Sárikámnak, húgomnak nevezték!

Befelé vette az utját szeme,
Rá únt régi születőhelyire,
Ott benn pislog szomorún, nem vígan,
Mint a lámpa a beroskadt sírban.
Sári néni, hejh, mikor kendet még
Sárikámnak, húgomnak nevezték!

Keble róna, puszta s csendes róna,
Mintha már alatta szív se vóna;
Ott van még a szív, de mozdulatlan,
Csak nagy néha, csak elvétve dobban.
Sári néni, hejh, mikor kendet még
Sárikámnak, húgomnak nevezték!

Vad, tékozló fiú az ifjúság,
Két marokkal szórja gazdaságát,
De jön apja, a zsugori vénség,
S visszaszedi elpazarlott kincsét.
Sári néni, hejh mikor kendet még
Sárikámnak, húgomnak nevezték!

(Szalonta.)

Arany azt mondja: «*Sári néni*t ott írta, egy öreg asszony adván neki tárgyat, ki az 1847-iki tűzvész alkalmával fedél nélkül maradt s nálam a színben vonta meg magát, míg jobb helyet kap». «A genre-képi vonás itt csekélyebb, de annál nagyobb a lyrai megindulás — mondja Gyulai. — A komikus, némileg tréfás, ingerkedő hangból lassan-lassan megy át a komolyabbra, az enyészet, az emberi hívság elmulásának hangulata mindinkább erőt vesz rajta.»

A CSONKA TORONY.

Vén torony áll a rónaság felett . . .
Letűnt századba visz a képzelet.

Kevélyen néztek hajdan e falak,
Mert ormukon szent jelt tartottanak.

A szabadság zászlója volt e szent jel;
Csak játszott a viaskodó szelekkel.

Piros szárnyát hívólag lengeté,
S kiben vér volt, elszántan jött elé.

Gyűlt a toronyba a sok ifju bajnok,
Harcz-öltözetnek csillogása rajtok,

De fegyveröknél sokkal fényesebben
Sugárzott a hősbátorság szemökben.

«Markunkban a kard, s benne lesz, a mig
Szemfényünk vagy rablánczunk megtörik!»

Ezt harsogák, s mely ekkor kinn zugott,
A mennydörgés e zaj viszhangja volt. —

A sírba dőlt egy századév ezóta,
Nincs a toronynak többé lobogója,

A szabadsági zászló lebukott,
Ti is alusztok, dicső bajnokok,

Kik szabadon inkább elestetek,
Semhogy rabszolgaságban éljetek.

A torony áll még egyes-egyedül,
Ez is maholnap már halomra dűl.

Idétlen rom, mogorva, puszta váz,
Falai között senki sem tanyáz,

Csak a holt század fekszik odabent,
Szemfödele a hosszu, méla csend.

(Szalonta.)

Petőfi le is rajzolta a szalontai csonka-tornyot, melyről Arany is írt verset. *Murányt* nem számítva, négyszer nyultak közös tárgyhoz, ezen kívül Czakó temetésekor s *Homér és Ossián* párhuzamánál (Arany: *Őszszel*), s némileg *A gólya* és *A rab gólya* rajzában. Ezekben tisztán kitünik elütő költői természetök. Czakó sírján Arany gondolatokba merül; Homér derüs világától Ossianéhoz fordul s átvonatkoztatja azt a maga korára, a hazafi bánatéra; a tornyot is látszólag objective festi le, bár rajzából a mult hősisége s a jelen pusztulása szól. Petőfi lyrai módon ragadja meg tárgyait, az érzés viszi hozzájok, egy szökéssel mellettök terem, s mintegy rohammal hódítja meg. Arany, legalább látszólag, objectiv, részletező; Petőfi a képzelet tündér-ecsetjével, nagy vonásokkal fest, mindig subiectiv, lyrai. Ha a multhoz fordul is ‚csak a szabadságharczok érdeklik' — jegyzi meg Szigetvári Iván *(Petőfi költészete)*.

LENNÉK ÉN FOLYÓVIZ . . .

Lennék én folyóviz,
Hegyi folyam árja,
Ki darabos utját
Sziklák között járja . . .
De csak ugy, ha szeretőm
Kis halacska volna,
Habjaimban úszna föl s le
Vigan lubiczkolva.

Lennék vad erdő a
Folyó két oldalán,
Fergetegekkel a
Harczot kiállanám . . .
De csak ugy, ha szeretőm
Kis madárka volna,
Bennem ütne fészket és ott
Ágamon dalolna.

Lennék váromladék
A hegy legtetején,
Bús pusztulásomat
Venném csak könnyedén . . .
De csak ugy, ha szeretőm
Ott a repkény volna,
Elnyuló zöld karjaival
Homlokomra folyna.

Lennék kicsiny kunyhó
A rejtett völgybe' lenn,
Eső-vágta sebbel
Szalmafödelemen . . .
De csak ugy, ha szeretőm
Bennem a tűz volna,
Tűzhelyemen lassacskán, de
Nyájasan lobogna.

Lennék felhődarab,
Összetépett zászló,
A vadontáj fölött
Fáradtan megálló . . .
De csak ugy, ha szeretőm
Az alkonyat volna,
Búshalovány arczom körül
Pirosan ragyogna.

(Szalonta.)

A GÓLYA.

Sokféle a madár, s egyik ezt, másik azt
Leginkább kedveli,
Ezt ékes szólása, amazt pedig tarka
Tolla kedvelteti.
Kit én választottam, a dal-mesterséghez
Nem ért az a madár,
S egyszerű, mint magam... félig feketében,
Félig fejérben jár.

Nekem valamennyi között legkedvesebb
Madaram a gólya,
Édes szülőföldem, a drága szép alföld
Hűséges lakója.
Tán azért szeretem annyira, mert vele
Együtt növekedtem ;
Még mikor bölcsőmben sírtam, ő már akkor
Kerepölt fölöttem.

Vele töltöttem a gyermekesztendőket.
Komoly fiú valék.
Míg társim a haza-térő tehéncsordát
Estenként kergeték :
Én udvarunkon a nádkúp oldalánál
Húztam meg magamat,
S némán szemléltem a szárnyokat-próbáló
Kis gólyafiakat.

És elgondolkodtam. Jól tudom, az gyakran
Fordult meg fejembe' :
Miért hogy az ember nincs úgy, mint a madár,
Szárnyakkal teremtve ?
Csak a messzeséget járhatni meg lábbal
S nem a magasságot ;
Mit ér nekem, mit a messzeség ? mikor én
A magasba vágyok.

Fölfelé vágytam én. Ah, ugy irigyeltem
Sorsáért a napot,
A föld fejére ő tesz világosságból
Szőtt arany kalapot.
De fájt, hogy esténként megszúrják... mert hiszen
Foly keblébül a vér ;
Gondolám, hát így van ? hát a ki világít,
Ilyen jutalmat nyér ? — —

Kivánt időszak az ősz a gyermekeknek,
Mint anya jön elé,
A ki fiainak számára kosarát
Gyümölcscsel terhelé.
Én ellenségeműl néztem az őszt, s szólék,
Ha gyümölcsöt hozott :
Tartsd meg ajándékod, ha kedves madaram,
A gólyát elcsalod.

Szomorodott szívvel láttam gyülekezni,
Midőn távozának ;
Miként most eltünő ifjuságom után,
Ugy néztem utánok,
S milyen bús látvány volt a házak tetején
A sok üres fészek,
Szellő lehelt reám, sejtés halk szellője,
Hogy jövőmbe nézek.

Mikor tél multával fejér hó-subáját
A föld levetette,
S virággal zsinórzott sötétzöld dolmányát
Ölté föl helyette :
Akkor az én lelkem is felöltözék új,
Ünnepi ruhába,
S gólya-várni néha elballagtam egész
A szomszéd határba. —

Később, hogy a szikra lángra lobbant, a hogy
Ifju lett a gvermek :
Talpam alatt égett a föld, neki esem,
És paripán termek,
S megeresztett kantár-szárral vágtaték ki
A puszták terére . . .
Még a szél is ugyan neki gyürközött, hogy
Lovamat elérje.

Szeretem a pusztát ! ott érzem magamat
Igazán szabadnak,
Szemeim ott járnak, a hol nekik tetszik,
Nem korlátoztatnak,
Nem állnak körülem mogorva sziklák, mint
Fenyegető rémek,
A csörgő patakot hányva-vetve, mintha
Lánczot csörgetnének.

És ne mondja senki, hogy a puszta nem szép!
Vannak szépségei,
De azokat, mint a szemérmes lyány arczát,
Sürű fátyol fedi ;
Jó ismerősei, barátai előtt
Leteszi fátyolát,
S rajta vesz merően a megbűvölt szem, mert
Tündér kisasszonyt lát.

Szeretem a pusztát ! be-bekalandoztam
Tüzes paripámon,
S midőn már ott jártam, a hol fizetésért
Sincs emberi lábnyom :
Lovamról leszálltam, gyepre heveredtem.
Egy futó pillanat
A tóra mellettem, s benne kit látok meg ?
Gólya barátomat.

Oda is elkisért. Együtt ábrándoztunk
A puszta legmélyén,
Ő a viz fenekét, én a délibábot
Hosszasan szemlélvén.
Igy töltöttem vele gyermekségemet és
Ifjuságom javát,
Azért kedvelem, bár se tolla nem ragyog,
Se szép hangot nem ád.

Mostan is kedvelem és ugy tekintem én
A gólyamadarat,
Mint egyetlen valót, mely egy átálmodott
Szebb korból fönnmaradt.
Megérkezésedet még mostan is minden
Esztendőben várom,
S kivánok szerencsés útat, ha távozol,
Legrégibb barátom!

(Szalonta.)

A költő alföldi képeket fest, az évszakok váltakozásában, majd saját életét, a gyermek- és ifjúkort, s e képek keretében rajzolja az alföld egyszerü madarát, általános vonásokkal s mindig saját magával kapcsolatban. Arany is irt verset a gólyáról, *A rab gólyáról*, melynek el van metszve szárnya, s már ezzel mintegy egyéníti. Rajzolja mozdulatait, a mint féllábon áll, cserélgeti, szárnya mellé dugja orrát; majd szállni próbál csonka szárnyán, — vágyát, lelkét is föltárja; az árva madárban és hiu vágyban ő is magát festi, de obiectiven, a vonatkozást csak érezni lehet. Petőfi lyrai tüze vulkán módjára tör ki, s az egész tájat a maga színében világítja meg.

A költő nehéz szívvel hagyta el Szalontát. «Életem legszebb napjai közé sorozom e hetet, melyet itt töltöttem, új barátom családi körében. Egy felől a komoly vidámságú családapa, másfelől a vidám komolyságú családanya, s előttünk a két fecsegő, virgoncz gyermek, egy szőke leányka s egy barna kis fiú . . . ilyen koszorú övezi szivemet, és boldog vagyok.»

Mintegy saját jövő boldogságát látta itt megtestesülten. De külföldre készült. «Megnézem a tengert, melyet annyira óhajtok már látni, mert hisz az rokona szívemnek: mély és viharos. Megnézem Shakespeare, Shelley és Byron hazáját, a sötét Angliát, s megnézem Béranger honát, a fényes Francziaországot és magát Bérangert, a világ új megváltójának, a szabadságnak legnagyobb apostolát.»

PUSZTA FÖLD EZ, A HOL MOST JÁROK . . .

Puszta föld ez, a hol most járok,
Istenért sem látni virágot,
Rajta bokor sincsen, a hol a
Fülemile-madár szólana,
Az este is felhős, fekete,
Nincs a csillagoknak híre se . . .
Hogy jutottál még is eszembe,
Barna kis lyány, szívem szerelme?
Eszembe jutottál, édesem,
És most már ugy tetszik én nekem,
Mintha itten a szomszédomba'
Fülemile-madár szólana,
S mintha virágok közt ballagnék,
S csupamerő csillag voln' az ég!

(Körös-Ladány.)

UTAZÁS AZ ALFÖLDÖN.

Pompás kis útazás, valóban!
Alig van egy arasznyira
Fölöttem a felhő, oly terhes.
Szakad nyakamba zápora.
Bundám dohányzacskómra adtam,
Hogy az maradjon szárazon.
Csuron víz vagyok. Még megérem,
Hogy végre hallá változom.

Hejh, alföld, alföld, nem reméltem,
Hogy így fizess szerelmemért!
Vagy tán e zápor és ez a sár
Épen szerelmemért a bér?
Csakugyan az lesz . . . a záporban
Bucsúkönyűid ömlenek,
S karod a sár, a mely helyettem
A kereket öleli meg.

Minő az út! . . . De vajon út ez?
Vagy fekete kovász talán?
Mely ha kisül, leszen belőle
Kenyér az ördög asztalán.
Ne dögönyözze kend csikóit,
Ne dögönyözze kend, kocsis,
Fölérünk Pestre, ott leszünk tán
Már az itéletnapon is. —

Szép tőled, kedves alföldem, szép,
Hogy engem ennyire szeretsz,
Hogy távozásom így megindit,
Hogy ilyen bánatot szerez;
Örűlök rajta, hogy irántam
Ily érzékeny szived vagyon;
De, szó a mi szó, jobb szeretném,
Ha nem szeretnél ily nagyon.

(Mező-Tur.)

Útja valóban keserves volt. «Mindig mondtam, hogy az alföld a világ legdicsőbb tartománya, de irántai nagy előszeretetem sem vitt soha annyira, hogy útjait megdicsérjem . . .

tíz napi esőzés előzte meg utamat, s még azon-fölül az útban is vert az eső két napig. — — Sátor volt ugyan szekeremen, hanem azért annyi sár ragadt a kerekekre, hogy . . . minden száz lépésre meg kellett állnunk levasvillázni a küllőkről a gáncsoskodó fekete írósvajat». Arany is írja neki, hogy Tiszáék két nevelője látta ‚Túr és Pest közt valahol', egy ernyős szekéren, juhász-kutya módra hasalva'. Pestre jún. 13-án éjszaka ért.

KÉRDEZD: SZERETLEK-E?

Kérdezd: szeretlek-e? s megmondom én, hogy
Szeretlek, mert ezt mondhatom ;
De oh ne kérdezd : mennyire szeretlek ?
Mert én azt magam sem tudom !
Azt tudni csak, hogy mély a tengerszem,
De milyen mély ? nem tudja senki sem.

S mondhatnék átkot, hosszu és nagy átkot,
Mely, mint a villám, érjen el,
S égesse, tépje lelkemet legmélyebb
Pokolba mártott körmivel,
Ha elfeledlek téged, kedvesem,
Sőt ha rólad csak megfeledkezem.

Mondhatnék esküt, hosszu és nagy esküt,
Az ég felé tartván kezem,
Hogy szivem minden dobbanása érted
És egyedül érted leszen,
Hogy öröklámpa benne a hüség,
Mely még ott lenn a föld alatt is ég.

Nem mondok esküt és átkot. Jaj annak,
Jaj, a kit ez tart vissza csak.
Én eskü s átok nélkül is örökre
Lelkem lelkében tartalak,
Ott fogsz te állni magas-fényesen,
Mint a tejút a legmagasb egen.

S örök hüségem, oh ez a hüség is
Még a te érdemed csupán ;
Hogy szerethetne mást többé, a kit te
Megszeretél, dicső leány ?
Ki egyszer már a mennybe szállt vala,
Nem látja azt a föld többé soha !

(Pest.)

Lehet, válasz Julia levelére, lehet, csak a naplónak Erdődön olvasott kétségeire. Négyesy szépen figyelte meg, hogy Petőfi lelke egészen egygyé forr feleségeével, «mintegy lelkének kiegészítését látta és kereste Juliában, s nemcsak érzelmi, hanem szellemi tekintetben is». Mutatják ezt a *Három madár, Hol a leány . . . , Válasz kedvesem levelére*, s e költemény, kivált végszakai. «Ez nem a nőnek a bírására vágyó szerelem csak, hanem az eszményített nő lelkének a maga lelkébe fogadása«. (Négyesy.)

F. A. EMLÉKKÖNYVÉBE.

Olvastad úgy-e bár a bibliába'
Az olajos-korsó történetét ?
Az van megírva róla, hogy hiába
Ömlött, mert ujra mindig megtelék.
Ez olajos-korsó az élet kéje ;
Azért kaczagom a bolondokat,
Kik alig mártják nyelvöket beléje
Eszélytelen gazdálkodás miatt.

A bölcs hosszú kortyokban hajtogatja
E korsó édes nedvét untalan ;
Mért gazdálkodnék ? a midőn jól tudja,
Hogy minden perczben ismét tele van.

(Pest).

F. A. Frankenburg Adolf, az *Életképek* szerkesztője, a ki a Tizek társaságát meg tudta nyerni lapjának, 1847 tavaszán hivatalt nyert az udvari cancelláriánál s Bécsbe költözött. Az írók melegen búcsúztatták, emlékkönyvet is adtak át neki; ebbe írta e verset Petőfi. A szerkesztést juniussal Jókai vette át.

HIRES SZÉPSÉG.

Róla és csak róla szól
Az új világ krónikája ;
Tót ágast áll az esze,
Ki csak egyszer néz is rája.

Oda hagyja aranyát
A fukar s boltját a kalmár
S a poéta rímjeit,
Hogy kövessék őt, a hol jár.

Ha látná őt a király,
Elfeledné trónját érte ;
Árnya lenne a nap, és
Nem kivánkoznék az égre.

A halálos beteget
Meggyógyítja szemsugára,
És az éhes jóllakik
Egy futó pillantatára. —

Így irák le őt nekem,
Így beszéle róla minden.
Mit csináljak ? gondolám ;
Már, mondok, csak megtekintem.

S megtekintém. Eh, bolond
A világ s az lesz örökre ;
Mi a szép ? ugy tudja csak,
Mint apám bármelyik ökre.

Szó sincs, szó sincs róla, hogy
Szép e lány. Uram kegyelmezz,
Hogy lehetne szép ? hiszen
Nem hasonlít kedvesemhez.

(Pest.)

MI LÁRMA EZ MEGÉNT?

Mi lárma ez megént fülem körül?
Ki háborítja nyugtomat megént?
Hallgasson el, ki jó sorsán örül!
Majd megtanítok egy pár kócz legényt.

Ismét fölkelt a kritikus-csapat,
Ismét veszettül zúgnak ellenem.
Hagyjátok el kiabálástokat,
Mig engem el nem hágy a türelem.

Vagy feledétek már a múlt időt?
Nem ég, nem viszket többé hátatok?...
Nem árt meggondolni, hogy ezelőtt
Mi történt? s húzzátok meg magatok.

Tudjátok: durván bánom veletek. —
Hiába, ez már az én modorom:
Ha férfi bánt, majd karddal felelek,
De a kutyákat csak korbácsolom.

(Pest.)

A kritikai hajsza 1847-ben halkabb volt, de nem pihent. A *Honderü* nem szünt meg gúnyolni a «magyar Bérangert»: szinte állandó rovata lett ez. *Összes költeményei*ből — szerinte — Debreczenben csak három példány kelt el; verseiben kölcsönzéseket keresett — Vachott és Payer munkáiból. A *Budapesti Hiradó* is gáncsolta, hogy ‚nincs nevelése', ‚elhanyagolá... szive s szelleme művelését'. Greguss Ágost is, érthetetlen tévedésből, *Futár* czímen röpiratot adott ki, Petőfit támadva, s gúnynyal közölvén újra saját régebbi üdvözlő versét. E támadásokra ez a válasz.

HOZZÁM JÖSZ-E?

Csillagnak születél
Magasban, fényesen,
Belőled itt alant
Kis mécsvilág leszen,
Mely csak szűk házamat
Világosítja meg;
Leány, hozzám jösz-e?
— «Ifjú, hozzád megyek!»

Hallod, miket beszél
Felőlem a világ?
Hallod, mikép reám
Kigyót-békát kiált?
Ha igaz a hir: én
Nagyon rosz lehetek;
Leány, hozzám jösz-e?
— «Ifjú, hozzád megyek!»

Apád egyetlen egy
Örömsugára vagy,
Eljöttöd kebliben
Rideg, vad éjet hagy,
S haragja, búja, mint
Két rém, velünk lebeg;
Leány, hozzám jösz-e?
— «Ifjú, hozzád megyek!»

(Pest.)

E vershez Arany János írt zenét. (*Arany János dalai*, Bartalus István kiadása.)

FÖLSZEDTEM SÁTORFÁM...

Fölszedtem sátorfám és világnak mentem. —
Homályos sejtések munkálódtak bennem,
Hogy, ha elindulok, találok valamit,
Találok, hanem a sejtés nem mondta: mit?
Még azt sem mondta, hogy mely táj felé menjek?
Csak azt mondta: menjek, menjek, ne pihenjek.

Én e benső szónak engedelmeskedtem,
S az apai ház ugy elmaradt mögöttem,
Mint az álom a fölébredt ember mögött,
Apámhoz, anyámhoz még csak hírem se jött.
Apám s anyám pedig búbánatba esék,
De a jó szomszédok őket fölkeresék,

S vigasztalásukra voltak ilyenformán:
«Soh'se búsuljanak Sándor fiok sorsán!
Ilyen istentől elrugaszkodott gyerek
Az aggódást ingyen sem érdemeli meg.
Viszi, mig viheti, végre pedétiglen
Fölakasztják, a mit adjon is az isten,
Mert nem vagyok mai legény a világban,
De kicsiny mását sem láttam gonoszságban.»
Öreg szülőimet ekkép vigasztalák,
Szegény jó anyámmal fölfordult a világ,
Rá borúlt fejjel az ágy szélére, s ottan
Elveszett fiáért sírt szíveszakadtan.
Édes apám csak egy-két könnyet hullatott,
De azután annál többet káromkodott,
Kiczifrázta, mint a szűcs a remek-bundát,
S kegyetlen haraggal ime szókat mondá:
«Hogy tiszta nevemnek ilyen foltja vagyon!
Ha föl nem akasztják, én lövöm őt agyon.»
Híre ment e szónak, hozzám is elére,
Nem is tettem lábam apám küszöbére,
Mert nagyon jól voltam én annak tudója,
Hogy igéreteit ő híven lerója.
Kedvem kerekedett beszólni sok ízben
Öregeimhez, de biz én be sem néztem,
Csak akkor, hogy már megleltem a valamit,
Megleltem, megleltem, két ország tudja: mit.
Tudni való dolog, hogy nem lőtt meg apám,
Mikor azután az ajtót rájok nyitám;
Olyat örült, hogy a szíve is fájt bele,
Soha sem volt szívvel így teli kebele,
S bezeg nem mondja most, mint egykoron tevé,
Bezeg nem mondja, hogy beszennyeztem nevét.
Hát a jó szomszédok? ők most ezt beszélik:
«Mondtam, szomszéd uram, mondtam én mindétig,
Ne bántsa a fiát, a szerencse fordul,
Derék ember válik abbul a Sándorbul!»

(Pest.)

MÚZSÁM ÉS MENYASSZONYOM.

Kopogtatának. Kérdém: ki van ott?
«Leány,» felelt kinn, a ki kopogott.
‚Leány? ah, úgy bocsánatot,
Ajtómat meg nem nyithatom;
Mit szólna majd menyasszonyom,
Ha megtudná idővel,
Hogy hölgyet fogadék el,
Mint vőlegény is . . . mert házasodom'.
«Épen azért jövék,» felelt megint
Szomoru hangon a lyány odakint,
«Épen azért jövék;
Nyiss ajtót, áldjon meg az ég,
Számomra csak kinyithatod,
Én régi szeretőd vagyok.»
‚Mit? régi szeretőm? ugy annál
Kevésbbé jösz be, bármiként akarnál.
Aztán nekem nincs régi szeretőm;
Rútul hazudtam, a midőn
Leánynak azt mondám, hogy szeretem . . .
Az csak költői szalmaláng vala,
Mely született s ellobbana.
Ez bennem a legelső szerelem,
Büntessen isten engemet, ha nem!
«Senkit sem szeretél? az nem lehet,
Egyet szerettél, egyet, engemet;
Ereszsz be, én múzsád vagyok,
Vagy még most is hiába kopogok,
Midőn megmondám nevemet?»
«Te vagy, galambom, kedves muzsám?
Miért nem szóltál? jer be hozzám,
Jer, nyitva ajtóm és karom,
Ölelj meg, édes angyalom!
Igen, te voltál az egyetlen,
A kit szerettem eddig életemben,
S szeretni foglak síromig,
Te drága szép leány, a kit
Mellém a jó sors rendele,
Hogy légyen egy lény, melynek kebele
Hiven ver értem akkor is még,
Midőn a mondhatatlan inség
Korában elhagy az egész világ.
S ugy lett. Az árva ifjut elhagyák
Baráti, ismerősei.
Te nem tudád csak őt felejteni,
Te voltál hű vigasztalója, társa,
Míg tartott hosszu, kínos bujdosása.
És mostan téged én feledjelek,
Kihez csatolnak oly szent kötelek?
Nem, nem, örökre itt maradsz szivemben,
Ez a szív nagy, megférték benne ketten,
S hiszem, tudom,
Hogy egymás mellett békességben éltek,
Mert hisz te és menyasszonyom
Testvérek vagytok ti, édes testvérek:
Együtt születtetek az égben,
A csillagok legszebbikében,
S onnan le együtt szálltatok
Szivárványból szőtt szárnyakon
Egy szép tavaszi hajnalon,
Hogy engem boldogítsatok!»

(Pest.)

«Leendő hitvese iránti szerelmét költészetével foglalja együvé . . . Igy készíti el a költő az olvasó lelkét is, hogy a két lélek egyesülését ne csak a házaséletben, hanem Petőfi költészetében is ott lássa . . . A költő maga meggyőzött arról a felfogásról, hogy énjének mintegy hátterét, mintegy erőforrását lássuk neje lelkében». (Négyesy.)

AZ IDŐHÖZ.

Nem a terhes szekér
Alföld fertőiben,
Nem a vitorlátlan
Hajó a tengeren,
Nem e jő lassan, nem e jő:
Te jösz lassan, te vén idő.

Ah, hogy megvénülél,
Alig birod magad,
El is töréd azon
Fölül még lábadat.
Mint béna koldús, csúszsz elé,
Ki mankóját elveszité.

Óledben ásitó
Fiaid, a napok;
Ásítni általuk
Én is kedvet kapok,
Ásítok olyan nagyokat,
Hogy majd elnyelem magamat.

Förtelmes vén idő,
Rosz lelkü hatalom,
Mint fogsz te futni majd,
Ha én nem akarom,
Mint fogsz te futni majd, midőn
Velem lesz édes szeretőm.

Akkor megifjodol,
Vén bőröd leveted,
S öltesz sasszárnyakat
Köszvényes láb helyett,
És messze, gyorsan szállasz el
Az élet örömeivel.

Mostan röpülj, idő,
Míg távol kedvesem;
Midőn együtt leszünk,
Midőn őt ölelem:
Nem bánom én, ha mindenik
Órád eltart egy századig!

(Pest.)

AZ ERDŐNEK MADARA VAN...

Az erdőnek madara van,
És a kertnek virága van,
És az égnek csillaga van,
S a legénynek kedvese van.

Virítsz, virág, dalolsz, madár,
És te ragyogsz, csillagsugár,
S a lyány virít, dalol, ragyog...
Erdő, kert, ég, legény boldog.

Hejh elhervad a virágszál,
Csillag lehull, madár elszáll,
De a leány, az megmarad,
A legény a legboldogabb.

(Pest.)

BUCSÚ-POHÁR.

Hadd támadjon föl még egyszer a mult,
Hol szivünk és poharunk kicsordult,
Kedv s bor bennök meg nem férve már.
Koszorúnk egy levelét veszíti,
A szél épen engemet röpít ki...
Czimborák, ez a bucsú-pohár!

A miért a sorshoz úgy esengtem,
Bár sokára, de megadta: engem
Házasélet boldogsága vár.
Hányt-vetett a vad hullámos élet,
S végre, végre meglelém a révet...
Czimborák, ez a bucsú-pohár!

Nem veszem már a bort gyógyszeremnek,
Ha a kígyók lelkemen teremnek,
Melyeket a bú szivembe zár;
Barna kis lyány ajka mézet árul,
Mézzel élek édes ajakárul...
Czimborák, ez a bucsú-pohár!

Még ez este vagyok a tiétek,
Töltsétek meg poharam, töltsétek,
Koczantgassunk, míg e nap lejár;
Holnap messze járok, más vidéken,
Üresen fog itten állni székem . . .
Czimborák, ez a bucsú-pohár!

S mert szeretlek bennetek, kivánom:
Nyiljon ily út nektek is utánam.
Feleség föld s ég közt a határ.
Adja isten azt az áldást rátok,
Hogy egyenként ezt kiálthassátok:
Czimborák, ez a bucsú-pohár!

(Pest.)

Legénybúcsúja ez, a nőtlenségtől. A rég tervezett külföldi útból nem lett semmi; Pestre érve, írja is Aranynak: «... nincs annyi lelkem, barátom, hogy Juliskámat oly távol hagyjam, nem lehet; aztán meg Emich is fene sovány alkut akar tenni költeményeimre, melyeket örök időkre szándékozom eladni neki. Ezt tudva ... még nálad maradhattam volna». Az alku valóban sovány volt: az összes költemények örök tulajdonjogáért Emich 1500 frtot fizetett; ebből ezret a költő házassága első idejére tett félre, tartozásait is törlesztette, s így kezében igen kevés maradt. Szatmár felé kelt tehát útra, a Felvidéken át; erre a búcsú vers.

TOMPA MIHÁLYNÁL.

Itt vagyok, itt vagyok testestül-lelkestül.
Mit bámulsz ugy? ne szúrj szemeddel keresztül.
Húnyd be a szemedet, ha neki nem hiszesz,
Ha nem hiszed, hogy itt csakugyan én vagyok;
S kérdezd meg szívedet, hiszen majd felel ez . . .
Hallod? én is hallom, oly hangosan dobog.

Mit gondoltál, mikor ráztam a kilincset:
Vajon ki az ördög háborítja csended?
Akárkit gondoltál, tudom, csak nem engem,
De azt is tudom, hogy jött volna akárki,
Nem fogadnál senkit nálam szívesebben,
S nem fognád forróbban karjaidba zárni.

Édes barátom! . . . de szólj már te is egyet,
Bennem a gondolat gondolatot kerget,
Ugy vagyok, mint mikor az éhes megrakott
Asztalhoz vetődik, — ugy vagyok valóban —
S nem tudja mely tálhoz kapjon. Nem szólhatok,
Hejh pedig olyan sok mondani valóm van.

Uj hivatalodban hogy éled világod?
Hogyan vagy, mióta az istent szolgálod?
Szépecskén benőtt az udvarod; semmi a,
Még jó: nem vesz éhen múzsád szárnyas lova.
Megfér-e együtt a lant és a biblia?
Nem vesz össze rajtad Apollo s Jehova?

S te, ki annyinak vagy megnyugtatására,
Száll-e megnyugovás lelked hullámára?
Vesd ki, jó barátom, vesd ki azt a férget,
Mely titkon, de folyvást emészt téged belül;
Hidd el, szép a világ, hidd el, szép az élet,
Ha vehetünk, mért ne vennénk örömibül?

S vehetünk. Rajtunk áll, hogy boldogok legyünk,
Csak akaratos ne legyen természetünk.
Gyermek-dolog, inkább szomjazni, mintsem más
Pohárból inni, mint a melyre kedve jött.
A bölcs — mert nem jogunk a sok válogatás,
A honnan jut, onnan iszsza az örömöt.

Mondjak-e rá példát? példa vagyok magam . . .
De ím harangoznak: tiszteletes uram,
Vegye hóna alá imádságos könyvét,
S végezze illendőn a szent szolgálatot;
Én majd addig itt a kis kertben nézek szét,
S istenige gyanánt szívom az illatot.

Mert az én templomom a nyílt, nagy természet . . .
Hanem akkor szóljunk, ha dolgodat végzed,
Akkor mondom el csak, hogy s mikép találtam
Homér-Arany Jánost, hazánk uj csillagát,
S az én csillagomtól, rózsámtól hogy váltam,
S oltár előtt áldást reánk melyik pap ád.

Te fogsz megesketni, jó Mihály barátom . . .
De ideje végre a szót ketté vágnom,
Eredj, mert a harang immár elhallgatott,
Menj, ne várakoztasd jámbor híveidet,
S vigyázz : örömedben egyik bordalomat
Ne mondd el valahogy a mi-atyánk helyett.

(Beje.)

Petőfi julius 1-én indult el Pestről; Rima-Szombatról Tompához rándult ki, Bejére, s nála töltött pár napot; őt kérte föl az esketésre; de ez a terv később meghiusult. Ekkor jártak együtt Murány romjainál; a vadregényes táj, a nevezetes romok mindkettejőket költői beszélyre ihlették.

ALKONY.

Olyan a nap, mint a hervadt rózsa,
Lankadtan bocsátja le fejét;
Levelei, a halvány sugárok,
Bús mosolylyal hullnak róla szét.

Némia, csendes a világ körűlem,
Távol szól csak egy kis estharang,
Távol s szépen, mintha égből jönne
Vagy egy édes álomból e hang.

Hallgatom mély figyelemmel. Oh ez
Ábrándos hang jól esik nekem.
Tudj' isten, mit érzek, mit nem érzek,
Tudja isten, hol jár az eszem.

(Diósgyőr.)

Julius 8-án Miskolczra érkezett a költő, Vadnay Miksa szolgabíróhoz, s még aznap délután kirándult Diósgyőrbe. Vadnay Károly is velük volt, akkor 14 éves fiú; leírta, mily álmodozva nézte a költő Mária királynő várkastélyának romjait, a mint a leáldozó nap megaranyozta. Még aznap este — «elfáradva a kéjtől», mert «engem jobban megvisel a lelki élvezet, mint a testi fáradozás» — megírta e verset, melynek hangulata ugyanakkor írt Uti levelében is tükröződik: «Ez ismét szép napja volt életemnek, nagyon szép. A természettel mulattam, az én legkedvesebb barátommal, kinek semmi titka nincs előttem. Mi csodálatosan értjük egymást, és azért vagyunk olyan jó barátok. Én értem a patak csörgését, a folyam zúgását, a szellő suttogását és a fergeteg üvöltését . . . megtanított rá a világ mysteriumainak grammaticája, a költészet. Értem pedig különösen a falevelek zörgését. Le-leülök egy magányos fa alatt, és órákig hallgatom, mint zizegnek lombjai, mint suttognak fülembe tündér-regéket, melyektől a lélek mámoros állapotban meghúzza a képzelet harangját s beharangozza az égből az angyalokat szivembe, e kis kápolnába.» E sorokban tovább árad a vers hangulata.

PANYÓ PANNI.

Panyó Panni hires nevem,
Pirulva kén említenem,
De lekopott rólam régen
Piros kendőm, a szemérem.

Ilyen magam fajtájának
Se országa, se hazája,
Vagyok a csárdák lakosa,
Keblem betyárok vánkosa.

Tolvajnéppel czimborálok,
Én vagyok az orgazdájok,
Lopott jószág csengő ára
Hever a ládám fiába'.

Tolvajoknak én danolok,
Tolvajokkal én tánczolok.
Mulassatok, jó betyárok,
Van muzsika: varju károg.

Hejh sok derék ifju legény,
Ki nyakamon függött szegény,
Ott függ most az akasztófán,
Ördög négy ágú villáján.

Hát magam mi véget érek?
Valahol megesz a féreg;
Ha már senkinek sem kellek,
A sövény alatt halok meg.

(Szerencs.)

A sövény alatt dűlök el,
A czigányok temetnek el,
Valami vén czigány lök be
Dögkutyával egy gödörbe.

Jaj nekem, de neked, anyám,
Te neked még inkább jaj ám!
Téged számoltat meg isten,
Mert miattad lettem ilyen.

Szép jó legény kért meg engem,
Ki szeretett, kit szerettem.
Az anyám lebeszélt róla,
Ez volt a siralmas óra!

Gyulai Pál föltevése szerint a csárdák leányának e rajza Arany *Szőke Panni*jának hatása alatt szülemlett. — Szerencsen át 9-én Sárospatakra ment; megnézte a várat, «mely hajdan a Rákócziaké volt, most pedig valami Preczenheimé», s a collegium könyvtárát. Az ifjúság egy ivószarut ajándékozott neki, melyet nem vitt magával; ma is ott őrzik, s «Petőfi poharának» hívják.

SZÉPHALMON.

Te a nemzet-hálátalanság
Égbekiáltó némasága,
A nemzet-szégyen Káin-bélyege,
Oh Széphalom!
Azért kellett-e csak
Hozzád zarándokolnom,
Hogy egy hajtásra oly hosszút igyam
A keserűség poharából,
A milyet eddig még talán nem ittam? . . .
Ez volt tehát
A múzsák egykori tanyája,
Hol most haszonbérlő zsidó lakik?
Azon szobában,
Melyben Kazinczy Ferencz
Élt s kilehelte tiszta lelkét,
Most piszkos nyávogó porontyok
Hentergenek,
S a szentek szentéből, nejének
Szobájából ím kamra lett,
Mely ronda lommal van tele.
Ki innen e falak közül!
Félek, hogy a ház rám szakad,
Mert nagy teher nehezkedik rá:
Az isten átka — —
Nagy ég, a pompás kert mivé lett?
Még mostan is mosolyg, mosolyg,

De szivet-szaggatólag,
Mint a megőrült szép leány.
Elvadulának a gyümölcsfák,
S alattok fű terem buján,
Sürűn es magasan ;
Tán el akarja rejteni
A pusztulásnak szellemét,
Mely itt két kézzel dolgozik,
Vagy az utat akarja
Elfödni, mely a sír mellé vezet,
Hogy a halottnak nyúgodalmát
Ne háboritsa senki,
Mert nyúgalomra nagy szüksége van,
Kit hetven évig üldözött az élet.
Itt nyugszik ő
Vad fák és vad füvek körében,
Fölötte hófejér szobor . . . .
Miért fejér ? miért nem fekete ?
Vegyétek el s tűzzétek föl helyébe
Sötét sorsának zászlaját !
Oly bántó e fejér hazugság. —
És ezt is özvegye
Állittatá, ez oszlopot ;
De könnyen telt ki tőle,
Mert nem maradt több,
Csupán hét árva gyermeke.
S miért tett volna oszlopot
Sírjához a haza?
Hiszen mit tett ő a hazáért?
Miatta hét esztendeig szivá csak
A börtönök dögvészes levegőjét,
És csak fél századig
Tartá vállán, mint Atlas az eget,
A nemzetiségnek ügyét.
Magyar nemzet, most nem volnál magyar,
Ő akkor volt az, midőn senki sem volt,
Midőn magyarnak lenni
Szégyen vala.
És te, hazám, te így fizetted őt !
Mig élt : fázott és éhezett,
S most sírja olyan elhagyott,
Mint számüzötté,
Ki idegen földön vesz el. —
Hálás haza,
A szent halott nevében
Vedd forró köszönetemet !
Ha gyermekem lesz,
Ki arra készül,
Hogy néked éljen :
Ide fogom majd őt vezetni
E sírhalomhoz . . . . buzditásul.

10-én Sátoralja-Újhelyre ment, Kazinczy Gáborhoz. Másnap kiment a félórára fekvő Bányácskára, egykor Kazinczy Ferencz birtokára, melyet a szépség nagy barátja Széphalomnak nevezett el. «Nevét megérdemli, mert festői szépségü táj. Különben pedig szent hely, szent az öreg miatt, kinek ott van háza és sírhalma. Kötelessége volna minden emelkedettebb lelkü magyarnak életében legalább egyszer oda zarándokolnia, mint a mahomedánnak Mekkába. És mégis jobb, ha nem mentek oda, mert nagyon erős lelkűeknek kell lennetek, hogy azon sírhalomnál meg ne esküdjetek, miszerint a hazáért soha, de soha egy lépést is tenni nem fogtok. Én voltam ott, láttam a pusztulás és feledés legszívszaggatóbb, legelkeserítőbb képét, letérdeltem a sírra és már fölemeltem kezemet, hogy megesküdjem . . . ekkor szerencsémre vagy szerencsétlenségemre megfogott jó vagy rosz angyalom, és elvezetett onnan, minekelőtte kimondtam volna az esküt.» E följegyzés megilletődése, szomorúsága és elkeseredése egészen párhuzamos a költeménynyel.

MELEG DÉL VAN...

Meleg dél van itt kinn a mezőben,
Rakja a nap a tüzet erősen.
Meleg dél van, meglippen a madár,
A fáradt eb kiöltött nyelvvel jár.

Két lyány gyüjti ott a széna rendét,
Két siheder hordja a petrenczét,
Hejh de nem telik nagy kedvök benne,
Mert ilyenkor súlyos a petrencze.

Legjobb dolga van most a királynak,
Vagy ott annak a gulyásbojtárnak;
Király pihen aranyos karszéken,
Gulyásbojtár kedvese ölében.

(Beregszász.)

Mint régi népdalai jobbára, e kép is magáról szól és kedveséről. «Úgy vagyok, — írja épen Beregszászon, — mint a ki a napba néz, aztán akár hová tekint, vagy ha behúnyja is szemét, mindig a napot látja.»

A MUNKÁCSI VÁRBAN.

Itt tüzé föl piros zászlaját a
Szabadságnak Zrínyi Ilona?
A szabadság hősinek tanyája
Íme, íme most rabok hona.
Semmi más, mint dönthetetlen kőfal,
Semmi más, mint lánczcsörömpölések —
Bátran tudnék a vérpadra lépni,
Oh de ez a börtön... ettül félek.

Föl s alá jár magas büszke fővel
Ott a sánczon egy ifjú fogoly;
Messze-szállott lángtekintetével
Vajon hol jár gondolatja, hol?
Lépte gyors még; uj vendég bizonnyal,
Erejét az éj s láncz nem töré meg —
Bátran tudnék a vérpadra lépni,
Oh de ez a börtön... ettül félek.

Ott a másik sánczon egy öreg rab,
Nem tekint sem ide sem oda,
Lassan hordja könnyü, száradt testét...
Nehezebb már láncza mint maga.
Tört szeméből holt sugár buvik ki,
Mint a sírból a kisértő lélek —
Bátran tudnék a vérpadra lépni,
Oh de ez a börtön... ettül félek.

Ifju rab, nézd, mint virít az erdő,
Akkor is, ha kijösz, zöld lesz az,
Oh de téged, téged akkorára
A nyomor s bú régen behavaz.
És te vén rab, tőled már talán csak
Itt vesz búcsut a láncz és az élet —
Bátran tudnék a vérpadra lépni,
Oh de ez a börtön . . . . ettül félek.

Föld alól föl halk nyögés jön ; mint a
Köszörült kés, metszi szivemet.
El, el innen ! fönn vagyok, és még is
Környekez már-már az őrület.
Hát ha még lenn volnék, hogyha ott lenn
Híznék rajtam lelki-testi féreg ! —
Bátran tudnék a vérpadra lépni,
Oh de ez a börtön . . . ettül félek.

(Munkács.)

Ez útján a költő voltaképen két naplót írt: egyet *Uti levelei*ben, s egyet verseiben, hol szintén minden élménye kikristalyosul. 12-én megnézte a munkácsi kerek dombon a várat. «. . . az udvarokat s egy pár szobát bejártam, de a börtönöket nem mutatták meg, talán mert egyedül és egészen ismeretlen voltam vagy senkit sem eresztenek a föld alá? nem tudom. Egy teremben többek között ott van Rákóczi Ferencz és Zrinyi Ilona arczképe is. — — Csak futólag szemléltem őket, mert siettem kifelé. Tudj' isten, e falak közt úgy összeszorult keblem, hogy alig birtam lélekzetet venni. Érzéseimet leírtam egy versben. Azok kínos érzések voltak. Az egész idő alatt, míg itt voltam, fülembe valami szellem szomorú dolgokat suttogott. — — Azt sem tudom, ki volt e suttogó szellem? az emlékezet-e vagy a sejtés?» E sorok izről-ízre egybevágnak a verssel: Zrinyi Ilona emlékének felmerülése, az udvar képe, a sejtelemszerű félelem. A naplónak a lehangoltság szépségein kívül épen az ád becset, hogy látni belőle, mint jegeczül ki a benyomásokból a leszűrt költői alkotás; érezni az ihlet szárnycsapását.

AMOTT AZ A HEGY . . .

Amott az a hegy tőlem
Mi messze, messze még !
Kék színe csak kevéssel
Sötétebb, mint az ég.

Egészen e hegyig kell
Még zarándoklanom,
Vándorsarúimat le
Csak ottan oldhatom.

Ott vár reám, ott vár a
Végczél, a jutalom,
Az én szerelmes édes
Kedves kis angyalom.

Tudom, tudom nagyon jól,
Hogy örömet hozok,
Hogy az örömtül szíve,
Lelke repesni fog ;

Csak azt szeretném tudni,
Vajon most sejti-e,
Hogy holnap ilyentájban
Oly nagy lesz öröme.

(Nagy-Peleske.)

Útja Szatmárra Zajtán és Nagy-Peleskén vitt keresztül: itt írta ezt a verset. Naplójában megemlékezik a nótáriusról meg Gvadányiról, a kit elfeledt a közönség. Ő már nem bánja a feledtetést: most egészen szerelmében él. «Van kedvesem, ki szeret engem, van Juliskám, s az ő szemének egy futó pillantása többet ér, mint a dicsőség örökragyogású napja.» Így ír *Az ember* versében is.

Írt ő ilyet Juliának is, a ki junius 12-én azt írja naplójába: «Tegnap ismét kaptam Sándoromtól levelet, melyben többek közt azt mondja, hogy ő már most csak nekem kiván tetszeni, ... az egész világgal nem gondol. Nálam ez máskép van... Én csak, mióta te szeretsz, kivánok tündökölni... Csak most örülnék, ha dicsérne mindenki, mert én ismerem a kéjt, mit érzünk, ha azt halljuk dicsértetni, kit lángolón szeretünk s kinek viszonszerelmét birjuk ...» Mintha lelket cseréltek volna: Petőfi dicsvágyó lelke egészen felolvad a szerelemben. Most csak egy gondolata van: «Peleskén innen meglátja az ember a rónán Szatmár-Németi tornyait egy jó órai távolságban...» És Szatmár az út Erdőd felé.

LÁTOM KELET LEGGAZDAGABB VIRÁNYIT...

Látom kelet leggazdagabb virányit,
A természetnek virág-háremét,
S a napnak rózsaszínü szempilláit:
Hasadt felhő mosolygó peremét;
Látok homályos pálmaligetet,
Hol a szellő rejtélyesen susog,
És énekel fényes madársereg...
Madarak? vagy tán zengő csillagok? —
— Látok nagy hegyről egy kék szigetet
A tenger és a messzeség ölében;
Körűlem ősz van, amott kikelet,
Vándorló darvak úsznak át az égen
Az őszbül a tavaszba, és utánok
Elküldi a szív minden vágyait,
S e vágy talán még jobban boldogit,
Mint ha ott volnék, a hol lenni vágyok. —
— Látok mesés, holdfényes éjszakát,
Az élet alszik, a halál viraszt:
A légen szellemek suhannak át,
Ruháiktól megrezzen a haraszt;
Nem alvilági rémes szellemek:
Boldog halottak, kik lejöttenek
A holdsugárok arany fonalán
Csillagjaidból, mennyei magasság,
Hogy kedveseiket meglátogassák,
S hogy ajkaikra csókolják talán
Az édes álmat, melyben lelkeik
Az ég üdvét előre érezik.
Látok mindent, mi soha sem a szemnek,
Csak a sejtésnek látható az éjben....
S mind ezt két szemben látom: kedvesemnek
Sötét világú, ábrándos szemében.

(Szatmár.)

Hiába volt Szatmáron, egyelőre nem mehetett ki Erdődre. Szendrey tilalma kizárta onnan.

«Csak úgy tengek itt most, mint az őszi légy... Egy pár gyönyörű verset írtam, az igaz, de ez engem legkevésbbé sem vigasztal. Tréfának ne vedd, ha azt mondom, hogy gyönyörű versek, komolyan merném állítani, hogy ezek a magyar költészet legszebb gyöngyei közé sorozhatók, de e szólás már egészen phrasissá vált...» Bizonyára e versére is gondolt, mely egyik legszebb költeménye; a képzelet és szó minden erejükből versengenek egymással, hogy kifejezzék szerelmét. «Tudom, soknak nem tetszik, ... hogy ily őszintén nyilatkozom magam felől; hanem az nekem mindegy, én arról nem tehetek. Születésemkor a sors az őszinteséget bölcsőmbe tette pólyának, s én elviszem magammal a koporsóba szemfedőnek.» Sokat írt ekkor, itt írta költői beszélyét *Szécsi Máriá*-ról.

KARD ÉS LÁNCZ.

Földre szállt a legszebb angyal
Isten engedelmivel, hogy
Fölkeresse, megtekintse
A legszebbik szép leányt.
Megtalálta. Megszerette.
És ezentúl rája nézve
Szebb volt a föld, mint a menny,
És azért is minden éjjel
Le-lejárt a szép leányhoz.
Csillagról csillagra lépett,
És midőn elérte már
A legalsó csillagot,
Ottan egy hattyúra ült,
Egy fejér hattyúra, és ez
Hozta őt a lyányka mellé,
A ki őt kertébe várta,
S szűz mosolylyal fogadá,
Melytől a bimbók kinyíltak
És az elhervadt virágok
Újolag föléledének.
Ottan űltek és beszéltek,
Míg a hajnal nem hasadt,
És beszédök mindenről folyt,
A mi szép és a mi szent.
A leányka szemlesütve
Hallgatá a fényes angyalt
S a hogy egyszer föltekintett,
Annyi bűbáj volt szemében,
Hogy az angyal térdre omlott,
És egy csókot kére tőle,
És a lyány meg nem tagadta.
Milyen csók volt ez! . . . midőn
Összeért az angyal ajka
És a lyányé, az egész föld
Megrezzent a kéj miatt,
Mintha az csak egy szív volna;
S odafönn az égen minden
Csillag egy-egy csengetyű lett,
Mely varázshangon csilingelt,
S e még nem hallott zenére
A virágok, mint megannyi
Tündérek, tánczolni kezdtek,
És a hold — mivel talán az
Elpirult lyány bele nézett —
Elpirúla szinte, s tőle
Rózsaszínü lett az éj.
És az angyal csókja szépen
Megfogamzott: a leányka
Anya lett; oly gyermeket szűlt,
Oly dicsőet, a minő csak
Akkoron születhetik, ha
Föld és ég ölelkezék.
Kardot szűlt a lyányka, kardot,
És ez a kard . . . a szabadság.

Feljött a legrútabb ördög
Sátán engedelmivel,
Fel a földre, hogy meglelje
A legocsmányabb boszorkányt.
Megtalálta. Megszerette.
És ezentúl jobban tetszett
Néki a föld a pokolnál,
És azért is minden éjjel
Föl-följárt a boszorkányhoz.
Tűzokádó hegy torkában
Jöttek össze éjfelenként.
Béka-fejű, kígyó-farkú,
Láng-sörényű, sárkány-lábú
Vad fekete paripa
Hozta föl az ördögöt,
S a boszorkány, denevérek
És baglyok kiséretében,

Hórihorgas seprőnyélen
Lovagolva jött elé a
Tűzokádó hegy torkába.
Ottan űltek és beszéltek,
Míg megszólalt a kakas,
És beszédök mindenről folyt,
A mi rút s szentségtelen.
S szólt az ördög: «Fázni kezdek,
Jöszte beljebb, jöszte beljebb,
Le a hegy legfenekére,
A tüzeknek őshonába . . .
Hah, még itt is fázom, fázom,
Szinte csattog a fogam . . .
Jer, ölelj meg, jer, csókolj meg!»
S ölelkeztek, csókolóztak.
Milyen csók volt ez! . . . midőn
Összeértek ajkaik,
A boszorkány s ördög ajka:
Összeborzadott a föld,
S dörgött, morgott, mintha vészes
Felhőket nyelt volna el,
S elkezdett okádni a hegy,
És okádta ég felé a
Tűzesőt, tűzköveket,
És egy láng lett a világ,
Csak a csillagok s a hold
Vontak fátyolt arczaikra,
Sűrü fátyolt, feketét,
Hogy semmit ne lássanak.
S megfogant az ördög csókja,
Anya lett s szült a boszorkány,
Szült oly förtelmet, minő csak
Akkoron születhetik, ha
Föld s pokol ölelkezék.
Láncznak híják a boszorkány
Undok kölykét, láncznak híják,
És e láncz . . . a szolgaság.

És a mennynek s a pokolnak
Két szülötte, a szabadság
S szolgaság, a kard s a láncz,
Harczot űz élet-halálra,
Hosszu harczot, hosszu harczot,
Elfáradva, nem pihenve.
Tompa, csorba már a kard,
De a láncz is szakadoz.
Várjunk, várjunk egy kicsit,
Megtudjuk már nemsokára:
Melyik lészen úr a földön?
Melyiké lesz a világ?

(Szatmár.)

Talán a munkácsi vár meglátogatásának emlékéből fakadt, a hol a szabadságharcz tanyája börtönné vált, a kardot bilincs váltotta fel.

VÁLASZ KEDVESEM LEVELÉRE.

Megjött, megjött az óhajtott levél!
Elolvasám, az isten tudja hányszor,
S még számtalanszor olvasandom el,
Mindaddig, a míg mindenik betűje,
Minden vonási válhatatlanúl
Szivemhez nőnek csillagok gyanánt;
Legyen számatlan ragyogó világot
Magában tartó mindenség szivem! . . .
Most is kezemben e levél, s remegve
Érinti ajkam, félvén hogy talán
Szentségtelenség megcsókolnom azt.
Előttem olyan szentek e sorok! . . .

Oh lyány, ki vagy te? nem tudod magad sem;
Hadd mondjam én meg, hogy ki és mi vagy.
Midőn feljöttem gyermekéveim
Szűk völgyéből az ifjuság hegyére,
S láttam körűlem a roppant világot,
Mely szépségekben olyan gazdag, és
Gazdagságában olyan szép, hogy a szem
Egy élten át elgyönyörködhetik
Csak egy parányi részén is . . . midőn
Ezt a világot láttam, fölkiálték:
«Dicső, dicső a munka! hol keressem
A nagy mestert, ki mind ezt alkotá?
Oh hol vagy, isten? hadd keresselek föl.
Hadd térdeljek le, hadd imádjalak!»
S utána küldém elmémet; bejárta
Minden vidékét a bölcselkedésnek,
Röpült gyorsabban, mint az üstökös,
Röpült, a merre más elméje járt
S a merre nem járt, megfutá nagy útját,
S esztendők mulva búsan tért haza,
Búsan, fáradtan. Hasztalan bolyongott.
Ekkor veled volt szép találkozásom,
Veled, szép lyányka, s megszerettelek.
Te megnyitád előttem kebledet,
Mely eddig még nem nyílt meg senkinek.
S ott láttam én, hogy a kit úgy kerestem,
A jó s nagy isten kebledben lakik,
Igen, te vagy az isten lakhelye!
Hol volt előtted és hol lesz utánad?
Azt nem tudom, de most benned lakik.
Hogy érdemeltem én, meglátni őt? e
Boldogság épen engemet hogy ért!
Vagy oh igen, megérdemeltem én,
Hogy színről színre lássam, mert hiszen
Ugy, mint én, látni senki nem kivánta.
De netalán ha méltatlan *valék*:
Méltatlan, oh lyány, nem *leszek* reá,
Hogy nékem ád az isten tégedet, hogy
Benned nekem megmutatá magát.
Tiéd szerelmem, osztatlan tiéd,
S e szerelem nagy! egykor a világot
Borítá el gyűlölség képiben;
Most téged illet, téged egyedül
E szerelemmé vált nagy gyűlölet,
E felhőktől-megvált mennyboltozat.
Tiéd jövendőm, parancsolj vele.
Lemondok érted minden vágyaimról,
Reményeimről . . . . . ez még mind kevés,
De a mi több, de a mi sok, mi minden:
Ha úgy kivánod, elveimrül is
Lemondok érted; hordom fejemen,
Mig élek, s ha meghaltam, síromon
A megvetés s gyalázat bélyegét! — . . .
De ezt kivánni tőlem nem fogod,
Tudom, hogy nem; mert a kit te szeretsz,
Annak nevén szégyenfolt nem lehet.
Sőt ösztönözni fogsz, hogy úgy haladjak,
A mint megkezdém pályázásomat.
S én úgy halok meg, a mint születém,
Meg nem fordulva, hajthatatlanul.
E névnek, melyet én magam teremték,
Elpusztitója nem leszek magam.
A név, a melyet örököl utódom,
Ha nem nagy is, de szép és tiszta név lesz...
Lehetne tán, lehetne tán nagy is,
Ha hozzá adnád lelked fénysugárit,
Ha vélem együtt sikra szállanál.
Oh mert bölcsődbe téged is, szerelmem,
A múzsa tett, a múzsa ringatott.
De te erőd nem ismered, s ki bizzék
A harczosban, ha maga sem bizik?
Jobb, jobb, maradj el a csaták teréről,
Hol úgy is a sors többnyire azért
Ád csak babért, hogy meggyilkoltatott
Boldogságunknak szemfedője légyen.
Maradj, maradj el a csaták teréről;

Nem lészsz kevésbbé kedves én előttem
Árnyas magányodnak homályiban,
Mint lennél kinn, bár bámultatva, a
Nyilvánosság napfényes ormain;
Sőt kedvesebbé tészen a tudat,
Hogy a ki mély és nagy tenger lehetnél,
Csak mint kicsiny kis harmatcsepp ragyogsz
A szerénységnek rózsalevelén.

(Szatmár.)

Mindössze egy óra járásnyira van mátkájától, s mégis csak leveleznek! «Képzeld — írja Kerényinek: — mátkám egy órányira lakik innen s nekem nem szabad őt meglátogatnom egész az esküvőig, egészen september 8-ikáig. Nem ő tiltott el, azt ne gondold. — Hát van ehhez fogható? — — Azt mondják, hogy a csodák ideje lejárt... nem igaz...: a csodák ideje most kezdődik. Ez az első csoda, a második pedig az lesz, ha én ezen tilalmat meg nem szegem.»

E verset Négyessy tanúságul idézi arra nézve, mit tartott a költő Julia szelleméről. «Bármennyi ebben az illusio, a költőre nézve valóság volt» — mondja. Juliában valóban volt is költőiség, sok helyt fellobban naplójában; aztán Andersent fordította s verseket is írt. *Uti levelei*-ben a költő lemond érette a dicsőségről, le szinte elveiről is. Négyesy finoman elemzi a költő egyéniségének «e sajátos complex állapotát», de Julia hatását végre is abban összegezi: «Tartalmi, anyagi hatást Szendrey Juliának Petőfi költészetére nem tulajdoníthatunk; eszméket, képzeteket nem vett tőle a költő, a kinek egész költészete ezután is minden izében Petőfies, hanem tulajdonítanunk kell serkentő hatást, a költői energia fokozását.»

JÓ IDEJE LEMENT A NAP...

Jó ideje lement a nap,
Le is szállott már a harmat,
Már a hold is magasan van,
Éjfél is lesz innen-onnan.

Mit csinál mostan Juliskám?
Mit csinál mostan Juliskám?
Gondolkozzál, gondolkozzál,

Összetette kis kezit tán,
Már régen el is alutt tán;
Gyönyörűséges virágszál!

S imát mond; ha imádkozik:
Ha elalutt és álmodik:
Gondolataid olyanok,

Tudom, értem imádkozik.
Tudom, felőlem álmodik.
Mint azok a szép csillagok.

Mit csinál mostan Juliskám?
S ha Juliskám se nem alszik,
És vajon a csillagokat,

Összetette kis kezit tán,
Se pedig nem imádkozik,
Juliskám, nem te gondoltad?

S imát mond; ha imádkozik:
Hanem csak úgy gondolkodik:
Te gondoltad ki ezeket,

Tudom, értem imádkozik.
Tudom, rólam gondolkodik.
Mikor szerelmed született.

(Szatmár.)

A BETEGSÉGGEL SZOMSZÉD A HALÁL...

A betegséggel szomszéd a halál...
Gyógyulj meg, édes szép menyasszonyom!
Mivé leszek, ha ajkaid helyett
Fejfádat csókolom?

Itt hagynál engem? engem! és miért?
Hogy minél előbb föl az égbe menj?
Szebb lesz neked, szebb lesz velem a föld,
Mint nélkülem a menny. —

Ne vedd el tőlem, oh sors, hívemet . . .
Megénekeltem már egy holt leányt . . .
Ne kívánd, hogy két koporsó közé
Szoruljak, ne kívánd!

Hagyd meg nekem, sors, hagyd meg őt nekem!
Hisz ő a díj egy olyan életért,
A mely beillik kárhozatnak is,
Ha nem nyer semmi bért.

Ő mennyországom, földi örömem,
Földi virágom, égi csillagom,
Ő a mindenség reám nézve . . . én
Oda nem adhatom.

Vagy vidd el őt, kegyetlen hatalom,
Vidd el, ha róla így határozál . . .
Egy tőr megnyitja szívem ajtaját,
S lelkem utána száll.

(Szatmár.)

Julius végéről való. A költő maga nem adta ki életében.

AZ ELHAGYOTT ZÁSZLO.

Megtépve, megcsufolva,
Sivatag közepén,
Magában áll a zászló,
Melyet szolgálok én.
Nagy és hosszú vihar volt,
Mely rajta ennyit tépe,
De, bármint meg van rontva,
Még most is látszik csonka
Szárnyán az isten képe.

És e szent jelnek egyre
Gyérülnek hívei,
Bálvány elébe mennek
Térdet, főt hajtani.
Hadd menjenek! nem méltók
Egy sorban állni vélünk.
Ha a fecskék ledérek
S éghajlatot cserélnek,
Mi sasok nem cserélünk.

Mily varázshatalmú e
Diszetlen csonka jel!
A legdicsőbbek érte
S alatta haltak el.
Mutatja ez, mutatja,
Hogy az igazság itt van,
S ez isten oltáránál,
Bár a világ odább áll,
Megállok a siriglan!

(Szatmár.)

MÁR, GALAMBOM, ENGEDJ MEG . . .

Már, galambom, engedj meg, de
Ki kell mondanom:
Legyen vége a tréfának,
Mert nagyon unom.

Eddigi szeszélyedet csak
Megbocsátom még;
Más annyit sem tűrne, régen
Mondta voln': elég.

Vinné el az ördög ezt az
Én jó szívemet!
Boldogságom ennek mindig
Áldozatja lett.

Kifog rajtam minden gyermek
És minden leány . . .
De fogadom, hogy másképen lesz,
Másképen ezután.

Azért vége a tréfának,
Szedd össze magad,
És hallgasd meg ünnepélyes
Komoly szavamat:

A mit eddig még nem tettél,
Bármint kértelek,
Tedd ezennel, tedd, ha mondom,
Rögtön csókolj meg!

(Szatmár.)

KORONÁZÁS.

(Heine után, németből.)

Föl, föl, dalaim, jó dalaim!
Föl, fegyverkezzetek!
Hangoztassátok a harsonákat,
S emeljétek paizsra
Ez ifju leányt,
Ki mátul egész szivemet
Birandja, mint királyné.

Üdvöz légy, ifju királyné!

Ott fönn lerántom a napról
A piros sugarú aranyat,
S belőle fölszentelt fejedre
Koronát fonok.
Az égboriték lobogó kék selymiből,
A melyen az éji gyémántok ragyognak,
Egy drága darabot lemetszek,
S koronázási köpenyként
Királyi vállaidra akasztom.
Kiséretül adok neked
Fölczifrázott szonetteket, kevély
Terzinákat s udvarias stanzákat;
Elmésségem leszen kengyelfutód,
Bohóczod képzeletem,
Heroldod húmorom,
Nevető könyűkkel a czímeren.
Magam pedig, királyné,
Letérdelek előtted,
S hódolva, piros bársony párnán
Átnyujtom a kis darab észt,
A melyet elődöd
Még irgalomból meghagyott.

(Szatmár.)

A *Die Nordsee* cyclus *Krönung* cz. darabjának fordítása. A költő a kéziratot áthúzta s nem adta ki; «keresett sarcasmusával és modorosságával nem méltó ahhoz a szenvedélyes és egyszerű érzelemhez, mely szerelmét s általa sugallt költeményeit jellemzi» — mondja Ferenczi *(Petőfi—Múzeum*, VI.).

AUGUSZTUS 5-DIKÉN.

Itt a gyűrü, itt a gyűrü,
Itt van végre ujjamon!
Itt van ajka, itt van ajka,
Itt van végre ajkamon!

Oh mi édes, oh mi édes
A csók piros ajakán!
A kerek világnak minden
Édessége itt van tán.

Csókolj, csókolj . . . senki sem lát,
Szíjad, szíjad ajkamat!
S ha látnak is? jegyeseknek
Csókolózni már szabad.

Addsza ajkad, addsza orczád,
Homlokod, szemeidet,
Elborítom csókjaimmal,
Mint a hajnal az eget.

Szédülök . . . fogj meg karoddal,
Lágy karoddal, szép leány!
Csók-e ez vagy bor ? biz én már
Nem is tudom igazán.

Bor lesz ez, bor ! ilyet ittak
Az olympi istenek,
S én, az ember, nem birom meg,
Fölforgatja eszemet.

Mámor szállt nehéz fejemre,
Oh de milyen mámor ez!
Égbe vitt . . . a föld alattam
Végtelen mélységbe vesz.

Túljutottam már a felhők
Tarka vándor táborán,
Csillagok között röpülök,
Mindenik egy csalogány.

Mint dalolnak, mint dalolnak !
Ilyet nem halott fülem.
S milyen fény ! százezer villám
Nyargalózik körülem.

Hát a szívem, hát a szívem ?
Ott van, ott van még a baj . . .
Fiu, ugy vigyázz magadra :
Örömedben meg ne halj !

(Erdőd.)

Augusztus 5-én a költő ismét kiment Erdődre és gyűrűt váltott Juliával; ez újjongó vers mutatja boldogságukat. Az eljegyzés csak maguk közt történt, Julia szülei sem voltak ott. A költő írja is Arany Jánosnak (aug. 17.): «. . . az én vőlegényi napjaim nyomorúságosak. Ipam annyira nem szeret, hogy formaliter megtiltotta a kijárást hozzájuk. Már megszegtem ugyan egy párszor e tilalmat, de vesztemre, mert utósó kinnlétemben — valami tíz vendég szeme láttára — oly hidegen viselte magát irányomban, mint valami jeges medve, úgy hogy én tökéletesen jégcsappá fagytam volna, ha mátkám napvilág-pillantásai nem ónak. Levelezünk erősen egymással és ő néha berándul Szatmárra, ez menti meg lelkemet az éhhaláltól.» Pedig a költő remélte, hogy megbékíti apósát, s arra is gondolt, hogy Nagy-Bányán telepszik meg, mert vidékét szerette.

LEVÉL ARANY JÁNOSHOZ.

Meghaltál-e ? vagy a kezedet görcs bántja, imádott
Jankóm, vagy feledéd végkép, hogy létezem én is ?
Vagy mi az ördög lelt . . . híred sem hallja az ember.
Hogyha magába fogadt az öröklét bölcseje, a sír :
Akkor béke veled, legyenek szép álmaid ott lenn,
Feddő kérdésem nem fogja zavarni nyugalmad,
Hogy mi okért hallgatsz ? mért késel szólni levélben ?
Hogyha pedig görcs bánt, menj a patikába s iparkodj'
Meggyógyulni fiam, s aztán írj rögtön, azonnal.
S ha feledél engem ? ha barátod volna feledve ?

Dejsz ugy, öcsém, veszsz meg, kívánom tiszta szivembül.
Te mikoron nevedet keblem mélyébe leirtad,
Mit tettél, tudod azt ? gránitsziklába aczéllal
Vágtál életen át múlás nélkűli betüket;
Hát én ? én nevemet karczoltam volna homokba,
Melyet, névvel együtt, egy hó szellője is elfúj ?
Megköszönöm, ha netán igy van . . . no de elhiszem inkább,
Hogy rosz verseim is vannak, mint hogy te feledtél.
Lomha vagy, itt a bibéd ; restelsz, mint jó magam, irni.
Kérlek, hagyd nekem a restséget, légy te serényebb,
Lásd, nekem úgy illik, (s oly jól esik !) úgy-e lemondasz
Róla, ha én kérlek ? — Hah, már is látlak ugorni,
Mint ragadod nyakon a tollat, mint vágod az orrát
A tintába, miként huzod a sok hosszu barázdát
A papiron, ringy-rongy eszméket vetve beléjök . . .
Mert ne is irj inkább, hogysem bölcs gondolatokkal
Terheld meg leveled s gyomrom, mert semmi bolondabb
Nincsen, mint az okos levelek, s én iszonyuképen
Irtózom tőlök ; tán mert én nem tudok olyat
Kompónálni, azért. Ez meglehet. Ámde, hogy úgy van,
Esküszöm erre neked túróstésztára, dohányra
És mindenfélére, mi csak szent s kedves előttem. —
Drága komámasszony, kegyedet kérem meg alássan,
Üsse agyon férjét és szidja meg istenesen, ha
Még ezután sem fog nekem irni az illyen-amollyan.
Irjon mindenről hosszan, de kivált ha kegyedről
Ir röviden, haragunni fogok majd hosszu haraggal.
El ne feledje a barna Laczit s a szőke Julist, e
Kedves gyermekeket. Hát a kert hogy van, a melynek
Rózsáin szemeim sokszor függének, a míg a
Messzeröpült lélek hívemhez vitte szerelmét ?
És a csonka torony, mely a harczoknak utána
Most szomorún hallgat gyér fű-koszorúzta fejével,
S várja jövendőjét, mely lábát ráteszi, s akkor
Összeomol, mint a koldus, ha kikapja kezéből
A mankót a halál . . . áll még a gólya fölötte,
Méla merengéssel nézvén a messze vidékbe ?
Mindenről akarok, mi nekem kedves vala, tudni.

Jártam azóta dicső szép tájakon, ámde tiétek
Mindig eszemben volt, bár nincs mit rajta csodálni ;
A veletek töltött kor tette szivemben örökké.
S jártam azóta magas, fényes paloták körül, a hol
Minden, minden nagy ; gazdáik lelke kicsiny csak . . .
Akkor eszembe jutott alacsony hajlékotok, ebben
Mind kicsinyecske, de a gazdának lelke nagy és szép ! —
Ejnye, mi a fene lelt engem, hogy szembe dicsérek ?
Most veszem észre, hohó ! mind, a mit mondtam, hazugság,
Csúnya hazugság volt. Le akartam csak kenyerezni
A nótáros urat, hogy . . . hogy . . . hogy majd beszerezzen
Bakternek vagy kondásnak falujába, ha e szép
Hivatalok valamellyike meg fog ürülni idővel.
Hja, nekem is hozzá kell látnom végre, barátom,
Házasodom, tudod azt, s tudod azt is, hogy jövedelmet
Dús uradalmam nem hullat zsebeimbe, mióta
Századik édes apám eladá vagy meg se szerezte.
S így az eléléshez nincsen mód, nincs ! hivatal kell.
Meghajtom fejemet, szépen mosolyogni tanúlok,
Nyájas szófogadás, kígyócsúszásu hizelgés
Lesz kenyerem (s zsiros kenyerem) . . . hah, lesz a kutyának,
Nem pedig én nékem ! pusztán a gondolat is már
Lángfelhőket idéz véres szemeimnek elébe,
És szívem tombol, mint a harmadfü csikó, ha
A pányvás kötelet legelőször dobja nyakába
A pásztor, hogy a ménesből kocsirúdho' vezesse.
Nem a tehertől fél, a melyet húznia kell majd,
Nem ! hanem a hámtól, mely korlátozza futását.
És a mit így elveszt, azt nem pótolja sem abrak,
Sem pedig a ragyogó szerszám. Mit néki az étel
S a hiu fény ? megelégeszik ő a pusztai gyeppel,
Bármi sovány, s a záporesők szabad égnek alatta
Verhetik oldalait s a bozót hadd tépje sörényét,
Csak szabadon járjon, csak kergethesse tüzében
A sivatag viharát s a villám sárga kigyóit — —
Isten hozzátok ! lelkem múlatni szeretne
Még veletek, kedves hiveim, de az elragadó szél
Képzeletem százrétü vitorlájába belé fújt,

Szétszakad a horgony, fut gályám, elmarad a part,
S ringat habkarján a látkör nélküli tenger,
És mig az orkán zúg, s a felhők dörgenek, én a
Lant idegébe kapok s vad tűzzel zengi el ajkam
Harsány hymnusodat, százszorszent égi szabadság!

(Szatmár, augusztus 6.)

E verses levél az eljegyzés utáni napon kelt; ez mutatja barátságuk bensőségét. Végin pár sorban értesíti, hogy szept. 8. esküszik, aztán Koltóra mennek. «Remélem, rigmusban felelsz» — veti utána, s így is lett.

A levél a végsor után még így folytatódott:

És kijön a vizek aljáról a szörnyetegek s a
Tündérek serege, s valamennyi dalolja utánam:
«Téged dícsérünk, légy áldva, imádva, szabadság!
Nélküled élni örök szenny, érted halni örök fény!
Éljünk vagy haljunk? létünk szentsége, parancsolj!»
És a nagy mindenséget bétölti ez ének,
És a szolgasereg, melly él és hallja dalunkat,
Térdre borul s könyörög, hogy szállj le fülébe, siketség,
S kik már meghaltak, poraik reszketnek a sírban.

E sorokat később elhagyta, s a vers ott végződik, a hol legmagasabbra száll.

T. M. KISASSZONYHOZ.

Hogyan vagy, kedves jó leányka?
Alig hogy hallom hiredet,
Pedig nagyon szeretném tudni:
Vidám-e vagy bús életed?

Ha jól van dolgod, hadd örülnék,
Mert a boldogság úgy egész,
Sőt kétszerezve lesz az által,
Ha más is nyer belőle részt.

S ha bánatod van, hadd busúlnék
Veled, hadd venném át felét,
Másik felével a harczot csak
Könnyebben végigküzdenéd.

Elmondanád, mi bántja lelked,
Mi mérte rája a csapást?
S ha gyógyszert nem tudnék is adni,
Adhatnék tán vigasztalást.

Mint szeretném én, mint szeretném,
Ha el lehetne mondani:
Mily boldog vagyok, meddig mennek
Boldogságom határai . . .

Sőt nincs is annak, nincs határa,
Ugy nyúlik által lelkemen,
Miként a föld felett az ég, mely
Jelen van, mindenütt jelen.

S e nagy kéjtengert, melynek minden
Cseppjében egy gyöngy, egy öröm,
— Nem csak magam: másod magammal —
Nemes szivednek köszönöm.

Tudd ezt, leányka, és ha sorsod
Nehéz: enyhíti e tudat;
Mert a boldogságnak testvére:
Boldoggá tenni másokat.

(Szatmár.)

Térey Mari Julia meghitt barátnője, levelezésök közvetítője volt.

SZÉCSI MÁRIA.

Zordon, de ragyogó lovagkor! kiégett
Piros éjszaki-fény! ujra meggyujtalak,
Képzetem fáklyája ujra meggyujt téged,
S lángodnál látszik a tündérkert újolag,
Melynek oly szép fája volt s oly szép virága:
Vitézség cserfája, szerelem rózsája! — —

Idősb Rákóczi György két száz esztendővel
Ezelőtt elhagyta szép Erdélyországot,
S a hitszabadságért küzdő seregével
Bátran, elszántan a magyar földre vágott;
Gömör bérczei közt magas Murány vára
Rá s katonáira nyilt kapukkal vára.

Betlen szép özvegye volt, Szécsi Mária,
Ki megérkezésén ekkép üdvezelte:
«Üdvez légy, fejdelem, Erdélynek hős fia,
Lelked rokon s Szécsi Máriának lelke.
Ugyanaz ügy köti össze lelkeinket,
Azért kezet fogni mi gátolna minket?

Itt van ime jobbom, add ide jobbodat,
Bátran szoríthatod, bátran megrázhatod:
Apám s férjem hős volt, hát sikoltásomat
Asszony létemre is hallani nem fogod.
Igy, Rákóczi bátya; most szent a frigy velem,
Barátod barátom s ellened ellenem!»

Tovább ment Rákóczi a frigykötés után,
Serege kis részét hagyván csak ott őrül.
Ha jön ellen, jöjön; csak mosolyog Murány
Rá a vihatatlan sziklai tetőrül...
Magas és meredek, fölnyúl a fellegig,
Tán még a villám is alatta születik.

Jött is az ellenség, pedig nem sokára,
A haragra lobbant császár emberei;
Őket a pártütő várnak ostromára
Vitéz Veselényi Ferencz vezéreli.
Követet nevez ki, hogy a várba menne,
S vagy megadást hozna vagy harczot üzenne.

Elindult a követ, be is bocsáttaték,
Betlen szép özvegye kérdé: mit kivánna?
«Vár kapitányával szólni óhajtanék.»
‚Szólj, felelt a hölgy, én vagyok kapitánya.'
Elbámult a követ, hogy ne bámult volna?
Ily kapitánynyal még soha sem volt dolga.

Azután elkezdé s mondta mondókáját,
Mely röviden hangzék, csak ennyibül állott:
«Megnyitjátok-e ti nekünk Murány várát?
Vagy mi magunk nyissuk meg, azt akarjátok?»
Kurta megtagadás volt a válasz érte,
Azt is gúnyos, büszke mosolygás kisérte.

Vissza kullogott a követ a vezérhez,
S eléje terjeszté, kivel és mit beszélt.
Veselényi maga sem tudja, mit érez?
Mijét bántja e hír: szivét-e vagy eszét?
Lelkére sötéten, sűrün jött a felleg,
És belőle ilyen villámok löveltek:

«Ördög és boszorkány, még csak ez volt hátra,
Hogy fejkötő ellen szögezzem ágyumat;
Rá találok lépni, jó asszony, pártádra,
S majd pártáddal együtt fejed is leszakad.
Tán üres a konyhád, nincs mit kotyvasztanod,
Hogy főzőkanál helyett most a kardot fogod?

Soha sem hallotta ez asszony híremet ?
Veselényi hírét, hogy így ki mer kötni? . . .
Holnap halvány lesz a hajnal, mert elijed,
Olyan ágyudörgés miatt fog ébredni,
S mire ő elszalad és a nap föltámad,
Murány égő romján gyujtom meg pipámat.

Hm, fegyveres asszony ! furcsa, furcsa lehet,
Olyanforma tán, mint szoknyában a férfi.
Tehát amazonok csakugyan termenek,
Melyekről nem egyszer hallottam regélni? . . .
S mondja követem, hogy szép és ifju asszony.
Meg kell látnom, igen, meg ! el nem mulasztom.»

A vezérnek hosszu volt ez a nap, hosszu,
Két madár szállott rá, türelmét ostromló :
Tarka kiváncsiság és fekete bosszu,
Kerepelő szarka és károgó holló.
Végre jött az éj s ment, viradni is kezdett . . .
A vár tetejéről lesz szép nézni eztet.

Ezalatt Murányon a nép talpon terme,
Látván, hogy ott kinn az ellenség sem alszik.
Fegyverre ! kiáltá a vezér, fegyverre !
Szava, mint pacsirta éneke, ugy hangzik,
Mert Szécsi Mária volt a vezér maga,
Vagy talán leesett a hajnal csillaga?

Jött az ifju hajnal, az ékes levente,
Ragyogó szép csillag a kócsagtoll fején,
S vállán újdonat-új piros bársony mente ;
Igy jött elé fényes diadalszekerén . . .
Megölte az éjet, fejét vette : vére
Fölfeccsent egész a fellegek szélére.

Pej paripa tombolt, prüsszögött alatta,
Békétlenül rágván szájában a vasat ;
Oldalán aranyos kardját csattogtatta,
Keblén aczél pánczél, fején aczél sisak.
Fényes volt pánczéla, sisakja, szablyája,
De legfényesebb volt szeme két gyémántja.

A köd pedig, az éj csüggeteg tábora,
Mert fő nélkül maradt, futni kezde gyáván,
S oszladozott számos apró csoportokra,
És elbújt a völgyek legtitkosabb táján,
Ott végső kétségbeesés szálla rája,
S fölakasztá magát fenyőfák ágára.

Állt sorban a sereg, s előtte vezére,
Várván, hogy megszólal a sok ágyú-torok,
Melyek, kitéve a szomszéd hegytetőre,
Néztek, mint a lánczrakötött komondorok,
De ím, a várba az ágyúdörgés helyett
Az ellenségtől egy új követ érkezett.

Szép ifjú, a milyen csupán magyar lehet,
Tüzes két szeme a bátorság fáklyája,
Mely koporsóba vagy diadalhoz vezet . . .
Még is, nézzétek, hogy Máriát meglátja,
Arcza piros vére futni kezd, ugy rémlik,
Fut lefelé mélyen, meg sem áll szivéig.

Ott áll haloványan a vezérhölgy előtt,
És, mint a nyelvetlen harang, oly szótalan.
Mindenki gyávának, ijedtnek tartja őt,
Csak Mária tudja, csak ő: mi baja van.
Az asszony ne látna férfiak lelkébe?
Ne látná, mennyire hatott be szépsége?

S melyik asszonynak nincs kedvére, ha tetszik? . . .
Egyet emelt fején a fiatal özvegy,
Ajkát rejtett mosoly vonásai jegyzik,
S a megzavarodott ifjuhoz közel megy.
Egy ugrással vitte mellé paripája.
Nagy nehezen megnyilt a követnek szája:

«Asszonyom, még egyszer küld hozzád a vezér
Császári királyi fönségünk nevében.
Add meg magad, add meg a várat, a mig kér.
Megbánás terem a makacsság földében.
Nézd, ott állanak az ágyu-oroszlánok,
Melyek tüzet hánynak s halált bőgnek rátok.»

Mária mosolygott, s szólni ekkép kezdett:
«Köszönöm vezéred szives jó 'karatját,
Hogy a fenyegető bajra figyelmeztet,
De mondd meg, hogy azt itt fölöslegnek tartják.
Küldje oroszlánit; mire ide jutnak,
Lábainknál, mint kis kutyák, meglapulnak.

Magasak a sziklák, erősek a falak . . .
És hogyha nem volna sem egyik, sem másik,
Itt vannak kardjaink, hogy oltalmazzanak
Vérünk kifolytáig, lélek-szakadásig!»
S megüté oldalán a fölcsengő kardot,
S lelkesedve tovább ily beszédet tartott:

«Jertek, ha jöhettek. Ha gyöngék falaink,
Megmutatjuk azt, hogy karjaink erősek.
Eldőlhet a sáncz, de bátorságunk nem ing.
Meghalhatunk, de úgy halunk meg mint hősek.
Ha itt e lobogó helyett más lengedez,
Mi már azt nem látjuk, mert szemünk hunyva lesz.»

Végig hallgatá a követ e beszédet.
Vagy tán nem is hallá, csak az asszonyt látta,
S szemeitől lelke meggyuladt s ugy égett,
Mint ítéletkor majd az isten világa
Meghajtá magát — vagy meg sem hajtá talán —
Ment, s vitte mélységes sebét bal oldalán.

Betlenné pediglen titkos kedvtelésben
Küldé tekintetét a távozó után,
S ezt gondolta: «Kár volt tovább nem beszélnem,
Maradt volna még itt, s nézett volna . . . reám.
Szép ifjú! szemével több bajt okozhatna,
Mint vezére minden fegyveres hatalma.»

Midőn már a követ a kapuhoz ére,
A hogy úgy fölszedte elszórt eszméletét,
És a porkolábtól iró eszközt kére,
Irt, s ily szókkal adta át megirt levelét:
«Ugy jártam, barátom, mint járt hajdanában
A zultán követe Mátyás táborában.

Alig várta, alig várta, hogy benn legyen,
És midőn beére, pánczélát ledobta,
Hogy könnyebb, szabadabb lélekzetet vegyen,
S zajló szive meg ne repedjen alatta.
Sisakja sem kellett, messze félreveté . . .
Elég súly most szive; mért terhelje fejét?

Tudod, hogyan történt? a nagy király elé
Vitték a törököt. ‚A zultán üdvezel,‘
Megzavarodtában e két szót hebegé,
S tovább nem mehetett elakadt nyelvivel.
Miket el nem mondtam, mik reám bizattak,
E levélbe irtam, add át asszonyodnak.»

És ha már nincs pánczél, sem sisak, fölötte,
Mit csináljon a kard egyedül oldalán?
A kardot is többi fegyveréhez tette,
S oly kiméllve, mintha félne tőle talán.
Igen, melyet eddig kivonva forgatott,
Mostan félt a kardtól, bár hüvelyében volt.

Ezt cselekedni a porkoláb nem késék.
Lóhátról olvasta a hölgy az iratot.
Jó, hogy meg nem látták nagy meglepetését,
Mely miatt a lóról csak hogy le nem bukott.
Le is szállt hirteien, magát összeszedé,
S tettetett közönynyel ment szobája felé.

Marsból Venus termett. Igy változik által
A haragos vihar bágyadt fúvalommá,
Igy változik át, mely gyujtott sugarával,
A tüzes nap, enyhe szelíd alkonyattá.
És a szem, mely elébb villámot lövelt szét,
Arcza két rózsáját harmattal fürészté.

M. T. AKADÉMIA KÖNYV-TÁRA

Többször olvasá már a kapott levelet,
S ujra elolvassa . . . reszket keze s lelke . . .
«Gyönyörű szép asszony, szép mindenek felett!
Egy eszem volt, azt is látásod elvette,
De ez egy ész helyett adott ezer szivet . . .
Csillagok csillaga, valamennyi tied!

«Irok neki,» szólott a szép hölgy magában.
Hosszan gondolkodott, gondolt is sok szépet,
De mikor azt hitte, hogy már ott tollán van,
Azt vette észre, hogy megint messze tévedt.
Végre csak ezt írta válaszul hamarján;
«Éjfélkor légy a vár délnyugati sarkán.» —

Kell, hogy még lássalak az ütközet előtt,
Melyben eleshetem. Kell, hogy meglássalak.
A kárhozat keze vonna rám szemfedőt,
Ha már nem látnálak, dicső tündér alak.
Mutasd meg magad egy rövid pillanatban,
Csak a mig előttem szíved egyet dobban.

Hogy ért Veselényi hogy sem táborába?
Mint tudhatnám én azt, hisz maga sem tudta.
Bement, de nem soká maradt sátorába',
Olyan kemény volt a medvebőr alatta.
Puhább fekvőhelyért indult ki a dőre,
S kapta magát, rá ült egy sziklatetőre.

Mondj akármily utat, hogy hozzád mehessek,
Ha az alvilágon visz is az keresztül,
És ha ott leszek, ha láttalak: öless meg!
Szívesen veszem a halált is kezedbül. —
Veselényinek irj vagy izenj, ha izensz,
Mert, ki előtted volt, Veselényi Ferencz.»

Magas volt a szikla, szemközt' Murányvárral,
Hol leült a vitéz mélán elmerengve;
Fenyőfa borítá sötét árnyékával,
Mellette kis patak és kis madár zenge.
Azt sem tudta eddig, van-e madárének?
S most elhallgatta s oly jól esett szivének.

E lángoló szavak voltak a levélben,
De ki írná le azt, leírni ki tudná:
Mi volt és mi nem volt Mária szivében,
A midőn szemeit e sorokon tartá?
Tengeri szélvész ment át zajongó keblén,
Fehér hullámait magasan emelvén.

Végre bosszankodva szóla: «Istenemre,
Ez asszony boszorkány, ugy megbüvölt-bájolt!
Egy a gondolatom, s ez ő . . . szemeimre
Vont az egész földet betakaró fátyolt.
Nincs ezen fátyolnak, csak egy kis nyilása,
És ez is azért van, hogy szemem őt lássa.

És e hullámok közt egy kicsiny kis sajka,
A szív, hánykodott, de evezett vakmerőn;
Egy egész világnak kincsét vitte rajta
A félelmet hírből sem ismerő remény.
Messze látszott még a part, de immár látszott,
És, ha nem volna, ez adna bátorságot.

Oly szép, s olyan bátor! én hozzám illenék.
Feleségem meghalt, és ezt bölcsen tette,
Nem szerettem, szegényt; jósága volt elég,
De nagyon sok gondja volt a feszületre.
Nem mondom, hogy nem lett volna jó apácza,
Kár is, hogy nem az lett, nagyon elhibázta.

Szerelem, szerelem, te kedves szép vendég,
Itt vagy végre, itt ; de nem átkozlak-e meg,
Hogy álmaiból e lelket fölserkentéd,
Hogy megmozdítottad gránitkő-szívemet ?
Ha hidegen felel a forró levélre . . .
Őrülés, ne vezess örvényed szélére ! »

Sokára ugyan, de csak eljött az éjfél,
A szellemeknek e fényes fejedelme . . .
Kinek koronája dúsabb az övénél ?
S több csillaggal kinek van megrakva melle ?
De most koronáját letevé, a holdat,
S mellén a ragyogó rendjelek nem voltak ;

Fölugrott és szinte fenyegetve nézett
A vár felé, ugy ment vissza sátorába.
Csaknem összeroskadt térde, hogy belépett,
Mert ott Máriának levelét találta.
Nagy volt, a mig bontá, nagy volt lelki harcza;
S mi volt halványabb : a levél-e vagy arcza ? —

Egyszerű fekete felhőpalástban jött,
Tán mert ő is titkos kalandokra készül,
Miként Veselényi. — Sűrű bokrok között
Állt ez s gondolkodék szíve szerelmérül.
Rég gondolkodék már, midőn fenn az óra
Lomha nyelve végre tizenkettőt szóla.

Olyan hatalmasan dobogott kebele,
Mintha azt belülről buzogány döngetné,
Mert ím kötélhágcsó indul meg lefele ;
A vitéz elfojtott sohajjal köszönté :
«Mennyországba megyek . . . vagy vérpadra talán. . .
Mindegy ! » ment, s belépett a vár kis ablakán.

Mária fogadta, egyedűl várt rája.
Egyedül ? nem . . . együtt ezer szépségével,
Fehér kebelével, fekete hajával,
Piros ajkaival, sötétkék szemével.
Az asztalra téve reszketett a lámpa ;
Tán szerelemféltés volt reszkető lángja.

Reszket a szivem, de nem mint a rózsafa,
Mely fölött elsuhant az esti fuvalom ;
Reszket a szivem, mint kárpáti szikla, ha
Földindulás tör át alatta szilajon.
Bástyás az én szivem ; nagy szenvedély kellett,
Hogy meghódíthassa e pánczélos keblet.

«Eljöttem, asszonyom ! » szólalt meg a lovag,
«Nagyságos kegyedért vedd köszönetemet.
A mit már megírtam, elmondjam újolag ?
Elmondjam, mennyire földúltad eszemet ?
Keblemnek egykori holt, rideg magánya
Most a szerelemnek hangzatos tanyája.

Oh de te, asszonyom, szólj, miért hivattál ?
Azért-e, hogy lássad kínomat, s kinevess,
Vagy talán azért, hogy rajtam szánakozzál ?
Inkább erre vagyok, mint arra, érdemes . . .
Vagy talán azért, hogy szerelmem hegyére
Reményvárat épits . . . asszonyom, ezért-e ? »

«Ezért, sőt még többért,» szólt Szécsi Mária,
«Szeretlek tégedet, szívemet megnyeréd,
Szívem már tiéd és kész rá hajolnia,
Hogy bírd kezemet is . . . de egy föltételért.
Ha igazán szeretsz, könnyű lesz a válasz:
Szerelmem- s kezemért pártom közé állasz?»

«Nem!» szólt Veselényi gondolkodás nélkül,
Szólt ünnepélyesen és határozottan,
«Ezen föltétellel elmém meg nem békül,
Kívánj akármi mást, mi hatalmamban van.
Sokkal, sokkal drágább vagy te, mint életem,
De becsületemet nem adom érted sem.

A mely zászlónak én hűséget esküvém,
Annak fogok élni, az alatt halok meg;
És ha másnak adott eskümet megszegném,
Hinnéd-e az esküt, melyet neked teszek?
Ha szeretsz, asszonyom, úgy kívánj egyebet,
Különben, tört szívvel, de még is elmegyek.»

Mária csendesen, némán nézte a hőst,
Ajaka nem szólott, csak szíve dobogott.
«Ily nagynak hittem és óhajtottam is őt!»
Lelkének mélyében ekkép gondolkodott,
«Oh de most mit tegyek, mihez tartsam magam?»
Én törjek hűséget, én szegjem-e szavam?»

Azután fennszóval mondá a vitéznek,
S szavában tettetett haragláng lobogott:
«Jól van; ha én értem nem jösz: kényszerítlek
Pártomhoz . . . e várat elhagyni nem fogod.
Itt maradsz, s ha nem kell menyasszonyi ágyam,
Erre fekszel, és ez nincs megvetve lágyan.»

«Oh én bolond! hisz ezt gyaníthattam volna,
Sőt gyanítottam is . . . és még is eljöttem.
Végeztesd, asszonyom, hol van a vérszolga?
Mert nem igen van több szó közted s közöttem.
Üttesd le fejemet, és a hol elásnak,
Tétess szamárfület síromhoz fejfának.

S megnyitván egy ajtót a vérpadra mutat,
Mely állott a szomszéd szobában sötéten.
Veselényi látja . . . a félelem utat
Nem talál szívéhez, de bántja a szégyen.
«Bolond, a ki vagyok, szerelem bolondja!»
Ezt gondolja s tudtán kívül el is mondja.

Gyalázat, gyalázat! kit a harcz istene
Nem mert bántani, im asszonyi csel ejt meg. —
De mért zúgolódom, miért ő ellene?
Hiszen minden ember úgy arat, a mint vet.
Végeztess ki, hamar végeztess, asszonyom.
Nem átkozlak téged, magamat átkozom.»

«Nem, nem a vérpadra!» kiált föl az asszony,
«Ide karjaimba, forró karjaimba!
Nincs hatalom, a mi tőlem elszakaszszon,
Sorsom és sorsod egy csillagra van írva.
Ha már egyikünknek meg kell szegni hitét,
Én szegem meg, legyen sértetlen a tiéd.

Tudom, mit várhatok pártom híveitől,
De lesz annyi erőm, hogy eltűrjem érted,
S a jövendő tán majd szelidebben ítél,
S ha le nem mossa is a foltot, mely érhet,
Legalább elfödi, s megbocsát a nőnek,
Hogy elfelejtette végét szerepének.

Mert csak szerep s nem más az asszonyvitézség.
Elhagyom a csata terét, a szinpadot;
A kardot, a pánczélt nem nekünk készíték,
Szégyenlem, hogy vele kezem kontárkodott.
Fölveszlek, szerelem eldobott rózsája,
Asszonyok fegyvere, királyi pálczája!»

És rövid nap mulva az ágyúk dörgének,
De csalatkoznék, ki ostromnak gondolná,
Lakodalmat adtak hírül a vidéknek,
A hős vezér s a szép özvegy lakodalmát.
Meddig tartott, meddig nem a lakodalom?
Nem tudom, de víg és zajos volt, mondhatom.

Két száz esztendővel utóbb, hogy itt jártam,
Híre sem volt többé az egykori zajnak.
Az elhagyott, az elpusztult Murányvárban
Vadrózsa-bokrok közt halk szellők susogtak.
Letörtem egy rózsát s magammal hoztam őt...
Talán a szép asszony szíve porából nőtt... —

(Szatmár.)

E költeményen megérzik, hogy lyrai hangulatból fakadt. 1847. februárjában a Kisfaludy-Társaság pályadíjat tűzött ki Szécsi Máriáról szóló költői beszélyre. A lyrikus Petőfit ez nem érdekelte. De nyáron, felvidéki útján, Tompával megnézte Murány romjait; a táj szépsége elragadta. «Gyönyörűségesen vadregényes táj — írja *Uti leveleiben* (jul. 6.). — Szép, derült nyári délután jártunk a nevezetes romokon, ... a mindenfelől szédítő meredekségű kősziklaormon. Köröskörül a még magasabb hegylánczon sötét fenyvesek, alant a mélységes völgyben a kéklő köd alatt fehér juhnyájak és tehéncsordák. A nyájak kolompoltak, a madarak daloltak és fütyöltek, távolabb a hámorok zúgtak.., mindenütt zaj, életzaj, csak itt fönn a bérczen, hol egykor kardok csörögtek és ágyúk dörögtek, csak itt volt csend, halálcsend. — — ... a táj páratlan fönségén s a múlt idők nagyszerű eseményein a legköltőibb ábránddal merengtem.» Szerelmes szívét megihlette a vár regényes szerelmi története, Szécsi Mária sorsa, a ki mindent föláldozott szerelméért. Az erdődi várra, a maga küzdelmeire gondolhatott, s föllelkesült a szerelem diadalán. Ezt magasztalja költeménye, melyet ez útja után, Szatmáron, Erdőd közelében írt. Onnan írja szeptember 9-én Aranynak: «Én megírtam Szécsi Máriát.» Arany épen javában dolgozott *Murány Ostromán*, mitsem sejtve e véletlen versenyről. Midőn Petőfi october végén feleségestül nála járt, azt írja Szilágyi Istvánnak: «... én az ő *Szécsi Máriá*ját kéziratban olvastam, ő is olvasta az én Murányomnak már készen volt felét, miből az alapeszme már

nagyon tisztán kitünvén, bámulva tekintettünk egymásra s Petőfi lélekrokonságot vélt fölfedezni ebben is.. én pedig azt válaszoltam: mindketten megleltük az egyetlen archimedesi pontot, melyből Szécsi Máriát művészileg felfogni lehet és kell.» «...az én alapeszmémet: isten a némbert szerelemre teremté, Petőfi præripiálta.» Tompa is írt akkor Szécsi Máriáról egy rövidke beszélyt, de ő a szerelmet esküszegéssel állította szembe, mit Arany hibáztatott, mert «ha positiv törvény a lélek és szív törvényeivel hozatik összeütközésbe, — ott, ha az utolsók győznek, tragikus vég kell», — mit a történelem itt nem enged. Petőfinek azt írja erről: «...nálunk csak önkénytesen felkarolt pártérdek és önkénytelenül támadó szerelem — férfiaskodás és nőiség hozatik küzdésbe, az utolsó győz, győznie kell.» A kidolgozás nagyon különböző, a két költő természete szerint. Mint Arany írta: «...nálam az írmodor sem az, a mi nálad, az enyém inkább a népies felé hajolván s elbeszélő folyamú levén, míg a tied balladai gyorsasággal nyargal a cselekvényeken.» Arany egész kis epost ír, sok tanulmánnyal, részletezőn, számos alakot mozgat, erős benső küzdelmet s előkészített lelki fordulatot rajzol. Petőfinél elejétől végig a szerelem árja ömlik, magával sodorja az alakokat, nem lehet, nem is akarnak ellenállni. Inkább magát a szerelmet rajzolja, mint az embereket; tőle vesz ihletet, mintegy a várhegyen átélt hangulatát önti versbe; ezt a helyi, közvetlen hatást emeli ki az utolsó lyrai accord.

A KÖLTÉSZET.

Oh szent költészet, mint le vagy alázva,
Miként tiporják méltóságodat
Az ostobák, s ép akkor, a midőn
Törekszenek, hogy fölemeljenek.
Azt hirdetik föl nem kent papjaid,
Azt hirdetik feunszóval, hogy terem vagy,
Nagyúri, díszes, tündöklő terem,
Hová csupán csak fénymázas czipőkben
Lehet bejárni illedelmesen.
Hallgassatok, ti ál hamis próféták,
Hallgassatok, egy szótok sem igaz.
A költészet nem társalgó terem,
Hová fecsegni jár a czifra nép,
A társaság szemenszedett paréja;
Több a költészet! olyan épület,
Mely nyitva van boldog-boldogtalannak,
Mindenkinek, ki imádkozni vágy,
Szóval: szentegyház, a hová belépni
Bocskorban, sőt mezitláb is szabad.

(Szatmár.)

A *Honderü* Petőfivel szemben a Hiador néven író Jámbor Pált magasztalta. Azt írta róla: «...munkái a divatos Petőfiéi fölött... annyival főnnebb állanak, mennyivel egy európai műveltségű költér főnnebb áll olly költérnél, ki saját hona keskeny szellemkörén túl mit sem ismer.» Erre mondja Petőfi az *Uti levelek*ben: «...ha már a Hiadorok is dragagyöngyöket írnak, akkor én verseimet kavicsoknak vagy cseresnye-magoknak keresztelem...» Erre írta e verset is, hitvallásul a nemzeti, népies költészet mellett, melyről Aranyt üdvözlő verse is szól, s melyre Arany is azt írta, hogy ‚az érthetetlen szépségek korát' ők fogják lejáratni.

AZ ÉN PEGAZUSOM.

Nem angol ló az én Pegazusom,
Vékony nyakkal, hórihorgas lábbal,
Nem is német teherhordó állat,
Széles háttal, medve-topogással.

Magyar csikó az én Pegazusom,
Eredeti derék magyar fajta,
Világospej síma selyem szőrrel,
A napsugár hanyatt esik rajta.

Nem nevelték benn az istállóban,
Nem is igen járt az iskolába;
Kinn született, ott kinn fogtam el a
Kis-kunsági szép nagy pusztaságba'.

Nem bosszantom a hátát nyereggel,
Egy kis csótár van csak ráterítve,
Úgy ülök rajt, és sebesvágtatva
Ragad, mert ő a villám testvére.

A pusztákra visz legörömestebb,
Mert a puszta születési helye.
Hejh, ha arra fordítom a kantárt,
Ugy megugrik, alig bírok vele.

A falukban megállok egy szóra,
Hol a lyányság, mint a méhe-raj, áll;
A legszebbtől egy virágot kérek,
Akkor aztán, akkor ujra haj-rá!

Visz csikóm, s csak szavamba kerülne,
Hogy kivigyen ebből a világból;
Ha szakad a tajték róla: ez a
Sok tűztől van, nem a fáradtságtól.

Pegazusom sohasem fáradt el,
Hamarjában még el sem is fárad,
Biz ezt ne is tegye, mert még messze
Vagyon útam, vágyaim határa.

Vágtass, lovam, vágtass, édes lovam,
Ha követ vagy árkot lelsz, ugord át,
S lábad alá ha ellenség botlik,
Rúgd agyon az ilyen-olyan adtát!

(Szatmár.)

Az előbbivel kapcsolatos vers. Most, összegyűjtött műveiben, a komoly műbírálat jobban felismerte a költő valódi arcát. A mit régen pongyolának és durvának tartottak, abban most felismerik a magyarost és népiest. A *Szépirodalmi Szemle* névtelen bírálója (Pulszky Ferencz) kiemeli magyarságát, népdalaiban az ‚utánozhatlan naivságot', alföldi zamatot; termékenysége mellett változatosságát, gyöngédsége mellett gúnyját, s érdekes egyéniségét. Eötvös József (a *Pesti Hirlap*ban) abban leli a varázs nyitját, mert «Petőfi kiválólag magyar, legkisebb műve is a nemzetiség bélyegét hordja magán, s ez az ok, miért nemcsak, mint sok költőnknél, szavait, de az érzést is, melyet dalaiban kifejez, minden magyar megérti». Korántsem tart mindent remeknek, de — úgymond — «bátran merem állítani, ez egész vastag kötetben nincs egy dal, mely nem lenne kezdettől végig magyar, gondolatában, érzéseiben, minden szavában; a költőnek hibái s tökélyei mintegy nemzetiségünk kifolyásának látszanak; bámulhatjuk-e, hogy midőn dala a legfellengzőbben emelkedik, az egyszerűbb olvasó is könnyen követi röptét; hogy a legpajkosabb tréfa, mely előtt a finom műbiráló elborzadva aljasságról szól, senkit nem sért, s a kisebb művészi becsű munkák is majdnem mindenkire legalább kedvesen hatnak?»

ISMÉT KÖNNY!

Azt hittem, hogy szememből a sors
Örökre számüze,
S ismét pillámon vagy, sötét
Fájdalmak fényes követe!

Alig vidultam a boldogság
Nyájas napsúgarán,
Ismét felhő takarta el,
Mely önti záporát reám.

De nem, nem zápor ez; csak egy könny,
Egy könnycseppecske csak,
És még is kínosabb talán,
Mint volna egy egész patak.

Oh sírtam én már, sokat sírtam
Miattad, szerelem,
És siratálak tégedet,
Szegény pusztúló nemzetem,

De ennél keserűbb könyűt még
Nem ejtettem soha,
Sem érted, égő szerelem,
Sem érted, hamvadó haza.

E könny, mint a tüzes vas, mint a
Pokolnak lángja süt . . .
Irtóztatón, irtóztatón
Orromba ment a pipafüst!

(Szatmár.)

FALU VÉGÉN KURTA KOCSMA . . .

Falu végén kurta kocsma,
Oda rúg ki a Szamosra,
Meg is látná magát benne,
Ha az éj nem közelegne.

Az éjszaka közeledik,
A világ lecsendesedik,
Pihen a komp, kikötötték,
Benne hallgat a sötétség.

De a kocsma bezeg hangos!
Munkálódik a czimbalmos,
A legények kurjogatnak,
Szinte reng belé az ablak.

«Kocsmárosné, arany virág,
Ide a legjobbik borát,
Vén legyen, mint a nagyapám,
És tüzes, mint ifju babám!

Húzd rá czigány, huzzad jobban,
Tánczolni való kedvem van,
Eltánczolom a pénzemet,
Kitánczolom a lelkemet!»

Bekopognak az ablakon:
«Ne zugjatok olyan nagyon,
Azt üzeni az uraság,
Mert lefekütt, alunni vágy.»

«Ördög bújjék az uradba,
Te pedig menj a pokolba!...
Húzd rá, czigány, csak azért is,
Ha mingyárt az ingemért is!»

Megint jőnek, kopogtatnak:
«Csendesebben vigadjanak,
Isten áldja meg kendteket,
Szegény édes anyám beteg.»

Feleletet egyik sem ad,
Kihörpentik boraikat,
Végét vetik a zenének
S haza mennek a legények.

(Szatmár.)

A Szamos említésével rajta van a hely és a valóság bélyege. Csupa ellentét az egész: a csöndes este és a hangos kocsma, a két üzenet, s azokra a legények viselkedése. Drámai kép, pedig a második üzenetre szótlan a felelet, jellemzően szűkszavú fajunkra s komoly jószívére. Salamon ki is emeli, mennyire érti költőnk «a szív és képzelet logicáját». «E kevés szavú élő jelenetben — úgymond — mennyivel több a költőiség, mint azon dalaiban, vagy inkább declamatióiban, melyekben az urak ellen s a nép mellett szenvedélyesen és nagyobb szavakkal szónokol!»

A VÁNDORLEGÉNY.

Hogyha üres az embernek
Zsebje : üres a has is.
Zsebem üres, ennél fogva
Üres az én hasam is.

Tennap ettem utójára,
Az igaz, hogy keveset,
No de semmi ! van elég, ki
Én helyettem is evett.

S holnap ujra nap lesz, akkor
Ehetem majd . . . ha lesz mit.
Addig reménység anyámnak
Szívom édes emleit.

Hasam üres, de helyette
Teli vannak szemeim,
Megtöltötték a hidegtől
Kiszorított könnyeim.

És ez jó, hogy ily hideg van,
Legalább sietnem kell,
S így a csárdát, mely még messze,
Szaporábban érem el.

Gyi, te fakó, gyi, te szürke,
Gyi, két lábam, fussatok ! . . .
Milyen áldott két csikó ez,
Egyik sem kér abrakot.

Egyik fakó, másik szürke,
Mert nadrágom két darab,
Egyik szárát úgy toldottam
A másikhoz a minap.

Volt nekem jó új ruhám is,
Volt nekem szép uj ruhám ;
De kimélni kell az újat . . .
Hogy ne kopjék, eladám.

S hogy kijátszam a haramját,
Ki megállit, meglehet :
A legelső kocsmárosnak
Általadtam pénzemet.

Most a mely'k zsivány nálam csak
Egy fillérre is akad,
Díjul annak én azonnal
Fizetek száz aranyat.

Nincs zsivány, de a helyett a
Szél kutatja zsebemet.
Szél barátom, ne kutyálkodj',
Megütöm a kezedet.

Tréfa, a mi tréta, de ez
Kriminális egy idő,
Összeeskütt ellenem ma
Szél, hidegség, hó, eső.

Az az egyetlen szerencsém,
Hogy mezitláb útazom ;
Teli menne vízzel sárral
A csizmám e rosz uton.

Gúnykaczaj gyanánt süvöltöz
Fölöttem a fergeteg.
Hadd gunyoljon ! rajta egykor
Én is jókat nevetek.

Ád az isten egy kis műhelyt,
Ád az isten majd nekem,
Benne lesz meleg kandallóm,
Feleségem, gyermekem . . .

Ott ha a szél, e czudar szél
Ablakomnál megjelen :
Olyat kaczagok szemébe,
Hogy megpukkad mérgiben !

(Szatmár.)

Petőfinek egyik kedves, fiatalos vonása, hogy hamar túlteszi magát bajain, s mosolyogva néz utánok, ha megszabadult tőlük. De e mosolyban van valami fájdalmas vonás, a távol ködében föltetszik a múlt kisértete. Ki ne érezné, hogy itt is magáról szól? E benső kapcsolatot fel is födi *Őszi éj* czímű költeménye s az *Egykor és most*. A *Tarka élet* egy rügyből fakadt a jelen verssel, de abból fakadt a következő is. Mintha megosztoznának a múlt derűjén és fájdalmán, mely *A vándor legény*-ben némi keserűséggel olvad össze.

NE BÁNTSON AZ MEG . . .

Ne bántson az meg, fényes napvilágom,
Ha arczom néha elsötétedik ;
Nem lehetek én, bármiként kivánom,
Még előtted sem folyton-folyva vig.

Nyugtasson meg, hogy ilyenkor szivembe
A bánatot nem te hozád vala . . .
Hogyan szereznél bánatot nekem te,
A földnek, égnek legjobb angyala ?

Egészen más az, a mért engem néha
Kisértetes halványság színe fed :
Én egy szellemnek vagyok martaléka,
Mely meg-meglátogatni nem feled.

Hiába kérem, hasztalan esengek,
Hogy hagyjon el, hagyjon magamra már ;
Kérlelhetetlen, siket ő ! nem enged,
Talán örökké vissza-visszajár.

Sokszor, midőn a kéj legédesb nedve
Érinti már-már szomjas ajkamat,
Megjelenik . . . kezem magáll ijedve
És földre ejti a telt poharat.

E szellem a mult ! mult időm emléke,
A legvadabb, legborzasztóbb alak,
Mit egy pokoli bor hevétül égve
A sors viszályi kigondoltanak.

Ezen szellemnek vagyok oda vetve ;
Fel-feltör hozzám sírja mélyibül,
S míg súgja rémes ígéit fülembe,
Lelkem lelketlen sziklává kövül.

Ne szólíts ekkor, úgy sem értenélek,
Édes hangod sem hatna szívemig ;
Várd el békében, míg a jelenésnek
Irtóztató órája eltelik.

Körűle milyen álom fon hideg kart,
S miatta még is mennyi a kinom !
Álom csupán . . . de mit használ ? a mig tart,
Eszembe nem jut, hogy csak álmodom.

(Szatmár.)

HOMÉR ÉS OSZIÁN.

Hol vannak a hellenek és hol a czelták ?
Eltüntenek ők, valamint
Két város, a melyet
A tengerek árja benyel,
Csak tornyaik orma maradt ki a vizből . . .
E két torony orma : Homér s Oszián.

Koldús vala az,
Királyfi emez. Mi különbség !
De egybe' hasonlatosak :
Mind ketteje vak volt.
Szemfényeiket tán
Lelkök lobogó tüze, önnön
Dicsőségök ragyogása vevé el ?

Nagy szellemek ők ! ha varázskezeik
Érintik a lant idegét,
Mint isten igéje, világot
Alkotnak az ember elé,
Mely bámulatos szép
És bámulatos nagy. —

Halljátok Homért ?
Dalában a mennyei bolt
Egy csendes örömnek örök mosolya,
A honnan a hajnali bíbor
S a déli sugár aranya
Oly nyájasan ömlik alá
A tengeri szőke habokra
És bennök a zöld szigetekre,
Hol istenek űzik az emberi nemmel
Boldog vegyülésben
Játékidat, oh gyönyörű szerelem !

S látjátok amott Osziánt ?
Az északi tenger örök ködü földén
Vad szikla fölött viharokkal együtt
Harsogja dalát az alaktalan éjben,
És feljön a hold,
Mint a lemenő nap,
Oly vérvörösen,
S zord fénybe borítja a rengeteget, hol
Bolygnak seregestül
A harcz mezején elesett daliák
Bús szellemei.

Minden mi világos,
Minden mi virágzó
Dalodban, oh koldusok őse, Homér !
Minden mi sötét,
Minden mi sivár
Dalodba', királyi utód, Oszián ! —

Csak rajta, daloljatok egyre,
Verjétek a lantot, az isteni lantot,
Homér s Oszián !
Eljőnek az évek
Századjai s ezredei ; letipornak
Mindent könyöretlenül, oh de
Ti szentek vagytok előttök ;
Mindenre a sárga halált lehelik,
Csak ősz fejetek koszorúja marad zöld !

(Szatmár.)

Az ossziáni énekeket világszerte párhuzamba állították Homérral. A két költőről Aranynak is van verse, az *Őszszel*, 1850-ből. Ő a két énekes világát festi, képeiből fejti ki a hangulatot, s a kor hazafi fájdalmában a borúhoz fordul, mintha sértené szemét a fény. Petőfi hangulatukkal jellemzi

őket, rajzát mintha előre e hangulatba mártaná. Egy kis politikai színt is vegyít az ellentétbe: a koldus Homer derűje és a királyfi borúja közt mintha inkább Homérhoz hajlanék, de mindkét világban egyenlő hévvel öleli szivéhez a költészetet. Petőfi fordított is Osszianból.

TARKA ÉLET.

Szolgáltam én Mars uramnál
És Thalia kisasszonynál,
Még pedig nagy tiszteletben...
Ott elcsaptak, itt elszöktem.

Gyalogoltam kutyamódon,
S jártam négy lovas hintókon.
Tisztítottam más csizmáját,
S tisztitá az enyímet más.

Kujtorogtam szomjan-éhen,
Egy helyen száraz kenyéren
Rágicsáltam, más helyen meg
Tejbe-vajba fürösztöttek.

Volt már ágyam a mezetlen
Föld, kietlen rengetegben;
Háltam ismét czifra ágyon
Fínom patyolat-párnákon.

Megemeltem a sipkámat
Szolgabíró hajdujának,
S én előttem hajtogatták
Magokat a szolgabírák.

Szobalyány is szégyelt volna
Velem jöni karonfogva,
Máskor ismét úri hölgyek
Pillantásomért epedtek.

Drága, ékes uj ruhám volt,
S volt ruhámon folt hátán folt,

Zöldre raktam sárgát, kéket...
Szent atyám, be tarka élet!

(Szatmár.)

O. B. KISASSZONYHOZ.

Szép mulatság téged néznem,
Szőke kis lyány,
Te kis bimbó az ifjúság
Rózsafáján!
Elnézném én szemed s ajkad
Untalan;
Ajkadon szived s szemedben
Lelked van.

Szived, lelked, mind meglátom,
Ha rád nézek;
Csendes még az, mint a téli
Madárfészek.
Várj csak, várj, ha majd eljő a
Kikelet,
Mily zajos néppel telik meg
Kebeled.

És az szép, legszebb idője
Életünknek,
A midőn a szív először
Népesül meg.
A midőn kiséretével
Benn terem
A hatalmas nagy király, a
Szerelem.

Kiséröi: öröm, bánat,
Könny, mosolygás,
Kétség, remény, és ki tudja:
Mi minden más?
E sok vendég ugy megtölti
A szivet,
Hogy ez, szegény, szinte-szinte
Megreped.

És ez a nép egyre lótfut,
Föl s le nyargal,
Nem nyugosznak, dörömböznek
Éjjel-nappal.
És nekünk e zaj, mely soha
Nem szünik,
Oly nagyon fáj és oly nagyon
Jól esik! . . .

Mit mosolygasz, mit mosolygasz,
Csintalan lyány?
A mit itten magyaráztam,
Már tudod tán?
Oh nem, ezt még nem teszem föl
Felűled!
De ha így van? . . . annál jobban
Becsüllek.

(Szatmár.)

Szatmáron Petőfi sűrűn megfordult Ocsváry Mihály házánál, hol két szép leány volt: Lilla és Berta. A kisebbik kiváncsi volt, hogyan írnak verset; szemeláttára rögtönözte a költő e strophákat.

SZÉP LEVÉL . . .

Szép levél, a melyet írtál,
Életemnek élete!
Benne elméd minden fénye
S szíved minden melege.

Egy redő űlt homlokomra,
A midőn elolvasám,
S e redő fáj, mintha késsel
Hasították volna rám.

Készakarva vagy nem tudva
Bántod ekkép lelkemet?
Mely téged oly véghetetlen,
És csak tégedet szeret.

Olyan forrón fested és oly
Édesen szerelmedet,
És, ki hinné? nékem még is
Fáj, nagyon fáj leveled.

Leveled virágbokor, de
Kígyó lappang a tövén.
Keresém és nem lelém meg,
De csipését érezém.

Ezt kellett tehát megérnem,
Hogy az üssön új sebet,
A kinek megorvosolni
Kén' a régiebbeket!

Fuldokoltam a habokban,
S kezemet fölemelém . . .
S te, hogy mélyebben taszíts be,
Csak azért jöttél felém?

Jer leány, és csendesíts le,
Jer s nyugtass meg engemet,
Mert az első sziklakőnél
Szétloccsantom fejemet!

(Szatmár.)

Julia naplójából látni, hogy sokszor feltámadt benne a kétség és a bizalmatlanság. Ilyes levelet küldhetett a költőnek Szatmárra is; Petőfi e verset nem adta ki, erősen ki is törülte a kéziraton, Ferenczi Zoltán betűzte ki aztán. Az esetet enyhébben a következő versbe foglalta, hol a bántódást már humor enyhíti. Céloz ez esetre a *Csakúgy omlanak most hozzám* kezdetű verse is, s hasonló összezörrenést sejtet közel ez időből a *Valahogy* című.

MEGBÁNTOTT A RÓZSÁM . . .

Megbántott a rózsám nagyon,
Haraguttam érte nagyon,
Haraguttam, búslakodtam,
Mint az effélékért szoktam.

Azt gondoltam, hogy sebemet
A sirásó gyógyítja meg,
Hogy akkor zárul be sebem,
Ha megnyilik a sír nekem.

S meddig tartott ez a bajom ?
Míg megcsókolt az angyalom,
Mihelyt megcsókolt angyalom,
Mingyárt nem lett semmi bajom.

Éles, hegyes tőr a szava,
S édes balzsam az ajaka.
Ilyen az a leányféle !
Mit tegyen az ember véle ?

(Szatmár.)

Salamon finom észrevétele szerint az egész vers drámai magánbeszéd. « . . . önállapota leírásának látszik főleg a három első sor; de a ki mondja, egészen előttünk áll, s épen az teszi meg hatását, a minő férfias naivsággal mondja el. Az utolsó sorban, mely úgyszólván az egésznek savát adja meg, magát állítja elénk a költő, s nem az eset maga, hanem az ember indítja önkénytelen mosolyra. A költemény végén még feltünőbb ezen drámai közvetlenség, ezen naivság. Senkit sem az érdekel, hogy milyen az a leányféle, hanem azon férfi, ki ily kedélyes a két utolsó sorban, mely nagy hatást fogna tenni egy drámai szereplő szájában.» Az előbbi vers után ez már a kiengesztelődés képe.

JÓ KÖLTŐNEK TARTANAK . . .

Jó költőnek tartanak, s hogy
Az vagyok, én is hiszem,
De azért te ne magasztald
Verseimet, kedvesem.

Te előtted elpirúlok,
Hogyha dícsérsz engemet,
Oh mert érzem, hozzád képest
Érzem kicsinységemet.

A legkisebb gondolatban,
Mely fejedben tündököl,
A legkisebb érzeményben,
Mely kebled dagasztja föl,

Szemed egy pillantásában,
Mely titkon felém röpül,
Egy hangodban, mely futólag
Csengi lelkemet körül,

Egy mosolygásodban is több
Költészet van, kedvesem,
Mint az ötszáz-ötven versben,
Melyet írtam összesen.

(Szatmár.)

A CSILLAGOS ÉG.

Fekszem hanyatt a föld sötétzöld szőnyegén,
És merengve nézem a sötétkék eget ;
Száll reám aranyos, ezüstös csillagfény
És koszorú gyanánt övezi fejemet.
Megfürösztém lelkem e sugárözönben,
Lemosott magáról minden földi szennyet,
S most ujjá születve a magasba röppen
S keresi a mennyet.

Szállj, lelkem, oh szállj az égi testek között,
És pillants keresztül rejtelmök fátyolán,
Melyet az istenség titkos ujja szövött . . .
Bölcseségből-e vagy csak szeszélyből talán ?
Nézd meg, lelkem, mi van ott a csillagokon,
És nézd meg, mi vagyon a csillagok felett,
Azután röpülj le hozzám gyors szárnyadon,
Hadd beszéljek veled ;

Alszik az egész föld ; mély és csendes álma,
Egyetlen halk dongás érinti fülemet,
Tán mellém valami kis bogárka szálla,
Vagy távoli folyam harsogása lehet,
Vagy még távoliabb felhők mennydörgése,
Mely, míg hozzám ér, ily parányivá törpül,
Vagy talán lelkemnek hymnus-éneklése
Le a csillagkörbül.

Hadd kérdjem : mit láttál ? van-e ott is élet ?
S ha van, ily gyötrelmes, ily bús, mint a földi ?
Áll-e az a kemény, szigorú itélet,
A mely jutalmat oszt és boszúját tölti ? . . .
De mi közöm ehhez ! egyet szeretnék én,
Csak egyet megtudni, arról hozz hírt nekem :
Vannak-e ott szívek és a szívek mélyén
Lángol-e szerelem ?

Ha ott is szeretnek, ah, ugy vágyok oda,
S hogy feljussak, forrón imádkozni fogok,
De ha a szerelem föl nem kísér oda,
Ugy isten hozzátok, ragyogó csillagok !
Ugy szebb a föld minden búbánata mellett,
S enyészszem el, ha a sírba fognak tenni ! . . .
A szerelem mindent pótol, s a szerelmet
Nem pótolja semmi.

(Szatmár.)

Az a bölcselkedő hajlam, mely sorsa fordulatain rendesen felötlik, most beolvad érzésvilágába ; mintha lelkének minden tartományát a szerelem kormánypálczája alá helyezné. «Szerelmi boldogságának teljes örömét s a szerelem dicsőítését fejezi ki — úgymond Gyulai, — de nem heves kitörésben, hanem a csendes mélázás pillanatában.» Lenkei az első versszakok pantheismusba átolvadását emeli ki, s a természet hatása alatt álló lélek hangulatának mesteri kifejezését. (*Petőfi és a természet.*)

CSAK UGY OMLANAK MOST HOZZÁM . . .

Csak ugy omlanak most hozzám
A szebbnél szebb levelek !
Minap egygyel kedvesem majd
Szívem repesztette meg,
Most meg arra figyelmeztet
Egy nem ismert jó barátom,
Hogy «vigyázzak, s fussak innen,
Mert közel van a halálom,

Fussak innen ! orgyilkos kéz
Fenyegeti éltemet.»
Tréfa-e ez vagy valóság ?
Egyik s másik is lehet.
Jó barátom, hogyha tréfálsz,
Fordulnál más emberekhez,
Mert az ily kis tréfácskával
Engemet meg nem ijesztesz.

S ha nem tréfa ? ha valóban
Tör valaki ellenem ?
Úgy is jól van, majd bevárom
És megnézem emberem.
Tán valami rosz poéta,
Kinek Pegazusom lába
Rá hágott a tyukszemére
Helikonra-ballagtába' ?

Vagy valami táblabíró ?
Kinek úri fejirül
Leütöttem a parókát
S a feje is leröpült ?
Vagy valami vetélytársam,
Ki miattam kosarat hord,
Kit lehánytam a nyeregből
És szemébe rúgtam a port.

Hah, vagy talán mind a három
Összeeskütt ellenem ?
No ha ezek megtámadnak,
Mit csináljak, istenem !
A poéta állkapczáját
Leszakítom fegyveremnek,
S ellenségimet, mint Sámson,
E szamárcsonttal verem meg !

(Szatmár.)

Kedvese fájó leveléről irta *Szép levél* cz. versét; a *Petőfi nejéről* szóló névtelen czikk a *Petőfiana*ban azt mondja: «Versenytársak sok mende-mondát terjesztettek Juliáról, sőt fenyegető levelet is irtak a ‚poétának', hogy elijeszszék.» Mindez összevág a verssel, de nem tudni, adatokat tudott-e a czikkiró, vagy épen e versből vette, a mit ir?

SZIVEM.

Isten, alkotál-e
Több ily szívet is már,
Mint az én szivem ?
Volt-e másban is már
Ily sokféle és ily
Forró érzelem ?

Hű tanya ez a szív,
Nemesebb barátság
Hű tanyája ez.
Elhagyott, elaggott
Szüleim egyetlen
Lágy párnája ez.

Kert e szív, a hol leg-
Illatosb virágid
Nyílnak, szerelem !
Bánya ez, a mely a
Szabadság számára
Kardvasat terem.

És mi szép, mi jó van
A kerek világon,
Melyet nem ölel,
Melyhez imádása
Ne hajolna le vagy
Nem röpülne fel ? . . .

S egykor ez a szív is
Megszünik dobogni,
Mint a többiek ;
Egykor ez a szív is
Megszünik dobogni . . .
Néma lesz s hideg.

Lenn a föld porában
Össze fog vegyülni
Majd a többivel,
S tán olyannal épen,
Kit magasb indúlat
Soh' sem gyujta fel.

Oh nem ! szívemet ne
Bírja másokéval
Ugyanaz a hely . . . .
Vegyétek ki, hogyha
Meghalok, barátim,
S égessétek el.

(Szatmár.)

Prózában is azt mondja szívéről: «Oh istenem, ha az én meleg, forró szivem egykor kihülne . . . de nem, ez nem lehet. Az én szívemet még a halál sem hűti meg. Temessetek el éjszakon, s ültessetek sírom mellé narancsfát: meglátjátok, hogy ott is virít, mert szívem megmelegíti a földet, melyben feküdni fog.»

A SZÁJHŐSÖK.

Meddig tart ez őrült hangzavar még ?
Meddig bőgtök még a hon nevében ?
Kinek a hon mindig ajkain van,
Nincsen annak, soha sincs szivében.
Mit használtok kofanyelvetekkel ?
Évrül-évre folyvást tart a zaj,
És nem ott-e, a hol volt, a nemzet ?
Nincs-e még meg minden régi baj ?

Tenni, tenni ! a helyett, hogy szóval
Az időt így elharácsoljátok ;
Várva néz rég s oly hiába néz az
Isten napja s a világ reátok.
Nyujtsátok ki tettre a kezet már
S áldozatra zsebeiteket,
Tápláljátok végre a hazát, ki
Oly sokáig táplált titeket.

Áldozat s tett ez a két tükör, mely
A valódi honfiút mutatja,
De ti gyáva s önző szívek vagytok,
Tettre gyávák s önzők áldozatra.
Hiszem én, hogy mint a fák tavaszszal,
Megifjodnak a vén nemzetek,
De ti, hernyók, uj lombot nem adtok,
Sőt a régit is leeszitek.

S oh mi vakság! fölemelte még a
Népszerűség őket paizsára,
Az elámult sokaság, miképen
Megváltóit, karjaiba zárja.
Megváltók? ők a hon eladói,
Elveszünk ez ordítók miatt . . .
Rólok tudja ellenünk, hogy félünk,
Mert a félénk eb mindég ugat.

Én ugyan nem állok a sereghez,
Mely kiséri őket ujjongatva,
És ha egykor közibök vetődöm,
Nem egyébért lépek e csapatba,
Csak azért, hogy fölfordítsam majd ez
Ál nagyok győzelmi szekerét,
S haragomnak ostorával vágjam
Arczaikra a bitó jelét!

(Szatmár.)

Csak 1848 derekán jelent meg, a pesti országgyűlés megnyitásakor, melybe ő is föllépett követnek, de nem választották meg. A hangos politikusok megvetése új, de visszatérő hang költészetében.

VALAHOGY.

Várom, várom lakodalmam
Nehezen,
No de hiszen maholnap már
Itt leszen,
Nem a világ ez az egy hét,
Lemorzsolom apródonként
Valahogy.

Szegény ember fia vagyok,
Az apám
Egy kunyhót sem, egy garast sem
Hagy reám;
Baj, baj! de nem olyan nagy baj,
Azért mi csak elélünk maj'
Valahogy.

(Szatmár.)

Menyasszonyom akaratos
Kis leány,
Én sem hajtok fejet minden
Szó után,
Tüzes patak a mi vérünk,
Hanem azért csak megférünk
Valahogy.

Ma ő enged, holnap meg én
Engedek,
Igy elejét álljuk szépen
A pörnek,
És ha nappal összeveszünk,
Este majd csak kibékülünk
Valahogy.

ILYEN ÓRIÁST, MINT...

Ilyen óriást, mint
Én vagyok, ki látott?
Ölemben tartom az
Egész mennyországot!
Borúlj rám, borúlj rám,
Édes mennyországom,
Felhőtlen szép egem,
Fényes napvilágom!

Istenem, istenem,
Miért is teremted
Olyan parányinak
Az emberi keblet?
Boldogságom nem fér
Igy egészen belé,
El kell tékozolnom,
El kell sírnom felét.

Megjövendöltem én,
Hogy boldog leszek még,
Hogy a bú nálam csak
Átutazó vendég.
Elmentél, messze is
Jársz immár, búbánat,
Csak eredj! képpel sem
Fordulok utánad.

Nézd, kedvesem, nézd, a
Nap még le sem mene,
Még is már javában
Szól a fülemile.
De hiszen ez nem is
Madár danolása,
Hanem csókjaidnak
El-elcsattanása.

Mint szelíd tavaszi
Eső a rónára,
Ugy hulldogál csókod
Ajkamra, orczámra,
Mindenik cseppjéből
Egy-egy virág terem . . .
Csókzáporos tavasz! . . .
Virágos szerelem! . . .

(Szatmár.)

ŐSZ ELEJÉN.

Üres már a fecskefészek
Itt az eszterhéj alatt,
Üres már a gólyafészek
Tetejében a kéménynek . . .
Vándor népe ott halad,

Elröpülnek, elröpültek,
Tavasz s nyár vendégei,
És őket már nem sokára
A kertek s mezők virága
S a fák lombja követi.

Ott a messzeség homályin,
Ott az égnek magasán.
Látom még, mint kis felhőket,
Vagy már nem is látom őket?
Csak ugy képzelem talán.

Mint szeszélyes hölgy, a mennybolt
Majd borul, majd kiderül.
Ajka még mosolyg, s szemébe
Könny tolúl . . . ennek sincs vége,
S ajkán ujra mosoly űl.

Bús mosolygás és vidám könny!
Csodálatos keverék.
Észrevétlen karon fogja
És egy más világba vonja
A merengés emberét.
Órahosszat elmerengek,
És ha egy elejtett tárgy
Vagy harang, a mely megkondul,
Fölriasztott álmaimbul:
Elmém, nem tudom, hol járt?

(Szatmár.)

Péterfy mondja: «Senki költőink közül az ősz képeit nem fűzte össze költeményeiben oly szépen, oly bensőleg, mint Petőfi . . . Sokszor álmodozó, borongós hangulat fogja el. Csak újjhegygyel érinti lantja húrjait.» Salamon Ferencz úgy találja, hogy e korszakban «lelke komolyabbá lett s kedélye tisztultabbnak látszik;» innen több versében a tökéletes lelki csend festése, mint itt.

BUCSÚ A NŐTLENSÉGTŐL.

Tőled válok, legrégibb barátom,
Nőtelenség, tőled válok el;
Majd huszonöt évi bajtársam vagy,
Búcsu nélkül nem hagyhatlak el.

Ne neheztelj, hogy, ki oly hived volt,
Rajtad most ily hirtelen kiad.
Megosztottam véled ifjuságom,
Hagyd magamnak férfikoromat.

Szeretélek, mint tán senki más nem,
Hogyha intél, én szót fogadék,
Mentem én, a regényes kalandok
Zászlaját a merre lengeték.

Messze vittél, sokfelé ragadtál,
Elfáradtam, megpihenni kell . . .
Nyoszolyám lesz kedvesem két karja,
S fejér párnám a puha kebel.

Mosolyognak ifju czimboráim,
Gúnymosoly, mely ajkról ajkra jár,
S szánakozva mennek el mellettem . . .
Savanyú a szőlő, ugy-e bár?

Én valóban szánalomra méltó,
Szánalomra oly méltó vagyok!
Piszkosabbnál piszkosabb csárdákba
Estenként nem barangolhatok.

Nem szabad már, csak egyet szeretnem,
És ez is csak engemet szeret,
Nem ugy, mint az ő jó szeretőik,
Kik szeretnek százat, ezeret. —

Isten hozzád, nőtlenség barátom!
Haragszol vagy nem haragszol rám:
Már ezentúl hátamat látod csak,
Örömiddel végkép jóllakám.

Isten hozzád, vidd el tarka zászlód
Másfelé, hogy új hivet szerezz,
Fejér zászló kell nekem már, és az
Feleségem fejkötője lesz.

(Szatmár.)

A KISBÉRES.

Nem ül kevélyebben a huszár a lovon,
Mint az a kisbéres a vendégoldalon.
Behordta a szénát gazda padlására,
Üres szekerével ballag a tanyára.

Hat czímeres ökör sétál a szekérrel,
Legelől a hajszás nagy csengetyűjével,
Ritka egy csengetyű, oly hangos a szava:
Harangnak illenék holmi kis faluba.

Kiált a kisbéres: «Cselő, csákó, cselő!»
S a szekérből a nagy ostort veszi elő,
Két öles a nyele, három a kötele,
Irgalmatlanul el kezd pattogni vele.

Kati ott gyomlál a kis kertben serényen,
Mikor a szekér a házok előtt mégyen,
Még ki sem pillantott, és már rá ismére
Ostora hangjáról a béres legényre.

Úgy megörült rajta, hogy nagy örömébe'
Nem paréjt, hanem egy szép virágot tépe;
Ha már ki van tépve, mit csináljon vele?
Nyujtja sövényen át a kisbéres fele.

A kisbéres pedig korán sem az, a ki
Az ajándékot nem szokta elfogadni,
Kivált ha neki azt szép leány kinálja,
S legkivált ha az a szép leány babája.

Elfogadta, föl is tüzte kalapjára,
S fölugrott megint a szekér oldalára,
És közéje vágott szép hat tinajának,
S most még kevélyebben tartott a tanyának.

Mit fejében gondolt s érezett szivében,
Mit el nem mondhata ott hirtelenében:
Azt utjában olyan szépen elfütyölte,
Hogy a pacsírták is tanulhattak tőle.

(Szatmár.)

Az a toll írta, mint *János vitézt*. A nép naiv vonásai, mély érzelme s egyszerű eszejárása üdeségökben költőiek. Érezni, mily gyönyörködve nézi és festi a költő a kisbéres ártatlan kevélységét, a ki hangos csengőjére s nagy ostorára büszke, a fiatalság egész kedves magateltségét. Hogy a lány megismeri kedvese ostorának hangját, őserejű költői vonás; Nala és Damajanti történetét juttatja eszünkbe, a Mahâbhâratából; ott a leány kedvese kocsijának zörgését ismeri meg. Ép ilyen a lány egyszerű mozdulata, szerelemvallása a virág-nyújtással, s a boldog legény hetyke füttye, mely a madárszóval van egy sorba téve, mintha bennök is oly öntudatlanul élne a természet. A kép, melyen eleinte e csöndes világ s a falusi nyári nap nyugalma árad el, egyszerre fölvidámul: a legény is fürgébbé válik, ökrei is vigabban koczognak. Mindez nemcsak megjelenik előttünk, hanem a lelkekbe látunk.

AZOKON A SZÉP KÉK HEGYEKEN TÚL...

Azokon a szép kék hegyeken túl
Fogsz te élni, kedvesem, ezentúl,
Ott fogsz élni boldog férjed mellett,
Kit boldoggá egyedül szived tett;

Napkeletről messzebb napkeletre
Jösz velem, hogy mulathass kedvedre.
Oda viszlek, szép Erdélyországba,
Láposvölgyi regényes magányba.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

Hiszem, hiszem, hogy vidáman élünk,
Mert ott csak a természet lesz vélünk,
A dicső, az örökszép természet,
Kinek arczát oly gyönyörrel nézed,
Mert tudod, hogy leghivebb barátom,
Kit soha sem kaptam hazugságon,
Ki előzi a lélek kigyóit,
Ki soha sem sebesít, de gyógyit.
Ottan élünk a világtól távol,
Semmi sem jut el hozzánk zajából,
Csak az a halk, tengerféle morgás,
Mely a zajnak csak viszhangja, nem más,
S mely meg nem zavarja álmainkat,
Sőt még költőibb álmakba ringat.
Oda viszlek, egyetlen virágom
A nagy földön, e nagy pusztaságon,
Ott gyakorlom én be ezt a régen
Óhajtott szót: kedves feleségem!

(Szatmár.)

A ‚hegyen túl' Koltó van, a Lápos völgyében. Oda készült a költő esküvője után. Megkérte Teleki Sándort, hogy házassága első heteit nála tölthesse kastélyában, s ne maradjon ott senki a szolgálattevőkön kívül, még a házigazda se. Lágy hangon festi a természet és magány szépségét, hogy végül, mint Salamon mondja, saját sorsának, életviszonyainak felhozásával adjon elevenséget, mintegy életet a rajznak.

A SIVATAG LAKÓI.

Ott a zerge a kősziklán
S legelészi a mohot,
Ott van a sas, fenn-röptében
Közeliti a napot,
Ott a liget fái közt zeng
Az apró madársereg,
Ott a fák alatt a kígyó
Csúszik-mászik és sziszeg,
Ott van a strucz, a homokba
Dugta ostoba fejit,
Ott a krokodil a sásban
Sírja sátán-könnyeit,
Ottan ássa a hiéna
A halottak lakhelyét,
Ott a tigris, üvöltözve
Vérszemmel néz szerteszét . . .
Egy hiányzik: az oroszlán;
Hol vagyon ő? hova lett?
Tán megölték? tán eltévedt,
Járván messze földeket?
Messze járt, de el nem tévedt,
És vadásztak bár reá,
Meg nem ölték, nem ölhették,
Mert magát ő nem hagyá.
De csatája hosszu, nagy volt
S megviselte erejét,
S hogy ezt ismét összeszedje,
Csendes helyre rejtezék.
Nyugszik a fáradt oroszlán
Pálmafának ernyején . . . .
Nyugszom én fáradt oroszlán
Feleségem kebelén.

(Koltó.)

Szeptember 8-án, első találkozásuk évfordulóján, megvolt az esküvő. Az apa nem volt ott, csak az anya s a menyasszony huga, Marika. Tanuk Lauka József és Sass Károly voltak. «Petőfi sodronymű-ezüst-gombos moire-attilában, egészen feketébe volt öltözve, Julia fehér selyem-ruhát viselt, kebelén thearózsával, fején menyasszony-fátyollal és myrtuskoszorúval.»

(Lauka.) Petőfi azt írja Kerényinek: «Esküvönk középkori regényességgel ment végbe: az erdődi vár kápolnájában, korán reggel. Szerettünk volna én is, menyasszonyom is, helyhez és alkalomhoz illő komoly és ünnepélyes arczot ölteni, de sehogy sem sikerült, folyvást mosolyogtunk egymásra . . .» A mint az esküvési szertartásnak vége lett, «rögtön kocsira ültünk s vágtattunk ide Koltóra.» . . . Hat hetet töltöttek ott, «oly édes, de oly édes heteket, a milyen boldogságot halandó álmodni és elbírni csak képes.»

BESZÉL A FÁKKAL A BÚS ŐSZI SZÉL . . .

Beszél a fákkal a bús őszi szél,
Halkan beszélget, nem hallhatni meg;
Vajjon mit mond nekik? beszédire
A fák merengve rázzák fejöket.
Dél s est között van az idő, nyujtózom
A pamlagon végig kényelmesen . . .
Keblemre hajtva fejecskéjét, alszik
Kis feleségem mélyen, csendesen.

Egyik kezemben édes szendergőm
Szelídeden hullámzó kebele,
Másik kezemben imakönyvem: a
Szabadságháborúk története!
Minden betűje üstököscsillagként
Nyargal keresztül magas lelkemen . . .
Keblemre hajtva fejecskéjét, alszik
Kis feleségem mélyen, csendesen.

Arany csal s ostor kerget tégedet
A zsarnokért megvíni, szolganép,
És a szabadság? egyet mosolyog,
S mind, a ki híve, a harcztérre lép,
S érette, mint a szép lyánytól virágot,
Sebet, halált oly jó kedvvel veszen . . . .
Keblemre hajtva fejecskéjét, alszik
Kis feleségem mélyen, csendesen.

Hány drága élet hullt már érted el,
Oh szent szabadság! és mi haszna van?
De lesz, ha nincs; tiéd a diadal
Majd a csatáknak utósóiban,
S halottaidért bosszut is fogsz állni,
S a bosszuállás rettentő leszen! . . . .
Keblemre hajtva fejecskéjét, alszik
Kis feleségem mélyen, csendesen.

Vérpanoráma leng előttem el,
A jövendő kor jelenései,
Saját vérök tavába fulnak bé
A szabadságnak ellenségei! . . . .
Egy kis mennydörgés szívem dobogása,
S villámok futnak által fejemen,
S keblemre hajtva fejecskéjét, alszik
Kis feleségem mélyen, csendesen.

(Koltó.)

Petőfi szerelmi lyrája a házasságban sem apadt ki. Már Koltón beszél ugyan *Uti leveleiben* ‚az élet prózájáról', de ez anyagi gondjaira vonatkozik. Költőink eddig csak a kedvest és arát magasztalták; Petőfi a házas-életben új költői tárgyat talál, halhatatlan színekkel festi

nyugodt boldogságát, derült, idylli jeleneteit s futó felhőit. «. . . hazugság, a mit tartanak közönségesen, hogy a házasságban megszűnik a szerelem. Én most is oly forrón, oly lángolón szeretem feleségemet, mint hajdanában nőtelen koromban, pedig már egy hét múlva két hete lesz, hogy megházasodtam.» (*Uti levél*, szept. 15.) Lélektanilag érdekes, hogy miután lelkét hosszú időn át szerelmi vívódása töltötte be, a boldogság biztos révében egyszerre felidézi régi eszményeit, mintegy helyet keresve nekik családi boldogsága körében. Nagyszerűn olvadnak össze e versben az ősz mélabúja és a viharos képzelődés, az alvó kedves nyugalma és a forradalmi érzés, az idyll és a harczok képei. A franczia forradalom története valóban imakönyve volt. «Évek óta csaknem kirekesztőleges olvasmányom, reggeli és esteli imádságom, mindennapi kenyerem a franczia forradalmak története, a világnak ez új evangyélioma, melyben az emberiség második megváltója, a szabadság hirdeti igéit.» (*Napló*, 1848. márcz. 17.)

AZ EMBER.

Nincs nevetségesebb az embernél,
Oly kevélységben, olyan gőgben él!
A világot fitymálják ajkai,
S minth' az eget akarná szántani
Orrával, oly magasra tartja fel.
Kevély ember, miben kevélykedel?

Egy szempillantásnál mi rövidebb?
Ember barátom, a te életed.
Rohanva jő az idő s elrohan.
Egy kezében bölcsőd pólyája van,
S másikban koporsódra szemfödel.
Kevély ember, miben kevélykedel?

S mit végezhetsz egy pillantás alatt?
Hódítál népeket, országokat?
Hódítani csak gyávákat lehet,
S az uralkodás ilyenek felett
Dicsőség? ezt csak szégyenelned kell.
Kevély ember, miben kevélykedel?

S ha dicsőséget szerzél, nagy nevet?
Veled hal meg s a föld alá viszed,
Vagy, mint hű eb, kisér ki sírodig,
S ott őrzi azt egy pár kis századig,
S előbb-utóbb éhen-szomjan vesz el.
Kevély ember, miben kevélykedel?

Dicsőséged, neved maradjon! hol?
A nép is elvesz, melyhez tartozol.
Az ország, melyben most él nemzeted,
Tenger volt egykor, s ujra az lehet,
S e föld is semmiségbe oszlik el.
Kevély ember, miben kevélykedel?

(Költő.)

A boldogság tetőpontján lélektanilag érthetőn jelenik meg e lankadás, csüggedés: főkép a mulandóság érzése és ezzel a dicsőség semmiségének tudata. Az előbbi sokszor meglepte itt, az őszi hervadásban, egyik indítékává nőtte ki magát a *September végén* mélabús hangulatának.

A MIÓTA ÉN MEGHÁZASODTAM...

A mióta én megházasodtam,
Valóságos fejdelem vagyok,
Trónusom a karszék, és pipámnak
Hosszu szára a királyi bot.

Ekkép ülök szörnyü méltósággal,
S elfogadom kegyelmesen itt
— A kik jőnek audientiára —
Országomnak jobbágy népeit.

Ott egy lyányka rózsaszín ruhában . . .
Mert lyány vagy s még szép is a felett,
Legelőször is veled beszélek,
Jer, hugám, az elsőség tied.

Kis hamis lyány! mért kerültél eddig?
Csak nevedről ismerhettelek,
Azt tudám csak, hogy Örömnek hínak,
Kergetélek, s el nem értelek.

Ámde végre birtokomba estél,
Meghódítám tündér szárnyadat,
Kertészem vagy, te növelsz naponként
Homlokomra friss virágokat.

Szép virágok színre és illatra,
Milyeket csak tündérkéz növel,
És közöttük a tövis csiklandja
Csak fejemet s nem karczolja fel. —

Lépj elő, te hosszu száraz ember,
Mély szemű és sápadt arczu Gond,
Vagy maradj csak, ajkad mindig olyan
Prózai históriákat mond;

Balgatag, ki ily dicső napokban
Kenyeret és ruhát emleget,
Hordd el magad! bár rövid az élet,
Beszélgethetünk még eleget. —

S te is itt vagy, te is megjelentél
Dúlt arczoddal, sötét Fájdalom?
Nem remeg kend, örök ellenségem,
Hogy ezennel fölakasztatom?

Mély sebeket hasítál szivembe,
Melyek néha most is vérzenek;
Mit csináljak most veled? . . . ne búsulj,
Kegyelmesen megkegyelmezek.

Egymás ellen hosszu harczot vívtunk,
A diadal hozzám esküvék;
Nagylelkű leszek, mert a győzőnek
Dicsősége a nagylelkűség — —

Mi zaj ez kinn? . . . Pegazusom tombol,
Tán megrúgta valamely szamár,
Vagy tán azért nyugtalankodik, mert
Engem olyan rég nem láta már.

Várj, lovacskám, majd tiporhatod még
A felhőket jó gazdád alatt,
Várj egy kissé, hagyd élvezni mostan
Fejedelmi nyugodalmamat.

(Költő.)

Koltón Petőfiék a kastély emeletén laktak; két ablak közt állt a költő íróasztala; a falakat kívül vadszőlő futotta be, egész az ereszig, s benézett az ablakon. Egy másik asztalon Julia irogatta naplóját, melyből férje egyes részleteket elküldött az *Életképek*nek és a *Hazánk*nak,

közlésre. Levelében is ily tréfásan rajzolja magát (szept. 15.), mint e versben: «. . . lant helyett éktelen hosszúszárú pipát tartok kezemben, s oly füstöt eresztek, hogy már mind a kilencz múzsa megkehesedett s még Pegazusom is köhög tőle.» De Pegazusát nem hagyta oly gazdátlanul, mint a vers írja. «Megvallom, ilyen ostobaságot nem tettem föl magamról, hogy házasságom első hetében verseljek . . . Sokszor mondtam magamnak: ‚ugyan mit firkálsz, te szamár, hát nem jobb volna, ha addig a feleségedet ölelnéd?' föl is tettem magamban, hogy csak azt a gondolatot rántom le, mely már tollam hegyén van, de mire ezt leírtam, ismét más s azután megint más jutott eszembe . . . írtam, írtam . . . akár a dicsőségnek, akár a feledésnek, mindegy! elég az hozzá, hogy másnak, nem nekem.» (Okt. 14.) «Oh, ezek mámoros napok valának! és épen ezért nem is tudom, hogy töltek el? csak, a mi szinte boszantó, a legprózaibb s úgy szólván oda nem tartozó időtöltéseim jutnak eszembe, például a lovaglás, olvasás, írás stb.» A boldogság szigetén is megjelennek a múlt kisértetei: de jókedvün bánik velök, mint szokása, mint bánt debreczeni nehéz napjainak emlékével is. Salamon e versnél kiemeli, hogy «érzelmeinek az életviszonyoktól, saját egész sorsától való el nem választása, és azon hajlam, hogy érzelmeit mintegy önmaga által vitt cselekvényben szereti megtestesíteni, egyszersmind kizáróan jellemző tulajdona a magyar népdaloknak is».

FÖLÖSLEGES AGGALOM.

Világdöntő kaczajra
Nyilnék meg ajakam,
Ha olyan szörnyüképen
Nem szégyelném magam:
Mindeddig azt hittem, hogy én
Okos emberként ragyogok,
Pedig nem volt s nincs s nem leszen
Oly tökfilkó, mint én vagyok!

Előre-hátra engem
Az élet hányt-vetett,
Epedve szomjazám már
A nyúgott életet;
S mit tettem? megházasodám,
Hogy kipihenjem magamat . . .
Házasság s nyugalom! van-e
Ennél bolondabb gondolat?

S barátaim miattam
Aggódtak rémesen,
Hogy vélem együtt szépen
Majd lantom is pihen,
Mivel szélnek kell fujnia,
Hogy zugjon a fák levele,
S szélcsendben ugy hallgat, miként
A fák, az ember kebele.

Kérlek, kedves barátim,
Hogy ne aggódjatok,
Mint eddig nem hallgattam,
Eztán sem hallgatok,
Sőt még majd nem is győzitek
Végig-hallgatni lantomat . . .
Házasság s nyugalom! van-e
Ennél bolondabb gondolat?

(Költő.)

Julia ép oly boldog, mint a költő. «Több sötét holló szállt el multam egén — írja naplójába (szept. 23.) — . . . mint vidító, nyájasan éneklő madár csak utoljára szállt fölém a fülemile, és dalolt oly édeset, oly kínosat a szerelemről, hogy szokatlan éneke fölröpíté

lelkemet magához . . . — dúlt a vihar fölöttük, hogy elválassza őket . . . », de végre «elszálltunk és örökre egymáséi lettünk : ekkor elmaradtak tőlem a soha ki nem elégített vágy rémei s helyökbe jött az édes nyugalom. Nem esengek a múlt után, nem sóvárgok szebb jövő felé . . . jelenem elég, hogy elfoglalja lelkemet». A szenvedély sem repülhet folyvást ilyen magasan ; röpte lelankad néha. Ezért vágta ki e verset a kézirat-füzetből Julia ; a *Hazánk*ban megjelent s így fennmaradt, de a vele egy lapra írott *Mézeshetek* örökre elveszett. Ily futó felhő pillanatnyi árnya a költőnek nemcsak e versén száll át, hol még jobbára tréfa ; ilyenre ismerni a *Mi a szerelem* . . . végsoraiban ; ily órák borúja üli meg a *September végén* strófháit.

SEPTEMBER VÉGÉN.

Még nyílnak a völgyben a kerti virágok,
Még zöldel a nyárfa az ablak előtt,
De látod amottan a téli világot ?
Már hó takará el a bérczi tetőt.
Még ifju szivemben a lángsugarú nyár
S még benne virit az egész kikelet,
De íme sötét hajam őszbe vegyül már,
A tél dere már megüté fejemet.

Elhull a virág, eliramlik az élet . . .
Ülj, hitvesem, űlj az ölembe ide !
Ki most fejedet kebelemre tevéd le,
Holnap nem omolsz-e sirom fölibe ?
Oh mondd : ha előbb halok el, tetemimre
Könnyezve borítasz-e szemfödelet ?
S rá bírhat-e majdan egy ifju szerelme,
Hogy elhagyod érte az én nevemet ?

Ha eldobod egykor az özvegyi fátyolt,
Fejfámra sötét lobogóul akaszd,
Én feljövök érte a síri világból
Az éj közepén, s oda leviszem azt,
Letörleni véle könyűimet érted,
Ki könnyeden elfeledéd hivedet,
S e szív sebeit bekötözni, ki téged
Még akkor is, ott is, örökre szeret !

(Koltó.)

Fiatal szerelműket a sápadt ősz lehellete éri. Naplójában (okt. 3.) Julia elmereng «az ősz titokteljes lényén». «Az előttem fekvő tájat nézem, mint hal ki rajta lassan-lassan fű és virág . . . Olyat érezek, mintha életemnek egy igen szép, de régen-régen visszahozhatlanul elvesztett öröméről gondolkodnám, melynek édességét és keserűségét egyformán utolsó cseppig kiittam már és többé se jót, se rosszat nem várhatok belőle.» Petőfi is azt írja Kerényinek (okt. 14.) : «. . . az idő halad, gyorsan, gyorsan ! a virágok már elhervadtak, hidegek kezdenek lenni, fűtünk erősen minden nap . . . Ah, az idő halad, oly vén házas vagyok már ! (öt hetes), maholnap talán már bölcső jön a házba s utána nem sokára koporsó. Egyebet sem teszünk, csak születünk és halunk». Így kelti fel mindkettejökben a hervadás képe az elmulás gondolatát, a halálét. E gondolat kisért már *Az ember* versében : az élet mulandóságának és

semmiségének tudata. Bölcselkedő hangulat szállja meg *(Bölcselkedés és bölcseség)*, nagy érzései a *Felhők* óta sokszor jelennek meg gondolatok kíséretével. Ürömcsöpp ez a boldogság habzó kelyhében. A szerelemnek már töviseit is érzi, mint a *Mi a szerelem?* és *A szerelem országa* mutatja, s a megalkuvás kényszerűségét az ‚élet prózájá'-val, mint a *Menny és földben*. Az ősz láttán a mulandóság érzése, ezzel a szerelem mulékonyságának balsejtelme lepi meg, s jós-érzéssé erősödik e versben, mely Hartmann szerint a legtragikaibb szerelmi vers, «a kételkedés halk, belső siralma a boldogság zenithjén». Varázsát fokozza, hogy e jóslat betelt: a korai halál és az eltépett fátyol is. E költemény magába szívja összes koltói verseit: az ősz és a mulandóság hangulatát, a szerelem boldogságát, a tetőre ért boldogság kétségeit és mélabúját s égő szívének örök szerelmi fogadalmát.

ELÉRTEM, A MIT EMBER ÉRHET EL . . .

Elértem, a mit ember érhet el:
Boldogsággal csordultig e kebel!
Ölemben kedves ifju feleség,
Milyenről lelkem annyit álmodék,
Midőn virágaid közt, képzelet,
Mint mámoros pillangó repkedett;
Ölemben egy oly asszony, a kinek
Tündérek adják a testvér nevet,
Ölemben a legdrágább földi kincs . . .
Oly boldog vagyok, hogy reményem sincs!
Miért is volna nékem a remény?
A nem-továbbat már elértem én.
Mi volna könnyebb? mint lemondanom
Mostan te rólad, honfi-aggalom,
Te rólad, kínos haza-szeretet,
Ki mindörökké téped a szivet,
S magamnak szedni, mit az óra ád,
Istenre bízván más búját, baját . . . . —
De el nem hagylak, hazám, tégedet,
Multat, jövendőt, mindent eltemet
Boldogságomnak tenger-özöne,
Csak szent oltárodat nem dönti le.
Veled sohajtok, hazám, mint elébb,
A kedvezőbb, a szebb idő felé,
Mely töviskoronádat leveszi,
S helyébe a dicskoszorút teszi;
Veled sirok, ha fájnak sebeid,
Miket rajtad haramják keze nyit,
Veled sirok, hogy fázol, éhezel,
S nincs részvevőd sem távol, sem közel;
Veled sirok, hogy korcsok fiaid,
S hívom le rájok isten átkait,
S veled szégyenlem, hogy a nagy világ
Téged, szegény hazám te, meg se lát,
Hogy, a ki rajta egykor úr valál,
És reszketett parancsod hanginál,
Most rája nézve nem is létezel . . . .
S érted teszek majd, hogyha tenni kell!

(Költő.)

A boldogság e hymnusával párhuzamosan irja *Uti levelében*: « . . . az én mézesheteim a sirig fognak tartani . . . legföllebb a mámor fog eltünni belőlök, de a költészet és a boldogság megmarad.» Boldogsága szinte kötelezi a tettre, felesége is csak buzdítja, ezért irta róla, hogy lelke röptét követni bírja (*Hol a leány . . .*). Egészen egybeforr életében votumának két kívánsága: szabadság, szerelem.

KAZINCZY GÁBORHOZ.

Miljók nevében emelem szavam,
Miljók nevében mondom el neked
A köszönet, a hála szavait,
Hős pályatársam, lelkem rokona:
A nép nevében! melynek híve vagy,
Melyért csatázol bátran és vitézül.
Szentebb, mint a keresztes háborúk,
Szentebb a harcz, a melyet vív e század,
Melynek te, mint én, katonája vagy.
Ott fekszik, mint egy új Prometheus,
Évezred óta a bilincsre-vert nép,
És rágja máját a saskeselyű,
És vérzi lábát és kezét a láncz.
Le fogjuk rázni róla a vasat,
S elűzzük tőle a saskeselyűt!
Mienk, mienk lesz majd a győzelem,
Mert jó az ügy, mely felfegyverze minket,
Mert a jó ügynek végre győzni kell.
Az ellenségé még a hatalom,
Kicsiny, kicsiny még a mi seregünk, de
A kik vagyunk, mind elszánt férfiak,
S ha ott a többség, itten az erő,
Mert a mi fegyverünk az élesebb,
Mert az igazság a mi fegyverünk.
S nem volna messze már a diadal,
Ha minden harczos olyan volna, mint te,
Szavával olyan fél-mindenható!
Föl, föl, barátom, hangoztasd szavad,
Áraszd ki lelked e lángözönét,
Hogy föllobbantsd a rokon szíveket,
S hogy szétégesd az ellenség hadát!
Dörögd a gőgnek és a butaságnak
A rá jövendő végítéletet.
Föl, föl, barátom, csüggedetlenül
S nem tántorogva egy pillantatig sem!
A díj, a melyet egykor aratunk,
Küzdelmeinkhez méltó díj leszen . . .
De mit beszélek? mért említem ezt?
Nem fáradunk mi jutalom-reménynyel,
Mint a hazugság aljas zsoldosi,
De önzés nélkül, isten-ihletésből,
Mint hajdanában az apostolok!

(Költő.)

Kazinczy Gábor, Kazinczy Ferencz fia, az országos közéletben is jelentős szerepet vitt, még inkább Zemplén megye életében. A költő szerette. «Valódi csodagyermeke a természetnek a szónoklatban — írja róla (*Uti levelek* XII.) — Benne elérte a rögtönző szónoklat a non plus ultrát. — — Csak az alkalom kell, hogy Mirabeauja legyen Magyarországnak.»

AZ UTÓSÓ VIRÁGOK.

Őszi idő a javából,
A természet homlokáról
Minden szépet leragad.
Nincsen a mezőkön semmi,
Még a kertben is keresni
Kell már a virágokat.

Kis Juliskám összeszedte
És bokrétává kötötte
A maradék szálakat.
Jól tevéd, kis feleségem,
Kedvet szerzesz evvel nékem,
S tán velök sem tészsz roszat.

Már ha úgy is halniok kell,
Haljanak hát legalább el
Itt, hol látják szemeink;
Könnyebb lesz talán halálok,
Hogyha azok néznek rájok,
A kik őket szeretik.

(Költő.)

EGYKOR ÉS MOST!

Egykor és most! egykor és most! . . .
Ép ilyen volt az idő,
Mint most, ily hideg, zimankós,
Igy szakadt le az eső.

Nagyon jól jut az eszembe,
Még a napját is tudom:
Ballagott egy ifju kinn a
Pocsétás országuton.

Bús arczczal, kopott ruhában
A hogy ottan ballaga,
Olyan volt, mint egy vándorló
Leveletlen őszi fa.

Csak ment, csak ment, s ha előtte
Két felé tért el az út,
Nem kérdezte senkitől sem:
Ezen s ezen hova jut?

Mindegy volt ő rája nézve,
Ha jobbra, ha balra ment;
Sehol sem várt rá meleg ház
És meleg szív odabent.

Megmondjam-e, feleségem,
Hogy ez ifjuból mi lett?
Ne sajnáld őt, éli már ő
A mennyei életet.

Hanem ebből azt ne hidd, hogy
Elment az élők közül;
Annyiban van csak, hogy ő már
Itt a földön üdvezült.

Itt van e meleg szobában,
S ajka forró ajkadon,
Kedves drága feleségem,
Édes szép kis angyalom!

(Költő.)

A SZERELEM ORSZÁGA.

Álmodtam a minap. . . .
Már nem tudom, hogy ébren-e vagy alva?
Csak azt tudom, hogy álmodám.
Ah, milyen szép álom vala!
Most, a midőn leírom,
Kezem még most is reszket... a gyönyörtől!
Ballagva mentem hosszu úton,
Azaz hogy nem ballagva,
Sőt inkább sebesen,
Mert puszta volt a táj, a merre jártam,
Oly puszta, olyan prózai,

E tájnak csak lakói voltak
Még prózaibbak . . .
Oly szenvedélytelen, nyugodt pofák!
Siettem el, siettem el,
Hogy mentül hamarabb
Mögöttem hagyjam e
Boszantó tájt s boszantóbb arczokat.
Elvégre értem egy magas kerítést,
A melynek gyémánt kapujára
Ez volt fölírva szivárvány betűkkel:
«A szerelem országa.»

Vágy-szomjasan
Kaptam meg a kilincset
És benyiték.
S mit láttam ! égi látomány !
Előttem állt a legdicsőbb vidék,
Minőt a festők és a költők
Művészi mámorukban
Teremteni csak képesek,
A milyen tán csak a Paradicsom volt.
Virító széles hosszu völgy
Ezer virággal s oly nagy rózsafákkal,
A mekkorák másutt a tölgyek.
Középütt sétált egy folyó,
És vissza-visszafordult
A helyre, melyet egyszer elhagyott már,
Mikéntha fájna nékie
Végképen elszakadni tőle.
A láthatár szegélye
Regényes kősziklák valának,
Melyek fején
Arany felhők lebegtek
Fürtök gyanánt.
Elálmélkodva néztem e vidéket,
Feledve még az ajtót is betenni,
Midőn beléptem.
Sokáig álltam a küszöbnél,
Míg végre szinte öntudatlanúl
Beljebb-beljebb vont a vidék varázsa.
Először is virágos réteken
Mentem keresztül. Ifju emberek
Jártak körűlem, mindenik
Lehajtott fővel, mintha tűt keresne.
Kiváncsi lettem és megkérdezém,
Hogy mit keresnek olyan gondosan ?
S felelt egy, hogy mérges füvet.
Mérges füvet ? s mi végre ?
«Hogy kifacsarjam s megigyam levét.»
Megdöbbenék s gyorsan tovább haladtam,
S fáradva értem
Az első rózsafához,
S alája ültem, hogy ott megpihenjek,
De a midőn letelepedtem,
Oh borzalom ! fejem fölött
Egy ifju lógott fölakasztva.
Elrohanék a másik fához
S a harmadikhoz és a negyedikhez
És így tovább, mindig tovább,
De nem pihenheték sehol,
Mert mindenik fán
Függött egy ember.
Túl a folyón, túl a folyón,
Gondoltam, ott a boldog szerelem.
S szaladtam a folyó felé.
Csónakba űltem, s gyorsan evezék,
De hűnyt szemekkel,
Mert a habokban egy-egy holt tetem
Ütötte föl magát,
S a partról, mint a megriasztott békák,
Ugráltanak be ifjak és leányok.
Átértem a vizen,
S ah itt is mindenütt
A régi látomány !
Méregpohár, akasztott emberek,
Mindenhol ez, mindig csak ez,
S hátúl a sziklák ormiról
Veték le mások magokat,
S alant a völgynek éles kövein
Kifeccsent szívökből a vér
S fejökből a velő.
Kétségbeesve nyargalék
Minden felé, minden felé,
De mindenütt a régi látomány :
Dúlt arczok és öngyilkolás ! . . .
Csupán csak a táj és az ég mosolygott.

(Költő.)

MENNY ÉS FÖLD.

Isten hozzád, gyönyörű hazugság,
Eszményképek, ábrándok világa!
Már kezemben tartom ajtód kulcsát,
Még egy percz, s örökre zárva lészsz.

Túl az éjnek fejér szivárványán,
A tejúton túl röpültem egykor,
S ott az égi magasokban járván
Építélek, szép tündér világ.

Ott töltöttem ébren álmodozva
A csapongó ifjuság időit,
Álmaimnak nem volt vége-hossza,
S szebbnél szebbek voltak álmaim.

De az álom bármi szép, csak álom,
S hogyha ma nem, holnap elmulandó;
Elment, elment pajkos ifjuságom,
Fölkeltett a komoly férfikor.

Isten hozzád, ábrándok világa!
Miért várjak, a míg összeomlasz
S romjaidnak eltemess alája?...
Jobb, leszállnom innen idején.

Le a mennyből, le tehát a földre!
Vígy le, vígy le, képzeményim szárnya,
Mielőtt lebuknám összetörve,
Mint lebukott egykor Phaëton.

Hogy jön e könny szemem pillájára?
Aggalom s bú, hagyjatok, hadd menjek!
Hisz a föld az emberek hazája,
Embereknek csak a föld való;

S ha nem is oly szép ez, mint szeretnők,
Nincs is oly rút, mint az ifju véli...
Nincs itt angyal, ámde nincs is ördög,
S ha van itt tél, van kikelet is.

(Koltó.)

Többször gondol a szerelmi mámor elmulására. Okt. 14. azt írja Kerényinek: «Innenonnan lejárják a mézeshetek s benne leszünk ama nagy sivatagban, melyet az élet prózájának neveznek.» De nem fél tőle, hogy ezzel a boldogság is eltünnék; ugyanakkor írja, hogy a Pegazusnak «az a szép, de rosz tulajdonsága van, hogy csak az égen hordozza az embert, pedig én jobb szeretem a földet, mint az eget.» Ez a boldog ember beszéde, s ez van meg, szinte szóról-szóra, e versben is. Általában, bár a pillanatnyi lehangoltságot ép oly végletesen érzi, mint az elragadtatás perczeit, s boldogságában is látja a szenvedély és mulandóság tragikus vonását, házas-kori lyrájában a boldogság hangja a túlnyomó és meggyőző. A keserü perczekre hamar következik az engesztelődés, mint a *Szép levél*-re két versben is, s most az előbbi versre ebben.

CSENDES ÉLET.

És vége a komédiának,
A fütty s a taps elhallgatott,
A nagy függöny szépen legördült,
S én ott hagyám a szinpadot.

S most itt vagyok... oly messze, messze,
Száz mérföld tőlem a világ,
Ki egykor azt becsavarogtam,
Mint a garabonczás diák.

Itt ülök feleségem mellett
Ebb' a csendes kis faluba'.
Egykor szűk volt a föld, s imé most
Elég tág e kicsiny szoba.

Itt nézem a hajnalt s az alkonyt
És feleségem mosolyát,
S szemem nem kíván többet látni,
Bármily kevés az, a mit lát.

Ki tette volna föl felőlem,
Hogy ilyen furcsán járok még ? . . .
De mikor olyan furcsa, furcsa
Portéka az a feleség !

(Költő.)

AZ VOLT A NAGY, NAGY MUNKA...

Az volt a nagy, nagy munka,
Kicsiny kis feleség,
Mig megszereztelek, mig
Veled eljöheték.

Meg is tevé dicsően
A hat-vágást apád,
Hogy ily isten-csapástól
Menekjék a család.

Azon áldásnak súlya,
A melylyel engemet
Ipam s napam magoktól
Eleresztettenek.

Ha ilyen drága volna
Minden háznál a lyány,
De kevés pap híznék meg
Az esketés diján.

És a midőn hiába
Volt minden izzadás,
S ég, föld daczára meglett
Az asszony-elhozás :

Azon az egyen most is
Csodálkozom nagyon,
Hogy az ajtón jövék ki
És nem az ablakon.

Igaz, hogy ily leány nem
Miden bokorban nő,
S uram fia : poéta,
Rongyos poéta-vő !

Eltört ugyan az útban
Kocsinknak kereke,
De nem hiszem, hogy a nagy
Áldás-súly törte le,

Mért nem is dobtak itt ki ?
Tűrném a többivel :
A sok közt e kis tréfa
Nem is tűnt volna fel.

(Költő.)

Mint rendesen, szemökbe nevet kiállott küzdelmeinek. A nászúton történt baleset valóság ; maga írja Kerényinek : «Nagy-Bányán túl Misztótfaluban eltört egy kerekünk . . . Az éjt Nagy-Bányán töltöttük a fogadóban . . . házasságom első éjét a fogadóban ! nem hiába vagyok a csárdák költője.»

HINTÓN ÉS GYALOG.

Rég eltemette a nyarat
Az ősz, s ez is haldoklik már,
Az erdő még is milyen hangos !
Hogy fütyöl benne a madár !

E füttyre fölriadtak az
Álmos merengésből a fák,
S a meglepő, nem-várt örömtől
Megrezzen rajtok minden ág.

Még ott fönn a nap is, a ki
Ködcsuklyájába bújt vala,
Gondolva, hogy a tavaszig már
Úgy sem leszen mit látnia,

Még fönn az égen a nap is
Kiváncsian pillant elé,
Hogy lássa ezt a madarat, mely
A bús csendet szétkergeté.

Keres, keres szemeivel,
Megnéz az erdőn minden fát,
De mind hiába, mind hiába,
Madárfélét sehol se lát.

Jó nap barátom, ne keresd
A fákon e víg madarat,
Ott ballag a mi füttyösünk a
Gyaloguton a fák alatt.

Egy ágról-szakadt siheder,
Kit a balsors meghordoza,
Keblén kenyere, hátán háza,
S szivében jó kedv tavasza.

Hogy megfütyöl, hogy megfütyöl,
Hogy harsog az erdő bele . . .
S ím fényes úri hintó nyargal
S szemben találkozik vele.

A fényes hintóban belül
Sötét ur ül nagy csendesen ;
Ah, milyen napfogyatkozás van
E gazdag úr szemeiben !

Meglátja őt a siheder,
És sajnálkozva távozik . . .
Ti szegény gazdagok, kiken ily
Rongyházi is sajnálkozik !

(Költő.)

MI A SZERELEM?

Süldő poéták, bikficzek,
Ugyan ne csiripeljetek
A szerelemről ! kérlek szépen
Az emberiség szent nevében,
Melyet kínpadra vonni vétek,
Kérlek, hogy azt ti ne tegyétek.
Tudjátok, melyik fán terem,
Milyen madár a szerelem ?
A kotyvaszték, mit fejetek
Rosz bögréjében főztetek,
A sóhajtások galuskája
Pityergések levébe hányva,
Epedéssel megsáfrányozva
Vagy kakasdühhel megborsozva,
Oh én szerelmes istenem,
Ez még korán sem szerelem !
Még várjatok, kis bikficzek,
Kissé nagyobbat nőjetek,
Hogy a szerelmet ismerjétek
És azt megénekelhessétek. —
Viselni hosszu éven át
A szívben a kétség nyilát,
Teremteni legmelegebb
Vérünkből szép reményeket,
Csak azért, hogy meghaljanak,
Hogy minden istenadta nap
Legyen egy-egy kedves halottunk,
Kit kínosan kell megsiratnunk ;
A rágalomnak óriási
Kigyófarkával szembeszállni,
Eltűrni oly bántalmakat,
Mit megtorolni nem szabad,
Mert kedvesünk azé, ki bánt,
Aztán elvenni a leányt,

Eldobni érte szabadságunk,
Mely legimádottabb sajátunk,
S fölvenni a könnyű szabadság
Helyett az élet súlyos gondját,
Dolgozni napok s éjeken,
Hogy ételünk s ruhánk legyen ;
S ha feleségünk tán szeszélyes,
Magunkat szabni szeszélyéhez,
Hogy már ha kell örömtelennek
Lenni egyik vagy más életnek,
Mienk legyen örömtelen . . .
Lássátok, ez a szerelem !

(Koltó.)

E versről Jókai egész történetet mond el, mely szerint azt a költő később Pesten írta, midőn egyszer Julia jelenlétében Orlay egy ‚fenét' talált kiejteni, a mi Petőfinét megbántotta ; az alkalomszerűség és a kapcsolat azonban nem világos. A végsorok inkább a házastársak közti összezörrenést sejtetnek ; Julia bizonyára szeszélyes volt, s Petőfi panaszkodott is ezért. Arany már az esküvő előtt, aug. 25-én azt írja neki: «Nőd irányában nem szabad szeszélyesnek lenned, ha szinte benne idővel szeszélyességet tapasztalnál is. Le lehet erről szép módjával szoktatni . . . Jövendőd függ ettől.» E tanács visszhangja a költemény végső fokozása.

BÖLCSELKEDÉS ÉS BÖLCSESÉG.

«Teremtve van-e a világ,
Vagy örök idő óta áll ?
S fog-e örökké állani,
Vagy egykor semmiségbe száll ?

Megírta évmiljók előtt
A sors, mi fog történni majd ?
Vagy a történet gálya, mit
A véletlen fuvalma hajt ?

Egy-e a lélek és a test ?
Honnan jövénk, hová megyünk ?
Elalszik-e a sírba', vagy
Uj lángra lobban életünk ?»

Gunnyaszt a bölcs magánosan,
S ezen kérdések lengenek
Virasztó szemei előtt,
Miként rejtelmes szellemek.

Vizsgálja őket gondosan,
Vizsgálja fáradatlanúl,
Vizsgálja hosszu évekig,
S mi haszna benne ? mit tanúl ?

E szellemeknek arczain
Csak egy vonást sem fejte meg,
Midőn feléje a halál,
A végső szellem, közeleg.

S te balgatag világ, te az
Ily dőrét bölcsnek nevezéd,
Ki kincset kíván szerzeni
S eltékozolja életét.

Elég, hogy élsz ! mi gondod rá,
Mi volt és mi következik ? . . .
Legbölcsebb, sőt csak az a bölcs,
Ki soha sem bölcselkedik.

(Koltó.)

A nagy érzések nyomában Petőfinél, mint a *Felhők* mutatják, sokszor gondolatlecsapódás jár. Igy ez időszakban is *Az ember* és *A szerelem országa.* Boldogsága teljét mutatja e vers, melyben a csüggeteg bölcselkedés mintegy feloldódik az életben való megnyugvásban.

MEDDIG ALSZOL MÉG, HAZÁM?

Meddig alszol, még hazám?
A kakas rég felkelt,
Kukorékolása rég
Hirdeté a reggelt.

Meddig alszol még, hazám?
A nap is föllépett,
Beözönlő súgara
Nem boszantja képed?

Meddig alszol még, hazám?
A veréb is fenn van,
Telhetetlen bendejét
Tömi asztagodban.

Meddig alszol még, hazám?
A macska is fenn jár,
S tejes köcsögöd körül
Kotnyeleskedik már.

Meddig alszol még, hazám?
Kaszálód füvére
Csaptak a bitang lovak,
S legelnek széltére.

Meddig alszol még, hazám?
Íme vinczelléred
Műveli, nem szőlődet,
Hanem a pinczédet.

Meddig alszol még, hazám?
Szántanak szomszédid,
S a magokéhoz oda
Szántják földed szélit.

Meddig alszol még, hazám?
Míg rád nem gyul a ház,
Mindig, míg a félrevert
Harang föl nem lármáz?

Meddig alszol még, hazám,
Szép Magyarországom?
Föl sem ébredsz már talán,
Csak a más világon.

(Koltó.)

TÍZ PÁR CSÓKOT EGY VÉGBÜL...

Tíz pár csókot egy végbül
A legédesebbjébül!
Rádást is,
Feleség,
Nekem ennyi
Nem elég.

Csak ugy virág, ha tarka,
Csak ugy asszony, ha barna.
Barna kis
Feleség!
Szíved, szemed,
Ajkad ég!

Ölelj, ölelj, angyalom,
Ha ölelsz, azt gondolom,
Hogy én még
Igy élve
Felröpülök
Az égbe.

Oltsuk el már a gyertyát,
Mert azt ingyen nem adják,
A gyertya
Derága,
Minek ég itt
Hiába?

Házasodjunk, hajahaj,
Házasélet kutyabaj,
Mindig szép,
Mindig a',
Reggel, délben,
Éjszaka!

(Koltó.)

E közvetlenség a boldogság keresetlen beszéde. Salamon néha hiját is érzi bizonyos idealizálásnak, a megkoczkáztatja azt a megjegyzést, hogy Petőfi szerelmi dalai olykor «inkább érzékiek, mint szellemiek, inkább az egyszerű fölhevülés, mint a megindulás kifolyásai... érzékiek azon értelemben, hogy inkább a vérmérséklet hevét, a fölizgatott képzelet játékát tolmácsolják, mint a szív és lélek világát tárják föl előttünk.»

A RAB.

«Te éretted harczolék, szabadság,
S lánczra verve lábam és karom . . .
Világosság, téged szomjazálak,
S mint vakandok, föld alatt lakom . . .

Mikor üt a megváltás órája,
Mikor üt a boldog óra már,
Melyben ujra szabad léget szívok,
S újra rám sütsz, fényes napsugár?»

Lenn az élők nagy koporsajában,
A börtönben, így sohajt a rab'.
S már, az isten tudná, hányadikszor,
Hiszen olyan régi, régi rab!

Vagy tán még csak egy pár kurta napja,
Hogy a sírnak testvérébe bujt?
Nagy művész a fogság szenvedése,
Minden órát századokra nyujt.

Nem napok, nem! évek folytak el már,
A mióta ide vettetett,
Hosszu kínos évek, mik fölvésték
Homlokára sötét nevöket.

És fejét már régen a szegény rab
Bilincsével zúzta volna szét,
De egyetlen társa, a reménység,
Megragadta fölemelt kezét . . .

A reménység, hogy ő még szabad lesz!
Múljék itt bár éltének fele,
Hátralévő megmaradt felét az
Édes szabadságban tölti le.

És ezért várt, és ezért nem zúzta
Bilincsével szerteszét fejét,
Várva várt, s a lomha évek száma
Feje fölött meggyülekezék.

S jött a végén e hollóseregnek,
Végre jött egy szép fehér galamb,
Jött a drága hírnek meghozója,
Hogy utószor van ma ott alant.

Nyílik, nyílik im a börtönajtó,
Leveszik kezéről a vasat . . .
Felsikolt és összerogy . . . örökre . . .
Örömében szíve meghasadt.

(Költő.)

A HOLD ELEGIÁJA.

Mért vagyok én a hold? isten, mit vétettem,
Hogy a legnyomorúbb lénynyé tettél engem?
Inkább volnék a föld utósó szolgája,
Mint az égen az éj ragyogó királya,
Inkább járnék ott lenn koldús bocskorában,
Mint itt járok ezüst sarkantyús csizmában,
Inkább színám lenn a csapszékek borszagát,
Mint itt fenn a csillagvirágok illatát.
Oh melyik jó lélek ne szánná sorsomat?
Minden kutya, minden poéta megugat!

S ezek a tollrágó, versgyártó pimaszok,
Kiknek nem a szíve, csak a füle mozog,
Azt hiszik, hogy velök én egy követ fújok,
Rokonérzelemből hogy velök busúlok.
Sápadt vagyok, de nem ám a fájdalomtul,
Hanem a méregtől, a mely torkomon dul,
Hogy ekkép komáznak én velem e ficzkók,
Mintha együtt vernénk a csürhére disznót.
Néha-néha jön egy az igazijából,
Egy kipattant szikra isten homlokából,

Egy valódi költő, s dala hallatára
Keblemet megtölti a gyönyörnek árja;
Csak hogy, csak hogy a míg jön egy ilyen dalnok,
Addig hány keserves nyávogást nem hallok!
Efféle mákvirág minden bokorban nő,
Nincs ezekre soha, nincs sovány esztendő.
Minden este félve kezdem útazásom:
Hol akad meg fülem olyan nyikorgáson?
Ahol ni, ott is egy! hogyan terpeszkedik,
Hogy meghányja-veti parasztlőcs kezeit,
Mintha el akarná messze hajítani,
Talán mert markába nincs mit szorítani,
S ugy megsohajtoz, mint a kárvallott czigány,
Az erek is csak ugy dagadnak a nyakán.
S mit össze nem beszél! s váltig engem kérdez
S kér, hogy tekintsek be a szeretőjéhez.
Jól van, betekintek. Hát öcsém, a Jutka
Épen most buvik be a kemenczelyukba,
Sült kolompért szed ki, pofázza befelé,
Megégette száját, mert hirtelen nyelé.
Jaj be gyönyörűen rántja félre arczát!
Ez a bájos orcza épen méltó hozzád. —
Megmondtam, a minek nem-tudása gyötrött,
Most menj a pokolba, vigyen el az ördög!

(Költő.)

A KOLDÚS SIRJA.

Mint vadállat, mely halálát sejti,
A vén koldus puszták közepébe
Bujdosott és élte maradékát
Ott a puszták közepén tevé le.

Holttestéhez a szegény legények
Elvetődtek, néki gödröt ástak,
Felköték botjára tarisznyáját,
S így tüzék le a botot fejfának.

Ott a fa s bokor nélküli rónán
Áll a kis domb egyszerű jelével,
S te természet, elhagyottak gyáma,
Vad virágok- s fűvekkel föded el.

Ilyen a sors! egykor, életében
Szennyes rongyok lengedeztek rajta,
S íme sírját napkeletnek minden
Szőnyegénél szebb szőnyeg takarja.

De az mindegy; ő rá nézve a fő,
Hogy elérte végre nyugodalmát...
Ki gondolná? mily zajos, mi vészes
Volt a pálya, melyen ő futott át.

Oh ez a kéz, a mely vénségében
Ezt a száraz, görcsös ágat fogta,
Ifjusága teljes erejében
Harczok fényes kardját villogtatta.

Ott forgott ő a csaták tüzében,
Ott adá véréből áldozatját
Az uraknak birtoka- s jogáért,
Kik őt később éhenhalni hagyták.

Csak hogy elhalt! most feledve minden.
Nyomorúság és a harczi lárma.
Csendes néma a világ körüle,
Zavaratlan földalatti álma.

Néha száll csak egy-egy kis madárka
Fejfájára s ábrándos dalt zeng ott...
Mit dalolhat a madárka fejfán,
Olyan fejfán, a mely koldusbot volt?

(Költő.)

EZ MÁR AZTÁN AZ ÉLET...

Ez már aztán az élet!
Az egész éven át
Föl és alá kószálom
A két magyar hazát.

Vándorlok Magyarország
Dicső térségein
S testvére, a szép Erdély
Regényes bérczein.

Rónákról nézek távol
Hegyek tetőire,
És hegytetőkről nézek
Távol rónákra le.

Füvetlen fátlan puszta
S vad erdős rengeteg
Szép panorámaképen
Előttem ellebeg.

Ott városok harangja,
Itt mezei kolomp,
Amaz drámákat és ez
Tündérregéket mond.

Itt egy sötét nagy kastély
Taszít magától el,
Ott egy fejér kis kunyhó
Barátként üdvezel.

Előre, csak előre,
Nagy messze még a czél;
Tovább, tovább mindegyre,
Gyorsan, miként a szél.

Mi kéj, így kóborolni
Hegyen és völgyön túl,
Mi kéj! mint dagad keblem!
S erszényem mint lapúl!

(Dézs.)

Petőfiék negyvenkét boldog napot töltöttek Koltón; huszonkét költemény fakadt ott. s *A táblabiró* cz. humoros epos kezdete. Október 20-án egy oláh fuvaros szekerén Kolozsvárra indultak, Dézsen át.

EL INNÉT, EL E VÁROSBÓL...

El innét, el e városból,
Fogjatok be hamarjába,
Hadd rohanjak, hadd röpüljek
Más vidékre, más országba!

Mint kivánkozám e helyre,
Lelkemet mint vonta a vágy!
S ugyanez az érzelem most
Von tovább, maradni nem hágy.

Nevezetes ez a város.
Tekintetem szerteszéjjel
Mint az üstökös kalandoz
S nem telik be nézésével.

Össze-vissza tarkabarkán
Állnak új és régi házak,
Mintha képviselve volna
Itten minden eltünt század.

S történetkönyv ez a város,
A történetek nagy könyve,
Minden utcza és minden kő
Nagy dolgokról beszél benne.

S a magyar szó árad itten
Mindenütt, a merre járok,
Édes hangok, kedves hangok,
Illatoznak, mint virágok.

S még is mindezek daczára
El innét, sőt ép ezért el,
Hogy a megszokás utol ne
Érjen prózai kezével.

S szemeimről azt a fényes
Rózsafátyolt le ne tépje,
Melyen át e várost nézem,
Elmerűlve tündérkéjbe.

Igy maradj meg, szép Kolosvár,
Igy maradj te emlékimben,
Ily kedvesen, ily dicsően...
El tehát, el gyorsan innen!

(Kolosvár.)

Október 21-én késő este értek Kolozsvárra, hová a költő oly régóta vágyott. A Biasini-fogadóba szálltak. A «kicsiny, de élénk s kedélyesen tarka város» megragadta. Megnézték

Mátyás király szülőházát s a költő elment az országgyűlés karzatára; «állva szemlélte és hallgatta a gyűlés folyamát, összefont karokkal, ballábára nehezkedve ... nem is ült le s a gyűlést végig sem várva korán eltávozott» — írja kolozsvári barátja, Vajna Sándor. A város lelkes örömmel fogadta, fáklyás zenével, lakomával tisztelte meg őket. «Két napot töltöttem Kolosvártt, de fölér fél esztendővel, olyan gyönyörű két nap volt» — írja Kerényinek. 24-ikén indultak útnak újra, Biasini gyorskocsiján, Nagyváradon át Szalontára.

DICSÉRSZ, KEDVES...

Dicsérsz, kedves, hogy olyan jó vagyok,
És meglehet, hogy az vagyok valóban,
De ne köszönd ezt én nekem ... szived
Annak forrása, bennem a mi jó van.
Avagy talán a földnek érdeme,
Hogy úgy terem gyümölcsöt és virágot?
Teremne-e csak egy fűszálat is,
Ha nem sütnének rá a napsugárok?

(Nagy-Várad.)

NÉZEK, NÉZEK KIFELÉ...

Nézek, nézek kifelé az
Ablakon,
Ott merengnek szemeim a
Silbakon,
Jár a faköpönyeg mellett
Föl s alá,
Méltósággal, mint valami
Kiskirály.

Sétifikáltam igy én is
Valaha,
Mert hogy voltam, voltam én is
Katona,
Fekete-sárgára festett
Fák előtt
Villogtattam a hatalmas
Gyíklesőt.

Izzadtam a dicső borjú-
Bőr alatt,
Bájos bakancs ékesíté
Lábamat,
Szájam szörnyű halberdókat
Kiabált,
És söpörtem a kaszárnya
Udvarát.

Hősi pálya, hősi pálya,
Gyöngy élet,
Szégyen rám, hogy számot veték
Te véled,
Hogy letettem cserkoszorúd
Fejemről,
Elhajíték puskát, seprőt
Kezemből.

Hejh de meg is vert az isten
Engemet,
Hogy elhagytam a vitézi
Életet.
Poéta lett belőlem, csak
Poéta ...
Ott talán már káplár volnék
Azóta!

(Nagy-Várad.)

Mintha elmondaná feleségének a maga multját, beavatná sorsába, — ez e vers lélektani rugója. Annyira természetes, oly közvetlen nála minden, hogy még a megszokott emlékezés is új okot talál, új alakot ölt, ha az alkalom úgy hozza magával.

ARANY JÁNOSNÁL.

Csendes magányból a mézeshetek után
Ujra belépek a nagy világ zajába,
Hol annyi sáros láb gonoszul vagy bután
Kedélyemnek fejér köntösére hága.
Mielőtt ott lennék a nagy kőhalomban,
A fővárosban, hol oly hűsen fuj a szél,
Egyet pihenek még kicsiny hajlékodban,
Leülök, barátom, meleg tűzhelyednél.

Üdvezlégy másodszor! . . . a tavasz tarkállott,
A midőn először látogattalak meg,
Most bús egyformaság födi a világot,
Bús egyformasága a mogorva ősznek;
De a ború, ámbár eddig egyetérzék
A természettel, most nem sérti kedvemet,
Hisz magammal hordom a tavasz egy részét,
És a legszebbik részt, kis feleségemet.

Ime feleségem . . . hejh be szép az élet,
Mikor az ember igy másod-magával van,
Akármit huhognak, akármint itélnek
A magányos baglyok, szomorú odvokban.
Leestem ugyan a szabadság szárnyáról,
Be vagyok kerítve egy kis karikába,
De mért kivánkoznám ki e karikából,
Mikor minden gyönyör ide van bezárva?

Én azonban vizet hordok a Dunába
Beszélvén ilyetén dolgokat te néked;
Föl van irva szintén sorsod csillagába
Ragyogó betűkkel: boldog házasélet . . .
Itt hitvesed, amott két virgoncz gyermeked!
Gyűljünk össze s űljünk itt körbe mindnyájan,
S tartsunk olyan vidám beszélgetéseket,
Hogy hallgatni még az idő is megálljon;

Igy csaljuk meg ezt a vén hajdút, ki engem
Hejh maholnap megint a dologra kerget . . .
Egykor a hírvágyat hátamra ültettem,
S most le nem hányhatom a már megúnt nyerget.
Nem a hír, nem a hír többé, mi ösztönöz,
Hogy munkába öljek napot és éjszakát!
Mint napszámos nyúlok iróeszközömhöz,
A ki a sátánnak elalkudta magát.

Tudom a feledés, mint az éhes kánya
A megölt madárral, elröpül nevemmel,
Tudom, hogy siket a magyarok hazája,
S mégis énekelek, mert énekelnem kell.
El fogják feledni nevem s bár felednék
Hamar! úgy szeretném túlélni híremet;
Akkor aztán ismét a magamé lennék,
Rózsáim volnának a borostyán helyett.

Azt kivánnám, hogy itt éljek én s hitvesem
Veletek, barátom, nem-zavart magányban,
Míg nem emlékezném már saját magam sem
Arra, hogy divatban voltam hajdanában.
Akkor a dicsőség hozzád el-eljövén,
Egyszer itt találna s tán reám ismervén,
Mint régi barátját üdvözölne, de én
Felelnék: nem tudom, kihez van szerencsém?...

Eh, balgatag beszéd! alig ejtettem ki,
Nevetek, magamat kinevetem érte;
Az isten a magányt nem nekem teremti,
Oda való vagyok én a csatatérre.
Dobják le testemmel együtt majd nevemet
A sírba, de addig ne bántsa senki sem,
Véglehelletemig nem hagyom a helyet,
Ott esem el bármily sárosan, véresen!

(Szalonta.)

Október 25-től fogva Szalontán időztek. Barátjának csöndes élete most is megigézi, de mint a régebbi verses *Levél*ben, egyénisége most is kitör s a küzdelembe, a csatatérre szólítja. Ekkor olvasták el egymás beszélyeit Szécsi Máriáról. Leveleikben később is emlegetik e derült napokat. Petőfiék a hó utolsó napján keltek útra, s Mezőtúron, Szolnokon át november 5-ike körül érkeztek Pestre.

SZÉP NAPKELETNEK . . .

Szép napkeletnek
Iránya lelkem,
Örök tavasznap mosolyog le rá ;
Mit csak a földre
Ejtett az isten,
Megterem rajta minden szép virág.

Csak egy hiányzott,
A hit virága,
A sírontúli életnek hite,
S ez is kikelt már,
Ez is virít már,
És ezt szerelmed ülteté ide.

Miről a büszke,
Az elbizott ész
Egy hangot sem bírt mondani nekem :
Megmagyarázta,
S mi könnyedén, azt
Édes szerelmed, kedves hitvesem !

Nem sötét a sír :
Szemünk vakúl el,
Ha rá tekintünk, fényességitől,
Mely oly szokatlan
Varázsözönnel
A más világból arczainkra dől.

Nem az enyészet
Rideg tanyája
A koporsó ; de vidám sajka ez,
A mely velünk e
Szép életből egy
Még szebb élet partjára átevez.

Csak azt az egyet
Szeretném tudni:
Hol, merre terjed ez a más világ ?
És mily alakban
Jutunk majd innen
Ez ismeretlen más világba át ?

Mint ágrul ágra
A csalogánypár,
Csillagrul csillagra szállunk, te s én ?
Vagy mint két hattyu
Ringunk szelíden
Az örökkévalóság tengerén ?

(Pest.)

Csodálatos, mily gyakran idézi fel Petőfinél a szerelmi boldogság a halál gondolatát, mintha az elmulástól féltené, mint a *September végén* soraiban, vagy örökkévalóságát kivánná, mint itt. E költemény egy halk sóhaj ; mintha nem is szavakból, hanem képekből és zenéből állana. A boldogság telje szól belőle, mely magát örökkévalónak érzi. Ekkor értek végre kis fészkükbe, Pesten, a Dohány-utczai lakásba (373. sz.), melyet Egressy fogadott számukra.

OH NE BÁNTSD A KÖLTŐT...

(Moore után, angolból.)

Oh ne bántsd a költőt, ha magányba fut, hol
Fekszik a gyönyör, a hírrel nem törődve;
Nagyra született ő, s lelke lángolási
Szentebbek volnának boldogabb időkbe'.
A húr, mely most lantján tágan lankad, tudna
Harczi dárda ellen íjt feszíteni,
És ajkán, a mely most vágyakat lehel csak,
Honfiszívek árja ömledezne ki.

De jaj hazájának! . . . elmult büszkesége,
S mely volt hajthatatlan, megtört szelleme;
Romján csak titokban sóhajt népe, mert őt
Árulás szeretni s halál védnie.
Csak az árulónak van becse, csak annak,
A ki szégyenlője ősei nevének;
Az a fáklya vezet méltósághoz, a mely
A hazát hamvasztó máglyán gyujtaték meg.

Hát ne bántsd a költőt, ha, mit nem gyógyíthat,
Kéjek közt akarja elfelejteni;
Oh csak egy reményt adj, csak egy fény ragyogjon
Honja éjén, s meglásd, mint fog érzeni!
És azonnal szive minden szenvedélyt, mit
Táplált, s mindent, a mi kedves, messze hajt,
S a babér, mely fejét hasztalan övedzi:
Mint Harmodiusnak, kardját födi majd.

De bár dicsőséged eltünt s a remény is,
Neved, drága Erin, élni fog dalába',
Még az órában is, melyben legvidámabb,
Emlékezni fog rád s sorsod viszályára.
Panaszod meghallj' az idegen, rónáin,
Tengeren túl küldi a lant sóhajod,
Maga zsarnokod is, míg lánczod szorítja,
Rabja dalán megáll majd és sírni fog.

(Pest.)

E költemény első két versszakát Arany is lefordította az ötvenes években, midőn még jobban illett viszonyainkra. Barátja fordítását nem ismerte, mert Petőfi *Ujabb költeményei*nek kiadását a censura sokáig megtiltotta.

ŐSZI ÉJ.

Látod, látod . . . vagy hiszen mit látnál?
Késő éj van, s ez még nem elég:
Éj a földön és felhők az éjen;
Kétszeres gyászt vett föl a vidék.

És a szél, ez a hazátlan szellem,
Kit be nem fogad se ég se föld,
Ég és föld közt elkárhozva bujdos . . .
Hallod, hallod, hogy nyög, hogy süvölt.

Könnyü nékünk, feleségem, könnyü,
Pamlagon te és karszékben én,
Idebenn a kényelmes szobában
A meleg kemencze közelén.

Oh de vannak, kik most kinn bolyongnak
A viharban szabad ég alatt,
Fürteiket megczibálja a szél,
A midőn mellettök elszalad.

Ablakokból itt-ott oly hivólag
Kandikál ki egy-egy mécsvilág,
De ők tovább mennek . . . csavargónak
Ki nyitná ki háza ajtaját?

Hejh pedig ki tudja, hogy mi volt az
Ilyen, vagy mi lesz belőle még?
Hogy tovább ne menjünk: egykor én is,
Én is ily földönfutó valék.

Míg kifáradt, gyöngült lábaimmal
Gázolám az országúti sárt:
Lelkem addig csüggedetlen szárnyán
Magasan fönn az egekben járt.

Így ballagtam, ábrándozva: egykor
A hazának mily kincset hagyok.
S a ki láta, mit gondolt felőlem?
Azt hivé tán, hogy tolvaj vagyok.

(Pest.)

Petőfi a boldogság öléből szeret visszanézni vándor-éveire; költeményeinek gyakran feltetsző alakja a vándorlegény, kiben önmagát látja. Ez a vers az *Egykor és most* című nek párja. Ily vándorról írja épen e hetekben *Bolond Istók*ját is, e gazdag reményű, jó kedvű fiatalember történetét, ki félvállról veszi a nyomort, várja a boldogságot, s nehéz sors után egy derült tanya boldog fészkébe jut; ebben is a maga egyéniségét és sorsát rajzolja, ez a mű a vándorlegény-thémának legszebb kijegeczülése.

BÍRÓ, BÍRÓ, HIVATALOD...

Bíró, bíró, hivatalod
Nem játék, nem tréfadolog,
Jól meggondold, jól meggondold,
Ha a «halál» szót kimondod.

Hallga, hallga, nyílik szája...
Szól... kimondja: «halál rája!»
Elindulnak az ifjúér',
Pallost köszörűl a hóhér.

Nap az égre emelkedik,
Ifju feje földre esik,
Nyaka vére fölfelé fut...
Milyen szép piros szökőkut!

Holdvilágos sárga éjfél,
Sírjából az ifju fölkél,
Halomtalan sírgödréből,
Az akasztófa tövéből.

Fejét veszi jobb kezébe,
Kapaszkodván üstökébe,
Ugy ballag a városba bé,
Birájának háza felé.

«Ártatlanúl ölettél meg!»
A biró ily szókra ébred,
És fölpattan az ajtaja,
Véres fej röpül be rajta.

És ezután minden éjjel
A birót e hang költé fel,
Jött az ifju éjfelenként,
És bedobta véres fejét.

(Pest.)

RÓZSABOKOR A DOMBOLDALON...

Rózsabokor a domboldalon,
Borúlj a vállamra angyalom,
Súgjad a fülembe, hogy szeretsz,
Hejh, milyen jól esik nekem ez!

Lenn a Dunában a nap képe,
Reszket a folyó örömébe',
Ringatja a napot csendesen,
Épen mint én téged, kedvesem.

Mit nem fognak rám a gonoszok,
Hogy én istentagadó vagyok!
Pedig mostan is imádkozom...
Szíved dobogását hallgatom.

(Pest.)

A két első szak népdalszerűen egy-egy képből indul, melyet magára vonatkoztat; mind a két kép megragadó nemcsak szépsége, hanem az alkalmazás eredetisége által is; a végső stropha gondolata népies nagyotmondás, de egyszersmind végtelenül gyöngéd.

A TÁBLABÍRÓ.

(Töredék.)

ELŐLJÁRÓBESZÉD.

Ah siralmas idő! oh elfajult világ!
Boldog mostan a vak, s jaj annak, a ki lát,
Hajh százszor jaj annak, mert csak azt láthatja,
Hogy küszöbön van már az itélet napja.

A földön minden fölfordult fenekestül,
Lábra kap a gonosz és a jó elrestül,
Bizony pedig csoda, mert nem nő a hája,
Sőt oly sovány lett, hogy csörög a bordája.

Életem sok drága éjét virasztám át,
Az elmélkedésnek égetvén lámpáját:
Mi lehet az oka, hogy a világ pusztul,
Hogy hátunkra nyerget kaptunk a gonosztul?

És egy éjszakának a dereka felé,
Midőn lelkem már az álom borát nyelé,
Feltünt előttem a rettentő kisértet,
Melytől e világra jön a vég-itélet.

Nem síri kisértet fejér lepedőben
Volt ez, mely lakozik kinn a temetőben;
Franciaország az ő laka, nem kripta,
A neve pediglen: jacobinus-sipka.

Oh e sipka ördögkezektől van varrva,
Ez a piros sipka a bőségnek szarva,
A melyből minden rosz csak úgy dűl szerteszét,
Hogy a jó lelkeknek elveheti eszét.

«Újitás» a jelszó e sátán zászlaján,
S még a dögvésznél is harapósabb talán;
Annyira vagyunk már, hogy ama régi jó
«Előljáróbeszéd» mostan csak «előszó.»

De mit nekünk a nyelv, mit az irodalom!
Ez csak haszontalan czifra az asztalon;
Nagyobb az, hogy recseg az asztal lába is,
Bebujt az ördög a politicába is.

S hah szentségtörése a szentségtörésnek!
A táblabírák is oda esküvének,
Od' ahhoz az isten nélkül való néphez,
A mely újitást, mely haladást visz véghez.

Igen, már a táblabirák közt is vannak,
A kik parókájok porának rohannak,
Kik parókájokról a szent port lerázzák,
Melylyel a századok őket koronázák.

Ah siralmas idő! oh elfajult világ! . . .
De hála istennek, maradt még legalább,
Maradt egy-kettő a táblabirák között,
Kikhez, te rosz szellem, nincsen semmi közöd.

A dicső férfiak! fölirom nevöket,
Kalapomba vetem, s aztán a melyiket
A szerencse éri, a mely'ket kikapom,
Halhatatlanitni fogja harsány dalom . . . —

Felső-Kis-Kálnai és Szent-Demeteri
Fegyveres Tamás . . . hah, épen jól jöve ki!
Ő méltó dalomra! testi-lelki képe
Bátran oda illik Árpád idejébe.

I-ső §.

Régi példabeszéd : «nehéz minden kezdet,»
De én csak most kezdem tapasztalni eztet ;
A midőn kezdeni kellene dolomat,
Tollnak rágásában gyakorlom magamat.

Kitaláltam végre ! . . . hősöm vezetem be,
De hogy is nem jutott ez mindjárt eszembe ?
Bevezetem hősöm . . . kérem az urakat,
Emeljétek meg, a mint illik, kalapjokat.

Először is pedig leírva mi lenne,
Hogyha nem az, a mi legfontosabb benne ?
Szerencse, hogy írom, és hogy nem rajzolom,
Erre nagyon kicsiny volna papirosom.

Fegyveres Tamás úr legfontosabb része
Az, mely arra van, hogy az ételt emészsze.
Ki látta a Gellérthegyet életébe' ?
Ama hegy e hasnak miniature-képe.

Tiszteletgerjesztő, méltóságteljes has !
Csak azt ne adja az ég, hogy megapadhass,
Hova lenne akkor ama nagy tekintély,
Melyet gazdádnak oly fényesen szereztél ?

Ritka szép látvány, ha a megyeházánál
Fegyveres Tamás úr szónokolni föláll,
Első tempója, hogy hasát ügygyel-bajjal
Föltálalja . . . csak ugy recseg a zöld asztal.

Különben arányos testalkata vagyon,
Mert hasához feje hozzá illik nagyon,
Egyik a másiknál nem rútabb s nem kisebb,
Csak az a különbség, hogy a fej üresebb,

S ezt a physicából könnyü magyarázni :
A teher mindenkor alá szokott szállni,
S innen van — a mit sok hinni vonakodik —
Hogy táblabíró úr *mélyen* gondolkodik.

Arcza kellemdús arcz, bár az orra kurta . . .
Tán mert az alkotmány árkát annyit túrta;
Hát ne is fitymáljuk ezt az orrot, melyet
Invalidussá ily nagy és szent dolog tett.

Valami rejtélyes van vonásaiban,
Nem tudhatni : mihez hasonlit legjobban ?
Némelyek azt tartják, hogy bivalybikához,
Mások, hogy hasonlít tengeri-kutyához.

Nincsen az igazság sem egy sem más részen !
Én a természettant keresztül fürkésztem
Csupán csak e miatt s a legnagyobb gonddal,
S ugy találtam, hogy ő valóságos czethal.

Táblabíró úr hű gyermeke a földnek,
Lelke-teste rajta hűséggel ragad meg,
Egy van benne, mit az ég magához húza,
Ez egy : kaczkiásan kipödrött bajúsza.

S ezzel kész az arczkép. Érzem, tökéletlen ;
De van egy vigaszom ebb' a tekintetben :
Mit ecsetem roszul festett vagy felede,
Pótolja olvasóm kegyes képzelete.

Külsőképen immár táblabíró urat
Ismernők, most már csak a belseje marad,
S ez még nagyobb munka, ezt egy lélekzettel
Ugy kutya futtában nem végezhetni el.

Lelkiismeretem fölvigyázó lészen,
Hogy dolgom valahogy el ne hevenyészszem,
S hogy ne legyek csalfa, hazug farizéus,
De igazat szóljak . . . segíts, uram Jézus !

II-dik §.

Betyárok nélkül nem szűkölködik hazánk,
De a legszilajabb betyár a mi Tiszánk,
Rakonczátlan legény, nincsen semmi módja,
Merre kedve tartja, arra van az útja.

Fél óra a medre Felső-Kis-Kálnótul,
De ha eszébe jut, neki-neki lódul,
És a szegény falun olyanokat ölel,
Hogy a dereka is csak ugy ropog bele.

Ugy kell neked, hazám! mért nem tanitottad,
Iskolába mért nem járattad folyódat ?
De hogyan járatnál folyót iskolába,
Mikor ez alig van fiaid számára ?

S attól tartok, hazám, hogy majd fiaiddal
Azon módon jársz, mint Tisza-folyamoddal ;
Mint ez környékének, ugy esnek ők neked,
S ezt tőlük még csak rosz neven sem veheted.—

Tisza mellett Kálnó ; azért jövünk rája,
Mert Fegyveres Tamás residentiája.
Genialis egy kis falu . . . a mennyiben
Rajta a jó rendnek híre sincsen jelen.

Ugy állnak a házak, oly egyenes sorba',
Valamint a mezőn a legelő csorda,
Egyik nyugatra néz, a másik keletre,
Harmadik, negyedik, isten tudja, merre.

A paraszt kunyhók a tehenek és borjak,
Köztök, mint ökrök, a közbirtokos urak . . .
Azaz csak házaik, engedelmet kérek,
Megbotlott a nyelvem ; akarva nem sértek.

Se szere se száma Kálnón az uraknak,
Itt a faluvégen Latócziék laknak,
Tőszomszédságokban az öreg Gödördi,
Tovább Badallóék s a többi, s a többi.

Fegyveres Tamás úr háza a más végen
A tiszteletes-lak s templom közelében,
Homlokára irva : 1603 . . .
Utána illenék : az ujítást várom.

Csak hogy persze szörnyen hasztalanul várja,
Mert Tamás úr ennek rettentő barátja,
Semhogy újitólag kezeit tenné rá,
Inkább tüstön-tőbül azokat kivágná.

«Szentségtelen kezek soha se bántsanak,
Ti az idők által szentesített falak !»
Szól táblabíró úr lelkesedésébe',
Ha javítást súg a rosz szellem fülébe.

«S miért javítanám ? azért, hogy repedez,
Hogy ingó félben van ? semmit sem teszen ez!
Hiszem azt az egyet, hiszem én azt szentűl,
Ha apámra nem dűlt, unokámra sem dűl.»

Négyszögű épület, majd egy hossza, széle,
Van elől középütt holmi tornácz-féle ;
Itt szuszog a háznak érdemes gazdája,
Ha a délutáni álom borul rája.

A tornácz teteje torony, s óra rajta,
Mely az időt három oldalra mutatja :
Éjszak-, kelet- s délre; csak nyugat felé nem . . .
Rövid kis történet, tehát elbeszélem.

Az én táblabíróm és Latóczi Endre
Régi ellenségek, pörlekednek egyre,
S a boszút, ha kezök ügyére eshetik,
Egymás ellen teljes szívből elkövetik.

Latóczi Endrének nyugatra a háza,
S hogy ez az időnek járását ne lássa,
Tamás úr, követvén örökös boszúját,
Kivette nyugati óramutatóját. —

Jobbra a cselédház, az istállók balra,
Középütt egy almafa a nagy udvarba',
Árva fa! ha egyszer gyümölcs téved rája,
Három következő esztendő megbánja. —

Ha belépsz a házba, szent borzalom száll rád:
Meglátod az ó kort, hogyha még nem látád,
Régi karosszékek, régi almárjomok,
Az egyik roskadoz, a másik tántorog.

A vén bútoroknak talán a legvéne
Borbála kisasszony, Tamás úrnak nénje,
De van köztök új is, egy kis gyémánt láda:
A szép kis Piroska, Tamás úr leánya.

Az ebédlő terem egyszersmind képcsarnok,
Ott lóg fölakasztva a sok híres bajnok,
A kik a Fegyveres családból erednek,
Kiket a törökök annyiszor kergettek.

S immáron ismervén a háznak mivoltát,
Kívül is belül is annak állapotját,
Nehezen hiszem, hogy ideje ne lenne
Elkezdeni végre, mi történik benne?

III-dik §.

Kukorít a kakas hajnal hasadtára,
Ki teremne talpon, hogyha nem Borbála?
Borbála kisasszony, gazdaság tengelye,
Tővel-hegygyel állna minden ő nélküle.

Talán a mióta század ez a század,
Nem érte Borbálát még az a gyalázat,
Hogy a kamrában ne sürgött-forgott volna,
Midőn piros orrát a hajnal föltolta.

Istentelen nyelvek azt regélik ugyan,
A pálinkás-üveg a kamarába' van,
S ez az, a mi őt oly jókor oda vonja,
Korán sem a háznak, gazdaságnak gondja.

De mi nem hallgatunk minden szíre-szóra,
Rágalom malmára, pletyka-darálóra;
Üssön le a mennykő a feje búbjára,
Ki előtt még hölgyek jó neve sem drága. —

Tehátlan tehát a kakasság kukorít,
Borbála kisasszony a kamrában virít,
A konyha számára ád ki főzeléket,
S ex tempore pofon vágja a cselédet.

Ugy kell neked, ugy kell, te kotnyeles Sára,
Nem volt elég, nézned az asztalt szilvára,
Bele is markoltál, de Borbála lesett,
Rajta is kapott . . . most dugd el a poflevest.

Fegyveres Tamás úr azonban még alszik,
Még pedig ugy, hogy a szomszédba is hallik;
Gyermekek hallják a hortyogást az utczán,
S azt hiszik: trombita . . . katonák jőnek tán.

De most megrázkodik, torka muzsikája
Elfúl, mintha kötél hurkolódnék rája,
Szemöldöki, mint két ellenséges medve,
Egymásnak rohannak, s megállnak meredve;

Fején a haj ezer zsindelyszöggé válik,
Kiegyenesül mind az utósó szálig,
Redő-árkak nyílnak homloka rónáján,
S képe tetemesül, orczáit fölfújván.

Hirtelen fölébred és az ágyán fölül,
Harag és iszonyat lángol szemeibül:
«Borzadalmas álom!» szuszogja, lihegi,
«Arczomat a hideg veríték verte ki.

Irnom kellett volna . . . írni erőtettek . . .
Lelkem most is dühöng, lelkem most is retteg.
Hah, ki föltaláltad az írást, gazember,
Hánykolódjék veled koporsód, mint tenger.

Alva sem hagy békét az átkozott írás!
Istennek hála, hogy csak álom volt s nem más.»
Nem más? szegény ember! gondold meg csak jobban,
Hejh, írnod kell még ma, írnod kell valóban.

Eszébe is jutott nem igen sokára,
Nyilalt az oldala, borsózott a háta,
Káprázott a szeme, izzadt az üstöke,
Kiszáradt gégéje, viszketett a feje.

Eszébe jutott, hogy van egy édes fia,
A kinek levelet kell még ma írnia,
S a dolog sürgetős, nincs mód halogatni,
Azért is fölfelé kezdett tápászkodni.

Fölkelt, felöltözött, bebujt ruhájába,
Mintha egy nagy bőgőt dugnának tokjába,
Meg is reggelizett, két font húst bevága . . .
Éh-gyomorra csak nem kaphat ily munkába.

Az almáriomnak tetejéről pedig
A toll s kalamáris előkeríttetik.
Kiszáradt belőle a tenta fenekig,
Annakokáért is borral föleresztik.

Most már teljességgel nincsen egyéb hátra,
Csak hogy Fegyveres úr álljon ki a gátra,
Irja meg levelét . . . de mi hagyjuk őt itt!
Kereszténytelenség nézni, mint vesződik.

Láttuk a vén tölgyet, nézzük meg lombját is,
Illendő megnéznünk a kis Piroskát is;
Hol találjuk őt fel karcsu derekával,
Mosolygó szemével, pajkos mosolyával?

Ne is menjünk tovább, csak a kert aljáig,
A kertnek legalsó sötét lugosáig,
Hiába keressük, ha ott meg nem lelnők,
Reggelenként a nap ottan üdvezli őt.

Ime, nem megmondtam? a lugas mélyében
Ül, mint a csalogány ül rejtett fészkében.
Mért rejtezik így el a világtól mindig,
S riad föl, ha szellők a lugost legyintik?

Megmondom, hogy miért? . . . aztán borzadjatok,
Mert iszonyúságos az, a mit hallotok!
Oly fiatal leány, olyan szép rózsaszál,
S már is és még is az ördöggel czimborál.

Ördöggel czimborál! apja is bevallja,
Gátolná is, hanem hiába gátolja;
Lel módot, hogy a jó öreget rá szedje . . .
Áldoz a gonosznak . . . könyvet olvas egyre.

Itt, és leginkább a napnak kezdetével,
Itt táplálkozik ő a pokol főztével;
Keze, zsebe most is könyvekkel van teli . . .
A kárhozat magvát milyen mohón nyeli!

Olvas, olvas, olvas, szeme fényes ablak,
Melyet egy égő ház lángi ragyogtatnak;
Ez már a pokolnak rá lövelő lángja.
Sajnálatra méltó szegény kis leányka.

Azonban kinn a kert mögött ostor pattan,
(Tiszai rév felől jön el az út ottan.)
Ostorpattogásra, kocsi zörgésére
Fölugrott Piroska s a palánkhoz téré.

Bántotta őt a zaj, bántotta fölötte,
Mely ábrándjaiból őt felijesztette,
De a kíváncsiság szinte felkelt benne:
Megnézni, hogy ki jön? ha ismerős jönne?

Több jött, mint ismerős; bátyja jött meg, bátyja,
Kitörő örömmel nevét elkiáltja:
«Dezső, Dezső lelkem!» s kinyitá a kertet,
S a kis ajtón által az hugánál termett.

«Hogy vagy, édes húgom?» kérdezé a bátya,
«Egyre víg? szivedet a bú most se' bántja?
Arczod most is piros, szemed most is élénk,
Mint midőn bucsúszót és csókot cserélénk.»

«Oh,» felelt a lyányka, «nekem semmi bajom!
Mindennapos vendég ugyan az unalom,
De ez az öreg úr épen ugy utálja
A könyvet, mint apánk . . . fut, mihelyt meglátja.

Igaz, a könyvekkel csak titkon mulatok,
De a tiltott gyümölcs a legjobb, tudhatod.
Milyen gyönyör, hogyha fölnyitom könyvemet!
Mintha nyilni látnám fölöttem az eget.

Abból olvasom a világ tarkaságát,
S feledem falunknak bús egyformaságát,
S a hová magamnak elmenni nem szabad,
Legalább elküldöm oda vágyaimat.

Igy élek, de te, jó bátya, te hogyan vagy?
Szerelmed s bánatod még most is olyan nagy?
Ilyen váratlanul haza mi vezetett?
Szarka sem jelenté megérkezésedet.»

«Mi vezetett haza? az, a mi elhajtott,»
Válaszola Dezső s kínosan sohajtott,
«Tudod, gyermek vagyok, dajkám a szerelem,
A hogy neki tetszik, megyen és jön velem.

Néha elővettem férfiuságomat,
Hogy kiszabadítsam öléből magamat,
Akkor ő lett gyermek, zokogott előttem,
S ujra elgyöngülék, s karjaiba dőltem.

De nem küzdök többé. Merre kedve tartja,
Vigyen . . . s először is vezetni fog karja
Az elhatározás erős sziklájához . . .
Azonban jer, hugom, menjünk most apánkhoz.»

IV-dik §.

Táblabíró úr az ég segedelmével
Óriási dolgát ép' akkor végzé el,
A midőn az ajtón kopogtattak vala,
S kopogás után belépett Dezső fia.

«Ejnye, akasztani való rosz portéka,
Napjaim gyilkosa, életem hóhéra!»
Ilyen barátságos szavak hangozának
Nyájas üdvezletűl ajkán az apának.

Dezső pedig örömkönnyekre nem fakadt,
Hallván ez édesen üdvezlő szavakat;
Bátor volt kérdeni, folyvást hűledezve:
E szép fogadtatást hogyan érdemelte?

«Hogyan érdemelted!» kiálta föl apja,
S kezéből a tollat dühösen eldobja,
«Nem tudott az ördög elébb haza hozni
Csak egy pár órával, vagy ott tartóztatni?

Itt van, kész a levél, nincs egy betű híja,
És az ember ezt mind, mind hiába írja!
Kínos fáradságom nagy potyára történt;
Szabott fejemre a sors ily kemény törvényt.

Hogyha nem sajnálnám az úti költséget,
Ebb' a nyomba' visszakergetnélek téged,
Olvasnád levelem ott Pest városába',
Ne írtam légyen azt ily szörnyen hiába.

Azt írtam: jőj haza; henyéltél eleget,
Illő, hogy ezentúl szolgáld a nemzetet.
Itt a tisztújítás, egy becses virágot
Terem neked e kert: szolgabíróságot.»

Nem felelt egyebet erre Dezső, csak azt,
Hogy ő ezen kertből virágot nem szakaszt,
S a nemzetre nézve azt jegyzi meg, hogy ez
A mint eddig elvolt nélküle, el is lesz.

«Hogyha vétek,» ugymond, «a közügyi terhet
El nem fogadni, ha az ember rá termett,
Szinte az, sőt kettős vétek elvállalni,
Ha viselésére gyöngék a vállai.

Érzem gyöngeségem, azért ki sem lépek,
Foglalják el a tért markosabb legények,
Én majd benn maradok csendes hajlékomban
A nekem való, a rejtett nyugalomban.»

«Kivel beszélsz, kölyök?» kurjantott reája
Az apa oly igen méltó haragjába',
«Kivel beszélsz, kölyök, s mióta feleded,
Hogy apádnak minden hangja parancs neked?

Ki sem lépsz? röpűlni fogsz, ki az ablakon,
Hogyha vonakodol szót fogadni vakon;
Azt teszed, mit mondok, én, a ház királya,
S tizenkét vármegye főtáblabirája!»

Dezsőben nem nyargal szilaj vér patakja,
De szelidségéből e beszéd kikapja,
S a fiúi érzés tusakodik benne:
Nem lenne-e jobb, ha szivéből kimenne?

Végre, a mint illett, csak erőt vett magán,
S igy kezdé szavait nagy hallgatás után:
«Jól van, apám, tehát legyen, mint kivánja,
Ki fogok lépni a nyilvány piaczára.»

Táblabíró úrnak nyájasabb lett képe,
Béke angyalaként szállt e szó fülébe;
Hejh pedig ha tudná fiának szándokát,
Csibének nézné őt s kitekerné nyakát.

V-dik §.

— — — — — — — — — — — —

(Koltó és Pest.)

Még Koltón belefogott e satirikus hőskölteménybe: a maradi táblabíró-typust és politikát akarta gúnyolni, mely az ifjú Magyarország gúnyjának czéltáblája volt. Éles vonásokkal festi

hősében a tunyaság barátját, a haladás és irodalom ellenségét. Pesten folytatta művét, mutatványt is közölt belőle, mégis félben maradt. (Hasonló rajzba fogott Arany is *Furkó Tamás*ban, s ez is töredék.) E typus könnyed vázlatát. Petőfi aztán *Pató Pál* költeményében rajzolta meg, mely «a magyar ember tétlensége és halogató természetének satirája.» (Salamon.)

PATÓ PÁL ÚR.

Mint elátkozott királyfi
Túl az Óperenczián,
Él magában falujában
Pató Pál úr mogorván.
Be más lenne itt az élet,
Ha egy ifjú feleség . . .
Közbe vágott Pató Pál úr :
«Ejh, rá érünk arra még !»

Roskadó félben van a ház,
Hámlik le a vakolat,
S a szél egy darab födéllel
Már tudj' isten hol szalad ;
Javítsuk ki, mert maholnap
Pallásról néz be az ég . . .
Közbe vágott Pató Pál úr :
«Ejh, rá érünk arra még !»

Puszta a kert, e helyett a
Szántóföld szépen virít,
Termi bőven a pipacsnak
Mindenféle nemeit.
Mit henyél az a sok béres ?
Mit henyélnek az ekék ? . . .
Közbe vágott Pató Pál úr :
«Ejh, rá érünk arra még !»

Hát a mente, hát a nadrág,
Ugy megritkult, olyan ó,
Hogy szunyoghálónak is már
Csak szükségből volna jó ;
Híni kell csak a szabót, a
Posztó meg van véve rég . . .
Közbe vágott Pató Pál úr :
«Ejh, rá érünk arra még !»

Életét így tengi által ;
Bár apái nékie
Mindent oly bőven hagyának,
Soha sincsen semmije.
De ez nem az ő hibája ;
Ő magyarnak születék,
S hazájában ősi jelszó :
«Ejh, rá érünk arra még !»

(Pest.)

EGY APÁHOZ.

Mindent tevél, a mit szabad
És a mit nem szabad,
Hogy visszatartsad ellened
Szegült leányodat ;
Bekeriték őt apai
Tekintélyednek falai.

Mi volt forrása tetteid
Sötét folyóinak ?
Tán a szülői aggalom
A jövendő miatt ?
Ez volt a szép palást, a mely
Rút önzésed takarta el.

Te legalább ezt gondolod.
Hah, milyen lázító,
Mily iszonyú tett volna ez,
Ha nem voln' olyan ó,
Ha minden istenadta nap
Meg nem történnék újolag.

S úgy volt ármányaid között,
Mint hálóban a hal,
És fenyegetted haragod
Gyilkos villámival . . .
És még is elment gyermeked
Az ifiúval, kit szeret.

Árúnak tartád gyermeked,
S rá alkuvál is már . . .
Szeretném tudni : mennyiért
Kérték s mi volt az ár ?
Vásárra vitted, tehetéd,
Mert hisz te adtad életét.

Van embervásár, szinte van
Ott túl a tengeren,
De az adó-vevő fehér
S az áru szerecsen,
Mig itt minálunk az apák
Magzatjaikat árulják.

Igy cselekvél te is . . . vagy mondd
Hazugnak szavamat,
Tégy tanuságot róla, hogy
Szeretted lyányodat,
Beszélj ! . . . egy hangod sem lehet,
Mely megczáfolna engemet.

Midőn ármányod szétszakadt,
S leomlott minden gát,
S az ifju végre elvivé
Magával a leányt,
Annyit se mondál nékiek :
Vajon lesz-e mit ennetek ?

Levontad rólok kezedet,
Ugy távozának el,
Bár meggyőződésed vala,
Hogy első, a kivel
Találkoznak, a nyomor lesz,
S majd el sem hagyja őket ez.

De szép hited, tisztelt apa,
Tudd meg, nem teljesült,
S ha tán a szükség egykoron
Reájok nehezül,
Te lészsz utósó, a kinek
Segélyeért könyörgenek.

S ők boldogok, (érdemlik is
Sok szenvedésökért !)
Oly véghetetlen boldogok,
Hogy hozzájok se fér
A gyűlölség és a harag,
Hogy néked megbocsátanak,

S kivánják : légy boldog te is ! . . .
De bár kivánjanak
Neked minden jót, hasztalan ;
Mert ki elhagyja csak
Egy pillanatra gyermekét,
Örökre elhagyj' azt az ég.

(Pest.)

A költő és ipa az esküvő után sem békültek ki. Szendrey előre megmondta, hogy ha lánya Petőfihez megy, leveszi róla kezét, s ezt eleinte meg is tartotta. Petőfiék igen egyszerűen éltek Pesten. Három utczai szobájukból az alcoveos egyben háló- és nappali volt, a középső az ebédlő, a harmadikat Jókai vette bérbe ; az estéket hárman együtt töltötték. A butort mind a költő vásárolta; a lakás falain a franczia forradalom alakjainak képei függtek. Ez év őszén összes költeményeinek örök árában 1500 frtot várt Emichtől. Az *Életképek*től s a *Hazánk*tól pedig negyedévenként 50—50 frt járt neki ; ebből állt jövedelmük, melyből szüleit is tartotta. Julia készséggel szokott bele ez egyszerű életbe. Fekete ruhában járt, haját rövidre vágta, mint George Sand ; «nem volt a háznál sem virág sem zongora — mondja Ferenczi, — még csak dalos madár sem, mintha egymáson kívül feleslegesekké váltak volna az élet minden külső adományai.»

ÁLLJ MEG, FELESÉGEM...

Állj meg, feleségem,
Mondok valamit,
Játszszuk el a multnak
Jelenéseit.
Mert illik dologhoz
Fogni végre már,
Isten drága napját
Egyre lopni kár.

Eddig csak henyéltünk,
Ennek vége lesz,
Mert ez a léleknek
Fásulást szerez.
Munka, tett az élet,
Tegyünk valamit,
Játszuk el a multnak
Jelenéseit.

Képzeld, hogy leány vagy,
Az a lyányka még,
Kivel ott a csendes
Kertben mulaték.
Itt a kályha lesz a
Nagy fa, mely alatt
Elmondám szerelmi
Vallomásomat.

Támaszkodjál hozzá,
S addsza kezedet,
És figyelj, elmondom
Szép beszédemet : —
«Nagysám, én nagysádat
Sze . . . sze . . . szeretem!
Nagysádé szerelmem,
Lelkem, életem !

Oh feleljen nagysám,
Hogy viszont szeret !»
«Szeretlek, Sándorkám,
Bírod szivemet . . .»»
Persze, hát hogy is ne,
Mondtad is te ezt !
Mily anachronismus !
Mondd, hogy nem szeretsz,

Mint akkor mondád. ««Én
Nem szeretem önt.»»
Nem szeretsz galambom ?
Szépen köszönöm.
Pár hónapja csak, hogy
Feleségem lett,
S ím nyiltan bevallja
Már, hogy nem szeret.

Hahh ! — vagy úgy . . . ni most meg
Én feledtem el,
Hogy csak játszunk, hogy a
Multat játszuk el.
Mennyi galibával
Jár ez a dolog !
Hagyjuk abba, jobb lesz,
Már fáradt vagyok.

Elfáradtam. Most már
Csak pihenhetek.
Ülj le itten, majd én
Melléd heverek,
S rád hajlok fejemmel,
Igy, kis angyalom . . .
Munka után milyen
Jó a nyugalom !

(Pest.)

Petőfi gyakran rajzol ily tréfás jeleneteket házas-életéből. Gyulai rámutatott, hogy ő állította lyránkban a szerető alakja mellé a feleséget, a szerelmi mámor nyomába a házasélet boldogságának képét. Az ily kedves játszi jelenetek a boldogság túláradására vallanak, mely önfeledten boldog játéknak veszi az életet, s e játékot szinte élő, drámai erejében akarja megörökíteni.

BOLOND ISTÓK.

«Jön biz a, tagadhatatlan,
Mingyárt itt lesz a hátam megett,
S mily haragos ! soh' se' láttam
Ilyen gyilkos szemeket.

Korbácsolja lovait,
S a gyeplőt közéjök vágta,
Úgy jön egyenest nekem
Sebesen, ló halálába.

Hallj' az úr,
Legyen annyi embersége,
Hagyjon békét én nekem,
Menjen félre pokol fenekébe.

Hisz elég nagy ez a puszta,
Megférünk egymás mellett is könnyen,
Mért törnénk tehát egymásra ?
Egyik jobbra, másik balra menjen.

És ha épen úgy kivánja,
Hát meg is süvegelem,
Csak térjen ki az utamból,
Csak hagyjon békét nekem.»

Igy beszél a jámbor ifju
A záporhoz, mely utána nyargal,
De biz ez nem fordul el, hanem
Utoléri, s dől rá vad haraggal.

És az ifju ?
Ott helyben megáll merően,
Mint Caesar, midőn meglátta
A gyilkot Brutus kezében,

S köpenyét, mint Caesar,
Rá vonná a képire . . .
Azaz hogy rá vonta volna,
Ha lett volna köpenye.

De azért, mint a kinek nyakában
Egy pár bunda s köpönyeg,
Oly nyugottan áll, s ezt mondja
Kimondhatatlan egykedvüleg :

«Jó ; ha nem hallgatsz rám,
Üssön a mennykő beléd.
Majd meglátom, melyikünk
Únja meg elébb.

Istenemre, én vagyok tán
A világon a legjobb keresztyén,
Mert biz annyiszor még senki sem
Keresztelkedett meg, mint én.

Mennyit, mennyit mos a zápor engem !
Hanem hiszen szerecsent mos,
Mert biz én a milyen
Egykoron valék, olyan vagyok most.

Leáztathat rólam
Az eső minden ruhát,
De nem áztathat le egyet, a
Philosophiát.

Az már aztán a szabó,
A ki ezt a ruhát varrja ;
S milyen olcsó ! ingyen kapni,
S még is milyen kevés hordja.»

Igy elmélkedék az ifju ember,
S erre oly jó ízűt kaczagott,
Hogy a zápor megboszankodott rá,
S még kegyetlenebbül szakadott.

De az ifju győzte türelemmel,
Állt vidáman és nyugottan ;
Gondolá, hogy zúgolódni
Teljesen méltóságán alul van.

Végre is a mérges felhő
Szégyent vallva távozék,
S szivárványos lett — talán az
Ifju kedvétől — az ég.

«Szép szivárvány !» szólt a vándor,
«Mint életem, olyan tarka,
S olyan fényes, mint jövendőm
S mint a paradicsommadár farka ;

Szép szivárvány, szép diadalív
A verőfény tiszteletire,
Hogy a vészen, a felhőkön
Győzelmet nyere ;

Szép szivárvány, messze vagy te tőlem,
Jaj de messzebb még a város,
A nap vége pedig már közel,
És az út irtóztatóan sáros.

Én ugyan próféta nem vagyok,
Hanem annyit merek jóslani,
Hogy ma nem gyönyörködhetnek már
Bennem a város leányai.

Sajnálom szegényeket,
De hiába, nem tehetek róla . . .
Hogyha még is szállni tudnék,
Mint amottan az a gólya.

Mit csináljak hát ?
Ha az éjet itt kinn töltöm,
Gyönyörű mulatságocska lesz,
Nedves háttal sáros földön . . .

Bár Bolond Istóknak hínak,
Ily bolond csak nem leszek —
Mit tünődöm ? Amott egy tanya,
Bemegyek.

Zsiványfészek is lehet
Barátságos alakjára nézve,
De nincs annak félelem szivében,
A kinek még bányában a pénze.

És a kémény füstölög,
Ergo tűz van a konyhán,
Ergo megmelegszem, sőt még
Vacsorálok is talán.

Mily szerencse, mily boldogság,
Hogy tanultam logicát,
Most ezt föl sem érném észszel . . .
Éljenek az iskolák ! »

Ez komor tanya,
A hová az ifju mégyen,
Mélyen benn a
Puszta közepében.

Félig ép,
Félig rom ;
Ház-e vagy
Sírhalom ?

Mint az árva gyermekek
Anyjok sírhalmánál,
Egy pár vad fa körülötte
Olyan szomorún áll.

És pedig nagy épület,
Nem paraszt kőmíves rakta,
Drága mű,
Csak hogy az enyészet lába rajta.

Oldaláról hull a vakolat,
Kopott zsaluk lógnak lefelé,
Mint helyökből kifeszíté
Egyik-másik kósza szél.

Az ajtó előtt egy
Életúnt komondor,
Ellenséget s jó barátot
Egyaránt megmormol.

Hátul a cselédház, oldalánál
Egy öreg mogorva béres lézeng ;
Dolgoznék, ha dolgoznék,
Balta és járomszög a kezében.

Minden oly bús,
Oly kedvetlen,
Mintha egy világnak
Átka volna itten.

Gondolá is fiatal barátunk,
Hogy elért e tanya közelébe :
«A tatárjárásnak itt talán még
Mostanában volt csak vége.

De ha benn még mostan is Timurlán,
Dzsengizkhán s az egész Tatárország,
Még ugy is belépek ; lábamat
Vissza még ez urak sem riasztják.»

S a küszöbre
És belépett,
S láta egy vénséges
Asszonyképet.

A parazsat túrta
Csiptető vasával . . .
Szólt az ifju hozzá
Elragadtatással :

«Jó estét magának
Szerelem galambja,
Ifjuság rózsája,
Nagyanyám nagyanyja ! . . .»

De az érdemes hölgy közbevágott,
A beszédnek végét el nem várva :
«Mit keres kend ? isten hírivel
Menjen arrébb, ez nem csárda.

Majd biz itt minden sehonnait
Befogadni, hát hogy is ne !
Kivált ilyen tájban,
Mikor itt van már az este.»

«Ejh, babám», felelt a vándor,
«Hisz nem ment el az eszem,
Hogy beüssem orrom ilyen helyre,
Ha el nem esteledem.

Ép azért, mert este van . . .»
De szavát el nem végezheté,
Nagy csetepatéval küldte
Őt az asszony kifelé.

Ő nem tágitott. «Kit itt az úr ?»
Kérdezé,
«Véle szólok ; vigyük az ügyet
Ő elé.»

«Itt az úr, mi a baj ?»
Szólt egy tompa hang,
Mintha szólna tenger
Fenekén harang.

Hófejér aggastyán volt az úr,
Hófejér bajuszszal és szakállal,
Homlokán kevés haj, sok redő,
Úgy állt ottan komoly méltósággal.

Úgy állt ott merően,
Mint egy sírkereszt,
Melyet tél-időben
Tiszta hó fedez.

Úgy állt, mint egy egész temető,
Melyben oly sok, oly sok a halott,
S látható volt jól, hogy az öröm van
Legrégebben eltemetve ott.

És az ifju lelke a pajkosság
Tarka köntösét rögtön letette,
S szólt illendő szerénységgel
S tisztelettel közeledve:

«Jó uram, bocsánat!
Útazó vagyok;
Még ugyan nem fagytam meg, de
Nem is izzadok.

Nagyon utolért a zápor,
Át találtam ázni egy kicsit,
Engedelmeddel fölmelegenném
S megszárítnám a ruhámat itt.

S ha jóságodból ezen kivül
Még maradna egy darabka hátra,
Azt csak arra használnám, hogy
Megmaradnék itten éjszakára.»

«Jól van,» volt a kurta válasz,
S ezzel befordult az agg.
Kurta volt a válasz, ámde több
Nem kellett az ifjunak.

Fönn termett a tűzhelyen,
A láng mellé guggolt szépen,
S ült kevélyen és vidáman,
Mintha ülne egy királyi széken.

«Most nekem áll a világ!»
Ekképen gondolkodék,
«Tudtam, így lesz, és azt is tudom,
Hogy vacsorám is lesz még.»

Ezt gondolta, s össze-vissza
Gondolt minden tarka-barkát,
És miért ne gondolt volna?
Hisz Bolond Istóknak hítták.

A mi volt és a mi lesz,
A mi nem volt s nem leszen,
Minden, minden
Megfordult a fejiben.

S a mit ő magában gondolt,
Ki is szokta mondani;
No hiszen a vén anyónak
Volt mit hallani!

Három vendégoldalas szekér
Sem bírná el, annyit fecsegett ott,
S olyakat, hogy rajtok az anyó is
Néha még — uram bocsá'! — mosolygott.

Hejh pedig ezt vajmi régen,
Régen nem tevé már,
Szinte csikorgott belé a szája,
Mint a megrozsdásodott zár.

De hogy minden mértéken felül
Hosszu ne legyek:
Mint az ifju jóslá, meghivá őt
Vacsorára az öreg.

«Ejnye, ejnye,» gondolá az,
Másod ízben rakva meg a tányért,
«Ez a Matuzsálemina
Hogy kitett magáért!

Hiszen ez királyi vacsora;
Kár, hogy ilyen búsan költjük el . . .
Megszólítom az öreg urat,
Ha felel, ha nem felel.

«Jó uram, tisztelt úr,
Ételed jó, de egy hija van.
Az az egy a hija, hogy
Nagyon sótalan.

Nem ezt a sót értem . . . mással
Szoktam sózni én az ételt:
Mulatással,
Víg beszéddel.

A halak is kaczagnának rajtunk,
Ekkép látva minket . . .
Avvagy siralomházban vagyunk tán,
S holnap már kivisznek?

Fél halál a hallgatás,
Tőle szinte félek én;
Ha te restelesz beszélni,
Majd beszélek én.

Történet, földmívelés, müvészet,
Csillagászat, természettan,
Költészet, jogtudomány, kuruzslás . . .
Mind, mind, mind a fejemben van.

Ismerős előttem
Éjszak, dél, kelet, nyugat,
Jártam fényes palotákban
És rongyos kunyhók alatt.

Mondd, miről beszéljek?»
És az agg (inkább szemeivel,
Mint hangjával) ekkép válaszolt:
«Engemet már mi sem érdekel.»

«Oh, uram, ne mondd ezt», szólt az ifju,
«Isten ellen vétkezel vele . . .
Elzárkozni e dicső világtól,
A mely széppel, jóval úgy tele!»

«Tele széppel, jóval,» mormogá az
Aggastyán, fejét megrázva,
«Tele széppel jóval, meglehet, de
Legfölebb csak néhányak számára.

Majd ha hetven, nyolczvan év keservét
Hordod szíveden,
S közte még csak egy hervadt virág,
Egy szép emlék sem leszen,

Majd ha dőlni készül élted fája,
S azt sem mondhatod,
Hogy ágán a boldogság-madár
Egyszer nyugvék, egy dalt csattogott,

Hanem a kínszenvedések függtek
Rajta, mint akasztott emberek:
Akkor mondd meg, milyen a világ,
Akkor mondd meg, fiatal gyerek.

Tél vala már ifjuságom,
Hát öregkoromnak,
Hát ennek még
Milyen nevet adjak ?

Szerettem ; szerelmem angyal volt,
Ott fönn született az égben,
S gyalázat sarával megdobálva
Halt meg itt lenn, a földön, szeméten.

Hogy virágtalan volt tavaszom,
Kétségemnek rémeit legyőzve,
Jó reménynyel néztem a kalászos
Nyár elé és a gyümölcsös őszbe.

Eljött s elment mind a kettő,
És mi hasznom benne ?
Hogyha mindent elbeszélnék,
Szíved megrepedne.

Hosszu fájdalom rövid tartalma :
Sírban két jó gyermekem,
Még egy él, és ez rosz ember
És irántam idegen.

Elhagyám, s már nem láttam sem őt, sem
A világot tíz esztendő óta,
És azóta nincs egyéb érzelmem,
Mint bevágyni, be a koporsóba.

Én bevégzém számadásom
Az élettel,
Mit akarhat még velem, hogy
Nem ereszt el ?

Kiivott már mindent, bennem
Semmi nem maradt,
Mért nem dobja hát el már az
Üres poharat ?

Átkozott légy, élet,
Légy elátkozott,
A ki rabszolgádat
Ekkép kínozod !

Átkos, átkos a világon minden,
Egy van csak, mi áldást érdemel :
Az az egy kicsiny gödör, hová az
Élet minket nem kisérhet el.

Milyen áldás, ott lenn porladozni,
Elfeledni, hogy valánk,
Hogy ama nagy kínpadon szenvedtünk,
A melynek neve világ !»

Itt megállott a sok évnek
És sok búnak embere,
És az ifjú szót emelni
Csak hosszú szünet multán mere :

«Szent előttem minden fájdalom,
Kettősen szent az öreg szivé . . .
Nem akarlak bántani ; bocsáss meg,
Ha beszédem lelked sértené.

Jó uram, te vétkezél,
Tűrd tehát a büntetést,
Mert ha nagy, azért az, mert
Bűnöd is nagy : a kétségb'esés.

Ez a bűnök koronája,
Minthogy ez nem más,
Mint a legsötétebb
Istentagadás.

A kétségb'esés pokoli hang,
A mely fölkiált az égre :
Nincs te benned isten, a kinek
Gondja volna az emberiségre.

S méltó rá bizonynyal,
A ki ezt kimondja,
Róla hogy kezét a
Jó isten levonja,

Mert van a világnak atyja,
Van egy hű gondviselője,
Minden ember megláthatja,
A ki el nem fordul tőle.

Csak ne légyünk türelmetlenek !
Néki sok a gyermeke,
Ne kívánjuk, hogy minket tegyen
Mindeneknek elibe.

Itt a törvény : «várj sorodra»,
És nem vársz hiába ;
Mint a nap a föld körül, úgy
Vándorol jósága.

S nincsen a kit elkerűlne,
Ha ma nem jött, eljön holnap . . .
Mig az ember boldog nem volt,
Addig meg nem halhat.

S a boldogság soh' sem késő,
És ez oly bűvszer, mitül
— Essék csak egy csepp beléje —
Egy tenger megédesül.»

Még soká beszélt az ifju,
És az agg mindig jobban figyelt,
S ugy szivá be lelke e beszédet,
Mint a gyermek az anyatejet.

És midőn elhallgatott az,
Álmélkodva kérdezé az agg :
«Hol tanultad ezeket ?
Ki vagy, ifju, hogy hinak ?»

Az pedig a komolyságot
Már nagyon megunta,
S válaszát vidáman, pajkosan
Ilyeténkép mondta :

«Hol tanultam ezeket ?
Egy bagoly beszélte,
A midőn egy vészes éjjel
Egy odúban háltam vele.

Ki vagyok ? sehonnai,
Se országom, se hazám,
Valamely vándormadár
Lehetett az ősapám.

Járok-kelek a világban,
Ma itt vagyok, holnap ott,
És a kinek tetszik, annak
Emelek csak kalapot.

Minél többet éhezem és fázom,
Annál több az örömem,
Mert annál szebb lesz jövendőm,
Minél rútabb jelenem.

S hogy hinak ? biz én már jóformán
Elfeledtem igaz nevemet,
Azt tudom csak, hogy most a világ
Bolond Istóknak hí engemet.»

Másnap reggel Bolond Istók
Fölvevé kis batyuját,
Oda állt a vén gazdához
És elmondá búcsuját:

«Isten hozzád, jó öreg, ha egykor
Boldog lészsz, gondolj reám,
Jussak akkor az eszedbe, a ki
Boldogságodat megjósolám.»

Megfogá kezét a
Remegő aggastyán,
S szóla, s egy nehéz könny
Pergett végig arczán:

«Isten hozzád, ifju ember,
A kitől én . . . a ki bennem . . .
A ki nékem . . . látod, látod;
Hogyan kell a szót keresnem.

Isten hozzád . . . vagy nem,
Mondok valamit:
Ne bucsúzzunk még el,
Maradj vélem itt.

Maradj itt, míg meg nem únod
E tanyát,
És ha tetszik, maradj itt az
Élten át.

Mondd el, a mit tennap mondtál,
Mondd még százszor el nekem,
Olyan jól esik azt hallanom,
S végre majd el is hiszem.

Úgy-e itt maradsz, barátom?»
Szólt az ifju: «Maradok;
Kötelességem maradni,
Ha már így van a dolog.

Az olyan beszédben
Ha kedved telik,
Elbeszélek én, ne félj, akár
Száz esztendeig . . .»

Kinn azonban zaj van,
Kocsi érkezett;
Kocsi itt e pusztán!
Vajon ki lehet?

«Nem szabad bejőni senkinek,»
Így kiálta ki az agg . . .
«Én nekem sem, nagyapám?»
Szól kivül egy édes női hang.

És kinyilt az ajtó,
És bejött a lyány,
Oly fiatal, oly szép
És oly halovány!

S rá borult a bámuló öregre,
Könnye, csókja égeté két arczát,
S így önté ki
Lelke harczát:

«Unokád függ rajtad, nagyapám,
Úgy ölellek át, mint a keresztet,
Áhitattal és reménynyel . . . hangom
Fájdalomtól és örömtül reszket.

Jöttem hozzád ótalmat keresni,
Hol találnám azt, ha nálad nem?
Jaj, hogy erre rá szorultam, s százszor
Jaj, hogy apám az én ellenem!

Tőle futok, védj meg ellenében;
Szívtelenül férjhez menni készt,
Van-e annak, van-e annak szíve,
Ki egy szívet összetörni kész?

Kérelem s könny, mind hiába volt,
Kőszoborra hulltak könnyeim . . .
Oh, ha itt is ugy járok, mint ottan,
Lesz-e több ily sors, mint az enyim ?

Értem, értem, mit jelent e
Szemrehányás szemeidben,
Úgy-e azt, hogy az utósó
Szükségből vagyok csak itten ?

Ne itélj meg, százszor jöttem volna,
S apám tiltá, hogy ne jőjek el,
Ő mondá, hogy senkit sem szeretsz te . . .
Ah, hogy őt mindig vádolnom kell !

Csak hogy itt vagyok végtére,
El sem hagylak már ezentul,
Hogyha csak te
Ki nem kergetsz hajlékodbul. »

Mennyit nem akart felelni
E beszédre az aggastyán,
És, egy szó kevés, de annyi
Sem jöhetett ki az ajkán.

Könnyhullása, zokogása
Volt a felelet,
És hogy édes könnyeket sír,
Látni lehetett.

Mint két árviz, a mely
Összejő,
Összefolyt fölötte
Múlt s jövő,

És e tenger őt örök
Elnyeléssel fenyegette,
Vagy ha életét nem is, de
Elmejét nagyon féltette.

Végre is csak tört eszméket monda :
«Van tehát, ki engem is szeret,
Mintha feketedni érzeném
Ezeket a fejér fürtöket !

Mily kicsiny volt, hogy utószor láttam . . .
Milyen szépen néz reám . . .
Ifju ember, hol vagy ? nézz ide,
Ez az én kis unokám !

Ifju ember, addsza kezedet,
Mert hiszen te mondtad :
Míg az ember boldog nem volt,
Addig meg nem halhat.

Ő hozzám jött, volt bizalma bennem . . .
Többé már el sem hagy . . .
Védni foglak isten, ember ellen,
Kis unokám, ne félj, jó helyen vagy. »

És ki tudja még mit
Össze nem beszélt,
Össze-vissza hányva
Végét, elejét.

Kinn azonban ujra zaj van,
A leányért apja jött,
De kilép az agg s reá dörg :
«Át ne lépd e küszöböt,

Nem szentségtelen lábnak való ez,
A tied szentségtelen . . .
Vagy jer, azt megteheted : taszíts el
És gázolj keresztül testemen.

Lyányod itt van . . . lyányod ?
Többé nem tiéd.
Mért is volna ? őt ugy is csak
Veszni kényszerítenéd.

Megtagadtad egykoron apádat,
Megtagad most téged gyermeked . . .
Él az isten s őrizi törvényét,
Őrködik az igazság felett.

Meg nem átkozlak, de
Meg sem áldalak . . .
Menj el ugy, hogy többé
Ne is lássalak.»

És a fiú nem mert közeledni,
Összezúzva távozék,
Apja keményen parancsolólag
Nyujtotta ki jobb kezét;

Úgy állt ott az aggastyán
Bús hideg fönségben,
Mint a jégnek oszlopa
Éjszak tengerében.

A midőn már messze járt fia,
Egy sohajt küldött utána,
Egy kebeltépő sohajt,
S beballagott hajlokába.

Odabenn nagy hallgatás lett,
Mélyen hallgatának,
Végre szólt az ifju vándor
Az öreg gazdának:

«Most, uram, már ugy hiszem, hogy
Én fölösleges vagyok,
Van már, a ki majd vigasztal,
A ki földerítni fog.

Jó kedvemmel és vándorbotommal
Megyek én megint a magam útján . . .
Isten hozzád, öreg ember,
Isten hozzád, ifiú lyány.»

Menne is, ha őt a gazda
Meg nem fogná,
S nyájas keménységgel így nem
Szólna hozzá.

«Az elébb maradni kértelek,
Mostan ezt parancsolom,
Láss boldogságomban is,
Hogyha láttad bánatom.»

«Maradok, ha úgy kivánod,
Sőt maradok örömest,»
Szólt az ifju, «de egy kikötéssel:
Én leszek a gazda, mindenes.

Lyány levén a háznál,
Rendnek is kell lennie,
És így bízni kell a kormányt
Ügyes ember kezire.

Én világlátott ember vagyok,
Meglásd, mit csinálok
E házból, mely most beillenék
Medve- és farkastanyának.»

S hozzá látott a dologhoz,
A cselédség véle,
Lusta nép volt, hanem őket
Váltig ösztökélte.

Seprő, meszelő, sikárló,
Szappan, minden működék,
S harmad napra a tanyát már
Majd magok sem ismerék.

Minden tiszta, fényes, mint a
Katonaruhán a gomb,
Nincs sehol a régi rozsda,
Régi szenny és régi gond.

S ez, Bolond Istók öcsém,
Ez mind a te munkád,
Ember vagy, ember a lelked is,
Akárki mit mond rád.

Tudja ő jól, mit hogyan kell,
Hagyjátok csak őt magára,
Tudja azt is, hogy a szép lyány
Nem haragszik a virágra.

Annak hát az ő okáért
Hajnalonként kimegy a pusztába,
Összeszedi a sok szépen-nyíló
Vadvirágot, s köti bokrétába,

És ezt a lyányka,
Hogyha felkel,
Ablakában látja
Minden reggel.

Reggelenként szép virágbokréta,
Nap hosszában tarka víg beszéd . . .
Hejh dicséri az öreg az ifju
Elméjét, a lyány pedig szivét!

És igy telnek, igy röpűlnek
Órák és napok,
Sőt még ugy sem hazudok, ha
Mondok egy pár hónapot.

Hogy mult el hogyan nem,
Azt nem tudja senki,
De hogy elmult szépen,
Nem tagadja senki.

S már akárhogyan húzzuk-halasztjuk,
Végre is csak el kell mondani . . .
Szinte restelem leírni,
Olyan furcsa valami.

Nagyon egyszerű dolog különben:
A fiú fölszedte holmijét,
S a vándorbottal kezében
Az öreg elébe lép.

S szólt, azaz hogy szólott volna,
S nem tudott, csak szája mozgott,
Elfelejtett
Minden hangot.

De az öreg szó nélkül is
Általlátott szándokán,
Nem különben, a ki ott állt
Más felől, a kis leány.

És egyszerre csak elkezdtek
Sírni mind a ketten,
S rá kezdte az ifju is, tán
Még keservesebben.

Úgy megsirtak, sirdogáltak,
Jobban sem kell,
Egyszer ülőhelyéből a
Gazda fölkel,

És hátáról a tarisznyát
Leveszi,
A leány meg kezéből a
Botot veszi ki.

És azóta nyugszik
A tarisznya s bot,
Bolond Istók többé
El nem távozott.

Nem volt bolond,
Hogy távozzék
Onnan, a hol
Ugy szerették! — — —

Már kevés virág van a pusztában,
Mert az őszi szelek fújnak,
De vagyon még annyi, hogy elég lesz
Menyasszonyi koszorúnak. — — —

A midőn a templomból mint
Feleség s férj jöttenek,
E szavaknál egyebet nem
Mondhatott a jó öreg:

«Gyermekeim, legyetek
Mindig ilyen boldogok . . .
Már én is tudom, mi a
Boldogság, meghalhatok.»

«Nem szabad meghalnod», súgta a vő,
«Hátra van még valami:
Unokádnak gyermekit idővel,
Őket is meg kell még áldani!» — — —

Évek jöttek, évek mentek.
Mindenik vetélkedett,
Melyik adjon a másiknál
Ő nekik több örömet.

Most pedig . . . elmondjam-e, ne mondjam?
Üzik a felhőket a szelek,
Nagy pelyhekben sűrün omlik a hó,
Hó a földön, éj a hó felett.

A pusztában csak egy fény világít,
A tanyának mécsvilága ez,
Boldogokra vetheti világát,
Ugy tetszik, hogy örömében rezg.

A tanyában, jó meleg szobában,
Pattogó szikrázó tűz körül
Az aggastyán, a férj, a menyecske
És egy pár kis pajkos gyermek űl.

A menyecske fon s dalol, nagyapja
S férje játszik a két fiuval. —
Kinn süvít a tél viharja . . . ott benn
Perg a rokka s vígan zeng a dal . . . —

(Pest.)

E művét 1847 novemberében és deczember elején írta, mikor mint új házas, feleségével pesti otthonukba érkezett. A vidám vándorlegény, kinek alakja verseiben sokszor föl-bukkant *(Őszi éj)*, most révbe ér — e motivum kifejlik és betetőződik itt, mint révbe ér és megnyugszik a költő *(Egykor és most)*. E vers hőse a költő maga; övé e küzdelmes élet, mely végül a boldogság ölébe hajthatja fejét; ő e vidám fiatalságú, kedvesen daczos lélek, ki fittyet hány a nyomorúságnak s meleg humorral nézi az élet bajait. Az ő fiatal jókedve, bizalma van itt világnézetté emelve s megtestesítve e kedves alakban. Nevét a példaszóból vette, mely csak e kifejező nevet őrizte meg; tartalmat kedve szerint önthetett belé; Arany is magát rajzolta e névben. Petőfinek e költött alakja ép oly közel férkőzik szivünkhöz, mint ő maga. Ez egy alak élteti az egészet, a többi merő staffage. Sorsuk is csupán jelezve van: az aggastyán arra való, hogy legyen kit meggyőzni, a lány, hogy a boldogságot hozza. A látszólag szabad folyású versben mély művészet lüktet; a szemre laza kötésű versszakok hiven simulnak a változó hangulatokhoz; az események fordulatai, a képek és érzések áradata közt az egész gyorsan fejlik, a bizalom és hit diadaláig, miről Fischer Sándor üdítő költeménynek nevezi; a kezdet viharos képével szemben az egészet néhány mesteri vonással odavetett gyönyörű idyll zárja be, melyben a költő fiatal boldogságára ismerünk. Mint legtöbb elbeszélő költeménye, valójában ez is lyrai vers: benső önéletrajz, szerelem-vallás Juliához, ének a boldogságról.

Egész életnézete földerül: a boldogságot az ember jogának érzi és biztosra várja. Az olvasó szivét az az édes köny melegíti, a minővel Dickens a legjobb emberek sorsát szokta kisérni, az a Dickens, kiről Petőfi azt írta, hogy felül van minden birálaton, mert az ő küldetése a legszebb: «Ez a legszebb küldetés a földön: másokat földeríteni». Ilyen ez a költemény is: az olvasó szemén a meghatottság könyjében mult bánatok után szivárvány mosolyog.

AZ ÉJ.

Fekügyetek Kedvese volt, Im, sírjából Nem is volna Még egy hallja,
Már le, És az A hold Ezt jó Még egy
Emberek ! Meghala ; Feljöve : Tudnotok. Harmadik :
Vagy ha jártok, Azért gyászol, Holt kedvese Mert e beszéd A költő, ha
Halkan Szegény Halvány Örök Ébren
Lépjetek. Éjszaka. Szelleme. Nagy titok. Álmodik.

Lábujjhegyen Csendesen a Találkoznak Csak az őrült A merengő
Lassan Földre Édes Hallja, Költő
Járjatok, Leborúl, Keservvel, A midőn Érti még
S durva zajt ne Hull a fűre Ölelkeznek Rá a lázas, Ama szellem-
Üssön Könnye Kínos Rémes Hangok
Ajkatok. Szomorún. Gyönyörrel. Óra jön ; Rejtelmét.

Tisztelni kell Most egyszerre És beszélnek ... S a haldokló, De nem szólhat
A gyászt, — Vajon De ki Ha már Róla,
Mert az szent... Mi dolog ? Tudja, mit ? Csak egy-két Ne kérdezd . . .
Éj, a gyászos Búsan bár, de A mit senki Pókhálószál Elfelejti,
Ifju, Még is Nem sejt, Tartja Mire
Megjelent. Mosolyog. Nem gyanit. Életét ; Fölébred.

(Pest.)

OKATOOTÁIA.

Van egy ország, úgy híják, hogy
Okatootáia ;
Második szomszédja China,
Az első Ausztrália.

És ez, hogy Ausztráliának
Tőszomszédja, vajmi jó !
Nem lopózhatik be hozzá
A civilisatio.

Oh a tántorithatatlan,
A dicső Ausztrália !
Ő magát e gonosztól nem
Hagyja elcsábítnia.

Ő, noha már China is kezd
Mendegélni csendesen,
Ő még most is, mint a szikla,
Áll erősen egy helyen.

Áldd a sorsot, áldd az istent,
Okatootáia,
Hogy Chinán is túl vagy még, hogy
Szomszédod Ausztrália.

Boldog ország! mert bár érzi
A szükség sok nemeit:
Legalább egy, és a fő, a
Lelki-szükség nincsen itt.

Szerény állat itt a lélek,
Nem kér szénát, abrakot;
Mint szamár a gazt: zabálja
A kalendáriomot.

A minek következtében
Nem nagy számmal lehetők
A költők, müvészek és más
Kapa-kaszakerülők.

Az pedig, ki bolond fővel
Arra szánja el magát,
Csináltasson egy szép szekrényt
S zárja bele . . . a fogát,

Minthogy ezen mesterségnél
Fölösleges itt a fog;
Harapnia nem leszen mit,
Legfölebb csak nyelni fog.

Megvan itten az a szép is,
Hogy különvált s nem vegyes
A bagarja s a kutyabőr,
A paraszt és a nemes.

Kutyabőr! ez itt a fő-fő,
Becsben párja nincs neki,
És ezért sok úri ember
Saját testén viseli.

De habár rangjával kissé
Nagyra van az úri rend,
Nem mondhatni, hogy nem gondol
A közneppel odalent;

«Nyisd ki markod, mind a kettőt»,
A paraszthoz igyen szól,
«Nyisd ki markod, jó barátom,
Nesze semmi, fogd meg jól.»

Azzal vagdalkoznak némely
Nem t'om milyen emberek,
Hogy ez országban nyilvános
Épületek nincsenek.

Mit? nyilvános épület nincs?
Hát az akasztófa mi?
S ezt bizony majd minden falu
Határában láthatni.

Oh e nemzet büszke nemzet,
Épen erre tart sokat,
S ebben talán fölül is múl
Minden más országokat.

Virágozzál, dicső ország,
Nagyratermett natio,
S még soká ne háborgasson
A civilisatio!

(Pest.)

Hazai állapotaink vesszőzése, talán a köztelherviselés elvének a főrendi táblán való bukása alkalmából. Ausztrália alatt Ausztriát kell érteni. (A vers egy-két vonása rokon Aranynak *Arkádia-féle* cz. versével.)

Petőfi Sándorné

MOSOLYOGJ RÁM!

Mosolyogj rám, édes feleségem!
Nincs virág a földön és az égen
Csillag, a mely képviselhetné a
Kedvességben mosolygásodat.

Már ha rajta arczodon a felhő,
S fúvalom, mely elröpítse, nem jő:
Tedd szelíddé, aranyozd meg, kérlek,
Mosolyodnak hajnalával azt. —

Puszta télben a kert puszta fája
Milyen vágygyal, mily ohajtva várja
A tavaszt, mely néki majd virító
Lombot ád és zengő madarat!

A vándor, ki messze földön jára,
S éjjel ér be falva határára,
Várja, várja: mikor csillog rá már
Házából a nyájas mécsvilág?

S a beteg, ki bús ágyán az éji
Sötétséget hosszan, hosszan nézi
S egyedül: mint várja epedőn a
Támadó nap első sugarát!

S a halottak, koporsóba zárva,
Miként várnak a föltámadásra! . . .
Oh de hát én, én még mindezeknél
Jobban várom mosolygásodat.

Mosolyogj hát, én kérlek, hű férjed,
A kinek ha szíve könyvét érted,
Tudhatod, hogy benne mindenik sor
Egy élet, mely érted halni kész,

Tudhatod, hogy arczod tükre lelkem,
És pedig nagyító tükre, melyben
Hosszu és mély tördöfés az, a mi
Kis redő csak homlokod fölött.

Mosolyogj hát, üdvem alkotója! . . .
Ajkad, kezed, térded csókolója,
Álmaid hiven-virasztó őre,
Életednek árnya, férjed kér.

(Pest.)

Mint Ferenczi megjegyzi, ekkor írt költeményei a költő nyugodt és csöndes házi életét tanusítják, csak ez egyben vigasztalja és deríti nejét.

A MAGYAR POLITICUSOKHOZ.

Lenézik a szegény költőket
Ez elbizott, kevély urak,
Kik a megyék s ország gyülésén
Fényes szerepet játszanak.
Pusztulj az útból, jó fiu, ki
Kopottan ballagsz ott gyalog,
Mert eltiportat ezen úr, ki
Hintón melletted elrobog.

Azért vannak tán olyan nagyra,
Hogy őket paripák viszik,
S mig a költő tengődik éhen,
Az ő szolgájok is hizik ?
Vagy, a mi még szebb, azt gondolják
Talán, hogy fontosabbak ők
Az emberiség mérlegén, mint
E haszontalan verselők ?

Ti, kik ugy fölfuvalkodátok,
Tudjátok-e, mik vagytok ti ?
Az apró napi események
Mulandó pásztortüzei.
Éjenként lát a vándor, a mint
Föl-föllobogtok magasan,
S reggel felé a nagy tüzeknek
Már csak hideg, holt hamva van.

Hozzátok képest, mikor égtek,
A költők kicsiny csillagok,
E messze csillámló szikráknál
Százszor nagyobbak lángitok ;
De hamvatokat is midőn már
A szellők régen elvivék,
A távolságban a kis csillag
Még akkoron is egyre ég.

Tanuljátok meg, mi a költő,
És bánjatok szépen vele,
Tanuljátok meg, hogy a költő
Az istenség szent levele,
Melyet leküld magas kegyében
Hozzátok, gyarló emberek,
A melybe örök igazságit
Saját kezével irta meg.

S habár más nemzet föl se venné
A költőket, ti magyarok,
Költőitek előtt, ti nektek
Illő, hogy fejet hajtsatok.
Oh, a magyar költőknek vajmi
Nagy honfi-érdemök vagyon . . .
Szégyen, ha elfelejtettétek !
Még nincsen túl fél századon.

Nyelvünk, egyetlen kincsünk, melyet
Apáink örökségiből
El nem rabolt még az enyészet,
Az ellenünk esküt idő,
Nyelvünk is veszendőben volt már,
Hozzája közel volt a vég,
Az országútra kitaszítva
Halálos bajban feküvék.

Kevély urak, e szent betegnek
Milyen segélyt nyujtottatok ?
Ha hozzá léptetek, azért volt,
Hogy rajta egyet rugjatok !
Költők valának ápolói,
E rongyos, éhes emberek,
Ők ápolák s menték meg . . . és ti
Őket még is lenézitek !

(Pest.)

A politikusok ephemer népszerűsége kezdte elhomályositani a költőket, kiknek pedig — kivált nemzetünk életében — nagy hivatásuk és szerepük van. Nemcsak nyelvünket mentették

meg, a nemzeti újjászületés is tőlük indult ki. Ők egyengették az új eszme-áramlatok útját, ők terjesztették azokat, s őrizték a hazafi érzés szent tüzét. Gyulai méltán mondhatta, hogy «a magyar lyra rövidben a nemzet történelme.» Később is, az ötvenes években, ők tartották a nemzetben a lelket, s midőn a hatvanas évek küszöbén az ébredő politikai mozgalmak megint magukra vonták róluk a figyelmet, Arany János a Petőfi irodalom-védelmét újította föl, *Poéta és politikus* cz. epigrammjában, melyben a rövid virágzású akáczok lenézik a fenyőt, pedig *télen* ez zöldel csak, ők nem.

FELESÉGEM NEVE NAPJÁN.

Kis Juliskám, feleségem
Neve napja vagyon most!
Adjatok rám ócska mentét,
Rókaprémest, zsinorost.

És le most e bugyogóval,
Magyar nadrágot nekem!
És el bajuszpödrőért a
Patikába hirtelen!

Mielőtt elébe lépek,
Igy csipem ki magamat,
Legyen újra föltámasztva
A hajdankori divat,

Az a régi idő, melyben
Még roszúl öltöztenek,
De a mellett jót kivántak
Egymásnak az emberek. —

Jót kivánok én is néked,
Ez természetes dolog,
Csak hogy a jó annyiféle,
Hogy alig választhatok.

Hogy lehetne valamennyit
Egy szóban kimondani?
Ne legyenek életednek
Bánatai, bajai?

Eh, ez nem is jó kivánság!
Bánat és baj kellenek;
A hol árnyék nincsen, ott a
Fényt sem igen látni meg.

Ifjuság! ez a minden jó,
Éld le ifjuságodat...
Ez rövid, s aztán meghalni?
Nem nagyon vig gondolat...

Érd el (persze én velem) az
Ősz hajak késő korát,
Hanem ez ne légyen más, mint
Álarczban az ifjuság.

(Pest.)

Ismét családi kép, egész kis drámai jelenet: a fiatal férj köszöntőre készül, s készülődését is eljátsza előttünk: a komoly ünnepélyesség a derű mezébe öltözik, ez a boldogság viselő ruhája. A névnap deczember 10-ikére esik.

CSENDES TENGER RÓNASÁGÁN . . .

Csendes tenger rónaságán
Szeliden reng csónakom,
Mint tavaszszal esti szellő
Kebelén a rózsafa.
Nem vagyok rá érdemetlen,
Jó lélekkel mondhatom.
A folyó, melyen jövék
Ide, a hol most vagyok,
Hosszu és vészes folyó volt:
Villám futkosott fölöttem,
Jobbra-balra éles sziklák
Fenyegettek és alattam
Örvényeknek torka nyílt . . .
Evezőm minden csapása,
Szívem minden dobbanása
Az utósó lehetett vón'.
Én eveztem, csak eveztem,
S a mi legfő: akkor is még,
A midőn vezértüzem,
A remény is kialutt,
Még akkor sem csüggedék.
Csüggedetlené a díj! —
Díjam oly szép, olyan édes:
Ringatózni véghetetlen,
Nyúgodalmas tengeren,
Boldogságos házasélet
Nyúgodalmas tengerén.
Félretettem evezőmet,
Mért is volna az kezemben?
Hisz mindegy, akárhová visz
Vitorlámnak játszótársa,
A kis gyermek-fuvalom;
Mindegy az, mert mindenütt az
Ég vesz engemet körűl, a
Fellegetlen, tiszta ég . . .
Úgy ereszkedik le ez
A sík tengernek szinére,
Engem úgy kerít be, mint egy
Kék virágokból füzött
Óriási koszorú.
Mendegélek, mendegélek,
Ringatózom, ringatózom.
Gondtalan nyujtózkodom;
Fejem édesen pihen
Hitvesemnek lágy ölében;
Szemeim szemeibe néznek,
E szemekbe, mik sötétek,
S még is ragyogóbbak, mint a
Mennyország arany lakói;
És kezemben a lant, rajta
Ábrándos dalt pengetek,
Nem szabályos, nem kigondolt
Mesterkélt dalt . . . ujjaimra
Bízom, hogy mit verjenek,
S futnak ezek a húrok közt
Föl s le öntudatlanúl,
Mintha kedvesem hajával
Játszanának. És a dal
Még is szép, mert hallatára
A mennyből leszállnak a
Csillagok, hogy közelebb
Légyenek, s a hold kilép
A tengerbül és figyelmez. —
Igy lantolva, énekelve
Vándorlok kis sajkámon, mint
A delfínen Árion . . .
Néha száll csak árboczomra
Egy-egy síró vészmadár:
Egy-egy fájó aggalom
Jövendőd miatt, hazám;
De minél beljebb jutok
A tenger végetlenébe,
Annál ritkábban jön ilyen
Vészt jövendölő madár.

(Pest.)

HONVÁGY.

— *La nostalgie ou La maladie du pays.* —

(Béranger után, francziából.)

Mondátok: «Jer Párizsba, ifju pásztor,
Használni magas tehetségedet.
Pénzünk, gondunk, a tanulás, a szinház
Feledtetik majd a mezőt veled.»
Én eljövék, de milyen arczom! a sok
Tűznél tavaszomat leégetém.
Adjátok vissza, vissza falumat
És a hegyet, hol születém!
Bús és hideg láz fut rajtam keresztül,
Beteljesítvén kívánságtokat.
E szép bálokban, a hol királynék a
Hölgyek, haldoklom a honvágy miatt.
Nyelvem hiába csínosítám, és a
Művészet fénye hasztalan vakít.
Adjátok vissza, vissza falumat
És vidám vasárnapjait!

Estéinket s a vén meséket s durva
Danáinkat méltán lenézitek.
Büvészeinken túltesz Operátok,
Mely a tündér hont közelíti meg.
A szentek szentének hódolva, a menny
Hangversenytekből vészi hangjait.
Adjátok vissza, vissza falumat
És estenkénti dalait!

Sötét kunyhóink s dűlő templomunkat
Magam is kezdtem én csekélyleni.
Itt megragadnak a sok emlékszobrok,
Kivált e Louvre s díszes kertjei.
Pompás kastélyok, mint légtünemények,
Miket beszínez a napalkonyat.
Adjátok vissza, vissza falumat
S harangját s a kis házakat!

Térítsétek meg a bálványimádót;
Haldokló félben isteléhez tér.
Kutyám ott lenn vár engem a tűzhelynél,
S anyám, bucsúnkra emlékezve, sír.
Százszor látám a hófuvást, vihart s ha
Vadállatok nyájunkra törtenek.
Adjátok vissza, vissza falumat
S botom s a barna kenyeret!

Mit hallok, ég, mily nyugtalanná lettem!
Mondják: «menj, indulj holnap, ha virad.
Szülőföld letörli könnyedet, s majd
Éledni fogsz hazád ege alatt.»
Isten veled szép ragyogó hely, Párizs,
Hol elbájolva áll a jövevény.
Ah ujra látom, látom falumat
És a hegyet, hol születém!

(*Pest.*)

Petőfi egészen az érzések embere; fordításnál is oly darabokhoz nyúl, melyekben tulajdon érzéseire ismer s melyekben magát fejezheti ki. Talál hozzá e vers is, mikor végleg Pestre települ s elszakad a falutól. Bármennyire vonzották is a Pesten forrongó események, egy pár eredeti verse is elárulja, mily honvágygyal idézi föl képzelete az alföld képeit (*Kinn a ménes . . . , A téli este, A puszta télen.*) Ez időtájt fog bele Shakespeare *Coriolanus*ának fordításába, melyhez szintén lélektani rokonság szálaival vonja a maga heves, büszke és daczos természete.

CZAKÓ TEMETÉSÉN.

(† öngyilkosság által deczember 14. 1847.)

Könnyez a részvét . . . oh még a
Gyűlölség is, ha itt vóna,
Ejtene egy drága-gyöngyöt.
Egy könyűt e koporsóra.

Magasan röpülő szellem
Sülyedt a mély semmiségbe,
Tavasz dől, az ifjuságnak
Tavasza, a sír telébe.

Keresett-e rokon lelket,
S nem talált egy jó barátot?
Vagy ki oda lépe hozzá,
Eltaszítá őt magától?

Nagy a világ, nagy a világ,
Benne miljom embertárs van,
S ő e nagy világban, ő e
Milliók közt állt magában.

Végre lelt egy jó barátot,
Jó barátja a fegyver lett,
Mely szivéről lesegíté
Az életet, e nagy terhet.

Könnyez a részvét . . . oh még a
Gyűlölség is, ha itt vóna,
Ejtene egy drága-gyöngyöt,
Egy könyűt e koporsóra.

(Pest.)

Czakó Zsigmond azon korban tehetséges fiatal drámaíró (szül. 1820.). Különös természete magában hordta a tragikus sors csiráját. Déltájban, a *Pesti Hirlap*nál, Csengeri Antal szerkesztő szobájában lőtte főbe magát, többek jelenlétében, a kik beszélgetés közben észre sem vették sötét szándékát. Ez is fokozta a halálán érzett megdöbbenést. Jókai nekrológot írt róla, Arany egy mély költeményt.

VAS-UTON.

Tenger-kéj veszen körül,
Közepében lelkem fürdik . . .
A madár röpült csak eddig,
Most az ember is röpül!

Futott, futott, s hasztalan!
Elmaradt . . . fáradva dől le
A nyugati hegytetőre,
Arczán szégyen lángja van.

Nyílsebes gondolatunk,
Későn indulánk utánad,
De sarkantyúzd paripádat,
Mert elérünk, elhagyunk!

S még mi egyre röpülünk,
Egy sziporkát sem fáradva;
Ez a gép tán egyenest a
Más világba megy velünk! —

Hegy, fa, ház, ember, patak
És ki tudja, még mi minden?
Tűnedez föl szemeimben
S oszlik el, mint köd-alak.

Száz vas-útat, ezeret!
Csináljátok, csináljátok!
Hadd fussák be a világot,
Mint a testet az erek.

A nap is velünk szalad,
Mint egy őrült, a ki véli,
Hogy őt, összevisszatépni,
Üzi egy ördögcsapat.

Ezek a föld erei,
Bennök árad a müveltség,
Ezek által ömlenek szét
Az életnek nedvei.

Miért nem csináltatok
Eddig is már? . . . vas hiányzott?
Törjetek szét minden lánczot,
Majd lesz elég vasatok!

(Pest.)

1847 őszén nyilt meg hazánkban az első vasút, Pest és Szolnok között. A költő rövid utat tett rajta, ennek benyomásából támadt verse. Az utolsó szakokban sok oly gondolat villan föl, melyek azóta általános szólamokká váltak, a legutolsóban pedig itt is eszményéhez, a szabadsághoz emelkedik.

A HARAGHOZ.

Kiapadsz-e, harag,
Te zuhatagos
Vad bérczi patak,
Mely zúgva rohantál
A mélybe, s vetettél
Szilaj habokat . . .
Kiapadsz-e, harag,
Szivembül örökre ?
Hát csendes házimadár
Lesz az erdei sasból,
Mely körmeit egykor
A bősz zivatar
Hátába ütötte,
És rajta lovagla
Kevély diadallal ?
Hát vállatrántó
És fejbillentő
És hálósapkás
Jó békés polgár
Lesz a tüzes ifju ?
Ki néha magával
Nem bírt, kinek ez
Volt a neve egykor
Mindenkinek ajkán:
Haragos Petőfi !
Mily aggalom ez, mily
Hiábavaló !
Nem hagyhat el engem
Nemes indulatom,
Az ifju-harag ;
Nem apadt ki szivembül
E zuhatagos
Vad bérczi patak,
S nem fog kiapadni.
Csak csendesedett
Most némileg árja,
Mert róna mezőkön
Megy útja keresztül,
Mezőiden, hegy s völgy
Nélkűli jelen.
De ott a jövendő
Sziklás vadona,
Mélységeivel . . .
Ha majd oda ér
Haragom pataka !
Megnőve folyammá
Ugy fog lezuhanni
Elleneidre, hazám,
Mint a feneketlen
Örvénybe a féktelen
Niagara !

(Pest.)

Petőfinél könnyen állt a harag, mi nem igen költői indulat, kivált ha tárgya alacsony, vagy csekély, de nála a fölgerjedés jogossága vagy legalább őszintesége sokszor megmentik a teljes prózába sülyedéstől. Salamon hibáztatja, hogy «a haragot és gyülöletet alkalmas költői motivumnak véli» s mert «nincs talán jeles költő rajta kívül, a ki még dicsekedni is szeretne mérgével s rút gyülöletével. Még ódát ír a haraghoz ! «— kiált fel Salamon. Az a kép, hogy csendes házi madár válik az erdei sasból, állandó gondolata most; utolsó úti levelét is azzal végzi (nov. 17.): «A vándormadárból házi madár lett... nem oly regényes, de boldogabb élet.»

KINN A MÉNES, KINN A PUSZTÁN . . .

Kinn a ménes, kinn a pusztán,
A betyárok országutján.
Benn a csikós a csárdában,
Iszik isten igazában.

Hadd igyék, ha kedve tartja,
Ha kiszáradott a torka,
Nem is csoda ily melegben,
Süt a nap esze-veszetten.

De ha beballag kend, bátya,
Iszogatni a csárdába,
Legyen gondja a ménesre,
Bizza kelmed jó kezekre.

Ott kinn hagyott három bojtárt,
Egy sem ér egy hajító fát,
Mind a három azzal mulat,
Hogy alszik a kalap alatt.

Hevernek a földön hanyatt,
Orczájok a kalap alatt,
Egyebökkel nem gondolnak,
Ha megpörköli is a nap.

Hát amott Kecskemét felől
A homoktorlatok megől
Ki lépeget szép lassacskán
Egy szép sötétpej paripán ?

Szép tüzes ló, de még rajta
A legény tüzesebb fajta,
Bátorság van a szemében,
Karikás-ostor kezében.

Csak jön, csak jön, halk lépést tart,
Egyszer a méneshez ugrat,
Kiszakít egy jó nagy falkát . . .
Kis-Kunság, most isten hozzád !

Fárad a nap, már alant jár,
Egyre nyargal még a betyár
És előtte a paripák,
Csattog-pattog a karikás.

Jön a csikós a csárdából
Gyógyulóban mámorából,
A bojtárok ébredeznek,
Nagy hija van a ménesnek.

El az egész kerületbe
Ló-keresni, szedtevette ! . , .
De hiszen kereshetik mán
Kit Szabadkán, kit Kikindán.

(Pest.)

E vershez Salamon érdekes megfigyelést fűz. Szerinte a költő annyira szereti a puszták szabad fiait, a betyárokat, lókötőket, hogy velük szemben nem helyezkedik erkölcsi álláspontra. «Erkölcsi ítéletet nem mond, mintha nem tehetne róla, hogy úgy van, a mint mondja. Ebben a versben is ütheti bottal a betyárnak a nyomát a hanyag gazda és a csikós. Inkább ezeket vádolja a költő» — úgymond Salamon.

MÉG ALIG VOLT REGGEL . . .

Még alig volt reggel, már megint este van.
Még alig volt tavasz, már megint itt a tél.
Még alig, Juliskám, hogy megismerkedtünk,
S már feleségem vagy, már rég azzá lettél.

Még alig hogy játszánk apáink térdén, s már
Maholnap ott alszunk nagyapáink mellett . . .
Csak annyi az élet, mint futó felhőnek
Árnya a folyón, mint tükrön a lehellet.

(Pest.)

Petőfit az év végén rendesen elegikus hangulat lepi meg. Kivált ekkor, boldogságában ragadja meg a mulandóság gondolata, mely a *September végén* óta többször kisérti.

Riedl megfigyelte, hogy «van valami sajátságos hajlama az emberi lét mulandóságán elmerengeni. Ilyenkor az idők változását képzeletében összeszorítja és gyorsan áttekinti, a mai nap esetlegességét az örökkévalóság színe alatt (*sub specie æternitatis*) szemléli. Az idő korlátai egy perczre ledőlnek és a jelen mélán a jövő szemébe néz.» Példaként épen ezt a költeményt hozza fel.

SZILVESZTER ÉJE 1847-BEN.

I.

Hejh, vannak ma számadások!
Házi asszony, házi gazda,
Mit bevett és kiadott az
Év folytában, összeadja.

Vizsgálják a pénzes erszényt,
Mennyi volt benn s mennyi van még,
S törlik le a veritéket,
Melylyel azt a pénzt szerezték.

Feleségem, lásd, milyen jó,
Hogy mi nékünk nincsen pénzünk:
Nem piszkoljuk be kezünket,
S nem csorog a verítékünk.

Amazoknak a ládáik,
Mi nekünk szíveink telvék . . .
Az milyen szegény gazdagság!
Ez milyen gazdag szegénység!

II.

Még csak egy magam valék
Tavaly ilyen tájban,
Az idén már kettecskén
Vagyunk a szobában.

Furcsa lesz, ha már ez egy
Darabig majd így mén:
Esztendőre hármacskán,
Azután négyecskén.

III.

De félre, félre a tréfával,
Hisz beteg mellett állunk;
Beteg, haldoklik az esztendő,
Ez a mi drága kedves jó barátunk . . .
Fonjunk áldásból liliomfüzért,
Megkoszorúzni haldokló fejét.

Az a kevés bú, mit koronként
Szivünkre rá cseppente,
Nem keserité boldogságunk,
Sőt azt még sokkal édesebbé tette . . .
Fonjunk áldásból liliomfüzért,
Megkoszorúzni haldokló fejét.

Ő adta össze kezeinket,
Válhatlanúl, örökre,
Ő szállitá föl lelkeinket
Nem ismert és nem sejtett örömekre . . .
Fonjunk áldásból liliomfüzért,
Megkoszorúzni haldokló fejét.

Haldoklik ő, már csak nehány halk
Szívdobbanás van hátra,
S az örök éj borúl e szemre,
Mely boldogságunk hajnalfényét látta . . .
Fonjunk áldásból liliomfüzért,
Megkoszorúzni haldokló fejét.

IV.

Az esztendőnek a halála
Oly ünnepélyes egy halál!
Ilyenkor minden jobb halandó
Elzárkozik, magába száll.

S nem hogy barátnak, hanem még az
Ellenségnek is megbocsát,
És ez valóban nagyszerű, szép;
De én is így tegyek-e hát?

Csak a zsarnok s a szolgalélek,
E kettő az én ellenem,
S én zsarnokoknak s rabszolgáknak
Bocsássak meg?... nem, soha sem!

Az isten ítélőszékénél,
Még ott sem mondok egyebet:
«Hogysem ezeknek megbocsássak,
Inkább elkárhozott legyek!»

(Pest.)

Érdekes e versekben a lélektani folyamat: látni, mint változott, mélyült a költő hangulata irás közben. Az első két vers hevenyészett, tréfálkozás közben elkomolyodik, megilletődés fogja el, hiszen ez szerelmi vivódásainak és boldogságának éve; erőt vesz rajta az ellágyulás, megbocsátás hangulata, majd hirtelen szokott érzéseihez kanyarodik, a zsarnokság és szolgaság gyűlöletéhez, mintha ebben találna rá régi egyéniségére, s ezek átkozását akarná az évben utolsó szónak leírni.

1848.

A TÉLI ESTÉK.

Hova lett a tarka szivárvány az égről?
Hova lett a tarka virág a mezőkről?
Hol van a patakzaj, hol van a madárdal,
S minden éke, kincse a tavasznak s nyárnak?
Oda van mind! csak az emlékezet által
Idéztetnek föl, mint halvány síri árnyak.
Egyebet nem látni hónál és fellegnél;
Koldussá lett a föld, kirabolta a tél.

Olyan a föld, mint egy vén koldús, valóban,
Vállain fejér, de foltos takaró van,
Jéggel van foltozva, itt-ott rongyos is még,
Sok helyen kilátszik mezítelen teste,
Ugy áll a hidegben s didereg... az inség
Vastagon van bágyadt alakjára festve.
Mit csinálna kinn az ember ilyen tájban?
Mostan ott benn szép az élet a szobában.

Áldja istenét, kit istene megáldott,
Adván néki meleg hajlékot s családot.
Milyen boldogság most a jó meleg szoba,
S meleg szobában a barátságos család!
Most minden kis kunyhó egy tündérpalota,
Ha van honnan rakni a kandallóra fát,
S mindenik jó szó, mely máskor csak a légbe
Röpül tán, most beszáll a szív közepébe.

Legkivált az esték ilyenkor mi szépek!
El sem hinnétek tán, ha nem ismernétek.
A családfő ott fenn űl a nagy asztalnál
Bizalmas beszédben szomszéddal s komával.
Szájokban a pipa, előttök palaczk áll,
Megtelve a pincze legrégibb borával;
A palaczk fenekét nem lelik, akárhogy
Iparkodnak... ujra megtelik, ha már fogy.

Kínálgatja őket a jó háziasszony,
Ne félj, hogy tisztjéből valamit mulaszszon,
Hejh mert ő nagyon jól tudja, mit mikép kell,
A kötelességét ő jól megtanulta,
Nem bánik könnyen a ház becsületével,
Nem is foghatják rá, hogy fösvény vagy lusta.
Ott sürög, ott forog, s mondja minduntalan:
«Tessék, szomszéd uram, tessék, komám uram!»

Azok megköszönik, s egyet hörpentenek,
S ha kiég pipájok, ujra rá töltenek,
És mint a pipafüst csavarog a légben,
Akkép csavarognak szanaszét elméik,
És a mi már régen elmult, nagyon régen,
Összeszedegetik, sorra elregélik.
A kitől nincs messze az élet határa,
Nem előre szeret nézni, hanem hátra.

A kis asztal mellett egy ifjú s egy lányka,
Fiatal pár, nem is a múlt időt hányja.
Mit is törődnének a multtal? az élet
Előttök vagyon még, nem a hátok megett;
Lelkök a jövendő látkörébe tévedt,
Merengve nézik a rózsafelhős eget.
Lopva mosolyognak, nem sok hangot adnak,
Tudja a jó isten, még is jól mulatnak.

Amott hátul pedig a kemencze körül
Az apró-cseprőség zúgva zsibongva űl,
Egy egész kis halom kisebb-nagyobb gyermek
Kártyából tornyokat csinál... épit, rombol.
Üzi pillangóit a boldog jelennek,
Tennapot felejtett, holnapra nem gondol. —
Lám, ki hinné, mennyi fér el egy kis helyen:
Itt van egy szobában mult, jövő és jelen!

Holnap kenyérsütés napja lesz, szitál a
Szolgáló s dalolgat, behallik nótája.
Csikorog a kútgém ott kinn az udvaron,
Lovait itatj' a kocsis éjszakára.
Húzzák a czigányok valami víg toron,
Távolról hangzik a bőgő mormogása.
S e különféle zaj ott benn a szobába'
Összefoly egy csendes lágy harmóniába.

Esik a hó, még is fekete az utcza,
Nagy, vastag sötétség egészen behúzta.
Járó-kelő ember nem is igen akad,
Egy-egy látogató megy csak haza felé,
Lámpája megvillan az ablakok alatt,
S fényét a sötétség hirtelen elnyelé,
Eltünik a lámpa, a bennlevők pedig
Buzgón találgatják: vajon ki ment el itt?

(Pest.)

Gyulai azt hiszi, hogy e költeményre, mint Arany *Családi kör*-ére, Burns *Szombat estéje* lehetett hatással. «A három költemény nem rokon ugyan egymással — teszi hozzá — sem eszmében, sem rajzban, de az érzés, az alkotási mód többé-kevésbbé mindháromban ugyanaz.» «Jól van itt jellemezve a benső megelégedés a külső zivataros téli világgal szemben; a vacsoráló család csoportjai: öregek, ifjak és kicsinyek mint a mult, jelen és jövő képviselői vannak feltüntetve.» Salamon Ferencz azt emeli ki, hogy ‚minden részletében tükröződik az egész'. «Miután a költő leírta, mondhatni egyenként a családot, ... a két utolsó versben már mintegy azt ábrázolja a mű, hogy a falusi téli est az udvaron és utczán is oly békés, oly bizalmas, mint benn a szobában. A költő, a mi künn történik, nagy művészi tapintattal a nélkül írja le, hogy eltávoznék a csendes tűzhelytől. A külsőt is mind csak a belső harmonia emelésére érinti — csak egy-egy hangot véve föl a külső jelenetekből a lágy harmoniához.»

FELESÉGEK FELESÉGE . . .

Feleségek felesége,
Lelkemadta kicsikéje!
Jer ide már az ölembe,
Mulassak veled kedvemre.

Szerettelek lyánykorodban,
Szeretlek most százszor jobban,
Nem százszor, de ezerszerte,
Ha meg nem haragszol érte.

Nem is tudja a nőtelen,
Mi az igazi szerelem;
Hogy' tudná az istenadta?
Még csak akkor tanulgatja.

Nőtelen ember szerelme
Csak virág a kalap mellett;
S most a szerelem én nékem
Lélekzetem, szívverésem.

De boldogok is vagyunk ám,
Ugy-e, lelkem kis Juliskám?
Meg se várjuk a halálunk,
Elevenen égbe szállunk.

(Pest.)

A fiatal házasok annyi küzdelem és félreértés után most zavartalan összhangban éltek. A költő feleségének írói tehetségét akarta fejleszteni és elismertetni; Julia naplójából töredékeket közölt az *Életképek*ben s a *Hazánk*ban, melyekbe maga is dolgozott. Julia viszont közéleti szereplésre buzdította férjét, s maga is lelkesült a franczia forradalomért, kivált nőalakjain. Igy egészen összeforrtak felfogásban és törekvésben is.

EGY KÖNYVÁRUS EMLÉKKÖNYVÉBE.

Az életczél boldogság, de elébb
Fáradni kell, hogy ezt a czélt elérd,
Ugy ingyen ahhoz senki sem jut el,
Ahhoz nagyon sok mindenféle kell:
A becsülettől soha el ne térj
Sem indulatból, sem pedig dijért,

Szeresd hiven felebarátidat,
Ne vond föl közted s más közt a hidat,
A hon nevét, a drága szent hazát,
Szivednek legtisztább helyére zárd,
S imádd az istent, s mindenek felett
Áruld erősen költeményimet.

(Pest.)

Emich segédének, Számvald Gyulának szól. Hihetőleg jan. elején irta, midőn Emichhel szerződést kötött újabb költeményeire, melyek irói díját 2000 frtban szabták meg.

ADORJÁN BOLDIZSÁRHOZ.

Mélységes völgyben, olyan mélyben,
Hogy, a mik állnak közelében,
A mozdulatlan gránitbérczek,
Ezen vasnál vasabb falak,

Még ők is, a mint ott lenéznek,
Szédülni látszanak . . .
E mély völgynek legmélyebb fenekén,
Hová a napvilág fél-feketén

Jut el csak a sok bujkálás miatt,
S hol a hold, ez a szép fonóleány,
Olyan kisérteties szálakat
Ereszt éjenként ezüst guzsalyán,
Mikéntha fonna szemfedőt magának . . .
A völgyben ott, egy nagy szomorfüzfának
Tövén, nyilt egy kicsiny virág.
Homály és lombok takarák,
Nem volt körűle semmi, semmi fény,
Csak egy fagyott nagy harmat reszketett
— Egy örökkévaló könny — levelén,
Mint a gyémánt a vérző seb felett.
Mert a virág piros volt . . . nem csoda,
Egy összetépett szivből támada.
Kevés vándor fordult meg itt e tájon,
Kevés szem akadott meg e virágon,
De a ki látta őt,
Hamarjában nem mehetett el,
Ott állt csodálkozó szemekkel
E bű-növény előtt,
És nézte, nézte, s érzett kínokat,
Miktől a lélek szerteszét szakad,
De míg igy ölte őt az, a mit láta,
Szivott bódítón-édes illatot . . .
Barátom, ez a fájdalom virága,
Ez a virág lantod zenéje volt. —

Miért tiprád el ezt a szép virágot ?
Mért hallgatott el igy kezedben a lant ?
Nem fájt, nem fájt, midőn a földhöz vágtad,
S mintegy zokogva húrja ketté pattant ?
Nem kiáltott rád a lelk'ismeret,
Midőn rá tetted gyilkos kezedet ?
Mert gyilkos vagy, megölted
Nem testedet,
De ennél sokkal többet,
Jobb részedet ;
A lant a lelke a költőnek,
S te, hah, te lelkedet öléd meg . . .
Egy költő-lelket semmisítni meg !
Nem ismered tán küldetésedet ?
Szent és nagy ez valóban,
A mely föld pusztulóban,
Haldokló-félben van, a melynek már
Nem használ sem eső, sem napsugár :
Az a költő könnyhullatásitul
S mosolygásától ujra fölvirul.
Mivel felelsz majd, hogyha egykoron
Az, a ki küldött, számadásra von ?
Ha mondja majd : «Nézz arra lefelé,
A merre tetted útadat,
Jól látszik, hosszu sivatag . . .
A rád bizott földet nem míveléd !»

Föl, föl, barátom, drága minden percz,
A föld futócsillagjai vagyunk,
Csak addig élünk, míg leszaladunk ;
Maholnap a biró előtt lehetsz.
Föl, föl barátom, illeszd össze lantod,
Leheld beléje búbánatodat,
Hisz a költő, ha a legfájóbb hangot
Sohajtja, akkor a legboldogabb.
Dalold el mind, mivel szived teli,
S minden hang, a mely ajkadon kijő,
Lelked darabja légyen . . . oly dicső
Kín és gyönyör között elvérzeni !

(Pest.)

E barátja emlékkönyvébe már előbb írt nehány sort, most ő kér tőle emléksorokat, s e levéllel küldi el versét, jan. 6-án. «Tanulj ezen versből — írja, — igen épületes dolgok vannak benne... Ha nem tudod a verset elolvasni, nem tehetek róla, késő éjjel írtam álmosan és gyorsan.» — Szembeötlően látni ebből, mily sokat dolgozott; ez új év első öt napján öt verset írt.

VAN-E EGY MAROK FÖLD . . .

Van-e egy marok föld a magyar hazában,
A melyet magyar vér meg nem áztatott ?
Hajh, de már nem látszik a nagy ősök vére,
Fiaik befesték ujra feketére
A földet, rá kenték a gyalázatot !

S így hazugság itt az örök-igazság is,
Hogy az oroszlán nem szűlhet nyúlfiat ;
Ti dicső apák, ti bajnok oroszlánok,
Ha ti a halálból most föltámadnátok,
És látnátok satnya maradéktokat !

S ez a faj dicsekszik ős érdemével,
Híres hajdanával úgy hetvenkedik . . .
Hát majd a jövendő fog-e dicsekedni
Mi velünk ? vajon nem fogja emlegetni
Orczapirulással e kor gyermekit ?

Erre semmi gondunk. Tengünk, mint az állat,
Megelégszünk azzal, hogy van kenyerünk,
Messze elmaradtunk a világ sorától,
Kitöröltek a nagy nemzetek sorából,
Élni nem tudunk és halni nem merünk.

Szégyen, szégyen ! egykor mi valánk a sorsnak
Számadó könyvében a legelső szám,
S most leghátul állunk, semmit nem jelentve ...
Kik lábunk ölelték egykor térdepelve,
Most arczul csapkodnak ... szégyen rád, hazám !

S jaj nekem, százszor jaj, hogy szülőm ellen kell
Kart emelnem, hogy megostorozzam őt,
Gyermek a szülőjét ! . . . engem jobban éget
A seb, melyet rajta vágok ; és nagy vétek,
Jól tudom, az ily tett ég és föld előtt.

S én ezek daczára sem fogok pihenni,
Érezzek bár százszor több fájdalmakat,
S verjen meg bár engem a nagy isten érte . . .
Addig ostorozlak, nemzetem, mig végre
Földobog szived, vagy szívem megszakad !

(Pest.)

«Költőnk hazafias dalaiban az indulatok éles kitörésével találkozunk többször — úgymond Salamon. — Boszús, bősz és dorgáló. Szerette ugyan hazáját, a jelenért, a földért, melyet a föld kerekségén legszebb országnak nevez, a jövőért, melyet számára álmodott, de múltja nagyságából csak azon daczos vonás tetszik neki, hogy egykor leborult előttünk az idegen.» Ilyen e költeménye is. Saját elégedetlenségével akar tüzet gyujtani. Hívja a forradalmat és munkál rajta ; ezt mutatja e vers, forradalmi vágyának lélektani rugóival együtt. Nem kell feledni, hogy Salamon e megjegyzést az elnyomatás éveiben tette, midőn épen az ily izgató versek hangja meghalkult, visszhangtalan volt, a maguk korában azonban érzésük és tartalmuk egyaránt hatott.

MIT CSINÁLSZ, MIT VARROGATSZ OTT?

Mit csinálsz, mit varrogatsz ott,
A ruhámat foltozgatod ?
Rongyosan is jó az nékem,
Varrj inkább egy zászlót, feleségem !

Sejtek, sejtek én valamit,
A jó isten tudja, hogy mit,
De elég, hogy szól sejtésem,
Varrd meg azt a zászlót, feleségem !

Nem maradhat így sokáig,
Mi hogyan lesz, majd elválik,
Elválik a csatatéren,
Varrd meg azt a zászlót, feleségem !

Drága áru a szabadság,
Nem ingyen, de pénzen adják,
Drága pénzen, piros véren ;
Varrd meg azt a zászlót, feleségem !

Ha ilyen szép kéz varrja meg,
A győzelem belé szeret,
S mindig ott lesz közelében ;
Varrd meg azt a zászlót, feleségem !

(Pest.)

Forradalmi vágyát beviszi családi életébe, annak költészetébe is. Áprilisban a pesti írók feleségei zászlót himeztek a nemzetőrségnek; akkor az *Életképek* rámutatott arra, hogy Petőfi két hónappal előbb megírta ezt a versét; «a költők a világesemények látnokai.» Ő valóban az volt.

EGY EMLÉK A KÓRHÁZBAN.

(Moreau után, franciából.)

Hégésippe Moreau Franciaország egyik legszebb lelkü és legszerencsétlenebb költője. Született Párizsban 1810-ben s meghalt 1838-ban sok évig tartó koldús-nyomor után egy kórházban isten és embertől elhagyatva. Költeményeit halála előtt nemrég adta ki, s dicsősége még jókor érkezett . . . temetésére. Nyolcz évi koplalásának díja pompás temetés volt. — Gilbert, kiről e dalának végsorai szólnak, előtte élt franczia költő volt s szinte, mint ő, nyomorban és kórházban halt meg. — És ezek Franciaországban történtek, a nagy és fényes Franciaországban! . . . mit mondjon, mit tegyen a magyar költő? hallgasson és, ha lehet ily szomoru vigasztalástól, vigasztalódjék. A költő mindenütt édes gyermeke az inségnek.

Petőfi jegyzete.

E durva ágyon végvonaglásomban
Még szánakozó könnyeket lelek,
Mert a dicsőség és lángész illatja
Árasztja el e fájdalom-helyet.

Itt énekelt ő, itt imádkozott és
Halt meg, reményeinek özvegye,
S én ismétlem, számlálva szenvedésim :
Szegény Gilbert, mennyit nem szenvede!

«Bátorság, költő!» igy beszéltek hozzám,
«Gondunk leszen lantodra és reád.»
Tennap mondák, s ma a vészben nekem csak
Az irgalom nyitá meg ajtaját.
Reszkess, gonoszság! végdalom megpendül,
S ha meghalok, rajtad lesz bélyege . . .
Ah, kiesik az irótoll kezemből;
Szegény Gilbert, mennyit nem szenvede!

Ha hosszu sóhajtásaim után egy
Vigasztaló szó hangzanék nekem,
Ha volna itten egy baráti kéz, mely
Megmelegítné reszkető kezem!
De a barátok nem hallják keservem,
Estéjök lakomában foly ma le,
S nem veszik észre társok távollétét . . .
Szegény Gilbert, mennyit nem szenvede!

Megátkozám én születésem napját;
De a természet olyan gyönyörű,
De minden este erdők illatával
Lebeg a szellő ablakom körül.
Sétálni párosan virágos fűben,
Bent a fák közt merengve űlni le;
Oh mily boldogság, milyen szép az élet!...
Szegény Gilbert, mennyit nem szenvede!

(Pest.)

SZERETLEK ÉN, SZERETLEK TÉGED . . .

Szeretlek én, szeretlek téged,
Kedves kis angyalom,
Csak az fáj, hogy szerelmemet be
Nem bizonyíthatom.

Igy egyszerűen a szavamra,
Ha tetszik, nem hiszed,
És én mikép oszlassam el, ha
Vannak, kétségidet?

Születtem volna gazdag úrnak:
Bizonyság-tételért
Egy-egy gyémántkövet dobnék el
Minden kis szavadért.

Ha királynak születtem volna:
Letenném koronám
Egy kis virágkoszoruért, mit
Kezecskéd fűzne rám.

Volnék szivárvány: kérnélek, hogy
Színeimet elfogadd,
És festess bennök szalagot, mely
Övezze derekad.

Ha volnék a világlító nap:
Ott hagynám az eget,
S a nagy világ helyett nem néznék
Mást, mint szemeidet!

(Pest.)

MINEK NEVEZZELEK . . .

Minek nevezzelek,
Ha a merengés alkonyában
Szép szemeidnek esti-csillagát
Bámulva nézik szemeim,
Mikéntha most látnák először . . .
E csillagot,
A melynek mindenik sugára
A szerelemnek egy patakja,
Mely lelkem tengerébe foly —
Minek nevezzelek ?

Minek nevezzelek,
Ha rám röpíted
Tekinteted,
Ezt a szelid galambot,
A melynek minden tolla
A békeség egy olajága,
S a melynek érintése oly jó !
Mert lágyabb a selyemnél
S a bölcső vánkosánál —
Minek nevezzelek ?

Minek nevezzelek ?
Ha megzendűlnek hangjaid,
E hangok, melyeket ha hallanának
A száraz téli fák,
Zöld lombokat bocsátanának,
Azt gondolván,
Hogy itt már a tavasz,
Az ő régen várt megváltójok,
Mert énekel a csalogány —
Minek nevezzelek ?

Minek nevezzelek,
Ha ajkaimhoz ér
Ajkadnak lángoló rubintköve,
S a csók tüzében összeolvad lelkünk,
Mint hajnaltól a nappal és az éj,
S eltűn előlem a világ,
Eltűn előlem az idő,
S minden rejtélyes üdvességeit
Árasztja rám az örökkévalóság —
Minek nevezzelek ?

Minek nevezzelek,
Boldogságomnak édes anyja,
Egy égbe rontott képzelet
Tündér leánya,
Legvakmerőbb reményimet
Megszégyenítő ragyogó valóság,
Lelkemnek egyedűli,
De egy világnál többet érő kincse,
Édes szép ifju hitvesem,
Minek nevezzelek ?

(Pest.)

Egyike volt Petőfi legismertebb verseinek. Megjelenésekor a *Márczius tizenötödike* kérte olvasóit, ‚ne fosszák meg magukat e gyönyörtől s olvassák meg e versezetet'. «Az európai irodalom évek óta ennél kedvesebbet és gyöngédebbet nem mutathat fel.» Ferenczi Zoltán is

«fölséges versszakoknak» nevezi ezeket. Salamon Ferencz viszont fennakad a költő ‚elcsapongásán', az első versszak átváltozó, magukból kivetköző képein (csillag, sugár, patak), s azt kérdezi: «ki ismerne Petőfire ily sorokból?» «Csak az utolsó két sorban szólal meg a kedély a maga egyszerűbb őszinteségével» — mondja; ezek csodálatos melegsége megragadó, s az egészben is az érzésnek valóságos zuhataga magával sodor, s észre sem hagyja venni a képek kapcsolódásának hézagait.

ÁLMODVA . . .

Szép kedvesem
Lágy kebele . . .
Szived buját . . .
Mind érezem . . .

Ezüst . . . arany . . .
Nem kell, nem kell,
Oly bús vagyok;
Vigyétek el! . . .

Bús, puszta lesz
Mindjárt az ég,
Hullatja le
Minden diszét,

Hah, láncz csörög . . .
Hát volna még?
Hisz a mi volt,
Mind eltörék . . .

Kicsiny madár,
Dalolj nekem . . .
Tündéri dal,
Hű szerelem! . . .

Mily illat ez,
Mily sok virág!
Egy végtelen
Kert a világ . . .

A csillagok
Lehullanak,
Fejem körül
Koszorunak! . . .

Csörög . . . de nem
A kezeken . . .
Földön csörög,
Leestiben.

Ott voltam én
A nagy csatán,
A zászlót én
Lobogtatám.

Hoztam haza
Vérző sebet . . .
Elmúlt a harcz,
Beforrt a seb.

Aludj', aludj',
Szép kedvesem . . .
Oh szabadság!
Oh szerelem!

(Pest.)

E költeményt a költő kitörülte összeírt versei közül, s nem adta ki soha. Ferenczi Zoltán betűzte ki s közölte a *Budapesti Szemlé*ben, 1890., nyolcz más ismeretlen költeménynyel együtt. «A költemény egy álom váltakozó s össze nem függő, tünékeny képeit rajzolja — mondja. — A költő világosan azért húzta ki, mert nem volt vele megelégedve.» S talán azért is, mert elemei, a szerelem és a szabadság eszméje, a fél álom és készülődés sokkal szebben vannak már összeolvasztva *Beszél a fákkal a bús őszi szél* . . . cz. régebbi költeményében. A jelen verset Ferenczi szerint január közepe táján írhatta.

A RAB OROSZLÁN.

A végtelen birodalom helyett
Adának néki egy kis ketreczet!

Vas-rostélyos kicsiny ketreczben áll
Az oroszlán, a sivatag-király.

Hagyjátok őt békében állani,
Szentségtelenség háborítani.

Ha elrablák a szabadságot tőle,
Hadd gondolkozzék legalább felőle;

Ha el nem éri a fa sudarát,
Hadd lépjen árnyékára legalább.

Ott áll merően, méltóságosan,
Még mostan is mily méltósága van!

Elvették szabadságát, mindenét,
De nem vehették hős tekintetét.

Merően áll, miként a pyramid, a mely
Sokszor nézett reá komor köveivel.

Ott járnak kósza gondolatjai,
Magát szülőföldére képzeli,

A melynek sivatagjait vele
Együtt zúgá be a szamum szele.

Ez a szép föld, ez volt a szép idő! . . .
De tömlöczének őre jő,

S merengésének eltünik világa,
Mert vesszejével őt ez főbe vágta.

Vessző s egy ily ficzkó parancsol néki,
Oh minden égnek minden istenségi!

Ilyen mélyen hajolt magas feje,
Ilyen gyalázatot kell tűrnie!

S a bámuló, otromba néptömeg
Gyalázatán még egy nagyot röhög.

Hogy mersz pisszenni, léha söpredék?
Ha szét találja törni tömlöczét,

Ugy összetéphet, ugy széjjeltagolhat,
Hogy lelked sem marad meg a pokolnak!

(Pest.)

Petőfi ritkán írt allegóriát, ez az: a megalázott, rab, de mégis félelmes magyarság képe. 47-ben szerelmi lyrája egy időre szinte elnémítja a hazafiast; 48-ban a családi boldogság képei közül egyre jobban a közviszonyok rajzába, a forradalmi érzésbe merül, mind inkább ezek töltik be lelkét.

A JÓ TANÍTÓ.

Van biz ott a sok rosz között,
Van jó tanító is;
Volt nekem sok rosz tanítóm,
Volt nekem egy jó is.

Meg is maradt a fejemben,
Úgy emlékszem rája,
Mintha vén kopasz fejével
Most is itten járna.

Kopasz volt az istenadta,
Nem tehetek róla:
Vén legény volt, ifjusága
Régen elvirúla.

Elhervadtak virágai,
Egy maradt meg épen,
Egy nagy bazsarózsa nyílott
Az orra hegyében.

Talán minden reggel ujra
Kivirult az orra,
De nem csoda, mert gondosan
Táplálgatta, borral.

Már hiába, ha ez olyan
Különös plánta volt,
Hogy nem szivelt egyebet, mint
Pinczei harmatot.

Ez alatt az orr alatt egy
Nagy bajúsz ácsorga,
Egyik rúdja égbe készült,
Másik le a porba.

A bajúsz alatt szája volt,
Szájában pipája,
Lapátnak is beillett vón
Köpczös szopókája.

Zrínyijét még valamikor
Árpád idejében
Készitették, semmi szín sem
Volt már a szinében.

Gombok voltak akkorák rajt,
Mint egy-egy pogányfej,
Használták is tán a török
Hadban buzogány helytt.

Mindenféle zsinórral úgy
Ki volt kanyargatva,
Hogy a mennydörgős mennykő is
Eltévedett rajta.

A szabó jó szükecskére
Szabta a nadrágot,
De azért egy kicsit még is
Pőtyögősen állott. —

Hosszan bajlódtam tán vele,
De megérdemelte,
Mert szörnyen jó ember volt az
Istenteremtette.

Olyan jó tanító volt ő,
A milyen csak kellett,
Esztendőt át asztal alatt
Hevertek a könyvek.

Ha leczkémből fél betűt sem
Tudtam felmondáskor.
Azzal vigasztalt, hogy se baj,
Megtanulom máskor.

Ki is mutattam iránta
Jószívüségemet,
Vittem neki ajándékot,
Mikor csak lehetett.

Lelopkodtam sonkát, kolbászt
Saját kéményébül,
Ez volt ajándékom, s ő még
Meg is hitt vendégül!

(Pest.)

Aszódi tanuló-éveinek s ottani tanítójának, Koren Istvánnak tréfásan túlzott rajza. Baróti megjegyzi, hogy Kóren nem volt kopasz s nem viselt bajúszt; de a vers nem is arczkép, csak carricatura.

A PUSZTA, TÉLEN.

Hejh ! mostan puszta ám igazán a puszta !
Mert az az ősz olyan gondatlan rosz gazda ;
A mit a kikelet
És a nyár gyüjtöget,
Ez nagy könnyelműen mind elfecséreli,
A sok kincsnek a tél csak hült helyét leli.

Nincs ott kinn a juhnyáj méla kolompjával,
Sem a pásztorlegény kesergő sípjával,
S a dalos madarak
Mind elnémultanak,
Nem szól a harsogó haris a fü közül,
Még csak egy kicsiny kis prücsök sem hegedül.

Mint befagyott tenger, olyan a sík határ,
Alant röpül a nap, mint a fáradt madár,
Vagy hogy rövidlátó
Már öreg korától,
S le kell hajolnia, hogy valamit lásson . . .
Igy sem igen sokat lát a pusztaságon.

Üres most a halászkunyhó és a csőszház ;
Csendesek a tanyák, a jószág benn szénáz ;
Mikor vályú elé
Hajtják este felé,
Egy-egy bozontos bús tinó el-elbődül,
Jobb szeretne inni kinn a tó vizébül.

Leveles dohányát a béres leveszi
A gerendáról, és a küszöbre teszi,
Megvágja nagyjából,
S a csizmaszárából
Pipát húz ki, rá tölt, és lomhán szipákol,
S oda-oda néz : nem üres-e a jászol ?

De még a csárdák is ugyan csak hallgatnak,
Csaplár és csaplárné nagyokat alhatnak,
Mert a pincze kulcsát
Akár elhajitsák,
Senki sem fordítja feléjök a rudat,
Hóval söpörték be a szelek az utat.

Most uralkodnak a szelek, a viharok,
Egyik fönn a légben magasan kavarog,
Másik alant nyargal
Szikrázó haraggal,
Szikrázik alatta a hó, mint a tűzkő,
A harmadik velök birkozni szemközt jő.

Alkonyat felé ha fáradtan elűlnek,
A rónára halvány ködök telepűlnek,
S csak félig mutatják
A betyár alakját,
Kit éji szállásra prüsszögve visz a ló . . .
Háta mögött farkas, feje fölött holló.

Mint kiűzött király országa széléről,
Visszapillant a nap a föld pereméről,
Visszanéz még egyszer
Mérges tekintettel,
S mire elér szeme a tulsó határra,
Leesik fejéről véres koronája.

(Pest.)

Három fővonását emelte ki egyetemi előadásain Gyulai Pál: gazdagságát eredeti gondolatok- és hasonlatokban; hogy egy pár vonással jellemző képet tár elénk, s végül hogy a végső versszak által elönti rajta egész alanyiságát, köztársasági érzelmét. — Ezzel szemben Hartmann János úgy találja, hogy ‚a telet negative rajzolja', ‚hiányzó tulajdonságainak fölsorolásával'. De az egyszínű telet bajos is máskép rajzolni, benne a többi évszak vonásainak hiját érezzük.

SZERELEMNEK RÓZSAFÁJA . . .

Szerelemnek rózsafája . . .
Árnyékában heverek,
Hulldogálnak homlokomra
Illatozó levelek.

Szerelemnek fülmiléje
Csattog a fejem fölött,
Képzetemben minden hangja
Egy-egy isten-álmat költ.

Szerelemnek poharában
Ajkamat fürösztgetem,
Nem oly édes másból a méz,
Mint ebből a gyötrelem.

Szerelem fejér felhői
Erre felé lengenek,
Mintha engem látogatni
Jőne egy angyalsereg.

Szerelemnek holdvilága
Rám arany palástot vet,
Eltakarja, felejteti
Vélem szegénységemet.

(Pest.)

A fiatal pár valóban nehéz körülmények közt élt. Az *Összes költemények* írói díjából félretett pár száz forint mellett havonta 100 frtot vett föl a költő, versei második kötetének díjából. E nehéz helyzet dictálta a Moreau-fordításhoz csatolt jegyzetet is.

NE FELEDD A TÉRT . . .

(Moore után, angolból.)

Ne feledd a tért, hol ők elestek,
Az utósó s a legjobb vitézek ;
Mind elmentek és kedves reményink
Velök mentek, egy sírban enyésznek.

Oh, ha visszanyernők a haláltól
A sziveket, mik előbb dobogtak,
Ujra vini a szabadság harczát
Színe előtt a magas mennyboltnak !

Pillanatra ha lehullna lánczunk,
Melyet ott ránk a zsarnok szoríta :
Nincsen ember, nincsen isten, a ki
Minket ujra megkötözni bírna !

Vége van . . . de bár a történetben
Ottan áll a győző-név ragyogva,
Átkozott az a dicsőség, a mely
A szabadok szíveit tapodja.

Sokkal drágább a sír és a börtön,
Melyet honfi-névnek fénye tölt meg,
Mint a győzedelmi oszlop, a mit
A szabadság romjain emeltek.

(Pest.)

Vörösmarty és Arany is lefordította, annyira illett hozzánk az elnyomott ír nép sóhaja, a kik szintén századokon át vívtak harczokat a szabadságért, — hiába.

HIDEG, HIDEG VAN OTT KINN...

Hideg, hideg van ott kinn,
Arról nem tehetek,
Nem is törődöm véle,
Szobám elég meleg.

Egykor... de mi közöm most
A múlthoz én nekem?
Nem, nem leszek hálátlan
Irántad, jelenem.

Te foglald egyedül el
Egészen lelkemet!
Száműzve a jövő s mult,
Remény s emlékezet.

Mi is az a jövő s mult?
Ha zordon vagy ha szép,
Az mindegy, így is úgy is
Tolvajnál nem egyéb.

Két tolvaj a jövő s mult,
Incselkednek veled,
Hogy szép szerén magokra
Vonják figyelmedet.

S míg jobbra balra nézesz,
Ellopják hirtelen
A szép virágot, melyet
Eléd tett a jelen.

Nem fogtok most ki rajtam,
Zsebmetsző czimborák,
Pusztuljatok szemembül,
Lóduljatok tovább.

Te állj, te állj előttem,
Barátságos jelen,
Jó ízüen merengek
Mosolygó képeden.

Nem vagy merész kalandor,
Regényes vad legény,
Kinek fél vállán mente,
Sastoll a süvegén.

Fejeden házisapka,
Rajtad hálóruha,
Kezedben egy pohár bor,
Szádban török pipa.

Hadd rázzam meg, kedélyes
Barátom, kezedet,
E nagy karszékben töltöm
Estém szemközt veled.

Füstöljünk, iddogáljunk...
Vidáman ránk ragyog
A lámpa, feleségem
Szeme s a csillagok.

(Pest.)

A VÖLGY S A HEGY.

Ha én hegy volnék! (sóhajtott a völgy)
Ha én hegy volnék! milyen isteni
A csillagok szomszédságából
A nagy világra letekinteni.

Az a boldog hegy, ott uralkodik
Királyi széke dicső magasán,
Körülövedzi hódolattal
Fejét a felhő tömjénfüst gyanánt.

A kelő nap, első sugáriból,
Tesz homlokára arany koronát,
S a lemenő palástul adja
Rá végsugárainak bíborát.

Ha én hegy volnék! itt elbújva kell
Áttengenem homályos éltemet,
A szomszédig sem láthatok, s a
Szomszédból sem láthatnak engemet. — —

Ha én völgy volnék! (sóhajtott a hegy)
Ha én völgy volnék! oh milyen rideg
Ez a magasság, e dicsőség,
A melyet tőlem úgy irígylenek.

Engem talál az első napsugár
És az utósó is rajtam ragyog,
És még is mindig olyan puszta
És még is mindig oly hideg vagyok.

Pillangó, harmat, csalogány, virág . . .
Hiába hívom, egyik sem szeret,
S mi oda lenn enyelgő szellő,
Az ide fönn csatázó fergeteg.

Ha én völgy volnék! élnék ott alant
A nagy világtól mélyen rejtve el,
S cserélgetném a boldogságot
A szép tavasz kedves szülöttivel!

(Pest.)

Petőfit is meg-meg lepte olykor a sovárgás a csöndes magány után, pl. *Arany Jánosnál* cz. verse tanusága szerint. Ilyen érzésből fakad ez allegorikus párbeszéd.

OLASZORSZÁG.

Megunták végre a földöncsuszást,
Egymás után mind talpon termenek,
A sóhajokból égiháború
Lett, s láncz helyett most kardok csörgenek,
S halvány narancs helyett a déli fák
Piros vérrózsákkal lesznek tele —
A te dicső szent katonáid ők,
Segítsd őket, szabadság istene!

Alutt Brutus, de már fölébrede,
S a táborokban lelkesítve jár,
Mondván: «ez a föld, honnan elfutott
Tarquín s a melyre halva hullt Caesár;
Előttünk meghajolt ez óriás,
S ti a törpéknek meghajoltok-e?» —
A te dicső szent katonáid ők,
Segítsd őket, szabadság istene!

Nos, elbizott hatalmas zsarnokok,
Orczáitokrul a vér hova lett?
Orczátok olyan kisértetfejér,
Mikéntha látnátok kisértetet;
Azt láttatok, valóban, megjelent
Előttetek Brutusnak szelleme —
A te dicső szent katonáid ők,
Segítsd őket, szabadság istene!

Eljő, eljő az a nagy szép idő,
A mely felé reményim szállanak,
Mint őszszel a derültebb ég alá
Hosszú sorban a vándormadarak;
A zsarnokság ki fog pusztulni, és
Megint virító lesz a föld szine —
A te dicső szent katonáid ők,
Segítsd őket, szabadság istene!

(Pest.)

Petőfi hónapok óta várta, remélte a forradalmak kitörését. 1847-ben azt mondta Csengery Antalnak: «Érzem előre, mint kutya a földrengést.» Naplójegyzeteiben is azt írja: «Nem okoskodás után, de azon prófétai ihletből — vagy ha úgy tetszik, nevezzük állati ösztönnek — mely a költőben van, világosan láttam, hogy Európa naponként közeledik egy nagyszerű, erőszakos megrázkodáshoz... Egyszerre leszakadt az ég a földre, jelenné lett a jövendő... a forradalom kitört Olaszországban!» (Jan. derekán.) Arany László így jellemzi Petőfi politikai költészetét: «Forradalmi költő egész lelkében s nemcsak a magyar hazafiság, hanem az általános népszabadság eszméi lelkesítik. Elődei ritkán tekintenek túl a haza határain; az emberiség általános nagy küzdelmével nem állnak szövetségbe... Petőfi köztük az egyetlen forradalmár és egyetlen európai democrata Bacsányi óta.»

RÓZSAVÖLGYI HALÁLÁRA.

Vén muzsikus, mit vétettem én neked,
Hogy mindig csak szomorítasz engemet?
Keseregtem, mikor szólt a hegedűd,
Hejh nem szól már, s ez nekem még keserűbb,
Ez nekem még keserűbb!

Régi sorsa magyaroknak a bánat,
E nélkül már tán élni sem tudnának;
Ha már így van, ébredj föl, vén barátom,
Hadd busúljunk legalább a nótádon,
Hadd busúljunk nótádon!

Czudar nemzet biz a magyar, hiába,
Nem igen néz se előre, se hátra,
Elfeledte, a mi történt ezelőtt,
A jövő meg? bánja is ez a jövőt,
Bánja is ez a jövőt!

Egyszer ember csak a magyar, mikor a
Fülét szivét megtölti a muzsika,
Könnybe lábbad a két szeme olyankor,
Eszébe jut a siralmas hajdankor,
A siralmas hajdankor.

Sirathatjuk is a multat, Mohácsot,
Kiket ott a török fegyver levágott;
Ha őket eltemették vón' rendesen,
Húsz ezer sír állna ottan egy helyen,
Húsz ezer sír egy helyen!

És mikor már kibusúltuk magunkat,
Megfeszítjük lelkünket és karunkat,
És ha akkor ott volna az ellenség,
Ha még annyi volna is mind elesnék,
Mind egy szálig elesnék!

Akkor aztán bízni kezdünk magunkba',
Hogy telik még mi tőlünk is nagy munka,
Hogy kivirít még a magyar nép fája,
S lombjait majd isten ember csodálja,
Isten ember csodálja! —

Ébredj föl, vén muzsikus, vén barátom,
Hadd busúljunk, lelkesedjünk nótádon,
Olyan isten igazában tudtad te,
Hogy hol fekszik a magyarnak a szive,
A magyarnak a szive.

Mért hagytál el? hiszen mi rád nem untunk,
Pedig veled ötven évet mulattunk,
Gyere vissza, áldom azt az istened,
Kezdd el ujra, kezdd el azt az ötvenet,
Kezdd el azt az ötvenet! — —

Addig hittam, hogy sírjából megjelent,
Megjelent, de csak addig volt idefent,
Míg kezével hajlékára mutatott . . .
Mi van benne? hegedű és koldusbot,
Hegedű és koldusbot!

(Pest.)

Rózsavölgyi Márk, a kitünő hegedűművész és zeneszerző (szül. 1787.), a harminczas évek óta Pesten élt, jó barátságban az irókkal. Petőfi, mint minden tehetséghez, ő hozzá is vonzódott. Az ő verseivel egyszerre adta ki a Nemzeti Kör Rózsavölgyi zene-darabjait, ez is összefűzte őket, mondja Baróti. — Érdekes, hogy míg azelőtt a költő vígan fumigálta a nyomort, most, házas korában, aggodalommal és rémülettel néz szemébe. (L. *Egy emlék a kórházban* jegyzetét.)

AZ ORSZÁGGYŰLÉSHEZ.

Sokat beszéltek, szépet is beszéltek,
Jót is, de ebbül a hon még nem él meg,
Mert nincs rendében eljárásotok,
Ti a dolog végébe kaptatok,
És így tevétek már rég óta mindig;
Látják, kik a multat végigtekintik.
Ki képzel olyan templom-épitőt,
Ki a tornyot csinálja meg előbb?
És azt a levegőbe tolja, hogy
Ott fönn maradjon, míg majd valahogy
Alája rakja szépen a falat,
S legeslegvégül jőne az alap.
Ti vagytok ilyen mesteremberek!
Ezért ad a hon nektek kenyeret,
Ezért fizet szivének vérivel!
Jobbat tesz, a ki semmit sem mivel.
Időt, erőt eltékozoltok, és ha
Sükert mutattok is föl néha-néha,
Csak olyan az, mint hogyha engemet
A szomjuság bánt, s adnak víz helyett
Ételt, s talán még épen olyan ételt,
Mitől szomjúságom csak jobban éget.
Ha ez siker, ha ez jótétemény:
Elmémet a bölcsőben hagytam én.
Hiába minden szép és jó beszéd,
Ha meg nem fogjátok az elejét,
Ha a kezdetnél el nem kezditek . . .
Sajtószabadságot szerezzetek.
Sajtószabadságot, csak ezt ide!

Ez oly nagy, oly mindenható ige
A nemzetben, mint az isten «legyen»-je,
A melylyel egy mindenséget teremte.
Hol ez nincs meg, bár máskép mindenek
Eláradó bőségben termenek,
S bár az utósó szolga és a pór
Zsebébül aranyat marokkal szór:
Azon nemzetnek még sincs semmije,
Azon nemzetnek koldus a neve.
S hol ez megvan, bár rongyban jár a nép,
Nyomorg, tengődik mindenfélekép:
Azon nemzet gazdag végetlenül,
Mert a jövendőt bírja örökül.
Haladni vágyunk; de haladhatunk?
Én istenem, milyen golyhók vagyunk!
Lábunk szabad, de a szemünk bekötve,
Hová megyünk? . . . meglássátok, gödörbe.
Szemünk bekötve, fogva szellemünk,
Az égbe szállnánk, s nem röpülhetünk,
A szellem rab, s a ronda légbe fúl,
Mely dögvészes már önnön átkitúl.
A szellem rab; mint a hitvány kutyát,
A ház végére lánczba szorították,
S lánczát harapva tördeli fogát,
A melylyel védni tudná a hazát . . .
A szellem rab, s mi fönn tartjuk nyakunkat,
S szabad nemzetnek csúfoljuk magunkat!
Szolgák vagyunk, rabszolgánál szolgábbak,
Megvetésére a kerek világnak!

(Pest.)

Petőfi némely politikai verse közel jár a hirlapi czikkhez, igen is okfejtő és programmszerű; ez is ilyen. Az országgyűlés folytonos halogató módja ellen kél ki; naplójában is azt írja (márczius 17.): «Az országgyűlés igen szépeket beszélt, de a beszéd bármilyen szép, csak beszéd és nem tett.» Ő kevésre nézte az országgyűlést s nem várt tőle sokat. « . . . szánakoztam a napi politika kurjongató hősein, s mosolyogtam a fontosságot, melyet magoknak tulajdonítottak . . . » Érdekes, hogy már akkor, február közepe táján, készen van forradalmi programmjának első pontja: a sajtó-szabadság. Naplójában azt írja: « . . . van olyan együgyű, ki azt képzelje, hogy szabad sajtó nélkül lehet bármely nemzetnek szabadsága?».

ANYÁM TYÚKJA.

Ejh mi a kő! tyúk anyó, kend
A szobában lakik itt bent?
Lám, csak jó az isten, jót ád,
Hogy fölvitte a kend dolgát!

Itt szaladgál föl és alá,
Még a ládára is fölszáll,
Eszébe jut, kotkodákol,
S nem verik ki a szobából.

Dehogy verik, dehogy verik!
Mint a galambot etetik,
Válogat a kendermagban,
A kiskirály sem él jobban.

Ezért aztán, tyúk anyó, hát
Jól megbecsülje kend magát,
Iparkodjék, ne legyen ám
Tojás szűkében az anyám. —

(Vácz.)

Morzsa kutyánk, hegyezd füled,
Hadd beszélek mostan veled,
Régi cseléd vagy a háznál,
Mindig emberűl szolgáltál;

Ezután is jó légy, Morzsa,
Kedvet ne kapj a tyúkhusra,
Élj a tyúkkal barátságba'...
Anyám egyetlen jószága.

A költő szülei ekkor Váczon laktak; fiok sűrűn kijárt hozzájok. Február végén régi barátját, Sass István orvost is magával vitte, hogy betegeskedő anyját megvizsgálja. A megnyugtató vizsgálat után jókedvűen tért vissza Pestre. Alkalmasint ekkor írta ezt a verset, melynek naivságában a fiúi szeretet egész gyöngédsége nyilvánul, szinte újra gyermekké válik, a mint szóba áll szüleinek tyúkjával, kutyájával.

LEHEL VEZÉR.

(Töredék.)

ELSŐ ÉNEK.

1.

Nem nagy hírű város Jász-Berény városa,
És itt a nyakam, hogy nem is lesz a' soha,
De van abban egy kürt, van annak nagy híre,
Akkora, hogy nem fér a jászok földére,
Kiterjed éjszak, dél, nyugat és keletre,
Mint a Tisza, mikor szűk neki a medre,
Terjed a némettől a székely világig,
A lengyel határtól egész a horvátig.

2.

Ugy bizony, hires kürt az a jász-berényi,
Nem haszontalanság a felől beszélni,
Megérdemli a szót és jobban, mint sok más,
Mire akárhányszor volt időfogyasztás;
Megérdemli a szót, nem is leszek fösvény,
Kutatva, melyik a legrövidebb ösvény?
Széltében-hosszában mondom el a dolgot,
Mit csinált az a kürt, ki kezében forgott.

3.

De hol is kezdjem csak, hogy megértsük egymást?
Mert hát tudnivaló, hogy én itt mostanság
Nem írástudóknak, nem az úri rendnek,
De beszélek szűrös gubás embereknek;
Hisz az írástudók jobban tudják magok,
Mint én, a miket most mondani akarok,
Az uraknak pedig az ideje drága,
Rá sem érnek ilyen apró mulatságra.

4.

Nem is igen bánom, ha ők nem figyelnek,
A mint nélkülem elvannak ő kegyelmek,
Csak ugy elvagyok én ő kegyelmek nélkül,
Egyiknek sem élek az emberségébül.
A kik ő előttök görnyesztik hátokat,
Lesve asztalukról a morzsalékokat
S lesve ajkaikról a kegyes mosolygást:
Őket ez érdemes emberek mulassák.

5.

Megvallom őszintén, épenséggel mások
Azok, a kiket én mulattatni vágyok;
Nem a palotáknak fényes gyertyaszála
Vagyok én, hanem a kunyhók mécsvilága.
Alant születtem én, szalmafödél alatt,
Soh'sem tagadom meg a származásomat,
Kis házikókra száll lelkem, mint a gólya,
S egyszerű nótákat kerepöl le róla.

6.

De vissza, vagy is rá térek a dologra . . .
Hejh, felebarátim, régesrégen volt a',
A mit én elmondok; akkor még, látjátok,
Szopós gyerek volt a huszadik apátok.
Száz esztendő szép szám, pedig már azóta
Az idő a földre azt kilenczszer rótta;
Kilencz száz esztendő! . . . kilencz vén óriás,
Egymás után egyik a másiknak sírt ás.

7.

Akkor más világ járt, elgondolhatjátok,
Nem volt még korona, nem voltak királyok,
Fejedelem volt az első a nemzetben,
Nem hátul, de elől ment az ütközetben,
Hejh pedig ugyancsak járta az ütközet,
Nem ült a nép otthonn a kemencze megett,
Mind háborúskodott, csak az maradt hátra,
A ki épen kellett az eke szarvára.

8.

Kegyetlen legények kerekedtek akkor,
Soha el nem váltak a kardmarkolattól,
Egy felől őrizték a megszerzett hazát,
Más felől kivűlről a sok kincset hozák.
Félt is tőlök minden halandó nemzetség,
Az adót nekik, mint a köles, fizették,
Mert hisz nagyon bölcsen látták ők azt által,
Hogy haláluk egy a hátramaradással.

9.

Fejedelmi ember Taksony volt a' tájba',
Taksony: Zoltán fia, Árpád unokája . . .
De tudjátok-e ti, jámbor atyafiak,
Ki volt a vitéz, kit Árpádnak híttanak?
Barátaim, mikor e nevet halljátok,
Mintha oltár mellett templomban volnátok,
Emeljétek meg a kalapjaitokat,
Mert köszönhetitek néki hazátokat.

10.

Magyarország szép föld, meg kell vallanotok,
Rá a jó isten tíz annyi áldást rakott,
Mint igazság szerint a mennyi illetné;
Annyi az áldása, hogy alig tér belé.
Ezt a tejjel-mézzel folyó dús Kánaánt,
Hol megdönti saját terhe a gabonát,
S hol tűzzel van tele a szőlő gerezdje:
E szép országot a nagy Árpád szerezte.

11.

Mert nem Ádám-Éva óta mienk e föld,
Messze Ázsiában lakozánk azelőtt,
Messze Ázsiában a világ más részén,
Kaszpi tengeren túl Aral tó környékén.
Irtóztató távol van az a hely innét!
Ha megmondanám: hány mérföld? el se hinnék.
Hejh, az vón' a kulacs, az vón' a tarisznya,
Melyből a bor s kenyér addig ki nem fogyna.

12.

Vitézlő eleink ott tanyáztak hajdan,
De biz nem fürödtek ők ott tejben-vajban,
Rengeteg erdőkben magas fűvek nőttek,
Nyargalózó vadak nem tiporták őket,
A hol meg kellett vón' ló, barom számára,
Vala a mezőkön a legelő árva.
Kapják hát magokat, szedik a sátorfát,
S indulnak keresni, hol vagyon jobb ország.

13.

Tőlök napnyugatra — így szól a hír szája —
Fekszik Attilának egykori országa,
Szörnyü Attilának, isten ostorának,
A magyar nemzetség dicső ősapjának.
Fölkeresik, abban állapodtanak meg,
Fölkeresik, akármeddig tévelyegnek.
És ha rá akadnak, visszaszerzik aztat,
Hogy a maradékjok legyen boldog s gazdag.

14.

Volt közöttök egy bölcs józan ember, Álmos,
Ezt szólították föl: «Vezess minket már most,
Józan okosságod vezéreljen bennünk,
Ha lehetséges, a kivánt földre mennünk;
Mint a darusereg az előljáróját,
Ugy követünk téged ország-világon át,
Míg nem látjuk magunk a Tisza folyóban,
Hol Attila alszik három koporsóban.»

15.

Elfogadta Álmos a vezéri tisztet,
A magyarság véle vándorolni kezdett.
Meddig vándoroltak? a jó isten tudja;
Mint a csillagok közt a nagy országutja,
Itt alant a földön oly nyomot hagyának
Magok után hosszan, a merre csak jártak . . .
Csak hogy nem fejér volt e nyom, mint az égi,
De sötétpiros, mert vérrel festették ki.

16.

Esztendők multán nagy hegygerinczen álltak,
A hegy tetejéről tenger síkra láttak.
«A határt elértük!» monda Álmos nékik,
«Tekintsetek ott a rónaságon végig,
Birodalma hajdan ez volt Attilának,
E hegyeket híják a Kárpát sorának.
És itt hála neked, magyarok istene,
Hogy ezt mind meglátta a vén Álmos szeme!

17.

Megvénültem immár, fejemet hó fedi,
Fejér a fejem, mint e Kárpát hegyei:
Rólok a havat a tavasz leolvasztja,
De a fejem havát le nem olvaszthatja.
A méltóságot átadom, mit adtatok,
Az új csatákra uj vezért válaszszatok;
Rám nézve két határ e hely bizonyára:
Jövendő hazánk és életem határa.»

18.

A mit Álmos sejtett, nem sejtette roszul,
Mert azon a helyen istenben boldogult;
Leszállt fejér feje a fekete földbe,
Zöld mohos sírhalom domborult fölötte.
Körülállta sírját az egész magyar faj,
S esküt tett le felhőt-szaggató morajjal:
«E szent helytől kezdve kezökre kerítik
Az egész tartományt, mely előttök nyílik.»

19.

Álmos vezér fia volt hatalmas Árpád;
Gondolta-e, milyen nagy becsület vár rá?
Nemcsak hogy vezérnek, de fejedelemnek
Kiáltotta ki az egész magyar nemzet.
Pajzsra állították, úgy emelték fel őt,
Ekkép mutatta meg magát népe előtt;
A nép pedig rajta hogy ne örült volna?
Képére volt írva harczok diadalma!

20.

Negyven nap pihentek Munkács róna földén,
Az időt ünnepi lakomákkal töltvén,
Kettős ünnep volt ez : halotti lakoma
Álmosért, s a haza keresztelő tora.
Negyvenegyedik nap a midőn megviradt,
Ifjú Lehel ajkán a kürtszó megriad . . .
Akkor még ifju volt, állán a gyönge szőr
Nem téli bunda volt, csak nyári könnyü szür.

21.

Takaros legény volt Lehel akkor tájban,
Ott benn született még messze Ázsiában,
Ott látta először a szép napvilágot,
Már gyermekjátékból párduczra vadászott,
S gyermekjátékot még alig hogy felejtett,
Mikor nyilával egy elefántot ejtett,
Kivette és kürtnek csinálta agyarát,
A czifrát tulajdon keze faragta rá.

22.

Gyönge tüdejének erős volt még e kürt,
De ő mindenféle nehézséget legyürt,
Vadon erdőkbe járt magános sziklákra,
Ott szoktatta magát kürtje fuvására.
Makranczoskodott a csont soká, de végre
Szépen rá tanult az engedelmességre,
S azt a hangot adta, mely Lehelnek tetszett,
Mely földet riasztott, mely eget repesztett.

23.

S hangját a magyar nép már nagyon ismerte,
Jel-adó volt, hogyha mentek ütközetre ;
Föl is gyúltak tőle, mintha hangok helyett
Öntene szivökbe nyári napmeleget.
Most is, hogy megharsant Munkács rónaságán,
Felzudúlt a tábor, mint megannyi sárkány,
De sirva fakadt rá nem egy apró gyermek,
A haza-szerzésben hogy részt nem vehetnek.

24.

Szétment a magyarság nyugatra-keletre,
Zászlóikat mindig szerencse követte,
Nem kimélték a vért és nem az életet,
De jutalmok ez a gyönyörű haza lett.
Öt esztendő multán Tokaj s Ménes borát,
Buzáját az alföld, a Balaton halát,
Vadait a Bakony s gazdag Erdély földe
Aranyát-ezüstjét magyarnak termette.

25.

Lehel ifjusága e csatákban telt el,
Nem ért rá játszani a szép szerelemmel,
S a szerelem galamb, gyönge erejével
Nem győzött röpűlni Lehel sas-lelkével.
Volt mégis kedvese, a kinek szerelmet
Eskütt, ki mindig ott volt oldala mellett,
Kit nem adott volna a fél világért sem . . .
Szükség-e mondanom, hogy a kürtöt értem?

26.

Hogy szerette kürtjét ! meg is érdemelte ;
Nem csont-darab volt az, de tulajdon lelke.
Mit elméje gondolt, a mit szíve érzett,
Szózatos ajkával mindent elbeszélett.
Hol vidám hangja volt, hol pedig szomorú,
Tudott harsogni, mint az égiháború,
S tudott lágyan búgni, mint a kis madárka,
Ki utána csalja párját ágrul-ágra.

27.

Sokszor éjjelenként, ha pihent a tábor,
Ki-kiszólt a kürtszó Lehel sátorából,
Ott benn ült a vezér kürtjét fújogatva,
Elgondolkodott a katonaság rajta.
Ilyenkor nagy volt a csend ; még a paripák,
Azok is a füvet lassabban harapták,
Mintha csak félnének rendzavarók lenni,
Vagy hogy jobban esett hallgatni, mint enni.

28.

Egyik-másik tűzhöz oda űltek többen,
S némán figyelmeztek a nótákra ott benn ;
Akadt köztök legény, a ki suttogólag
Magyarázgatta a többi hallgatónak :
«Halljátok, hol jár az esze ? Ázsiában,
Születő földünkön, hajdani hazánkban ;
Eztet fújta, mikor elindultunk onnan . . .
Benne váltogatva öröm s fájdalom van.

29.

Furcsa érzés is volt, hazánkat elhagyni,
Mert az ember mégis csak sajnálta vagy mi,
Az igaz, hogy napról napra lett soványabb,
De hiába, ha már ott szoptuk anyánkat.
Aztán meg ki tudja, czélt nem veszítünk-e,
Nem jön-e pusztulás bujdosó népünkre ?
Elveszhettünk volna hosszu bujdosásban,
Mint üstökös-csillag az ég távolában.

30.

Figyelmezzetek ! . . . új nótát kezd vezérünk,
Hah, ez az, mikor a Kárpátokra értünk,
Kárpátok hegyéről először tekinténk
Le a szép országra, mely most már a miénk.
Mily rivalgó hangok ! azok a vén kövek,
Mikor meghallották, hosszan döbörögtek,
Elküldték keletre-nyugatra szerteszét
A kürt harsogását, a nemzet örömét.»

31.

A magyarázónak itt megállt a nyelve,
Mindnyájan fölzúgtak vígasságra kelve,
A rivalgó kürttel versenyt kurjogattak,
Emlékére ama nevezetes napnak.
De az öröm-lárma nem tartott sokáig,
Mert a vidám nóta kesergővé válik,
Neki búsul a kürt, hangja méla tompa,
S bele-belemerűl síró fájdalomba.

32.

Nem egyéb volt ez, mint temetési ének
Azok temetésén, a kik elesének
A Latorcza mellett a legelső csatán,
Melyet a magyarság küzdött az új hazán.
Ennek hallatára szépen alább hagytak
A kedvökkel, a kik elébb kurjogattak,
Elalélt a víg zaj, s a mult emlékére
Nem egy könny perdült a vitézek képére.

33.

Ilyen hatalmas volt Lehel vezér ajka,
Ugy járta a nemzet, a mikép ő fujta,
Kénye szerint osztott örömet, bánatot,
Kürtjével vidított, kürtjével ríkatott.
Szerette is szörnyen, a mint mondtam is már,
Napestig oldalán lógott, akárhol járt,
Éjjelenként pedig od' a párduczbőrre
Tette maga mellé, s álmodott felőle.

34.

De a milyen nagyon ő szerette kürtjét,
A magyarok őt oly mértékben szerették,
Nagy becsülete volt jó Lehel vezérnek
Mindenütt, a hol csak magyarul beszéltek ;
Szolgált a hazának nem csak vaskezével,
De szolgált egyszersmind arany elméjével,
Szent volt minden szó, mely száján kiröppene,
Mintha szólna maga magyarok istene.

35.

És azért ki fogna csodálkozni rajta,
Hogy midőn Árpádot a sír eltakarta,
S kis fiára, Zoltánra, jutott az ország,
Mellé kormányzónak Lehelt választották,
Lehelt és még kettőt, Bulcsút és Botondot . . .
Ők hárman viselték a hazai gondot,
Viselték mindaddig fényes dicsőséggel,
Míg a kicsiny Zoltán emberré nem nőtt fel.

36.

Mikor az a három kormányozni kezdett,
Három fejű sárkány lett a magyar nemzet,
S a mely országokra kinyujtá fejeit,
Tán a mai napig sírva emlegetik.
Konstantinápolynak ment Botond keletre,
S szörnyü taglójával kapuját betörte.
Szép Itáliába zászlós Bulcsú lejárt,
Tengerek fuvalma ringatá zászlaját.

37.

Hát a kürtös Lehel útját merre vette?
Ő leginkább csak a németet szerette,
Ugy szerette, hogy no! könnyebb volt lelkének,
Ha csak a nevét is hallotta, hogy német,
Hát ha még ott benn járt a termő földében,
Kardja pedig benn a szívök közepében:
Annak itta ám még meg az áldomását!
Akkori kedvének világ látta mását.

38.

El is látogatott hozzájok gyakorta,
A tavaszhírt oda rendesen ő hordta,
Tudták már, ha ő jött, hogy a tavasz közel,
S azon imádkoztak, bár csak már mulna el;
De nem csoda, hejh mert az meleg tavasz lett,
Olyan meleg, hogy még nyárnak is beillett,
Nyárnak és veszettül fűtött kemenczének...
Hideg aczél a kard, mégis nagyon éget.

39.

S nem egyszer, se kétszer ment oda vendégül:
Minden esztendőben, míg csak ki nem vénült,
Míg a gyermek Zoltán markos ifju nem lett,
A kire magát rá bizhatta a nemzet.
Ekkor a magyarság három fővezére,
Lehel, Bulcsú, Botond országgyülést kére,
Ottan a maga és két társa nevében
Nagyrabecsült Lehel szólt ilyeténképen:

40.

«Nemzetes nagyurak, országunk vitézi,
Az ember életét isten úgy intézi,
Hogy az idő nem áll, de folyton folyva mén,
Ifjú lesz a gyermek, az ifjú pedig vén.
Mi már ugy vagyunk, hogy ki megkopaszodott,
Mint jó magam, ki meg őszbe csavarodott,
Mint itt Botond öcsém, Bulcsú sem különben,
Éveink száma több, mint háromszor ötven.

41.

De lám, míg az idő fosztogatott minket,
Vén fákat, hervasztván zöld leveleinket,
Mellettünk felnőtt az apró kis csemete,
Az élet földébe kit Árpád ültete.
Itt áll az ifju tölgy, nézzetek szemébe,
Bátran oda áll már a vihar elébe,
Nincsen rá szorulva senki istápjára,
Annak okáért hadd üljön a kormányra.

42.

Mi pedig ezennel leteszszük a tisztet,
Melylyel bizalmatok bennünket diszített,
Fényes polczunkról lelépünk a homályba,
A nyugalom fogad ölelő karjába.
Van is rá szükségünk, fáradtunk eleget,
De jutalmaz érte a lelkiismeret,
Megjutalmaz, mert oly barátságos szót ád,
Hogy jó rendben hagyjuk az ország szénáját.

43.

Rendben van az ország, nem csonkult határa,
Oroszlán-szemmel néz a félő világra,
Sörénye rázása népek reszketése,
Szeme pillantása városok égése.
Ifju ember, Zoltán, nevünk nagy és hires,
Te dicsőségünkhöz még több sugárt keress,
Az egész világot rángasd fülön fogva,
Kivált a németet vedd pártfogásodba.»

44.

Ennyit mondott Lehel. Utána még többen
Előterjesztették, a mi volt fejökben,
Ki a három öreg vezért magasztalta,
Ki meg a fiatal Zoltánt buzdította;
Nem tanulták, mégis sok szépet beszéltek,
De legszebben szólott — mindnyá'n úgy ítéltek —
Ki azt tanácsolta, hogy fejezze be ma
Az ország gyülését országos lakoma.

45.

Egy sem gáncsoskodott, mind helyben hagyá, mind,
S fényesen megülték e napot apáink.
Dél előtt komolyan a hol tanácskoztak,
Dél után ott vígan ettek és boroztak.
Ugy vagyon, boroztak, pedig hatalmasan,
Válogatva Tokaj s Ménes boraiban . . .
Jól tették, azt mondom; a ki inni nem mer,
Ha talán ember is, de nem magyar ember.

46.

S mikor már az ebéd felén túl esének,
Jöttek, a mint illik, a felköszöntések,
Éltették a haza minden jelesebbjét,
Éltették magát a magyarok istenét,
És mikor vége lett a jó kívánságnak,
A muzsikusok rá hangos tust huzának,
A sok összeveszett hang forgott a légben,
Mint a por a forgószélnek örvényében.

47.

Fölállott Lehel is, nagy lett a csendesség,
Noha egy kicsit már nehezökre esék,
Hogy elhallgassanak, mert a bor hatalma
Ösztönözte őket zajra, rivalomra;
De dicséretökre legyen mégis mondva,
Egyetlen egy sem volt köztök oly goromba,
Hogy, míg a beszédet Lehel nem végzé el,
Zavarná a csendet csak egy köhhentéssel.

48.

Fölállott Lehel. Nagy, kopasz homlokára
Rá szállt a bor lelke, rózsaszín sugára,
S lenn a képe alján torzonborz bajúsza
S rengeteg szakálla széles-hosszan úsza;
Olyan volt, mint mikor az ég egyik fele
A pirulni kezdő hajnallal van tele,
A másik felén meg szürke felhőtábor
Lengeti nagy szárnyát szellők játékától.

49.

Fölállott Lehel szép lassan, és fölállván
Egy hosszút simított bajúszán, szakállán,
Vesződött arczával, hogy mogorva legyen,
Mert az volt ő neki a természetiben,
Hogy a jó kedvet és a tréfát szerette,
De ilyenkor képét szörnyen ránczba szedte;
Minél komorabb volt szeme pillantása,
Lelke annál inkább hajlott a vigságra.

50.

Szólt pedig ekképen, a kupát emelve,
A mely szinültig volt sötét borral telve:
«Fűnek-fának ittunk már egészségére,
Talán el is fogyott már a hordók vére,
Pedig még hátra van egy nagy isten-éltess',
Mit el nem hagyhatok, hogy ne legyek vétkes,
És a kiért inni nekem áll tisztemben,
Minden jó magyarnak részt kell venni ebben.

51.

A mi szerelmetes szomszédunk, a német,
A kiért ezennel csavarom elmémet,
Hogy találjak hozzá nem-méltatlan szókat,
Mire engem forró barátságom nógat;
Mert barátja vagyok a német sógornak,
Mint e tolakodó légy itt az orromnak;
Noha neki nem kell az én barátságom,
Oda tolakodom és reá tukmálom.

52.

Nem tehetek róla, hogy engem nem kedvel,
Én a lelkén függök teljes szeretettel . . .
Bár szeretetemnek olyan súlya volna,
Hogy lehúzhatnám őt véle a pokolba.
Kedves németjeim, hogy ne szeretnélek,
Legvigabb napjaim nálatok telének,
S kinek boldogságom részét köszönhetem,
Hogyan állhatnám meg, föl nem köszöntenem?

53.

Jámbor szomszéd, német, világ minden kincsét
Szerencse markai országodra hintsék,
Legyen oly bőséged, annyi gazdagságod,
Hogy szinig megtöltsön minden magyar zsákot,
Adjon isten neked mindig bő nadrágot,
Hogy elférjen benne egész bátorságod,
S a mennydörgős mennykő ne üssön meg téged,
Bízza a magyarra ezt a mesterséget!»

MÁSODIK ÉNEK.

1.

Jött és rá borult az este a határra,
Mint a gyászos asszony oltár zsámolyára,
Halkan imádkozott, néma volt az ajka,
Csak egy szellő-sohaj jött ki néha rajta.
A lakmázó urak átalták zavarni,
Vagy hogy elfáradtak már tovább mulatni,
Elég a' hozzá, hogy sátraikba bujtak
S fáradalmaikhoz méltókép aluttak.

2.

Kaczagányaikat derékaljnak vették,
Fejöket domború paizsra fektették,
S álmadoztak vala nagy véres csatákról,
S a mi következik: nagy boros kupákról.
Kívül a lakoma maradványa fölött
Éhes hollósereg zajos tábort ütött,
Csunyául károgtak, szidták az urakat,
Hogy oly sok csontot s oly kevés húst hagytanak.

3.

Botond, Bulcsú, Lehel nem várták a hüsön,
Hogy a fölkelő nap a hasokra süssön,
Mihelyt orra hegyét kidugta a hajnal,
Lóháton valának, s indultak robajjal.
Ifju kedvvel mentek az öreg legények,
Bánatot magokkal haza nem vivének,
Nem kellett busúlni nemzetöknek sorsán,
Megbíztak te benned, fejedelmi Zoltán.

4.

Mentek, mendegéltek és elértek végre
A Jászság és Kunság szép róna földére,
Mely a délibábnak szülő tartománya,
És a melynek Lehel volt a kapitánya.
Valahányszor Lehel e földre rá lépe,
A megilletődés szállott be szivébe,
Most is ugy járt, most is meg volt illetődve,
S szólt oly érzékenyen, a hogy csak telt tőle:

5.

— — — — — — — — —

Lehel a költő szülőföldjének hőse, talán ezért vonzódott hozzá annyira; a németeken vett boszúja is tetszhetett neki. Diákkorában balladát irt róla, később is megénekelte, most nagyobb, népies költeménybe fogott. A *Jelenkor* már 1847 novemberében hírt adott készültéről: de akkor *Bolond Istók* kedvéért félretette. 1848 jan. 29-én azt irja Aranynak: «Én most *Lehelt* irom elbeszélő költeményben, röviden, de egész életét...» De ismét abbahagyta, *Coriolán* fordításaért. «*Lehel*lel hallgatok, míg Coriolánt el nem végzem, akkor egész erővel belekapaszkodom; 37 strófa van meg belőle, nyolcz soros» — igy ir Aranynak február 10-én. Folytatta is, de be nem fejezte. «Nagyszerű költeménynek nagyszerű kezdete» irja Lévay Aranynak. (1850. aug. 3.)

A TÉL HALÁLA.

Durva zsarnok, jégszivű tél,
Készülj... készülj, a halálra!
Jármodat megunta a föld,
És ledobja valahára;
Szabadság lesz! ím, az ég is
Ide szegődött a földhöz,
Fegyvertárából, a napbul,
Tűznyilakkal rád lövöldöz.

Meg fogsz halni, vad, bitor tél!
Addig él csak minden zsarnok,
Míg magok alattvalói
Szabadságot nem akarnak;
Hogyha egyszer a raboknak
Akaratja ki van mondva,
Összeomlik börtön és láncz,
S elenyészik híre hamva.

Harczolj, harczolj, föld, a téllel,
Ne félj, megbirod, levágod,
S szabadságodat kivívod,
Tavasz a te szabadságod.
Eljön, eljön a szép tavasz,
S hoz virágokat kebledre,
És szivárványt diadalmi
Koszorúnak a fejedre!

Nézd, a melynek rabja voltál,
A tél maga érzi vesztét,
Dúlt arczán megtört szemébül
Sűrü könnyek omlanak szét.

Hah, ki eddig csupa jég volt,
Most hogy olvad, mily gyáván hal!...
Nem csoda, hiszen testvér a
Gyávaság a zsarnoksággal.

(Pest.)

Riedl finoman jegyzi meg e költeményről, hogy Petőfi «a szabadságnak legavatottabb költője a világirodalomban» — «még a természet képeibe is beleviszi a politikai szabadságnak a fogalmát. Megszünt a tél, tavaszodik, és ő ebben is politikai küzdelmet lát: a tavasz, a szabadság küzd a zsarnokság telével».

1848.

Ezernyolczszáznegyvennyolcz! az égen
Egy új csillag . . . vérpiros sugára
Életszínt vet a betegségében
Meghalványult szabadság arczára.

Szent szabadság, újabb megváltója
A másodszor sűlyedt embereknek,
Drága élted miljom s miljom ója,
Ne félj, téged nem feszítenek meg.

Elbuvék a békeség galambja,
Fészke mélyén turbékolni sem mer;
Háborúnak ölyve csattogtatja
Szárnyait a légben vad örömmel.

Hah, ti gyávák, ti már is remegtek?
Ez csak kezdet, ez csak gyermekjáték...
Hátha mindazok beteljesednek,
A miket én álmaimban láték!

Eljön, eljön az itélet napja,
A nagy isten véritéletet tart,
S míg jutalmát jó, rosz meg nem kapja,
Már nyugonni sem fog addig a kard!

(Pest.)

E vers alkalmasint február végéről való. Ez időtájt kevés verset írt, mert *Coriolanus* fordítása kötötte le. «E költemény alapeszméje rokon az *Itélet* című költeményével» — mondja Ferenczi, e kitörült költemény kibetűzője. A költő nyilván azért törülte ki összeírt versei közül, mert ugyane czímen később egy másik költeménye van, «melyet jobbnak tartott, s mely majdnem épen így kezdődik.»

KEMÉNY SZÉL FUJ . . .

Kemény szél fúj, lángra kap a szikra,
Vigyázzatok a házaitokra,
Hátha mire a nap lehanyatlik,
Tűzben állunk már tetőtül talpig.

Édes hazám, régi magyar nemzet,
Alszik-e csak a vitézség benned,
Vagy apáink halálával elhalt?
Illik-e még oldaladra a kard?

Magyar nemzet, ha rád kerül a sor,
Lészsz-e megint, a mi voltál egykor?
Oly hatalmas harczos, ki szemével
Jobban ölt, mint más a fegyverével!

A világot védtük hajdanában
A tatár és a török világban;
Vajon most, ha eljön a nagy munka,
Meg bírjuk-e védni min magunkat?

Oh magyarok istene, add jelit,
Ha a kenyértörés elközelit,
Hogy az égben uralkodol még te
A magad s néped dicsőségére!

(Pest.)

A februári párizsi forradalom hírére, mikor a forradalom szikráját a szél kezdte végig hordani Európán. «A mint nézték a jövendőmondók a gyermek Jézust a jászolban, oly lelkesedéssel és áhitattal néztem én ezen új meteort — írja az olasz szabadságról naplójában — ... melyről meg volt írva lelkemben, hogy be fogja utazni a világot. — És úgy lőn. Olaszországban töltè gyermekségét, vándorolt fölfelé, egyszerre Párizsban termett, mint férfi, s onnan kikergette Lajos Fülöpöt, miként Krisztus az adóvevőket Jeruzsálem templomából. Oh, mikor én meghallottam, hogy Lajos Fülöpöt elűzték s Francziaország respublica!... — Egy Pesttől távol eső megyében utaztam, s ott egy fogadóban lepte... rohanta meg e hír szivemet, fejemet, lelkemet, idegeimet... Nyakra-főre siettem a fővárosba...» Érdekes, hogy itt valami kétség fogja el (2—3. vszak): Arany is azt írja *Losonczi István* előhangjában: «válna-é magyar ma, A ki e hazáért olly örömest halna,»... s jegyzetben hozzáteszi: «Ki, mint szerző, 1848 első havaiban a nép között élt, érteni fogja e bevezetés hangulatát.»

BEAUREPAIRE.

Hogy kitelt a francziáknál
A király becsülete:
(Mint ezernyolczszázharminczban
S most valami két hete)

Fölberzenkedett a német,
S esküvék, hogy bosszut áll,
Megöli a szabadságot
És megmenti a királyt.

S vitte zsoldos seregét és
Longwy már meghódola,
Megy tovább, Verdunön a sor,
Elkezdődik ostroma.

Verdun gyáva népe reszket,
S reszkető félelmiben
Térd- s fejethajtást határoz,
Hogy bántása ne legyen.

De az őrség kapitánya
Beaurepaire mást beszél:
«Hódolásról nem lehet szó,
Még nem oly nagy a veszély.

Ha az ellen fegyverünkbe
Szerelmes, jól van, tehát
Hadd vegye ki kezeinkből,
Mi magunk ne adjuk át.»

A ki gyáva, siket is, nem
Hallgatott rá a tanács,
Tollat nyujtanak neki, hogy
Irj' alá a hódolást.

Beaurepaire elhajítja
A tollat, s fegyvert ragad,
S lelkesülten és elszántan
Mondja ki e szavakat:

«Éljétek túl hát a szégyent,
A gyalázatot, de én
Az ellennek csak holttestet
Adni át megesküvém.

Bátraink előtt halálom
Majd mint vonzó példa áll . . .
Én betöltöm esküvésem . . .
Végszavam: szabad halál!»

Neki szegzé kebelének
S elsütötte fegyverét,
S ez szivébül kiszakítá
Életének gyökerét.

(Pest.)

A költő meghatározása: «most valami két hete» — mutatja, hogy a verset márczius 7—8. táján írta. A megénekelt hős tábornok 1792-ben Verdun védője volt. Sorsát híven mondja el a költemény. A Pantheonba temették, e sírfelirattal: Inkább a halált választotta, mintsem megadja magát a kényúrnak.

DICSŐSÉGES NAGYURAK . . .

Dicsőséges nagy urak, hát
Hogy vagytok?
Viszket-e ugy egy kicsit a
Nyakatok?
Uj divatu nyakravaló
Készül most
Számotokra . . . nem czifra, de
Jó szoros.

Tudjátok-e, mennyit kértünk
Titeket,
Hogy iránt unk emberiek
Legyetek,
Vegyetek be az emberek
Sorába . . .
Rimánkodott a szegény nép,
S hiába.

Állatoknak tartottátok
A népet;
Hát ha most mint állat fizet
Tinéktek?
Ha megrohan mint vadállat
Bennetek,
S körmét, fogát véretekkel
Festi meg?

Ezer évig híztak rajtunk
Az urak,
Most rajtok a mi kutyáink
Hízzanak!
Vasvillára velök, aztán
Szemétre,
Ott egyék a kutyák őket
Ebédre! . . .

Legyünk nagyok, a mint illik
Mi hozzánk,
Hogy az isten gyönyörködve
Nézzen ránk,
S örömében mindenható
Kezével
Fejeinkre örök áldást
Tetézzen.

Ki a síkra a kunyhókból
Miljomok!
Kaszát, ásót, vasvillákat
Fogjatok!
Az alkalom maga magát
Kinálja,
Ütött a nagy bosszuállás
Órája!

Hanem még se! . . . atyafiak,
Megálljunk!
Legyünk jobbak, nemesebbek
Ő náluk;
Isten után legszentebb a
Nép neve:
Feleljünk meg becsülettel
Nékie.

Felejtsük az ezer éves
Kínokat,
Ha az úr most testvérének
Befogad;
Ha elveti kevélységét,
Czímerit,
S teljes egyenlőségünk el-
Ismeri.

Nemes urak, ha akartok
Jőjetek,
Itt a kezünk, nyujtsátok ki
Kezetek.
Legyünk szemei mindnyájan
Egy láncznak,
Szüksége van mindnyájunkr' a
Hazának.

Nem érünk rá várakozni,
Szaporán,
Ma jókor van, holnap késő
Lesz talán.
Ha bennünket még mostan is
Megvettek,
Az uristen kegyelmezzen
Tinektek!

(Pest.)

Eredeti kéziratban nem maradt fenn, csak Egressy Gábor szavaló-könyvébe beírva; meg sem jelent a költő életében; de ráismerhetni benne Petőfire.

Jókai szerint 1848 márcziusából, Havas szerint inkább őszről való, Lamberg, Latour, Zichy Ödön kivégzése utáni időből; de nem következés, hogy a 3—4. sort egyenest erre kellene érteni. Állítólag Széchenyi e sorokkal nyitott egyszer barátai közé. Czíme Egressynél: *1848. Martius 11.* A végső sorokban Kossuth fenyegetőzése visszhangzik, midőn reformjairól azt mondta a nemességnek: «Veletek és általatok ha lehet; nélkületek, sőt ellenetek, ha kell!»

NEMZETI DAL.

Talpra magyar, hí a haza!
Itt az idő, most vagy soha!
Rabok legyünk vagy szabadok?
Ez a kérdés, válaszszatok! —
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

Sehonnai bitang ember,
Ki most, ha kell, halni nem mer,
Kinek drágább rongy élete,
Mint a haza becsülete.
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

Rabok voltunk mostanáig,
Kárhozottak ősapáink,
Kik szabadon éltek haltak,
Szolgaföldben nem nyughatnak.
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

Fényesebb a láncznál a kard,
Jobban ékesíti a kart,
És mi még is lánczot hordtunk!
Ide veled, régi kardunk!
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

A magyar név megint szép lesz,
Méltó régi nagy hiréhez;
Mit rá kentek a századok,
Lemossuk a gyalázatot!
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

Hol sirjaink domborulnak,
Unokáink leborulnak,
És áldó imádság mellett
Mondják el szent neveinket.
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

(Pest.)

A forradalom gyorsan terjedt. «... végre Bécset is felgyújtotta, Bécset! — írja Petőfi Naplója, — és mi folyvást lelkesedtünk ugyan, de nem mozdultunk.» Kossuth már márczius 4-ikén követelte a felelős ministeriumot, de a főrendek 14-ikéig halogatták a javaslat tárgyalását. Az elégedetlen ifjúság párisi mintára reform-lakomát tervez a Rákoson, márczius 19-ikére; erre írta Petőfi ezt a költeményt, 13-án. «Míg én az egyik asztalnál a nemzeti dalt írtam, feleségem a másik asztalnál nemzeti fejkötőt varrt magának.» 14-én az *Ellenzéki kör* gyűlést tartott, melyen az ifjúság a 12 pont elfogadását követelte, de a gyűlés halogatta az ügyet. Este az ifjúság a régi Pilvax, ekkor Fillinger-kávéházban gyűlt össze, a «Közvélemény asztalánál»; itt hallották meg a bécsi forradalom hírét. «Az éj nagy részét ébren töltöttem feleségemmel együtt — írja a költő Naplója, — bátor, lelkesítő, imádott kis feleségemmel... Azon tanácskoztunk, mit kell tenni? mert az határozottan állt előttünk, hogy tenni kell és mingyárt holnap... hátha holnapután már késő lesz!» Terve készen volt. «Logicailag a forradalom legelső lépése és egyszersmind főkötelessége szabaddá tenni a sajtót... azt fogjuk tenni!» Reggel Jókai proclamatiót fogalmazott, ezzel s a *Nemzeti dal*lal sorra járták az egyetemeket. A költő ráírta a kéziratra: «Elszavaltam először az ifjak kávéházában, aztán az orvosi egyetemben, aztán a seminarium terén (most már 15-ik márczius tere), végre a nyomda előtt, melyet erőszakosan elfoglaltunk, a hatvani-utczában (most szabadsajtó-utcza),» az esküt «mindannyiszor visszhangozta az egész sereg.» «Most menjünk egy censorhoz és vele írassuk alá a proclamatiót és a nemzeti dalt! kiáltott valaki — beszéli Petőfi Naplója. — Censorhoz nem megyünk, feleltem; nem ismerünk többé semmi censort, el egyenesen a nyomdába.» A Landerer-nyomdában hamar kiszedték; dél felé ezrével osztogatták a nyomtatványokat. Első példányát Petőfi Arany Jánosnak küldte el, ráírva, hogy «a magyar szabadság első lélekzete»; e példányt ma a Nemzeti Muzeum őrzi; a kézi sajtót a Franklin-Társulat. Este e költeményt szavalták a szinházban, s csakhamar az utczákon is énekelték; lefordítják németre és francziára, dallamot szereznek, képeket rajzolnak hozzá. A *Nemzeti dal* szabadságharczunk éneke lett; benne a múlt keservéből a jövő reménye sarjad, esküje egész szabadságharczunk czélját és elszántságát fejezi ki.

15-DIK MÁRCZIUS, 1848.

Magyar történet múzsája,
Vésőd soká nyúgodott,
Vedd föl azt s örök tábládra
Vésd föl ezt a nagy napot!

Nagyapáink és apáink,
Míg egy század elhaladt,
Nem tevének annyit, mint mink
Huszonnégy óra alatt.

Csattogjatok, csattogjatok,
Gondolatink szárnyai,
Nem vagytok már többé rabok,
Szét szabad már szállani.

Szálljatok szét a hazában,
Melyet eddig lánczotok
Égető karikájában
Kínosan sirattatok.

Szabad sajtó! . . . már ezentul
Nem féltelek, nemzetem,
Szivedben a vér megindul,
S éled a félholt tetem.

Ott áll majd a krónikákban
Neved, pesti ifjuság,
A hon a halálórában
Benned lelte orvosát.

Míg az országgyűlés ott fenn,
Mint szokása régóta,
Csak beszélt nagy sikeretlen:
Itt megkondult az óra!

Tettre, ifjak, tettre végre,
Verjük le a lakatot,
Mit sajtónkra, e szentségre,
Istentelen kéz rakott.

És ha jő a zsoldos ellen,
Majd bevárjuk, mit teszen;
Inkább szurony a szivekben,
Mint bilincs a kezeken!

Föl a szabadság nevében,
Pestnek elszánt ifjai! . . .
S lelkesülés szent dühében
Rohantunk hódítani.

És ki állott volna ellen?
Ezren és ezren valánk,
S minden arczon, minden szemben
Réttenetes volt a láng.

Egy kiáltás, egy mennydörgés
Volt az ezerek hangja,
Oda tört a sajtóhoz és
Zárját lepattantotta.

Nem elég . . . most föl Budára,
Ott egy iró fogva van,
Mert nemzetének javára
Czélozott munkáiban.

S fölmenénk az ős Budába,
Fölrepültünk, mint sasok,
Terhünktől a vén hegy lába
Majdnem összeroskadott.

A rab írót oly örömmel
S diadallal hoztuk el,
A minőt ez az öreg hely
Mátyás alatt ünnepelt! —

Magyar történet múzsája,
Vésd ezeket kövedre,
Az utóvilág tudtára
Ottan álljon örökre.

S te, szivem, ha hozzád férne,
Hogy kevély légy, lehetnél!
E hős ifjuság vezére
Voltam e nagy tetteknél.

Egy ilyen nap vezérsége,
S díjazva van az élet...
Napoleon dicsősége,
Te veled sem cserélek!

(Pest.)

E költeményt rögtön a nagy nap után írhatta, talán mindjárt másnap: benne van a diadal mámora, a nap egész története, melynek részleteivel nem győz betelni. A szabad sajtó kivívását egy sajtó-vétségért elítélt író kiszabadítása tetőzte be, Stáncsics Mihályé; ő a rab-író, kiről a versben szó van. E nap az irodalom, a szellem fölszabadulásának napja volt, a mint Petőfi tervezte; ez illett hozzá, mint költőhöz, s ő volt e nap vezére.

A SZABADSÁGHOZ.

Oh szabadság, hadd nézzünk szemedbe!
Oly sokáig vártunk rád epedve,
Annyi éjen által, mint kisértet,
Bolygott lelkünk a világban érted.

Kerestünk mi égen földön téged
Egyetlenegy igaz istenséget,
Te vagy örök, a többi mind bálvány,
Mely leroskad, egy ideig állván.

S még is még is számkivetve voltál,
Mint a gyilkos Kain bujdokoltál,
Szent nevedet bitóra szögezték,
Érkezésedet hóhérok lesték.

Megszünt végre hosszu bujdosásod,
Sírba esett, ki neked sírt ásott,
Bevezettünk, s uralkodás végett
Elfoglaltad a királyi széket.

Te vagy a mi törvényes királyunk,
Trónusodnál ünnepelve állunk,
Körülötted miljom s miljom fáklya
Meggyúlt szíveink lobogó lángja.

Oh tekints ránk, fönséges szabadság!
Vess reánk egy éltető pillantást,
Hogy erőnk, mely fogy az örömláztól,
Szaporodjék szemed sugarától.

De, szabadság, mért halvány az orczád?
Szenvedésid emléke szállt hozzád?
Vagy nem tettünk még eleget érted?
Koronádat a jövőtül félted?

Ne félj semmit, megvédünk... csak egy szót,
Csak emeld föl, csak mozditsd meg zászlód,
S lesz sereged ezer és ezernyi,
Kész meghalni, vagy diadalt nyerni!

S ha elesnénk egy szálig mindnyájan,
Feljövünk a sírbul éjféltájban,
S győztes ellenségednek megint kell
Küzdeni... kisértő lelkeinkkel!

(Pest.)

A költő márczius 15-ikén ért népszerűségének tetőpontjára. A forradalom vezérének nézték; Pozsonyban híre járt, hogy 40,000 fegyveres paraszttal áll a Rákoson, az úrbér eltörlését követelve s kikiáltva a köztársaságot. Kuthy Lajossal levelet irattak neki, hangoztatva, hogy «midőn a lelkesítés szüksége megszünt, nyugtató lantot kell huroznia, mely a békét, egyensúlyt, élet- és vagyonbiztosságot megvédje s fentartsa a kellő nyugalmat.» ... A költő maga azt irja naplójában: «... én csak arra vagyok hivatva, hogy az első lökést tegyem.» A fejleményekben nem visz vezérszerepet. Kapitány lesz a nemzetőrségnél, a közcsendi választmányban felszólal az új sajtótörvény ellen, melylyel senki sincs megelégedve, s az új népképviseleti törvény kapcsán a jogegyenlőség mellett, a rendek mindkettőben engednek is a pesti üzenetnek: ebben áll szerepe, melyért költészetét meglehetősen elhanyagolja.

BORDAL.

Egyik kezemben a fegyverem,
A másikat sem hevertetem,
Jobb kezemben tartom kardomat,
Bal kezembe veszek poharat.

Ki tudja, hogy mit hoz a holnap?
Mire virad, tán már dobolnak,
Akkor aztán ki a csatára
Édes magyar hazánk javára!

A ki mostan nem tart én velem,
Verje meg azt az én istenem,
Vigyék el a körmös angyalok...
A hazáért iszom, igyatok!

Koszorús a haza homloka!
Szabadságból fontuk azt oda,
Ott is marad örök mindétig,
Azt ugyan le róla nem tépik.

Igyunk, jó barátim, mostanság,
Bor a megtestesült bátorság,
Pedig nekünk ez kell, nem egyéb,
Öntsük hát magunkba hevenyén.

Egyszer volt csak rabnép a magyar,
Többé lenni nem fog, nem akar,
Most már meg van vetve a lába,
S az úristen sem hajt igába.

Szabadságunk, a ki hozzád nyúl,
Elbucsúzhatik a világtul,
Szivében vér s élet nem marad,
Kiürítjük, mint e poharat!

(Pest.)

FÖLTÁMADOTT A TENGER.

Föltámadott a tenger,
A népek tengere;
Ijesztve eget földet,
Szilaj hullámokat vet
Rémítő ereje.

Látjátok ezt a tánczot?
Halljátok e zenét?
A kik még nem tudtátok,
Most megtanulhatjátok,
Hogyan mulat a nép.

Reng és üvölt e tenger,
Hánykódnak a hajók,
Sűlyednek a pokolra,
Az árbocz és vitorla
Megtörve, tépve lóg.

Tombold ki, te özönvíz,
Tombold ki magadat,
Mutasd mélységes medred,
S dobáld a fellegekre
Bőszült tajtékodat;

Jegyezd vele az égre
Örök tanúságúl:
Habár fölűl a gálya,
S alúl a víznek árja,
Azért a víz az úr!

(Pest.)

Márczius vége felé híre jött, hogy a király nem akarja megerősíteni a fölterjesztett had- és pénzügyminisztert, vagy legalább szűkre szabja hatáskörüket; 28-án ez bizonyossá is válik; Batthyányi lemond; Pesten forradalmi a hangulat, a polgárság fegyverre akar kelni. Április 1-én hozta meg végre Eötvös József az új leiratot, mely a felelős kormányt elismerte. Ez nap Petőfi azt írta naplójába: «. . . két hétig várakoztunk, hogy a király megtartsa adott szavát. Ily dologra sírva fakad a nemzetméltóság, és azt mondja: szégyen reánk!» Ez izgalmak és ez elkeseredés közben írta ezt a verset és a következőt.

A KIRÁLYOKHOZ.

Azt adok, mit vajmi ritkán kaptok,
Ti királyok, nyilt őszinte szót,
A hogy tetszik, köszönjétek meg, vagy
Büntessétek a fölszólalót;
Áll még Munkács, áll az akasztóta,
De szivemben félelem nem áll . . .
Bármit mond a szemtelen hizelgés,
Nincsen többé *szeretett* király!

Szeretet . . . hah, ezt a szép virágot
Tövestül kitéptétek ti rég,
S kidobtátok azt az országutra,
S ott átment rajt a szekérkerék,
A mely megtört esküvésitekkel
Megterhelten világszerte jár . . .
Bármit mond a szemtelen hizelgés,
Nincsen többé *szeretett* király!

Csak tűrnek már titeket a népek,
Csak tűrnek, mint szükséges roszat,
S nem szeretnek . . . odafönn az égben
Megszámlálták napjaitokat.
Majd halljátok a nagy ítéletszót
Attól, a ki mindenkit birál . . .
Bármit mond a szemtelen hizelgés,
Nincsen többé *szeretett* király!

Föllázítsam a kerek világot,
Föllázítsam-e ellenetek,
Hogy a dühnek Sámson-erejével
Milliónként nektek essenek ?
Megkondítsam a halálharangot,
Hogy borzadjatok hangjainál ? . . .
Bármit mond a szemtelen hizelgés,
Nincsen többé *szeretett* király !

Nem lázítok, mert nincs erre szükség ;
Mért ráznám meg erőszakosan
Azt a fát, a melynek a gyümölcse
Már túlérve, rothadásba' van?
Ha megérik a gyümölcs, fájárul
Magától a földre hull alá . . .
Bármit mond a szemtelen hizelgés,
Nincsen többé *szeretett* király !

(Pest.)

Az előbbi verssel együtt keletkezett; erre céloz a «megtört eskü» említése. Április elsején ezt már röplapon árulták, s az ifjúság egyrésze a köztársasági érzés jeléül nemzetiszín helyett vörös szalagot kötött karjára, mi a polgárság közt rettegést keltett. Vidéken szószékekről magasztalták vagy kárhoztatták e verset; Debreczenben, Kassán röpíveket adtak ki ellene, de védelmezői is akadtak. A költő maga azt írja e versről, hogy «az a republicanismus első nyilvános szava volt Magyarországban, és határtalanul csalatkoznak, a kik azt hiszik, hogy az utósó is egyszersmind.» Ezzel kezdődik a királyok ellen s a köztársaság mellett izgató verseinek sora *(Készülj hazám!, A király és a hóhér, Bánk bán, A király esküje,* stb.)

VAN-E MOSTAN OLYAN LEGÉNY . . .

Van-e mostan olyan legény,
A ki fél,
Ha a mennykő jár is ott a
Fejénél ?
Takarodjék el közülünk
A gyáva,
Bújjék bele a kemencze
Lyukába!

Testvéreim a szabadság
Nevében,
Álljuk meg a helyet amúgy
Keményen,
Mutassuk meg, hogy mik vagyunk?
Olyanok,
A kiken a veszedelem
Ki nem fog!

A legelső jeladásra
Kiállunk,
Ha elesünk, új sor áll föl
Utánunk;
Ha két magyar marad is a
Világon :
(Csak e kettő szabad legyen)
Nem bánom !

Háromszinű magyar zászló,
Dicső jel !
Védelmezünk megfeszített
Erővel !
Kiemeltük a porból szent
Szárnyadat,
Röpülj előttünk a magas
Ég alatt!

Háromszinű magyar zászló,
Vezérelj,
Egyikünk sem fösvénykedik
Vérével !
Ellenséged előbb meg nem
Taposhat,
Míg vérünkkel be nem festett
Pirosra !

(Pest.)

KÉSZÜLJ, HAZÁM!

Készülj, hazám,
Készülj boldog haza!
Oly ünnep vár reád, a milyet
Még nem pipázott magyar ember,
A mely majd hét országra szól,
Mint a lőcsei kalendáriom.
Készülj, hazám!

A bécsi német
Egytől egyig mind megveszett,
Istentül elrugaszkodott, az
Ördögnek adta lelkét,
És mostan e bélpoklosok
Ezt kurjogatják:
«Mi nékünk a szabadság
Árnyéka nem kell,
Maga a szabadság kell mi nékünk,
Teljes szabadság minden áron!»
Igy kurjogatnak
E sátán czimborái,
S mi lesz a vége e históriának?
Az lesz a vége, hogy császárjokat,
Kegyelmes jó császárjokat
Elkergetik,
Családostul elkergetik,
Isten Jehova ugyse'
Elkergetik!

De ez lesz a magyarra nézve a
Szerencse napja,
A boldogságnak égi ünnepe!
Közénk fog jöni
A császár és családja,
A fölséges család!
Igy fognak hozzánk szólani:
«Hű magyarok,
Mi mindig bíztunk bennetek,
Mindig szerettünk titeket,
Legjobban, legatyaiabban
Szerettünk népeink között;
Im kebletekre borulunk,
Öleljetek meg,
Kedves hű fiaink!»
És kell-e több mi nékünk,
Nékünk hű magyaroknak?

Letérdelünk előttök,
Vándor sarúikról a port
Lenyalják csókjaink
S a hála és öröm könyűi,
Melyek majd mint egy második Duna
Fognak keresztülfolyni a hazán;
És egy kiáltás lesz a nemzet:
(Egy olyan óriás kiáltás,
Melytől a csillagok potyognak)
«Vitam et sangvinem
Pro rege nostro!»
Mint hajdanában
Bőgtek dicső apáink. —
S ha lesz közöttünk olyan vakmerő,
Kinek eszébe jut,
Hogy három század óta úr
Hazánkon a Habsburg-család,
S azóta a hazának
Nem volt egy gondolatja,
Nem volt egy érzeménye,
Mely édesebb a kárhozatnál,
Az ilyen vakmerőt,
Az ilyen szemtelent,
Az ilyen háladatlant
Honárulónak declaráljuk
És nyársra húzzuk!

Készülj, hazám, ez ünnepélyre,
Készülj és örvendj, oh boldog haza!

S ti elcsapott királyok
Itt Európában valamennyien,
Jertek mi hozzánk,
A jó magyar nép szívesen lát,
Dicsőségének tartja, ha
Hizlalhat bennetek,
Jertek mi hozzánk!
Kosztot, kvártélyt adunk,
S az elvesztett királyi címek
Kárpótolása végett
Majd táblabírákká teszünk!

(Pest.)

A bécsi forradalom miatt az udvar a székváros elhagyására készült. Prága és Pest jöhetett szóba. E lehetőség ellen szól republicanus hevében a költő. Később a májusi mozgalmak idején az udvar elköltözése valóban megtörtént. Akkor Petőfi e vers szellemében czikket is vitt Kemény lapjába, melyet azonban az nem adott ki, mert a prágai tartózkodás a szláv irányt erősítve, csak ártott volna nekünk. Petőfi e költeményt egypárszor elszavalta, — így ápr. 5-én a Muzeum előtt, egy népgyülésen, — de ki nem adta.

MEGINT BESZÉLÜNK S CSAK BESZÉLÜNK . . .

Megint beszélünk s csak beszélünk,
A nyelv mozog s a kéz pihen;
Azt akarják, hogy Magyarország
Inkább kofa, mint hős legyen.

Dicsőségünknek kardja! csak most
Készültél s már a rozsda esz.
Meglássátok, maholnap minden
Az ó kerékvágásba' lesz.

Ugy állok itt, mint a tüzes ló,
Mely fel vagyon nyergelve már,
S prüsszögve és tombolva ott benn
Fecsegő gazdájára vár.

Nem a tettek terén fogok hát,
Mint egy csillag, lehullani?
Megfojtanak majd a tétlenség
Lomhán ölelő karjai?

S nem lenne baj, ha magam volnék,
Hisz egy ember nem a világ,
De ezer és ezer van, a ki
A zablán tépelődve rág.

Oh ifjaink, óh én barátim,
Ti megkötött szárnyú sasok,
Láng a fejem, jég a szivem, ha
Végig tekintek rajtatok! . . .

Föl, föl, hazám, előre gyorsan,
Megállni fél uton kivánsz?
Csupán meg van tágítva rajtad,
De nincs eltörve még a láncz!

(Pest.)

Berzeviczy jól világítja meg e psychologiai momentumot, midőn azt írja, hogy a költő «vezérszerepre számított a nemzet további mozgalmaiban, de a márcziusi törvények meghozván

mindazt, a mit nemzeti és szabadelvűségi szempontból kívánni lehetett, rövid időre a hazai közügyek menete ismét a mérséklet, az elért eredmények megőrzése és a viszonyokkal való higgadt számolás útjára tért.» A költő ezzel természetesen nem volt megelégedve. Zúgolódik, hogy a ministeriumról szóló királyi kézirat megnyugtatta a polgárságot; «de ha e királyi leirat mellett nem lesztek képesek a kellő sikert kivívni, akkor ti lesztek a hazaárulók, ti, kik abban teljesen megnyugodtatok.» «Ne keveredtek volna csak jámbor békés Lafayettek közénk — írja naplójában, — hagyták volna azokra az ügyet, a kik kezdeni mertek, nem esett volna csorba dicsőségünkön!» «Most hát oszoljunk szét, itjú barátim, . . . a forradalomnak vége van . . . de nem, a forradalomnak nincs vége, ez csak az első felvonás volt . . . a viszontlátásig!» Ime, a naplóban ugyanaz a hangulat és gondolatmenet, mint a versben.

A KIRÁLY ÉS A HÓHÉR.

Ül a király nagy kevélyen
A fényes királyi széken,
Magas urak (aljas szolgák!)
Körülveszik, kezét nyalják.

De a trónus inogni kezd . . .
Földindulás okozza ezt?
Földindulás: néplázadás!
Gyarapodik szemlátomást.

Mint a folyóviz a gátot,
Eltépte a nép a lánczot,
S békójának töredéke
Fegyver mostan a kezébe'!

Ing a trónus egyre jobban,
Sompolyognak alattomban,
Sompolyognak el az urak.
A királynál csak egy marad

Tudjátok-e, ki ez az egy,
A ki maradt, a ki nem megy?
Orczája hó, ruhája vér,
Keze halál, neve hóhér.

Szól a király: «Mind elhagyott!
Csak másod magammal vagyok.
Te vagy tehát, te vagy nekem
Egyetlen egy hű emberem!»

«Azért, hogy én itt maradok,
Híved, király, én sem vagyok,»
Szólt a hóhér előlépve,
«Királyoknak nincsen híve.

Kik a trónus körül járnak,
Nem egyebek ők, mint árnyak,
Tart az árnyék, míg süt a nap,
Ha ez elmegy, vége annak.

Itt maradtam én te veled,
Mert nekem te adsz kenyeret,
Együtt lenni kell mi nekünk,
Egymás nélkül nem élhetünk.»

(Pest.)

FELESÉGEM ÉS KARDOM.

Galamb van a házon,
Csillag van az égen,
Az én ölemben van,
Kedves feleségem;
Ugy tartják szelíden
Ringató karjaim,
Mint a harmatot a
Rezgő fa lombjai.

Ha már megöleltem,
Mért meg ne csókolnám ?
Csókokban nem szegény,
Nem is fösvény a szám.
Beszélgetünk is, de
Az csak félig beszéd,
A másik fele már
Csókokba olvad szét.

Nagy a mi örömünk,
Nagy a mulatságunk,
Gyöngynek is beillik
Fényes boldogságunk !
De az én kardomnak
Ez sehogy sem tetszik,
Ránk szemét a falról
Mogorván mereszti.

Mit nézesz, öreg kard,
Olyan mérgesen ránk ?
Vén golyhó, talán a
Szerelemféltés bánt ?
Hagyd el ezt te, bajtárs,
Nem való ez néked,
Ha férfi vagy, ne űzz
Asszonymesterséget.

De meg nincs is okod
Engemet féltened,
Hiszen ismerhetnéd
Már feleségemet,
Ismerheted lelkét,
Ezt a ritka lelket,
A minőt az isten
Nem sokat teremtett ;

Ha szüksége van a
Hazának karomra,
Téged saját keze
Köt fel oldalamra,
Oldalamra köt, és
Búcsuját igy veszi :
Menjetek, legyetek
Egymásnak hívei !

(Pest.)

Márczius 15-ikén este a költő azt irta naplójába a magyar szabadságról: « . . . szép vagy te, szebb minden országbeli testvéreidnél, mert nem fürödtél vérben, mint azok, téged tiszta örömkönnyek mostak; és bölcsőd párnái nem hideg, merev holttestek, hanem forró, dobogó szivek.» Április elsején az első csalódások után már azt irja: « . . . ti vérontás nélkül akartok átalakulni? isten segítsen, hanem semmi sem lesz belőle.» Ettől fogva állandóu a kardra gondol. Felesége nem tartotta vissza, ép oly tüzes forradalmár volt, mint férje; «mindig buzdítólag áll gondolataim, terveim előtt, mint a hadsereg előtt a magasra emelt zászló», irja a költő. Innen van, hogy forradalmi láza közben is folyvást s egész természetesen ötlenek fel feleségéhez irott versei.

A TAVASZHOZ.

Ifju lánya a vén télnek,
Kedves kikelet,
Hol maradsz ? mért nem jelensz meg
A világ felett ?

Jöszte, jöszte, várnak régi
Jó barátaid ;
Vond föl a kék ég alatt a
Fák zöld sátrait.

Gyógyítsd meg a beteg hajnalt,
Beteg most szegény,
Oly halványan üldögél ott
A föld küszöbén ;

Áldást hoz majd a mezőre,
Ha meggyógyitod :
Édes örömkönnyeket sír,
Édes harmatot.

Hozd magaddal a pacsirtát,
Nagy mesteremet,
A ki szép, szabad dalokra
Tanit engemet.

S ne feledd el a virágot,
S ne feledd el ezt,
Hozz belőle, a mennyit csak
Elbír két kezed.

Nagyobbodtak a halálnak
Tartományai,
S bennök sokan a szabadság
Szent halottai;

Ne legyenek szemfedőtlen
Puszta sír alatt:
Hintsd reájok szemfedőül
A virágokat!

(Pest.)

KIS FIÚ HALÁLÁRA.

Alig hogy kivettek a bölcsőbül,
Kis fiúcska, koporsóba tettek;
Volt-e méltó a világra jönöd?
Mi haszna volt rövid életednek?

Balga kérdés! te eleget éltél,
Bármi hamar végezéd be pályád;
Hány nem érte meg, a mit te? ámbár
Késő vénség görbitette vállát.

Te megérted kurta életedben
A magyar nemzet föltámadását,
Te hallottad e szent zajt, s magad is
Kiáltottad: éljen a szabadság!

(Pest.)

Vörösmarty kisebbik fiának, Mihálynak halálára irta, április havában. A gyermeket Czuczor temette, bucsúztatóul az atyának *Kis gyermek halálára* cz. költeményét szavalva el. Garay és Petőfi «kisérték ki egy bérkocsin a bánatos atyát s temették el a kis fiú tetemét a Kisfaludy sirja mellé. Mindkettőt annyira meghatotta Vörösmarty fájdalma, hogy másnap fia emlékére irt költeményekkel igyekeztek őt enyhiteni» — beszéli *Vörösmarty életrajzá*-ban Gyulai Pál.

A MAGYAROK ISTENE.

Félre, kislelkűek, a kik mostan is még
Kételkedni tudtok a jövő felett,
Kik nem hiszitek, hogy egy erős istenség
Őrzi gondosan a magyar nemzetet!

Él az a magyarok istene, hazánkat
Átölelve tartja atyai keze;
Midőn minket annyi ellenséges század
Ostromolt vak dühhel: ő védelmeze.

Az idők, a népek éktelen viharja
Elfujt volna minket, mint egy porszemet,
De ő szent palástja szárnyát ránk takarta,
S tombolt a vihar, de csak fejünk felett.

Nézzetek belé a történet könyvébe,
Mindenütt meglátni vezérnyomdokát,
Mint a folyóvízen által a nap képe,
Áthuzódik rajta arany híd gyanánt.

Igy keresztüléltünk hosszu ezer évet ;
Ezer évig azért tartott volna meg,
Hogy most, a midőn már elértük a révet,
Az utósó habok eltemessenek ?

Ne gondoljuk ezt, ne káromoljuk őtet,
Mert káromlás, róla ilyet tenni fel,
Nem hogy egy isten, de még ember sem üzhet
Ily gunyos játékot gyermekeivel !

A magyar nemzetnek volt nagy és sok vétke,
S büntetéseit már átszenvedte ő ;
De erénye is volt, és jutalmat érte
Még nem nyert . . . jutalma lesz majd a jövő.

Élni togsz, hazám, mert élned kell . . . dicsőség
És boldogság lészen a te életed . . .
Véget ér már a hétköznapi vesződség,
Várd örömmel a szép derült ünnepet !

(Pest.)

A CONSERVATÍVEK.

Mentünk az ellenség elé,
Mentünk előre bátran,
Ti ott hátul kullogtatok
Az előhad nyomában,
Árnyékával takarta be
Seregünk lomha testetek,
Nagy volt az út, nagy a meleg,
Az árnyék persze jól esett.

Midőn az ellenség előtt
Kiálltunk a csatára,
Ruhánkba kapaszkodtatok
És rángattatok hátra,
Szűköltetek kegyetlenül,
És óbégattatok rutul ;
«Ne lőjetek, ne lőjetek,
Félünk a puskaporszagtul !

Még van idő, még van idő,
Forduljunk vissza szépen,
Jobb otthonn, sokkal jobb leszen,
Kemencze közelében ;
Inkább hátunkra kancsukát,
Mint kezeinkbe kardokat,
Jertek haza, a kancsuka
Csak sebesít, de öl a kard. »

Ilyen vitézi csatadalt
Dudáltatok mögöttünk,
De isten segedelmivel
Mi megütköztünk s győztünk,
S ti, drágalátos madarak,
Kibújtok most hátunk mögűl,
És ordítoztok diadalt,
Hűhóztok istentelenűl.

Hohó, lassabban egy kicsit
És hátrább, hallják kendtek !
Jobban becsüljük kendteket,
Ha nem szemtelenkednek.
Csak magatokat teszitek
Bolondokká, ha vélitek,
Hogy e Judásörömmel itt
Minket bolonddá tettetek.

(Pest.)

A conservativok pálfordulására vonatkozik, a kik úgy tettek, mintha belenyugodnának a márcziusi eseményekbe. Ferenczi Zoltán, ki a versnek a költő által kitörölt kéziratát kibetűzte, idézi a *Márczius Tizenötödikének*, Pálfi Albert lapjának megjegyzését: «Győzelmes pártunk ám legyen vendégszerető, de egyszersmind szemes is.»

ILYEN ASSZONY VALÓ NÉKEM...

Ilyen asszony való nékem,
Mint az én kis feleségem.
Eszemadta kis barnája,
Te vagy a világ rózsája.

Nem vagyok az, a ki voltam,
A ki annyit szomorkodtam;
Csillagos ég az életem,
Ezt is neked köszönhetem.

Édes szemed mosolygása
Örömemnek kútforrása,
Többet ér egy tekinteted,
Mint a tavasz, mikor legszebb.

Meg is érem minélelőbb,
Megérem én azt az időt,
Hogy a hova lépsz, kedvesem,
Lábad nyomán virág terem.

Ha dicsérni akarnálak,
Sokfélének mondhatnálak,
Nem mondalak én egyébnek,
Csak az isten remekének!

(Pest.)

A LEDŐLT SZOBOR.

Állt egy szobor magas hegy tetején.
Olyan magas volt e hegy, hogy neki
A fellegek szolgáltak öv gyanánt,
S vállán pihent meg nyári délben a nap.

Áll még a hegy, de orma bús rideg.
Hol a szobor, mely koronája volt?
Tán megirigylé a földtől e díszt
Az ég, s magához fölragadta?... oh nem!

E hegytetőn állott az érczszobor,
Egy méltóságos óriás-alak,
Egyik kezében háborúi kard,
Másik kezében győzedelmi zászló.

Földindulás jött, mely lerombolá,
Megingatá alapján őt e vész,
A magasból a mélybe dőlt alá,
S alant a völgyben elnyelé a posvány.

Mikép jutott e hegyre e szobor?
A földrül vitték őt oda, vagy az
Égből esett le?... így szentebb, de úgy
Magasztosabb, ha emberkéz emelte.

Hazám, hazám, te szent dicső szobor,
E posványban kellett fetrengened,
Ott henteregtél három századig
A sárrá rothadt zöld hullámok alján,

Az ég s a föld közös munkája volt,
Isten segített, ember fáradott;
Sok száz esztendő múlt el, mialatt
Sok miljom kéz bevégezé a munkát.

S fejed, mit egykor koszorú gyanánt
Öveztek fönn a szomszédcsillagok,
Az ingoványnak undok férgei
Borították el ronda testeikkel.

De végre meglett. Fönn állt a szobor.
Európa látta s nézte, s mindenik
Térd meghajolt, lenyomta őket a
Fél tisztelet fél rettegés előtte.

Oh én hazám, oh én szegény hazám!
Minek nevezzem azt az érzeményt,
Mely mint egy sötét felhőszakadás
Omlik szivemből multad emlékére?

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

De félre, bú, de félre, gyász, el, el!
Nincs a mocsárban már a szent szobor,
Fertő-ágyából kiemeltük őt,
Kihoztuk őt a tiszta levegőre.

Oh jertek, jertek, mossuk tagjait,
Legyen, mint volt, olyan szeplőtelen,
Jöjön, segítsen mosni mindenik,
Az asszony könynyel és a férfi vérrel.

Ha régi fényében ragyogni fog,
Akkor menjünk pihenni, társaim . . .
Akkor se még, nem! még azon kivül
Uj kötelesség fáradalma vár ránk.

Föl kell emelnünk a szobrot megint
A hegyre, melyen egykor tündökölt,
A melyrül olyan méltóságosan
Nézett alá a bámuló világra.

Föl, nemzetemnek apraja, nagya,
Szégyen reá, ki lomhán vesztegel,
Dicsőség arra, a ki dolgozik . . .
Válaszszatok most: szégyen vagy dicsőség!

(Pest.)

Különös, hogy épen heves érzelmei közt jelenik meg a szókimondó költőnél többször is — az allegoria (A rab oroszlán). Oka nyilván az, hogy épen e hév közepett művészi változatosságot keresett, s e forma jól illett elcsüggedtebb vagy legalább általánosabb érzéseihez.

MÁR MI NÉKÜNK ELLENSÉGÜNK . . .

Már mi nékünk ellenségünk
Egész világ, látom én;
Szegény magyar, beh magad vagy
Ezen a föld kerekén!

A kivel mi megosztottuk
Asztalunknak ételét,
Ruháinkat, hajlékunkat:
Éhenkórász volt elég.

A ki hozzánk jőne mostan,
Bajainkat osztani,
A ki velünk kezet fogna:
Nincs barát, nincs atyafi.

No de semmi, jó az isten,
Ugy lesz, a hogy lenni kell;
Hagyjanak el! csak magunkat
Mi magunk ne hagyjuk el.

És mi nem hagyjuk magunkat,
Mig lesz egy kéz és egy kard;
Fogadom azt, hogy megbánja,
A ki bántja a magyart!

Hosszu a mi türelmünk, de
Ha egyszer kifakadunk,
Akkor aztán hosszu ám és
Rettentő a haragunk.

Tudhatják az ellenségink,
Mint viselünk háborut,
Ha pedig már elfeledték,
Jól van, majd eszökbe jut.

Ugy elütjük-verjük őket,
Ha türelmünk megszakad,
Hogy magunk is megsajnáljuk
Szegény nyomorultakat!

(Pest.)

Petőfi költeményeiből nem csupán életrajzát lehet kiolvasni, hanem az ekkoriakból a szabadságharcz egész történetét. E költeménye április végén vészkiáltás, Jellasics megmozdulására s a délmagyarországi szerb lázongások hírére, melyeket csakhamar követett a balázsfalvi román népgyűlés.

RÁKÓCZI.

Hazánk szentje, szabadság vezére,
Sötét éjben fényes csillagunk,
Oh Rákóczi, kinek emlékére
Lángolunk és sírva fakadunk!

Oh de lelked, lelked nem veszett el,
Ilyen lélek el nem veszhetett;
Szállj le hozzánk hősi szellemeddel,
Ha kezdődik majd az ütközet.

Az ügy, melynek katonája voltál,
Nem sokára diadalmat űl,
De te nem lészsz itt a diadalnál,
Nem jöhetsz el a sír mélyiből.

Vedd a zászlót, vedd szellemkezedbe,
S vidd előttünk, mint hajdan vivéd,
S másvilági hangon lelkesítve
Erősítsd meg seregünk szivét!

Hamvaidnak elhozása végett
Elzarándokolnánk szívesen,
De hol tettek le a földbe téged,
Hol sirod? nem tudja senki sem!

S rohanunk az ellenség elébe,
S ha utánunk nyúl száz drága kéz,
S lesz előttünk száz halálnak képe:
Nem lesz köztünk, a ki visszanéz.

Számkiűztek nemzeted körébül,
Számkiűzve volt még neved is,
S bedőlt sírod a század terhétül,
Mely fölötte fekszik, mint paizs.

S majd ha eljön győzedelmünk napja,
A szabadság dicső ünnepe,
Igy kiált föl millióknak ajka:
A ki kezdte, az végezte be!

(Pest.)

Talán épen nagy-péntek napján írta. E napon naplójában is Rákócziról ír. «Ma százhuszenhárom esztendeje, hogy meghalt, s vajjon van-e széles e hazában, széles e világon kívülem ember, kinek eszébe jut, hogy a mai nap e hős halála napja? — Oh Rákóczi!»

BÁNK BÁN.

Ügyefogyott király volt az
A második Endre,
Papucs alatt szuszogott az
Isten-teremtette;
Felesége tartotta az
Ország gyeplőszárát,
Ő gyelgett is ám a szekér
Majd tüled, majd hozzád.

Gyönge kéz az asszony keze,
Nem való kormányra,
Hát ha még a gyöngeségnek
Gonoszság a párja!
Endre király, gonosz asszony
A te feleséged,
Szive gonosz, neve Gertrúd,
Születése német.

Gertrúd a jó magyarokat
Kutyába se vette,
Hivatalrul méltóságrul
Le-letevegette,
A helyökbe meg a maga
Perepútyát rakta,
Maradtak vón, vesztek vóna
Ott a hazájokba!

Ilyen sértést szenvedtenek
A nagy uraságok,
A szegény nép meg szenvedett
Húzzavonjaságot,
Szenvedett az istenadta
Árva magyar népe,
Mint a Krisztus a keresztfán,
Olyan volt a képe;

Ugy fizette a sok adót,
Hogy a szeme dűledt,
Nem volt irgalom számára.
Nem volt könyörület.
A királyi udvarból ily
Nyájas szavak jöttek:
«Dolgozz paraszt, dolgozz, fizess,
Azután dögölj meg!»

Néhányan az efféléket
Megsokalták végre,
Szövetkeztek rettenetes
Összeesküvésre,
Azt mondották: «Söpörjük ki
A királyi házat,
Annyi benne a szemét, hogy
Igazán gyalázat!»

Csak Bánk bán, a nádorispán,
Tartóztatta őket,
Nem remélt-e sikert? vagy tán
Remélt jobb időket?
De mikor a feleségét . . .
Iszonyú történet! . . .
Hogyan kezdjem? hogy végezzem? ...
No jaj neked, német!

Bánk bánnak a feleségét
A királyné öcscse
Erőszakos lator móddal
Megszeplősitette.
Szép az asszony, ifju és jó,
Asszonyok virága!
S eltiporva, bele dobva
Fertőzet sarába!

«Föl, barátim !» ordit a férj
Kínja nagy voltában,
«Lelkemen a bosszuállás,
Kardomon halál van ;
Föl, barátim, egyenesen
A királyi házba . . .
Királyi ház ? bordélyház és
Zsiványok tanyája !»

És bementek egy csoportban
A királyi lakba,
Ott a német urak épen
Dőzsöltek kaczagva,
Akkor is, míg a magyarnak
Borát, étkét falták,
A szegény magyar nemzetet
Veszettül csufolták.

Megálltak ám a magyarok
A ház közepében,
Mindeniknek egy-egy mennykő
Villogott szemében ;
Meg is hökkent a németség
Egy keveset ekkor,
A ki ivott, gégéjében
Eczetté vált a bor.

Kezdte pedig a beszédet
Mag' a nádor, Bánk bán,
Királynénak s udvarának
Jó estét kivánván :
«Jó estét, jó mulatságot,
Fölséges személyek ! . . .»
A királyné : «Mit akartok,
Hivatlan vendégek ?»

«Azt azonnal tudni fogod,
Nem soká váratlak,»
Felelt Bánk bán, «elbeszélem
Neked s ez uraknak.
Tiszteletet parancsolok !
Mert nemzet áll itten,
Egy megbántott nemzet és a
Bosszuálló isten.

Mi vagyunk a vendégek itt ?
És nem ti lennétek ?
Ti vagytok itt a hivatlan
S hálátlan vendégek !
Befogadtunk titeket s ti
Kivertetek minket,
És eszitek és iszszátok
Testünket, vérünket,

De csak ettétek . . . mert ez az
Utósó falattok,
A mi most van szájatokban,
Ettül megfuladtok !
Először is te halsz meg, te
Gertrud, német szajha !
Te királyné s kerítőné
Egy személyben ! . . . rajta !»

Bánk bán kardja a királynét
Át meg átaljárta,
S magyarság a németséget
Hányta mind kardjára.
A ki bírta, megszökéssel
Életét elorzá ;
Meghalt, a ki nem szökhetett . . .
Kitisztult az ország !

(*Pest.*)

Bármihez nyúlt is Petőfi, rajt' hagyta az oroszlánkörmök nyomát. A ballada természetével még akkor nem volt tisztában irodalmunk, az elmélet sem, s ő mégis pompás érzékkel

talál ballada-tárgyakat: Bánk bán esetét, mely legkitűnőbb, de akkor még el nem ismert tragédiánk tárgya, s V. László esküszegését, melyről később Arany is balladát írt. E kitünő tárgyakat azonban mintegy kiejti kezéből a kidolgozással, mely nem balladai, hanem krónikaszerű. *Dobzse László* csak kép, *Kún László*t maga is krónikának nevezi. Nem is balladákat akart írni, hanem — mint Hartmann János megállapította — izgató iratokat. Politikai szónoklatok, demokratiai irányának kifejezői, mondotta már Gyulai Pál. Mutatja ezt az is, hogy *Bánk bán*t, *Kún László krónikáj*át a *Nép barátjá*ban közölte, a nép számára az év derekán indított lapban, melynek egyik szerkesztője — épen az ő indítványára — Arany János volt, a másik Vas Gereben (Radákovics József); e lap szerkesztését azért nem vállalhatta maga, mert márczius közepe óta az *Életképek* társszerkesztője volt, Jókaival.

MIT NEM BESZÉL AZ A NÉMET...

Mit nem beszél az a német,
Az isten nyila ütné meg!
Azt követeli a svábság:
Fizessük az adósságát.

Ha csináltad, fizesd is ki,
Ha a nyelved öltöd is ki,
Ha meggebedsz is beléje,
Ebugatta himpellére!...

Ha pediglen nem fizetünk,
Aszondja, hogy jaj mi nekünk,
Háborút küld a magyarra,
Országunkat elfoglalja.

Foglalod a kurvanyádat,
De nem ám a mi hazánkat!...
Hadat nekünk ők izennek,
Kik egy nyúlra heten mennek.

Lassan, német, húzd meg magad,
Könnyen emberedre akadsz;
Ha el nem férsz a bőrödbe,
Majd kihúzunk mi belőle!

Itt voltatok csókolózni,
Mostan jöttök hadakozni?
Jól van hát, jól van, jőjetek,
Majd elválik, ki bánja meg.

Azt a jó tanácsot adom,
Jőjetek nagy falábakon,
Hogy hosszúkat léphessetek,
Mert megkergetünk bennetek.

Fegyverre nem is méltatunk,
Mint a kutyát, kibotozunk,
Ugy kiverünk, jobban se kell,
Még a pipánk sem alszik el!

(Pest.)

V. Ferdinánd leirata április 7-én azt követelte, hogy Magyarország vállaljon magára a monarchia államadósságából 200 milliót. A ministerium a kérdést a jövő országgyülésre kivánta halasztani, a bécsi lapok azonban sürgették s katonai megszállással fenyegetőztek. A 6. versszak a bécsi egyetemi ifjúság küldöttségére czéloz, mely április elején Pesten járt.

FEKETE PIROS DAL.

Hagyjátok el azt a piros-fehér-zöld színt,
Lejárt az ideje!
Más szín illeti most a magyar nemzetet:
Piros és fekete.
Fessük zászlainkat fekete-pirosra,
Mert gyász és vér lesz a magyar nemzet sorsa.

Kicsiny sziget vagyunk tenger közepében,
Erős vihar támad,
Minden felől jőnek és megostromolják
A habok hazámat.
Fessük zászlóinkat fekete-pirosra,
Mert gyász és vér lesz a magyar nemzet sorsa.

Készül az ellenség; és mi készülünk-e?
Mit csinál a kormány?
A helyett, hogy őrködnék, mélyen mélyen alszik
Fönn a haza tornyán.
Fessük zászlainkat fekete-pirosra,
Mert gyász és vér lesz a magyar nemzet sorsa.

Fönn a kormány alszik, mi pedig itt alant
Vigadunk, dőzsölünk,
Mintha mind a három isten nem gondolna
Mással, csak mi velünk.
Fessük zászlainkat fekete-pirosra,
Mert gyász és vér lesz a magyar nemzet sorsa.

Eszembe jut Mohács, az a szomorú kor!
Akkor is így tettünk,
Teritett asztalnál telt poharak körül
Bút és bajt feledtünk.
Fessük zászlainkat fekete-pirosra,
Mert gyász és vér lesz a magyar nemzet sorsa.

Mohács, Mohács!... tarka lepke, gondtalanság
Röpködött előttünk,
Azt űztük, pedig már a török oroszlán
Elbődült mögöttünk.
Fessük zászlainkat fekete-pirosra,
Mert gyász és vér lesz a magyar nemzet sorsa.

Hol lesz az uj Mohács? hol megint húszezer
Magyar vitéz vész el,
Mérföldekre nyúló rónát borítva el
Kiomló vérével.
Fessük zászlainkat fekete-pirosra,
Mert gyász és vér lesz a magyar nemzet sorsa.

Hol lesz az uj Mohács? a hol megint lemegy
Majd a haza napja,
S háromszáz évig vagy talán soha többé
Arczát nem mutatja!
Fessük zászlainkat fekete-pirosra,
Mert gyász és vér lesz a magyar nemzet sorsa.

(Pest.)

A szabadság tüzes dalnokán ritkán vesz erőt ilyen csüggedés. A higgadt Arany, midőn buzdító verseket ír a néplap számára, a művelt közönségnek szánt költeményeiben jobbára aggodalmának, a nemzet féltésének ad hangot; ő a sors kihivásától, ellenségeinktől fél, — Petőfit inkább a belső közöny és tétlenség keseríti, mint itt. «Kül és bel háború fenyegetett — írja a költő egyik politikai czikkében (*Életképek*, május 27.), — és hadseregünk nem volt...; Jellasics föltűzte Horvátországban a legnyilvánosabb pártütés zászlaját... Akkortájban úgy viselte magát a ministerium, hogy igazán nem bizhatott benne az, a ki féltette a hazát.» Naplójában

is hevesen kifakad állapotaink s a ministerium ellen. «Keresem új törvényeinkben azt, hogy a magyar katonaság a magyar alkotmányra főleskügyék, keresem s nem találom. Átolvasok minden törvényczikket... nincs... se híre, se hamva» — írja naplójába ápr. 22-én. Másik panasza, hogy «a szabad magyar nemzet katonái még most is ott vannak Olaszországban, egy sorban a szabadság hőhéraival... A ministerium legelső kötelessége katonáinkat visszaszerezni Olaszországból.» (Mind a két követelés benne volt a márcziusi *Tizenkét pont*ban.) Április 19-én pedig felhányja, hogy fáklyás zenével fogadták Klauzált, Nyárit, Eötvöst, a királyi és országgyűlési üzenetek hozóit, aztán a ministereket. «Borzasztó vasárnapi nép vagyunk!.. Talán azért vagyunk olyan rongyosak, mert mindig ragyogni akartunk.» Ime, az adatok a 3. és 4. versszakhoz, melyekből a költő balsejtelme fakad.

MIÉRT KISÉRSZ...

Miért kisérsz minden lépten nyomon,
Te munkás hazaszeretet?
Éjjel nappal mért mutatod nekem
Gonddal borított képedet:
Örökké itt vagy, itt vagy én velem,
Ugy is látlak, ha behunyom szemem.

Tudom, kevés, mit a honért tevék,
De megtevém, a mennyi telt;
Van, a kinek nagyobb az ereje,
S mégis kevesebbet mivel;
Kérlek, fordítsd el tőlem képedet,
Csak egy időre, hazaszeretet!

Oh hadd feledjem, hogy polgár vagyok!
Itt a tavasz, virít a föld,
Virágillat s a zengő madarak
Dala eget földet betölt,
Arany felhők, e nyájas szellemek,
Fejem fölött vidáman lengenek.

Oh hadd feledjem, hogy polgár vagyok!
A költészetnek istene
Olyan kegyes hozzám; iránta én
Hálátlanságba essem-e?
Ott vesztegelni hagyjam lantomat,
Míg a bútól majd húrja szétszakad?

Oh hadd feledjem, hogy polgár vagyok!
Van ifjuságom s kedvesem,
Gyöngyökbe foglalt órákkal kinál
Az ifjuság s a szerelem,
És minden óra, mit el nem vevék,
Egy elpazarlott örök üdvesség.

Hah, mennyi tündér együtt; ifjuság,
Tavasz, költészet, szerelem!
El hagyjam őket tőlem szállani?
Utánok vágyva nyúl kezem...
Jertek hozzám... nyújtsátok karotok...
Öleljetek meg, tietek vagyok!

(Pest.)

Érdekes lélektani pillanat: a tettvágy és aggodalom közül egy pillanatra kivillan a lyrai költő arcza, a boldog ifjú férjé, a ki a tavasz illatos mámorában szerelem és költészet után vágyódik. Nem sokára meg is jő a boldog elmerülés egy-két rövid hete.

A KIRÁLY ESKÜJE.

Megeskütt a király
Hunyadi Lászlónak :
«Esküszöm az égre,
Az ég istenére,
Bántani nem foglak.»

Készül föl Budára
Jó Hunyadi László.
Ne menj fel, ne menj fel,
Ne légy életeddel
Könnyelműen játszó !

Vermed lesz Budavár,
Bele esel, ha mégysz,
Maradj lenn Belgrádban,
Vagy bújdoss hazátlan,
Szép fiatal vitéz.

Kora még te néked
Sírba fekünnöd le,
Éktelen halotti
Szemfedőt boritni
Ékes szemeidre.

Hazám szép vitéze,
Ne menj föl Budára !
Látod, mi villog ott ?
Nem a te csillagod . . .
Hóhérbárd sugára !

«Balga aggódástok
Nem ijeszt el engem ;
Köszönöm tanácstok,
De reá nem állok,
Megyek, föl kell mennem.

Vén Budavárban van
Ifju menyasszonyom :
Érted száz halálba
Mennék meg sem állva,
Szerelmes angyalom !

De halálrul ottan
Szó sincs, nem is lehet,
Megesküttél nekem,
Királyom, s én hiszem
Szent esküvésedet.»

Nemes bizalommal
László Budán termett.
Ássák a zsiványok,
Ássátok, ássátok
Alája a vermet !

Menyasszonya keblén
Meg sem pihenhetett,
Szerelme egébül
Mély pokolba szédül :
Tömlöczbe vettetett.

«Miért dobtok engem
Fekete tömlöczbe ?»
«Mert királyod ellen
Van szándék szivedben ;
Hüséged megszegve.»

«Én királyom ellen !
Én hüségetszegő !
Emelj szót ellenem,
Lelkiismeretem,
Légy bíróm, lépj elő.

Ez hallgat, ez alszik,
Mint csecsemő gyermek
Anyja lágy ölében,
S engemet, oh szégyen !
Itt bilincsre vernek.

Vegyétek le rólam
Ezt a rozsdás vasat,
S adjátok helyébe
Hazám védelmére
Tündöklő kardomat !»

Beszélhetsz, jó vitéz,
Senki sem hallgat rád,
Tömlöczöd becsukták,
Halld fordulni kulcsát,
Csikorogni a zárt.

Nem sokáig hagyták,
Hogy magát emészsze
Nagy Magyarországnak
Legszebbik virága,
Legnagyobb vitéze.

«Kelj fel és jöszte ki !»
«Szabad vagyok tehát ?»
«Szabad lészsz, oly szabad,
Hogy egy óra alatt
Ott vagy, ahol apád.»

«Mit megöltök engem ?
Apám szent nevére,
Ez őrült merészség ! . . .
Ki sem hallgatva még,
És már elitélve.

Hunyadi Jánosnak
Vagyok én gyermeke :
Velem így tennetek
Nem rettent bennetek
E félisten neve ?

De volnék akárki,
Én ártatlan vagyok,
S a király végtére
Esküvel igérte,
Hogy bántani nem fog !

Halld meg, egész világ,
Te hozzád kiáltok :
Így add rá hitedet,
Ha esküvéseket
Tesznek a királyok !»

Szép vitéz Hunyadit
Föl Szent-György terére
Hurczolták a latrok . . .
Többet is akartok
Tudni ? kifolyt vére !

Háromszor csapott a
Hóhér a fejéhez,
S László vitéz még él,
Él, s halljátok, beszél,
Ekkép szól a néphez :

«Én ártatlan vagyok ;
Ha volna is vétkem,
Bünhödtem már érte,
S törvény értelmébe'
Szabad már személyem !»

S föláll László vitéz,
De megbotlik lába,
S estében negyedszer
Sujt hozzá a mester
És fejét levágja.

Lemenőben volt a
Nap, piros volt arcza,
Vad haraggal vetett
Végső tekintetet
A véres piaczra.

Azért volt a nap oly
Haragos kedvében,
Hogy a nép csak állt ott,
S merőn szájat tátott
Tehetetlenségben.

Mért nem éltem akkor !
Mért nem voltam ottan !
Kiáltottam vón a
Gyáva bámulókra
Veszett fájdalmamban :

«Föl, ha istened van,
Föl magyar nép, és e
Gaz királyt legottan
Fojtsuk az ártatlan
Áldozat vérébe !»

(Pest.)

A vonatkozások sugallták : az udvari ármány, esküszegő király, a magyarság hősére emelt bárd s a fellángoló bosszú képei.

A GYÁVA FAJ, A TÖRPE LELKEK...

A gyáva faj, a törpe lelkek,
Kik nem szégyenlik magokat
Sápadni, ha kezemben a lant
Egy-egy merészebb hangot ad,
Ha a közelgető viharnak
Megérint hírmondó szele,
S dalom, mint elkapott madár, a
Földről magasra száll vele.

A vész csak készülőben van még,
És nem szakít le egyebet,
Mint ajkamról egy-egy hangos szót,
A fákról egy-egy levelet ;
Hah, majd ha minden erejével
Fog dúlni és üvölteni,
S szivem mélyét forgatja föl s a
Fát gyökerestül tépi ki !

Mit mondotok, mit tesztek akkor,
Ha a világnak sarkai
Földindulástól, mennydörgéstül
Tőből meg fognak ingani,
Ha összevesz, mint négy vadállat,
És pusztít mind a négy elem
S én vérbe mártott lantomat majd
Véres kezekkel pengetem !

(Pest.)

Petőfi forradalmi szereplését, főként a király ellen írt versét, sokan túlzottnak találták, megijedtek és elfordultak tőle. Jókai beszélte, hogy egyesek bolondnak kiáltották ki, az *Életképek* pedig megírta (márcz. 23.) hogy voltak, a kik elfogatását tanácsolták, de megszökött. A szökés ellen hevesen tiltakozik naplójában (ápr. 29.): « ... jöhetnek olyan siralmas idők, hogy befognak, de azt nem fogjátok hallani, hogy megszöktem, ha egy égig emelt vérpad intene is felém, hogy szökjem.» A népszerűség elpártolását coriolani módon fogadta. Egy hirlapi czikkben azt írja: «A népszerűség a tarpeji szikla, melynek tetejére nem azért viszik föl az embert, hogy ott a magasban uralkodjék, hanem hogy lehajítsák. A népnek mulatság kell.» El nem némult; egy népgyűlésen azt mondta: Úgy vagyok teremtve, mint az onka, a mely, ha vész van, kiabál; — mint a förgeteg, mely a hullámokat vihar idején fölkorbácsolja. — Ily elemekből kristályosul ki ez a költemény s ily mélyre ér alá gyökere.

AUSZTRIA.

Miként elpusztult Jéruzsálem,
El fogsz pusztulni, Ausztria,
S mint Jéruzsálemnek lakói,
Földönfutók lesznek császárjaid,
Földönfutók és üldözöttek !
Készüljetek,
Ti fölfuvalkodott félistenek,
Az óra kondul s futnotok kell,
Hogy el ne zúzzanak
Az omló trónus romjai . . .
Ott veszni nem szabad ti nektek,
Ti nektek élni, hosszan élni kell a
Bukás után
Nyomorban, végetlen nyomorban !

Hiába mossátok kezeiteket,
Ti Pontius Pilatusok,
Ámíthatjátok a világot,
De lát az isten s ismer bennetek,
S nincs számotokra többé kegyelem ;
Vagy érdemeltek-e
Csak annyit is az ég kegyéből,
A mennyitől egy hajszál meghajol ?
Nem ! — Birodalmatok
A szabadság kálváriája,
Uralkodás volt minden vágyatok,
Ezért emeltetek Munkácsokat,
Hogy a szellem világát, melegét,
A rabbilincsek e fölolvasztóját

Elrejtsétek mélységes föld alá,
S fölötte a sötétségben buján
Tenyészhessék a zsarnokok virága,
A test- s lélekzsibbasztó butaság...
Elrablottátok a népek jogát,
És elloptátok kincseit,
Ti bíboros haramják,
Ti koronázott tolvajok!

De a lopott vagyont
El nem viszitek magatokkal;
Félmeztelen
Fognak kiverni titeket
A fölemelkedett alattvalók,
Mint a tűzkardos angyal
Ádámot-Évát a paradicsombul.
Kolduljatok, miként
Koldultak milliók miattatok!
Koldulni fogtok és
Nem nyertek alamizsnát,
Mert a kihez fordultok, az mind
Gazságitoknak áldozatja volt,
Rátok köp, elrúg bennetek,
És undorodva fordul el!
S ha ekkép éhen vesztetek,
Dögtestetekre hollók szállanak,
Mert nem lesz és ne légyen ember az
Utálat miatt, a ki eltemessen;
A hollók gyomra lesz majd sírotok,
És szemfedőtök a népeknek átka!

(Pest, 1848. junius.)

Ausztria felbomlása ekkor valóban küszöbön volt. Sorsa Italiában Radeczky kardja hegyén állott. Az uralkodó a második bécsi forradalom elől május derekán Innsbruckba menekült; a csehek május 31-ikére szláv conventet hirdettek Prágába osztrák lapok köztársaságról s Németországba való beolvadásról beszéltek. E helyzetből jósol a költő. Az *Életképek*ben ott a vers alatt a datum: junius. Gyulai Pál megjegyezte egyetemi előadásain, hogy a mint a költő őszintesége néha túlságba csap: az egyszerűségből is olykor pongyolaságba esik, erőtlenné válik vagy dagályossá. Forradalmi ódái néha csak forradalmi szónoklatok, mondotta, s a költő mennél erősebben akarván magát kifejezni, dagályossá vagy nyerssé válik. De hozzátette, hogy forradalom alatt általában ritkán teremnek nagy költői művek, mert a gyűlölet, bosszú s egyéb szenvedélyek ereje oly szabaddá teszi a stilt, hogy majdnem határos a szitkozódással.

FÖL!

Elég soká voltunk fajankók,
Legyünk végtére katonák!
Elég volt már a furulyából,
Riadjatok meg, harsonák!

Elől pofoznak, hátul rugnak,
Hazám, tovább is türsz-e még?
Nem lobbansz föl, míg mennykövével
Föl nem gyujt a haragos ég?

Oh nemzetem, hát bírnak téged
Örökké féken tartani
A nagyfejűek s kisszivűek
(A táblabírák) szavai?

Vagy úgy van, a mint ők beszélik,
Hogy elfajult már a magyar,
Hogy gyöngeségből, gyávaságból
Harczolni nem bír, nem akar?

Hazugság, szennyes gaz hazugság
S mint a nyelvetek, akkora ;
Nem pezsg, nem habzik a magyar nép,
Csendes, de tüzes, mint bora.

Csak volna harcz, csak öntenék már
Vérünket, bár csak öntenék !
Majd meglátjátok, holtrészeg lesz
Minden csepptől egy ellenség.

Siess hazám, napfényre hozni
Világraszóló híredet,
Mit német járom, német ármány
Elrablott és eltemetett.

Jöjön ki kardod a hüvelyből,
Mint fellegek közül a nap,
Vakúljanak meg s megvakúlnak,
A kik reá pillantanak.

Elég soká voltunk fajankók,
Legyünk végtére katonák !
Elég volt már a furulyából,
Riadjatok meg, harsonák !

(Pest.)

Április végén Wesselényi a Radical-körben a horvát készülődést ismertetvén, elkiáltotta, hogy «Veszélyben a hon !» A kör toborzás elrendelését s tüzérség felállítását követelte; május 16-ikán végre a kormány felhivást bocsátott ki tíz nemzetőr-zászlóalj felállítására. A toborzásra vonatkozik e költemény (datuma az *Életképek*ben junius) s a két alábbi, melyeket azonban a költő kitörölt versei közül. A költő eladta könyvtárát, s az összeget e czélra ajánlotta. A hirlapok szerint a közönség ‚vetélkedett' egyes könyvek megvásárlásában, s a bolti áron felül keltek el.

MEGJÖTT AZ IDŐ . . .

(Töredék.)

Megjött az idő,
Mit láta prófétai lelkem előre,
S még több, a mi jő,
Mit még ad az isten, a nemzetek őre . . .

(Pest.)

TOBORZÓ.

(Töredék.)

Itt a zászló, csak, legények, alája,
Csapjatok föl Magyarország javára,
Csapjatok föl fejenként katonának,
Veszedelem fenyegeti hazánkat!

Magyarország, édes hazánk, szép hazánk
Aggodalmas tekintettel néz reánk ;
Sohse aggódj, szülőföldem, lesz elég,
A ki neked föláldozza életét . . . .

(Pest.)

KÉT ORSZÁG ÖLELKEZÉSE.

És az idő eljött, bár nem hamar,
De nem is későn még, midőn
A szent imádság meghallgatva lőn,
Midőn egygyé lett mind a két magyar!...
Ki eddig a porban hevertél,
Légy üdvözölve kebelünkön, Erdély!
Oh nemzetemnek drága szép testvére,
Simúlj, simúlj testvéred kebelére,
A melyben a szív most oly édesen ver...
Légy üdvözölve százszor, százezerszer!

Mi jól esik ölelkezésünk,
S még is milyen sokáig késtünk!...
De mindegy, mindegy, feljött végre
A győzedelmes nap az égre,
Mely összesimult arczainkra süt,
S örömkönyűket szárít mindenütt.
Oh nap, ne bántsd e könnyeket,
Melyek most pilláinkon rengenek,
A melyeket
Öröm csepegtetett;
Hagyd a világnak végeiglen
Ottan ragyogni szemeinkben,
Hagyd ott ragyogni mindég!...
Magyar szemében ez oly ritka vendég.

Együtt vagyunk és együtt maradunk.
Nincs isten és nincs ördög, a ki
Ismét széjjel birná szakítni
Ölelkező karunk.

Egy volt a bölcsőnk, koporsónk is egy lesz,
Ha majd leszállunk a holt nemzetekhez...
De én nem félek többé a haláltul;
Viselje bármilyen csalárdul
A változékony sors magát,
Sebet kapunk talán, de nem halált.

Jöhetsz, most már jöhetsz, vihar,
Nem rettegjük már haragod,
Két ország egygyé olvadott,
Két élü kard lett a magyar,
Mely jobbra is vág, balra is vág,
És jobbra balra majd érzik csapását!

S te, lelkem, szállj a Királyhágón által
Érzelmeimnek tündérvilágával,
És szórd el ott e kincseket,
Ajándékozz meg ifjat, öreget,
Hadd gazdagodjék mindenik meg,
De legszebb részét add a székelyeknek!
Csókold meg a székely fegyvereket,
Azok csókodtul tündököljenek,
S azoktól nyerj te hős-erőt,
Mely ugy tündöklik a világ előtt!
S ha bejárád a völgyeket,
Röpülj föl s állj meg bérczeik felett,
S hogy megismerjék a rónák fiát,
Játszszál szemökkel, mint a délibáb.

(Pest.)

Az uniót, Erdély egyesülését Magyarországgal, melyért oly régóta küzdöttek, melyről egy évvel ezelőtt Petőfi is *Erdélyben* czímű költeményét irta, az erdélyi országgyülés május 30-án egyhangulag kimondotta. Nagy nemzeti vívmány volt ez, mert a bécsi kormány politikája folyvást az egyesítés ellen, az erők megosztásán dolgozott. A határozat hire junius elsején érkezett Pestre; Petőfi költeménye junius 6-án jelent meg a *Pesti Hirlap*ban.

A mint a görög monda összekapcsolja a Salamisnál harczoló Aischylost az ifjú Sophoklessel, ki a győzelmi ünnepen az ifjak karát vezette: Petőfi pályája is találkozik az ifjabb nemzedékével: a kolozsvári ifjúság vezére, Gyulai Pál, Szász Károlylyal és Mentovich-csal egy füzet politikai költeményt adott ki ekkor az unio mellett, *Nemzeti Színek* czíme alatt.

UTON VAGYOK S NEM VAGY VELEM...

Uton vagyok s nem vagy velem,
Jó angyalom, szép kedvesem,
De jól tudom, lépésimet
Hiven kiséri szellemed.
Csak azt tudhatnám, édesem,
Minő alakban jársz velem?
Tán e szellő vagy, mely illattal
Röpül hozzám s játszik hajammal?
Az alkony pírja vagy talán
Amott az ég boltozatán?
Vagy tán az esti csillag, mely
Reám ezüst sugárt lövel?
Vagy a madárka vagy, ki ottan
Ugy megdalolgat a bokorban?
Vagy a kicsiny virág vagy itt,
Ki úgy veti rám szemeit,
Mikéntha mondaná: oh törj le,
És vígy magaddal, tégy szivedre!...
Mondd meg nekem, súgd meg nekem,
Melyik vagy, édes kedvesem?

(Nagy-Kőrös.)

Petőfi junius 5-én vagy 6-ikán lement a Kis-Kunságba, hogy magát szülőföldén követté választassa, az első országgyülésre, melyre ‚a nép választja képviselőit, nem a nemesség', a mivel «nemzetté lett a nép». Már május 25-én irt e felől ottani barátjának, Bankos Károlynak. «Nem kétlem, elég okos ember lesz az országgyülésen, de lesznek-e lelkesedettek és lelkesíteni tudók, az kérdés, pedig most... fanatikus lelkesedés kell, hogy világítson a nemzet előtt, mint világított Mózes bujdosó népe előtt a tüzoszlop a pusztában.» Körútján röpívet osztogatott, melyben önérzettel szól magáról s tüntetőn kerüli a hizelkedést, mintha e lapon *Coriolan* fordítója beszélne. A nép mindenütt lelkesedéssel fogadta. Néhány nap mulva visszatért Pestre, hogy feleségét is magával vigye.

SZÜLŐFÖLDEMEN.

Itt születtem én ezen a tájon
Az alföldi szép nagy rónaságon,
Ez a város születésem helye,
Mintha dajkám dalával vón tele,
Most is hallom e dalt, elhangzott bár:
«Cserebogár, sárga cserebogár!»
Ugy mentem el innen, mint kis gyermek,
És mint meglett ember úgy jöttem meg.
Hejh azóta húsz esztendő telt el
Megrakodva búval és örömmel...
Húsz esztendő... az idő hogy lejár!
«Cserebogár, sárga cserebogár!»

Hol vagytok, ti régi játszótársak ?
Közületek csak egyet is lássak !
Foglaljatok helyet itt mellettem,
Hadd felejtsem el, hogy férfi lettem,
Hogy vállamon huszonöt év van már . . .
«Cserebogár, sárga cserebogár !»

Mint nyugtalan madár az ágakon,
Helyrül helyre röpköd gondolatom,
Szedegeti a sok szép emléket,
Mint a méh a virágról a mézet ;
Minden régi kedves helyet bejár . . .
«Cserebogár, sárga cserebogár !»

Gyermek vagyok, gyermek lettem újra,
Lovagolok fűzfasípot fújva,
Lovagolok szilaj nádparipán,
Vályuhoz mék, lovam inni kiván,
Megitattam, gyi lovam, gyi Betyár . . .
«Cserebogár, sárga cserebogár !»

Megkondúl az esteli harangszó,
Kifáradt már a lovas és a ló,
Haza megyek, ölébe vesz dajkám,
Az altató nóta hangzik ajkán,
Hallgatom, s fél álomban vagyok már . . .
«Cserebogár, sárga cserebogár» . . . — —

(Félegyháza.)

Választói körútján először Félegyházát látogatta meg. Joggal nevezi ezt szülőhelyének. Szülei 1824 őszétől 1830-ig éltek itt, jó módban, itt teltek a költő gyermekévei, itt járt először iskolába. Ez emlékei támadtak fel, midőn viszontlátta a katholikus templom mögött a teret s a törpe kis házat, mely ma nevét s ott jártát hirdeti. «A gyermekkori emlékek szép alkalmat adhatnának költőnknek, hogy contemplatiókba mélyedjen — úgymond Salamon Ferencz. — Megénekelhetné vágyait és sajnálatát, hogy nem gyermek többé . . . Ellentétbe állíthatná a gyermeki elfogulatlan tisztaságot az életbeli felnőtt emberek romlottságával, — mint Byron tevé . . . Petőfi egészen jelenné teszi gyermekkorát. A költemény elején a reflexiók csak annyira terjednek : húsz éve annak, hogy a helyet elhagyta : az idő hogy lejár ! Csakhamar beleolvad egészen a múlt jeleneteibe . . . egészen gyermekké lesz. Bármily könnyűnek lássák ily képet rajzolni . . . e dal mesteri kezet, vagy inkább művészien alkotó képzeletet árul el . . . nemcsak a gyermeket látjuk, hanem mindenütt érezzük azon hangulatot, melyben lelke van . . . A költő azon csaknem elszenderítő lelki állapotot festi, mely a múltakon merengést jellemzi. Maga a refrain a dajkadal felejthetlen édességével van tele. A kép befejezése a mű végén tökéletesen összeesik, egygyé válik a merengő hangulat álomba merültével. Szerencsésebb compositiót alig lehet képzelni, mivel a dal nem csak kifejezi a lelki állapotot, hanem maga a kép épen ott végződik, a hol a hangulat is elérte a netovábbját.»

A MÁRCZIUSI IFJAK.

Szolgaságunk idejében
Minden ember csak beszélt,
Mi valánk a legelsők, kik
Tenni mertünk a honért !

Mi emeltük föl először
A cselekvés zászlaját,
Mi riasztók föl zajunkkal
Nagy álmából a hazát !

A földet, mely koporsó volt
S benn egy nemzet a halott,
Megillettük, és tizennégy
Miljom sziv földobogott.

Egy szóvá s egy érzelemmé
Olvadt össze a haza,
Az érzelem «lelkesülés»,
A szó «szabadság» vala.

Oh ez ritkaszép látvány volt,
S majd ha vénül a világ,
Elmondják az unokáknak
Ezt a kort a nagyapák.

És mi becsben, hírben álltunk,
Míg tartott a küzdelem,
De becsünknek, de hirünknek
Vége lett nagy hirtelen.

Kik nem voltak ott a csatán,
Diadalhoz jöttenek,
S elszedték a koszorúkat,
Mert a szóhoz értenek.

E sereg, mely, míg a harcz folyt,
El volt bujva vagy alutt,
Igy zugott a diadalnál:
Mi viseltünk háborut!

Legyen tehát a tiétek
A dicsőség és a bér,
Isten neki ... nem küzdénk mi
Sem dicsőség- sem dijért.

És ha újra tenni kell majd,
Akkor ujra ott leszünk,
És magunknak bajt s tinektek
Koszorúkat szerezünk.

Viseljétek a lopott hírt,
A lopott babérokat,
Nem fogjuk mi fejetekről
Leszaggatni azokat.

Abban lelünk mi jutalmat,
Megnyugoszunk mi azon:
Bárkié is a dicsőség,
A hazáé a haszon!

(Pest.)

A követválasztáson a költő megbukott, egy névtelen, helybeli jelölttel szemben. Legyőzték a korteskedés cselfogásai: elrágalmazták, nem hagyták szóhoz jutni, útját állották szekerének. Hosszú hirlapi harcz, s országgyülési vizsgálat is következett; ez a rohanó események közt nem ért véget. A költőnek mélyen fájt e bukás. Joggal irta beköszöntőjében: «Könnyü most a nép barátjának lenni, most, mikor a nép az úr a hazában és a világon; de én már akkor barátja voltam a népnek, mikor azt még parasztnak hivták és megvetették s engemet szinte megvetettek és keserüséggel illettek, mint a nép pártfogóját.» A választásról irt heves czikkében pedig azt irja: «És ennek ma kellett történnie, hogy engem mint orosz spiont, mint hazaárulót, agyon akart verni a magyar nép, ma junius 15-ikén ... ma három hónapja, hogy martius 15-ike volt, midőn első valék azok közt, kik a magyar nép szabadságáért szót emeltek, síkra szálltak!» Arany is megbukott Szalontán. Petőfi keserün irja neki: «...a nép legbuzgóbb és legönzéstelenebb baráti ügyszólván egészen kimaradnak .. Én a galériára szorultam! én a galériára! Szegény nép, szegény nép, legfanatikusabb barátod csak úgy a távolból fogja hallgatni, mit végeznek sorsodról...» A ‚márcziusi ifjak' közül általában csak Irinyi jutott be az országgyülésre. E keserüség dictálja e verset, melyben már az indulat érzése s hangja egyaránt megnemesült; ebből fakadt *Az apostol* is, a népjogok martyrjának subiectiv szálakból szőtt története.

KIS-KUNSÁG.

Hova szívem, lelkem
Mindig, mindenhonnan vissza-visszavágyott,
Ujra láttam végre születésem földét,
A szép Kis-Kunságot!
Bejártam a rónát,
Melyet átölel a Tisza-Duna karja,
S ölében, mint kedves mosolygó gyermekét
Az anya, ugy tartja.

Itt vagyok megint a
Nagy városi élet örökös zajában,
Oh de képzeletem most is odalenn az
Alföld rónáján van;
Testi szemeimet
Behunyom, és lelkem szemeivel nézek,
S előttem lebegnek szépen gyönyörűn az
Alföldi vidékek.

Forró nyárközép van,
Kapaszkodik a nap fölfelé; sugára
Mint a lángeső oly égető özönnel
Omlik a pusztára...
Puszta van körülem,
Széles hosszu puszta, el is látok messze,
Egész odáig, hol a lehajló ég a
Földdel olvad össze.

Gazdag legelőkön
Visz az út keresztül; ott hever a gőböly,
Rekkenő a hőség, azért nem fogyaszt most
A kövér mezőből.
Cserény oldalánál
Szundikál a gulyás leterített suban,
Kutyái is lomhák, nem is pillantanak
Az útazó után.

Itten a lapályon
Egy ér nyúlik végig, meg se mozdul habja,
Csak akkor loccsan, ha egy-egy halászmadár
Szárnyával megcsapja;
Szép fövény az alja,
Egészen lelátni sárga fenekére,
A lusta pióczák s a futó bogarak
Tarka seregére.

Szélén a sötétzöld
Káka közt egy-egy gém nyakát nyujtogatja,
Közbe hosszu orrát üti víz alá a
Gólyafiak anyja,
Nagyot nyel, és aztán
Fölemeli fejét s körülnéz kényesen,
A vízparton pedig töméntelen bíbicz
Jajgat keservesen.

Amott egy nagy ágas
Áll szomorún, egykor kútágas lehetett,
Mellette a gödör, hanem már beomlott,
Be is gyepesedett;
Elmerengve nézi
Ez a kútágas a távol délibábot,
Nem tudom, mit nézhet rajta? hisz effélét
Már eleget látott.

Ott van a délibáb
A láthatár szélén... nem kapott egyebet,
Egy ütöttkopott vén csárdát emelt föl, azt
Tartja a föld felett.
Emerre meg gyérül
A legelő, végre a nyoma is elvész,
Sárga homokdombok emelkednek, miket
Épit s dönt a szélvész.

Nagy sokára egy-egy
Tanya tünedez fel, boglyák és kazalok,
Rajtok varju károg, itt-ott egy mogorva
Komondor csavarog.
Tenger szántóföldek
Terjednek szerteszét, rajtok áldott búza,
Lefelé hajlanak, kalászaikat a
Nehéz mag lehúzza.

A zöld búza között
Piros pipacsok és kék virágok nyilnak,
Imitt-amott sötét-vörös tüskerózsa,
Mint egy vérző csillag.
Közeleg az este,
Megaranyosodnak a fejér fellegek,
Szép felhők! mindenik ugy megy el fölöttünk,
Mint egy tündérrege.

Végre ott a város,
Közepén a templom, nagy komoly tornyával,
Szanaszét a város végén a szélmalmok
Széles vitorlákkal.
Ugy szeretek állni
A szélmalmok előtt! elnézem ezeket,
A mint vitorlájok hányja, egyre hányja
A czigánykereket.

(Pest.)

Kis-kunsági útjának emléke, melynek képét friss színekben vitte magával a fővárosba. Bukását joggal tulajdonította ámításnak, s maga írta: «... én nem a népet kárhoztatom, ... a nép én előttem szent, annyival inkább szent, mert gyönge, mint az asszony s mint a gyermek.» Gyulai szerint e képen a festés lyrába olvad, aztán genreképpé válik, de egészen egyik se lehet uralkodóvá, bár a két első versszakban erősebb a lyrai felindulás: a költő odahagyta szülőföldét, de az ott élvezett örömek emléke megújul lelkében, visszavágyik újra. Ez a boldog emlékezés képet kép mellé fest, oly részletezőn, mi szinte Arany szokásával rokon *(Télben.)* De Petőfi az ily rajzolgatásokban sem obiectiv; szerelemvallással kezdi, s azzal végzi, hogy magát is oda rajzolja a képre. Jelenvalósága és szeretete érzik minden vonáson. «Reá az egész természet egyenlően hat — így ír Lenkei Henrik. — Még a legigénytelenebb tárgyban is talál valamit, a mi költői.» Jól figyeli meg azt is, hogy «Petőfi nem reflectál, nem is bölcselmi gondolatokkal köti össze természetfestő verseit, hanem mindig a szívre vagy saját szívbeli viszonyaira való vonatkozással fejezi be.» *(Petőfi és a természet.)*

A MAGYAR NÉP.

Szabad a magyar nép, szabad valahára,
Kinek lánczot vertek kezére lábára,
S görbedt derekával a rabigát vonta,
Mintha csak állat és nem ember lett volna.

Szabad a magyar nép, fejét föltarthatja,
Kénye kedve szerint kezeit mozgatja,
S mely előbb mint bilincs őtet szorította,
A vasat mint kardot ő szorítja mostan.

Szabad a magyar nép . . . lejárt napod, német!
Nem tánczoltatod te többé ezt a népet,
S piócza módjára nem szivod a vérét,
Megfizette isten gonoszságod bérét.

E földön legyen úr a tót vagy a német?
E földön, hol annyi vitéz magyar vérzett!
Magyar vér szerezte ezt a dicső hazát,
És magyar vér ezer évig ótalmazá!

Nincs itt urasága csak az egy magyarnak,
S kik a mi fejünkre állani akarnak,
Azoknak mi állunk feje tetejére,
S vágjuk sarkantyúnkat szíve közepébe!

Vigyázz, magyar, vigyázz, éjjel is ébren légy,
Ki tudja, mikor üt rajtad az ellenség?
Ha eljön, ugy jöjjön, hogy készen találjon,
Még a félhalott se maradjon az ágyon!

Haza és szabadság, ez a két szó, melyet
Először tanuljon dajkától a gyermek,
És ha a csatában a halál eléri,
Utószor e két szót mondja ki a férfi!

(Pest.)

Érdekes, a mint a «szabadság—szerelem» jelszava átváltozik «haza és szabadság»-gá; mintha házassága óta egynek venné magát feleségével, ki együtt lelkesül vele közös eszményeikért. 1849 február 26-án is Kolozsvárott ezt írja Burián Pál emlékkönyvébe: *Lantom, kardom tiéd, oh szabadság!*

DOBZSE LÁSZLÓ.

Dobzse László ő felsége
Magyarok királya
Nem hiába hogy cseh volt, de
Hejh csehűl is álla.

Parancsolni nem szeretett,
Nem is értett hozzá,
S hogyha értett vón' is, szavát
Nem fogadt' az ország.

Üres volt a feje néki,
Üresebb a zsebje,
Egy keserves polturáért
Könyökig vájt benne.

Ruháján a moly s az idő
Megrágta a prémet,
Mely szinű volt? nem lehetett
Tudni, csak ugy rémlett.

Parasztfolttal csapta pofon
Csizmáját a varga,
Rozsdás volt a sarkantyuja,
Ferde volt a sarka.

Kamrájában az egerek
Semmi kárt nem tettek,
Mert biz ott a legjobb szándék
Mellett sem tehettek.

Pinczéjében oly bőséggel
Állott a sok jó bor,
Hogy egy gyüszűnyi sem telt a
Legnagyobb hordóból.

Ha éhezni méltóztatott
Király ő felsége,
Egyik-másik alattvaló
Hitta meg ebédre.

De nem bánta ám meg, a ki
Meghivá ebédre,
Ő felsége kegyelmesen
Gróffá tette érte.

Szegény király, szegény király . . .
De vigasztalódjál,
Még szegényebb királyok is
Lesznek, mint te voltál. —

Dobzse László ő felsége
Magyarok királya
Nem hiába hogy cseh volt, de
Hejh csehűl is álla!

(Pest.)

A NEMZETGYŰLÉSHEZ.

Ott álltok a teremnek küszöbén,
Melyből a nemzet sorsa jön ki majd,
Megálljatok, ne lépjetek be még,
Hallgassátok ki intő szózatom . . .
Egy ember szól, de milliók nevében !
Az a hon, melyet őseink szereztek
Verítékökkel s szívök vérivel,
Az a hon többé nincs meg, csak neve
Bolyong közöttünk, mint a temetőbül
Éjféli órán visszajött kisértet . . .
Az a hon többé nincs meg, falait
Elmorzsolák a mult kor férgei,
S az uj vihar szétfújta födelét,
S lakói most az ég alatt tanyáznak,
Mint a vadállat és mint a madár.
Mit őseink egy ezredév előtt
Tevének, azt kell tenni most ti nektek
Bármily erővel, bármily áldozattal,
Bár mind egy szálig elvesztek belé,
Hazát kell nektek is teremteni !
Egy új hazát, mely szebb a réginél
És tartósabb is, kell alkotnotok,
Egy új hazát, a hol ne légyenek
Kiváltságok kevély nagy tornyai,
Sötét barlangok, denevértanyák,
Egy új hazát, hol minden szögletig
Eljusson a nap s tiszta levegő,
Hogy minden ember lásson s ép legyen.
Nem mondom én : a régi épületnek
Dobjátok félre mindenik kövét,
De nézzetek meg minden darabot, mit
Alapnak vesztek, s a mely porhatag már,
Vessétek azt el kérlelhetlenül,
Bármily szent emlék van csatolva hozzá,
Mert jaj a háznak, mely alapba' gyönge,
Mert fáradástok akkor hasztalan lesz,
Egy percz jöhet, s az épület ledől,
S rosz gazda, a ki mindig ujra épit,
S ma vagy holnap, de végre tönkre jut.

Számot vetett-e mindenik magával,
Minő dologra szánta el magát ?
Nagy a dicsőség, melyet mindegyik
Szerezhet itten, de tudjátok-e,
Csak nagy munkáért jár ez a dicsőség !
A kit nem égő honfiérzelem
És tiszta szándék vezetett ide,
Kit a hiúság vagy silány önérdek
Csábít e helyre, az szentségtelen
Lábbal ne lépjen e szentelt küszöbre,
Mert hogyha egyszer átlép és kijő majd,
Átok s gyalázat lesz kisérete,
Melylyel haza s később a sírba megy. —
Ti, kik szivébül bálványistenek
Ki nem szoríták az igaz nagy istent,
Kiknek szivében a honszeretet
Mint szentegyházi oltárlámpa ég,
Eredjetek be és munkáljatok,
Legyen munkátok oly nagy, oly szerencsés,
Hogy bámultában, majd ha látni fogják,
Megálljon rajta a világ szeme,
A bennlakókat vallja boldogoknak
És istenítse, a kik épitették !

(Pest.)

A nemzetgyűlés megnyitására írta, melyből ő kimaradt. A vers kelte *julius 4.* 5-ikén jelent meg a *Pesti Hirlap*ban, az ünnepélyes megnyitás napján.

ISMÉT MAGYAR LETT A MAGYAR . . .

Ismét magyar lett a magyar,
Mert ekkorig nem volt a',
Hogy is lett volna? szolga volt,
S nem magyar, a ki szolga!

Ismét magyar lett a magyar,
Bilincsét összetörte,
Mint őszszel a száraz levél,
Csörögve hull a földre!

Ismét magyar lett a magyar,
Kardot ragad kezébe,
Kardján a napsugár ragyog
S a bátorság szemébe'!

Ismét magyar lett a magyar,
Lángol, piroslik arcza,
Kitűzött zászló mindenik,
A mely jelt ád a harczra!

Ismét magyar lett a magyar,
Egy szív miljók keblében,
És dobbanása rémület
Az ellenség fülében!

Ismét magyar lett a magyar,
A sikra állt vitézül,
És a világ, a nagy világ,
Csodákat látni készül!

Ismét magyar lett a magyar,
S világ végéig az lesz,
Vagy iszonyúan és dicsőn
Mind, mind egy szálig elvesz!

(Pest.)

A jegyzet, melyet Havas *A magyar nép* vershez fűz, ehhez illik: «Úgy látszik, a julius 11-iki nagyszerű jelenet inspirálta e költeményt, midőn az országgyűlés Kossuth elragadó beszédére egyhangúlag megajánlta a 200,000 katonát . . . Ugyanez nap volt a verseczi ütközet, az első nagyobb siker, melyet a mieink a szerb lázadókkal szemben arattak.»

MIÉRT ZÁRJÁTOK EL AZ UTAMAT?

Miért zárjátok el az útamat?
Bocsássatok!
Előre vonnak vágyaim, de én
Használni s nem ragyogni akarok.

A tettek vágya, tettek ereje,
Mint vad patak
Foly rajtam át, a melynek habjai
Szilaj morajjal mélybe omlanak.

Veszélyben a hon, s tettre híja föl
Minden fiát,
S reményeim szikláin állok én,
Lelkemre százszoros viszhang kiált.

Fölnézek a nyárdéli napba és
Nem fáj szemem,
Lenézek örvény fenekére és
Lenézek bátran, nem szédül fejem.

Szilárd reményem, mint a sziklakő,
Mely nem remeg,
Hogy helyemen majd becsület marad,
Hogy a hazáért sokat tehetek.

Közönséges napokban csak megáll
Más is helyén,
De majd ha minden ember tántorog,
Ottan leszek majd, s nem tántorgok én!

És jőni fognak rettentő napok,
A milyeket
Csak álmodik most holdas éjeken
Az őrülésig rémült képzelet.

Nem várok én dicsőséget s dijat
Munkáimért . . .
Kötelességet ingyen tenni kell,
S kötelesség munkálni a honért;

És a dicsőség? isten hírivel
Tovább mehet,
Nem kell nekem kaczér leány, midőn
Ölelhetem hű feleségemet.

Miért zárjátok el az útamat?
Bocsássatok!
Előre vonnak vágyaim, de én
Használni s nem ragyogni akarok.

(Pest.)

Az országgyűlés megnyitása s a julius 11-iki nagy jelenet után, melyet előbbeni költeményével ünnepelt, megint feltámadt benne a keserűség, hogy ő nem lehet ott, a hol használni tudna. Bőven kivette részét e viharos napok harczaiból, s lantja minden nagyobb eseményre visszhangot adott. Birálói meg is sokallják verseiben a szenvedélyt s a politikát. Salamon Ferencz felhozza, hogy az ódát, melyet Berzsenyi, Kölcsey, Vörösmarty visszavittek régi fenségére, «Petőfi egészen az élethez szállította le, azon nyerseséggel vivén a költészetbe a politikai eszméket, a mint a nyilvános élet piaczának szenvedelmes küzdelmében élnek. Mintegy a gyakorlati élet pora fedi el tisztaságukat.» De hogy a közélet e viharos napjaiban szerepet vigyen, jelleméből és eszméiből következett, s érdem is van abban, hogy messzehangzó lantját ily izgatástól sem kímélte. Választóinak azt írta: «Szerszámnak ajánlom magamat a ti kezeitekbe.» Természetéből, elveiből folyt, hogy e napok minden eseményében részt vegyen. Tettvágyát Kossuthéhoz hasonlítják. Gr. Apponyi Albert azt mondja: «A mint Kossuth az a politikai vezér, a kiben legkifejezettebb a tettre kész erő, úgy Petőfi az a költő, a kiben az érzelmek hevülése legközelebb jut magához a tetthez.»

KUN LÁSZLÓ KRÓNIKÁJA.

Fene gyerek volt az a kun László,
Magyarország egykori királya!
Kun Lászlónak azért hítták őt, mert
A kunokkal volt czimborságba'.

Az igaz, hogy torkára forrt az a
Kun barátság, benntörött bicskája . . .
De ez már a vége; kezdjük elől,
Ne hágjunk rá a szép rend nyakára.

A mit mondtam, ujra csak azt mondom:
Fene gyerek volt biz ő kegyelme;
Az ördög sem tudja, hogy mi volt több,
Emberség-e vagy kutyaság benne?

A koronát még kölyök korában
Nyomintották a fejére néki,
S már csatázott siheder korában,
És vala nagy az ő vitézségi.

Ottokárral, híres cseh királylyal,
Keveredett kemény háborúba,
És pediglen Ottokár alól e
Háborúban a gyékényt kihúzta.

A cseheknek nagy királya ott a
Csatatéren a fűbe harapott,
Lászlót pedig nem tekinték máskép,
Hanem csak úgy, mint egy új csillagot.

Haza ment ám, hanem otthonn bezeg
Fenekestül fölfordult az ország,
Olyan volt, mint a Csáki szalmája,
És e bajt a nagy urak okozták.

Természetes, hogy mikor a macska
Nincs otthonn, az egerek tánczolnak . . .
A nagyurak kapták magokat hát,
Egymással mind rútul hajba kaptak.

László király, szerelmetes öcsénk,
Már most aztán fogj erősen hozzá . . .
Dehogy fogott, dehogy fogott ! kisebb
Gondja is nagyobb volt, mint az ország.

Neki lódul, becsap a kunokhoz,
S haza gondját eltemeti szépen
Kun legények telt kupái mellett,
Kun menyecskék dagadó ölében.

És a midőn hites felesége
Szót emelne e miatt előtte,
Egy szikrát sem teketóriázott,
Azon módon elkergette őtet.

S melege lett pap uraiméknak,
Kegyetlenül szorult a kapczájok,
László király a pogány kunokat
Fosztogatni uszitotta rájok.

Meghallja ezt a szentséges pápa,
S haragjában adtateremtettéz,
És meghagyja egyik püspökének :
«Rendcsinálni magyarokhoz elmégysz !»

És el is jött azonnal a püspök,
S oda vitte jó móddal a dolgot,
Ugy szivére beszélt a királynak,
Hogy elméje javuláson forgott.

Meg is javúlt istenes szándékból,
Megtéríté papok veszteségét,
A kunoknak sátorát elhagyta,
S visszavette elvert feleségét.

De egyszerre más jutott eszébe . . .
Gyűléseztek a papok Budában . . .
Megunta a locsogást-fecsegést,
S szétzavarta őket hamarjában.

Fenyegeti a pápa követe,
A püspök, hogy majd átkot vet rája . . .
Bánja is ő ! galléron csípeti
A szent embert és tömlöczbe zárja.

És a régi tivornyázó élet
Alvó zaját ujra fölkeltette,
Fölkereste a kún czimborákat,
S ott virított rózsaszínü kedve.

Megcsóválta fejét a nemzet, és
Szólt : «A mi sok, az csak sok, hiába !
Ha ez igy tart, belénk üt a mennykő.»
S László komát betették fogságba.

Nem sokáig üldögélt a hűsön,
Kinyitották tömlöczét és szóltak :
«Lángban, vérben áll a haza, király,
Jer és győzd le a kún lázadókat !»

«Rajta tehát !» fölkiálta László,
«El, utánam élet és halálra !
Rég vagy, kardom, a homályban . . . mostan
Vess homályt a nap koronájára !»

És vezette hadát a kunokra,
S ránczba szedte őket nagy csunyául,
Kit levert a harczmezőn közülök,
Kit pedig kiűzött a hazábul.

S megragadta a kormányt erősen,
Megmutatta, hogy ő milyen férfi,
Hogy ő nemcsak a korhelykedést, de
A nemzetnek ügyeit is érti.

A gonoszak meghunyászkodának,
S a királyra reszketéssel néztek,
A jók szivét pedig seregestül
Szállták meg a mosolygó remények.

De alig hogy elmosolyodott a
Nemzet, ujra lebiggyedt a szája,
Mert azt vette észre, hogy istentől
Ujra elrugaszkodott királya.

El bizony, de mennyire ! naponként
Veszettebbül sűlyedt a piszokba . . .
De még egyszer fölemelte fejét,
Fölgyúlt szive, és égett lobogva.

A berontott kúnok és tatárok
Meggörnyedtek karja erejétül,
Még egy cserfa-koszorút hozott az
Ifju király a harcz mezejérül.

Akkor aztán jó éjszakát, erkölcs !
Bele mászott nyakig a mocsárba,
Es valódi szent volt ekkoráig
Ahhoz képest, a hogy mostan járta.

Egy tivornya a másikat érte,
Sátor alatt élt, mint a czigányok,
Véle régi korhely czimborái
S véle a kún és tatár leányok.

Hanem egyszer ilyen szókat hallott:
«Laczi pajtás, meghalálozik kend !»
S három ember úgy oldalba szúrta
Ő felségét, hogy még meg se nyekkent.

(Pest.)

AZ APOSTOL.

E művét a költő 1848 nyarán, junius és julius havában irta. Augusztus 16-án ír róla Aranynak: «Én a minap fejeztem be egy hosszú költeményt (valami 3400 sornyi), melynek czíme: *Az apostol.*»

Lantján ez időben a lázas közhangulat, mondhatni politikai szenvedély uralkodott. Többi nagy elbeszélő költeménye tisztán költői vágyból szülemlett, bár némelyik a lelkesítés vagy gúny gyakorlatibb czélzatával egyesülten, mint *Lehel* és *A táblabiró*; *Az apostol* soraiban főkép politikai hevület lüktet; rokon ez időbeli kisebb izgató verseivel és balladáival.

A költemény hangulatában a testetlen forradalmi láz uralkodik, az a ‚túllelkesedés' ‚a haladást gátló elemek ama gyülölete', melyekben Horváth Mihály e kor jellemét találja. Kemény Zsigmond is azt mondja: «A magyar közvélemény bálványozta a radicalismust,» mi ily mérvben «a rajongás nem kis fokára mutat» (*Forradalom után*, 52. l.). Szekfű Gyula találón emeli ki, hogy mindez csak hangulat volt, érzelmi productum (*Három nemzedék*), mely Petőfinél az emberi jogok és a franczia forradalom eszméiből is táplálkozott. Bár e hangulat a nemzeti követelések mezét öltötte magára, Kossuth czikkeiben ép úgy, mint Petőfi költeményeiben, a szívek ez eszmékért elvontságukban lelkesültek, gyakorlati vonatkozásaik, megvalósulásuk eszközeinek vizsgálata nélkül. — Finoman jegyzi meg Arany László, hogy míg költői elődei-

nek politikai költeményeiben «többnyire valami írott jogi és hagyományos jogszerűség szólal meg,» — Petőfi még elbeszélő költeményeiben is «oly erényeket fest, melyeket a tevékenység, türelmetlenség, újítási vágy fejt ki,» «felforgatják a régi viszonyokat, a fennálló jog ellen a természet eredeti jogaira hivatkoznak s ebből merítik erejöket a törvény és társadalom ellen.» Petőfinek politikai téren két főeszméje volt, a melyek mellett kisebb költeményeiben is izgat: a nép fölemelése, s ezzel kapcsolatban a respublica. Az elsőt így fejezi ki egyik levelében: a nemesebb keblek megsokallták már látni, «mint martirkodnak milliók, hogy egy pár ezren henyélhessenek és élvezzenek.» A másodikról 1848 május 27-iki hirlapi czikkében azt írja: «Ha valamely eszme világszerűvé lesz, előbb lehet a világot magát megsemmisíteni, mint belőle azon eszmét kiirtani.» Senki sem vette nálunk ezeket olyan komolyan, mint ő. Ez eszméket hirdeti itt is, oly általánosságban, hogy legnemzetibb költőnk e művéről a Cassone-féle olasz fordítás előszavában Helfy azt mondhatta: e költeményt bármely nyelven írhatták volna, a magyar költő nem tünik ki belőle.

Pedig e műnek egyénibb háttere is van: a költő követválasztási harcza és kudarcza, mi mélyen elkeserítette. Mindig kész volt a nép javáért küzdeni, most mélyen sebezte, hogy a nép elpártolt tőle. Az apostolok sorsában, a kik önfeláldozásukért csak hálátlanságot aratnak, a maga sorsát rajzolta. Azzal ment le juniusban követjelöltnek szülőföldjére, a kis-kunok közé: «Igazság szerint nem is magamért, hanem itt értetek szólok, legalább azon jó szándékból, hogy előmozdítsam a javatokat. Én szerszámnak ajánlom magamat a ti kezeitekbe, semmi másnak. Magyarország az utóbbi időben sokat tett, de még koránt sem tett eleget arra, hogy boldog és szabad legyen ... mert minden nemzetnek ez a két főczélja: boldogság és szabadság.» Őt is bálványozta a nép: «Szentmiklóson bicskákkal álltak körülem, ... hogy a ki hozzám nyúl, irgalmatlanul legyilkolják.» S aztán ‚a kaputosok' mégis «felbőszítették» ellene a népet, «hogy szinte agyon akarták verni.» De én azért nem a népet kárhoztatom, hanem ámítóit, félrevezetőit, ... a nép én előttem szent, annyival inkább szent, mert gyönge, mint az asszony, s mint a gyermek.» Az apostol is azzal megy a nép közé, hogy megtanítsa jogaira, azt hirdeti, hogy a világ czélja «Boldogság! s erre eszköz? a szabadság!» Később a nép bőszülten űzi el, a pap felbujtására. (XII., XIII. Petőfi ellenfele is a pap fia volt.) Még sem gyűlöli meg a népet; «épen mert gyermek, gyámolítni kell» — mondja ő is; tovább küzd érte, az önfeláldozásig. Mindebből világos, hogy Petőfi e műve is lyrai forrásból fakad, hogy Szilveszter = a költő maga. Az ő tulzó elmélete és szenvedélye él Szilveszterben, a királyok elemi gyűlölete és izgatása, mely neki is sok ellenséget szerzett (*A királyok ellen, Akasszátok fel a királyokat!*) s miért egy időre elvesztette népszerűségét.

A képnek más vonásaiban is ő rá ismerünk; övé e tanulás-vágy; ő az, a ki «hogy a kenyérből ki ne fogyjon, másoknak gondolatjait másolgatá» (XIV.), — 1843-ban, Pozsonyban, az *Országgyülési Tudósítások*at. Övé a szomjú szív epedése egy harmatcsepp után (XII.), mintha csak *Minden virágnak* ... kezdetű versét hallanók; övé volt az éltető remény is, hogy «szépeket mond majd a hír felőle,» — övé a kastély lányának szerelme, a ki követte őt a bizonytalan sorsba (XIII.); övé, Koltón, a boldogság ez elnémulása (XIV.). — A szellem bilincse, a censura, a lázító könyv, a börtön és a szabadulás a márcziusi napok emlékeiből, Táncsics Mihály sorsából valók. — Egy-egy vonásban olvasmányainak hatására is ráismerni: a bűn és nyomor rajzában talán Sue rikító szineire; Silvester gyermekkora Riedlt Dickens kis martirjaira emlékezteti, első

sorban bizonyára Twistre: e regényeket Petőfi szivesen olvasta; a madár is, mint Riedl mondja, Byron chilloni foglyának börtönéből repült a Szilveszter czellájába, mit már Gyulai megjegyzett. Szilveszter lelkében van valami a Coriolánuséból, kinek tragédiáját ekkortájt fordította.

E sok subiectív vonás az egészet roppant érdekessé teszi: az érzések lávafolyama, az eszmék tüze, a gyönyörű képek elragadnak, bár művészi szempontból a mű nem kifogástalan. E korbeli politikai költeményeiről általában azt mondja Péterfy Jenő: «Itt a democratikus irányzat, másutt a szónokias pathos ront valamit dalai közvetlenségén. Izgatott időknek szólnak s nem mindig rejtenek magokban maradó költői hangulatot» (*Összegyűjtött munkái.* III. 523.) Magáról *Az apostol*ról Imre Sándor szerint «kevéssé eredeti tartalma és közéletből vett, erőtlen nyelvezete tanusítja a tárgyias alap hiányát és a sietett kidolgozást.» Tagadhatatlan, hogy a hős csak Petőfi politikai szenvedélyének lecsapolása, sorsa csak külső eseményekben van elénk vetítve, s e képeket folyvást a költő végletes társadalmi nézetének magyarázó pálczája kiséri. Az egész elvont irányműnek, minőnek főalakja, mint Gyulai mondja, többnyire abstractió, cselekménye pedig alig több egy syllogismusnál. De így is becset ad e műnek az, hogy egy kor szívének dobogása hallatszik ki belőle, oly varázs-hangszeren keresztül, minő a Petőfi költészete.

I.

Sötét a város, rá feküttaz éj.
Más tájakon kalandoz a hold,
S a csillagok behunyták
Arany szemeiket.
Olyan fekete a világ,
Mint a kibérlett lelkiismeret.

Egyetlen egy kicsiny fény
Csillámlik ott fönn a magasban
Bágyadtan s haldokolva,
Mint a beteg merengőnek szeme,
Mint a végső remény.

Padlásszobának halvány mécse az.
Ki virraszt ott e mécs világa mellett?
Ki virraszt ott fönn a magasban?
Két testvér: a nyomor és az erény!

Nagy itt, nagy itten a nyomor,
Alig hogy elfér e kicsiny szobában.
Kicsiny szobácska, mint a fecskefészek,
S a fecskefészeknél nem díszesebb.
Kietlen puszta mind a négy fal,
Azaz hogy puszta volna, ha
Ki nem czifrázta volna a penész,
S csikosra nem festette volna az
Eső, mely a padláson át befoly . . .
Aláhuzódik az
Eső vastag nyoma,
Mint gazdagok lakában
A csengetyűzsinór.
A lég olyan nyomasztó
A sóhajoktól s a penész szagától!
A nagy urak kutyái tán,
A melyek jobb tanyához szoktanak,
Eldöglenének e helyen.

Fenyőfaágy, fenyőfaasztal,
Mely a zsibvásáron sem kelne el,
Az ágy lábánál egy pár szalmaszék
S az ágy fejénél egy szu-ette láda,
Ez a szobának minden bútora.

Kik laknak itten ?
A lámpa fáradt pislogása mellett
Küzd a homály és fény... az alakok
Mint álomképek el vannak mosódva
S a félsötétben félig rémlenek.

A mécs világja csalja a szemet ?
Vagy e födél alatt lakók mind
Oly halványak valóban,
Oly kisértetszerűek ?
Szegény család, szegény család !

Az ágy fejénél űl a ládán
Csecsemőjével az anya.
Boldogtalan kis csecsemő !
Rekedt nyögéssel szíja, szívogatja
Anyjának száraz emlejét,
S hiába szíja.
Az asszony elgondolkodik,
S fájók lehetnek gondolatjai,
Mert mint megolvadt hó a házereszrül
Sürűn omolnak könnyei,
Omolnak végig arczán
A kisded orczájára le . . .
Vagy tán nem is gondolkodik,
Csak megszokásból, öntudatlanúl
Szakadnak a könnyek szeméből,
Mint a sziklából a patak ?

Idősebb gyermeke,
Istennek hála, alszik
(Vagy csak alunni látszik ?)
A fal mellett a nyoszolyán,
Mely födve durva lepedővel,
A mely alól kikandikál a szalma.
Aludj', kicsiny fiú, aludj',
S álmodj' aszott kezedbe kenyeret,
S álmad királyi lesz !

Egy ifju férfi, a családapa,
Az asztalnál sötét homlokkal űl . . .
Tán e homlokrul árad a ború,
Mely a szobát betölti ?
E homlok egy egész könyv, a mibe
A földnek minden gondja van beirva ;
E homlok egy kép, melyre miljom élet
Insége és fájdalma van lefestve.
De ott alatta a sötét homloknak
Két fényes szem lobog,
Mint két bolyongó üstökös,
Mely nem fél senkitől,
S melytől mindenki fél.
Tekintete
Mindig messzebb, mindig magasbra száll,
Mig elvesz ott a végtelenben,
Mint a felhők között a sas !

II.

Csendes kivűl a nagy világ,
Csendes belűl a kis szoba,
Csak néha sóhajt kinn az őszi szél,
Csak néha sóhajt ott benn az anya.

A kis fiú halkan fölűl az ágyon,
Falhoz támasztva bágyadt tagjait,
S rimánkodólag, mintha temető
Földéből jőne a hang, igy susog :
«Apám, ehetném !
Erőködöm, hogy elaludjam,
Erőködöm, de el nem alhatom ;
Apám, az éhség fáj, adj kenyeret,
Vagy csak mutasd meg, az is jól esik.»

«Várj holnapig, kedves kicsiny fiam,
Várj holnapig, holnap kapsz kenyeret,
Kakastejjel sütött fehér czipót.»

«Inkább ma száraz barna kenyeret,
Mint holnap lágy fehér czipót, apám,
Mert holnapig meghalhatok,
Meg is halok, tudom . . .
Olyan sokáig nem jön az a holnap.
Mióta mondod azt a holnapot,
S mindig ma van, mindig csak éhezem!
Vajon ha meghalunk, apám,
Ha sírba tesznek, éhezünk-e ottan?»

«Nem, gyermekem,
Ha meghalunk, többé nem éhezünk.»

«Ugy én ohajtom a halált, apám,
Kérlek, szerezz nekem koporsót,
Egy kis fehér koporsót,
Olyan fehéret, mint anyámnak arcza,
Vitess a temetőbe
És tégy a föld alá . . .
A holtak olyan boldogok,
Mert nem éheznek ők!»

Ki mondja ártatlannak
A gyermeket?
Hol a tőr, hol van a kard, a mely
Irtóztatóbb, gyötrelmesebb
Sebet vón' képes ejteni,
Mint apja szívén ejtett
E gyermek ajaka?
Szegény apa!
Tartóztatá magát,
De könnye hirtelen kicsordult,
S ő arczához kapott
S azt megtörölte reszkető kezével,
Azt gondolá, hogy meghasadt szivéből
Feccsent reá a vér!

Ő a panaszhoz nem szokott, de most
Kitört belőle ellenállhatatlanúl:

«Oh ég, isten! mi végre alkotál?
Miért nem hagytál ott a semmiségben,
A melybe lelkem testem visszavágy?
Vagy embernek miért teremtél
És mért adál családot,
Ha már azt nem táplálhatom
Saját véremmel, mint a pelikán? . . .
De állj meg ajkamon, szó,
Az isten tudja, mit cselekszik,
Magas tervébe nem lát a vak ember,
S kérdőre vonnunk őtet nem szabad.
Rá külde a tengerre engem,
Lelkembe tette az iránytűt,
A merre ez vezet, megyek. —
Nesze, fiam, nesze
E kis darab kenyér, egyél,
Edd jóizűn, ez a végső darab,
Holnapra szántam s ha most megeszed,
A jó ég tudja, holnap mit eszel.»

Mohó örömmel
Kapott a kis fiú utána,
Az ágyra visszaguggolt,
S oly jóizűen falatozta
Az istenadta száraz kenyeret,
Hogy csillogott belé szeme,
Mint két szerelmes szentjánosbogár;
S midőn a végső falatot
Lenyelte, rá borúlt az álom,
Mint völgyre a napalkonyat köde,
S lehajtá a párnára kis fejét,
S alutt, és álmodott mosolygó arczczal . . .

Vajon mit álmodott, miről ?
Koporsóról-e vagy kenyérről?

Álomba sírdogálta
Magát az anya is,
A másik mellé tette kisdedét,
Karjával mind a kettőt átölelte
S a nyoszolyának szélén úgy alutt.

A férfi fölkelt asztalától,
Az ágyhoz lépdegélt lábujjhegyen,
Megállt előtte összefont karokkal,
És elgondolkodék :
«Végtére boldogok
Vagytok, szeretteim !
Az életet nem érzitek,
Levette vállaitokról az álom
E nagy súlyt, mit napestig hordotok.
Szegény, szegény szeretteim.
Én istenem, hát jobban szereti
Az álom őket, mint én szeretem, hogy
Ez tészi őket boldogokká,
A mikké én nem tehetem ?
De hisz mindegy, elég hogy boldogok...
Aludjatok, kedveseim,
Aludjatok, jó éjszakát ! »

Megcsókolá a három alvót,
Szentháromságát családéletének,
Áldásadólag terjeszté föléjök
Kezét (hogy e kéz mást nem adhatott
Nekik, mint puszta áldást !)
S helyére visszaballagott.
Még egy szelíd tekintetet
Vetett a népes nyoszolyára,
Egy oly szelíd, édes tekintetet,
Melytől az alvók álmaikban
Rózsák és angyalok között mulattak,
Aztán kinézett ablakán,
Beléje nézett a sötétbe,
Nézett beléje oly merően, mintha
Azt föl akarta volna gyujtani
Éjszakfényével lángoló szemének.

III.

Hol járhat e virasztó férfi lelke ?
Minő utat választott s kit keres ?
Ott fönn bolyong azon magasban,
Hová csak őrültek s félistenek
Merészlenek s birnak fölszállani !

Ledobta a ház és nap gondjait, mint
Tojása héját a madár,
Kikelt s röpül.
Az ember meghalt benne s él a polgár.
Ki a családé volt elébb,
Most a világé ;
Ki három embert ölelt az imént,
Most milliókat ölel át.

Ott fönn csattognak lelke szárnyai,
Honnét a föld olyan parányinak
Látszik, mint a megégett
Papír hamván a szikra.
Sebes röptében a hogy elsuhant
Egy-egy csillagnál, ez megreszketett
A gyertyalángként, melyre rá leheltek.

Röpült, röpült.
Miljom s miljom mérföldnyire
Van egyik égi test a másikától,
S azok mögötte még is
Oly hirtelen maradtak el,
Mint vágtató lovas mögött
Sürű erdőben a fák.

S midőn immár fölül volt
A csillagoknak milliárdjain,
Elért . . . elért . . .
A mindenség végére tán?
Nem . . . a mindenség közepére!
S ott volt előtte,
Ki kormányozza a világokat
Pillantatával,
Kinek valója fény,
S kinek szeméből minden szikra egy nap,
Mit földek s holdak forganak körül.

És szólt a lélek, az
Ős-szellem fényében fürödve,
Miként a hattyu fürdik
A tónak átlátszó vizében:
«Isten, légy üdvöz, légy imádva!
Fölszállott hozzád egyik porszemed, hogy
Előtted leboruljon,
S elmondja: hü fiad vagyok, atyám!
Kemény pályára útasítál,
De én nem zúgolódom,
Sőt áldalak, mert azt mutatja ez, hogy
Szeretsz, hogy én választottad vagyok.
A föld lakói elfajultanak,
Eltértek tőled, rabszolgák levének . . .
Rabszolgaság, ez a bűnök szülője,
A többi ennek apró gyermeke.
Ember hajol meg emberek előtt!
Ki embertársának fejet hajt,
Az, isten, tégedet csufol!
Meg vagy csúfolva, isten, ott a földön.
De ez örökké nem maradhat így,
Dicsőségednek helyreállni kell.
Egy éltet adtál én nekem, atyám,
S én azt szolgálatodra szentelem.
Mi lesz a dij? vagy lesz-e díjam,
Nem kérdezem;
A legroszabb rabszolga is kész
Fáradni, hogyha megfizetnek érte.
Én díjkivánat, díj reménye nélkül
Fáradtam eddig, s fáradok tovább is.
De lesz jutalmam, s nagy jutalmam lesz
Azt látni majd, hogy embertársaim
Rabokból ujra emberek levének,
Mert én őket, bár vétkesek,
Vétkökben is fölötte szeretem.
Adj, isten, adj fényt és erőt nekem,
Hogy munkálhassak embertársimért!»

Igy szólt a lélek,
És visszaszállott a nagy égből
A földre a kicsiny szobába,
Hol elzsibbadva várta őt a test.

A férfiú fölrezzene,
Hideg futott át tagjain,
Veriték folyt le homlokán . . .
Nem tudta, ébren volt-e eddig,
Vagy álmodott?
Ébren volt, mert elálmosodni kezdett.
Nehéz pilláin ült az álom.
Fölszedte fáradt tagjait,
És vánszorogva vitte
A földön fekvő szalmazsákra.

Ki fönn az égben járt imént,
Ottan hever most durva szalmazsákon

Mig a világ hóhérai
Selyempárnákon nyugszanak,
Ő, a világnak jótevője,
Daróczon hentereg.

De íme végsőt lobban a mécs,
Kialszik bágyadt élete,
S kivül az éj mindegyre oszlik,

Mint a tovább-tovább adott titok,
S a hajnal, a vidám kertészleány,
Rózsákat szór a ház kis ablakára
S rideg falára a szobának,
S a fölkelő nap legelső sugára
Az alvó férfi homlokára száll,
Miként egy arany koszorú, miként egy
Fényes meleg csók isten ajakárul!

IV.

Ki vagy, csodálatos teremtmény,
Ki vagy te, férfiú?
Lelked ruhája
Csillagsugárból szőtt fényes palást,
És testedet
Kopott rongyok fedik.
Családod éhes, éhes vagy magad,
S vasárnapod van,
Ha lágy kenyér kerül véletlenül
Abrosz nélküli asztalodra,
S mit a tiéidnek s magadnak
Nem birsz megszerzeni,
A nagy világot
Törekszel boldogítani.
Az égbe van szabad bejáratod,
S ha úri ház előtt kopogsz,
Az ajtót bezárnák előtted;
Az istennel társalkodol,
S ha nagyurat szólítanál meg,

Nem állna szóba véled.
Az embereknek
Egy része szent apostolnak nevez,
A másik rész pedig
Szentségtelen gonosztevőnek.
Ki vagy? kitől van származásod?
Büszkén neveznek-e szülőid
Fioknak, vagy szégyenre gyúlad arczok
Nevednek hallatára?
Min születél? ponyván vagy bársonyon?
Elmondjam a történetet,
E férfi életét?
Elmondom azt . . . ha festeném,
Ugy festeném le, mint egy patakot,
Mely ismeretlen sziklából fakad, mely
Sötét szűk völgyön tör keresztül,
Hol károgó hollók tanyáznak,
Minden nyomon egy kőbe botlik,
S örök fájdalmat nyögnek habjai.

V.

Az óra nyelve éjfélt hirdetett.
Kegyetlen téli éj vala,
A téli éjszakák két zsarnoka
Uralkodott:

A hideg és sötétség.
Födél alatt volt a világ.
Ki is kisértené az istent
Ilyenkor szabad ég alatt?

Az utczák, melyeken nem régiben
Tolongva járt az embersokaság,
Üres-puszták voltak, mint a meder,
Melyből kiszáradt a folyó . . . a
Népetlen utczákon csak egy
Őrült bolyongott,
A fergeteg.
Nyargalt az utczákon keresztül,
Mikéntha ördög űlne hátán,
És lángsarkantyút verne oldalába.
A háztetőkre ugrott föl dühében,
És besüvített a kéményeken,
Tovább rohant s teli torokkal
Ordítozott belé a
Vak éj siket fülébe.
Aztán a fellegekbe markolt,
Rongyokra tépte éles körmivel,
S reszkettek a megrémült csillagok,
S a felhődarabok között
Idébb-odább hömpölyge a hold,
Mint a holt ember a hullámokon.
Egy pillantás alatt
Lélekzetével ismét
A felhőket tömegbe fujta,
És a magasból lecsapott a földre,
Mint prédájára a rablómadár,
Egy ablak tábláját ragadta meg,
Megrázta és sarkából kifeszíté,
S midőn mély álmokból a bennlakók
Sikoltva fölriadtak,
Elvágtatott ő rémesen kaczagva.

Népetlen a város . . . ki járna ily
Időben kinn ? . . . és még is, még is ott egy
Élő alak . . . vagy kísértet talán?
Járása olyan kísértetszerű.
Errébb jön, errébb, már látszik, hogy asszony,
De a sötétség titka, hogy
Koldúsnő-e vagy úri hölgy?
Körültekint leselkedőleg,
Amott a bérkocsit pillantja meg,
Tolvajléptekkel hozzá sompolyog,
A kocsis alszik a bakon,
Halkan kinyitj' a hintó ajtaját,
És lop talán ? ellenkezőleg
Belétesz valamit, becsukj' az ajtót,
S elillan, mint a gondolat.

Nyílt nem sokára a kapu,
Kijött egy asszonyság s egy úr.
Beűlnek a hintóba, a kocsis
Indítja lovait, rohan . . .
Ott benn nyögés, aztán sikoltás . . .
Az asszonyság sikolta föl,
Mert lábánál egy kis gyermek nyögött.

Elérte a hintó a czélt,
Az úr s az asszonyság kiszáll,
S az asszony így szól a kocsishoz :
«Nesze a díj, fiú,
S itt benn kocsidban a borravaló,
Egy szép kis gyermekecske,
Viseld gondját, mert isten adománya.»
Igy szólt az asszony s ment az úri pár.

Szegény kisded te ott a kocsiban !
Miért kutyának nem születtél?
Ottan lett vón' neveltetésed
Ez asszonyság ölében,
Eltáplált volna gyöngéd-gondosan ;
De mert ember lettél és nem kutya,
Az isten tudja, milyen sorsra jutsz !

A bérkocsis fülét, fejét vakarta,
S imádkozott-e vagy káromkodott,
Nem tudni, csak hogy morgott valamit.

Az istenáldás nem tetszett neki.
Gondolkodék, mit tégyen e kölyökkel?
Ha elviszi haza,
Otthonn a gazda majd fejéhez vágja,
S kidobj' az ajtón mindkettőjöket.
Nagy mérgesen csap a lovak közé,
És hajt keservesen.

A külvárosban egy szurtos lebujban
Mulatnak még, a lámpafénytől
Piroslik ím az ablak,
Mint az iszákos ember orra.
A bérkocsisnak sem kellett egyéb,
Az istenáldást oda tette szépen
A kocsma küszöbére, s ment.

Alig hogy elhordá magát,
Jó éjszakát mond ott benn társinak
Egy részeg czimbora,
S a mint kilép a küszöbön,
Olyat botlik, hogy képivel
Barázdát húz a megfagyott havon.
Teremtettéz a tisztes férfiú,
Hogy méltósága ilyen pórul járt.
«Az a küszöb nőtt tennap óta,»
Ugymond, «tennap nem volt ilyen magas,
Ha ily magas lett volna, tennap is
Meg kellett volna botlanom,
De én tennap meg nem botoltam,
Pedig nem ittam kevesebbet, mint ma,
Mert én rendes, pontos vagyok,
Minden nap egyformán iszom.»

Igy dörmögött, és föltápászkodék,
S indult és folytatá a dörmögést:
«Hiába is beszéltek, mert az a
Küszöb nagyobb, mint tennap volt, nagyobb;
Már ettül el nem állok, nem bizony.
Hisz mekkorát emeltem lábamon!
S még is hogy jártam, szégyen és gyalázat.
Az a küszöb megnőtt, igen . . .
Vagy tán követ tett oda valaki?
Az meglehet, mert hejh rosz a világ,
A gáncsolódást szörnyen szereti.
Rosz emberek, rosz emberek,
Követ gördítnek lábaim álá,
S lábam vakságát orrom bánja meg.
Csak az vigasztal, hogy a többi is,
Ha majd kijő, rajt átbukik.
Kedvem vón' ottan lesbe állani,
És nézni, mint potyognak el,
Mikor kilépnek, hehehe . . .
De mit beszélsz, vén ember, mit beszélsz?
Hát illik ez,
Illik hozzád ily káröröm?
Nem, ez nem illik, s én ezennel
Azzal javítom meg magam,
Hogy visszamék, és elhajítom
Az ajtó mellől a követ.
Tolvaj vagyok, s szükségnek esetén
Rabló is, és ha rá kerül a sor,
Az embert főbe kollintom, de azt,
Hogy orrát igy beverje,
Azt el nem birná lelk'ismeretem.»

És visszaballagott a jó öreg,
Hogy elhajítsa a gonosz követ.
Utána nyúl . . . csóválja . . . hah,
Milyen visítás!

Meghökken a vén ember és
Tünődve ekkép szól magában:
«A mennydörgős mennykőbe is,
Ilyen kő még nem volt kezemben,
Sikító kő, ez furcsa egy kicsit.
Nézzük csak itt az ablaknál . . . hohó,

Hisz ez gyerek, valóságos gyerek.
Jó estét, kis öcsém
Vagy kis hugom... nem is tudom, mi vagy?
Hogy a manóba jutottál ide?
Megszöktél úgy-e szüleidtől,
Te kis gonosztevő!
De mit beszélek én megint,
Milyen bolond beszédek már ezek!
Hiszen pólyában van szegényke,
Talán épen ma született.
Vajon kik a szülői?
Tudnám csak, vissza is vinném nekik.
De ez már még is csak czudarság
Igy elhajítani a gyermeket, mint
Az elviselt bocskort, czudarság.
Ezt a disznók, de még
A rablók sem teszik.
Pólyája vén kopott ruha,
Szegény asszonynak gyermeke . . .
Hm, hátha gazdagé? s azért
Takarta anyja e rongyokba, hogy
Ne is sejthessék úri származását?
Ki tudja, nem tudhatja senki sem,
Már ez titok, s örökre az marad.
Ki lesz apád, szegény kicsiny gyerek?...
Ki? én leszek!
Biz isten, az leszek, apád.
Miért ne? fölnevellek tisztesen.
Lopok számodra, míg tőlem telik, s ha
A munkából végkép kivénülök,
Számomra majd te lopsz. Ez így van,
Igy mossa egyik kéz a másikat.
Nagyon jó lesz. Most már törvényesebbek
Lesznek lopásim, kettőnkért lopok.
Majd még kevésbbé furdal
A lelkiismeret.
De a patvarba, még neked
Tej kell, biz a, tej . . . hóh, se baj,
Hisz ott a szomszédasszony, épen
Tennap temette el kis gyermekét.
Majd fölvállalja ő a szoptatást,
Bizony föl ám, jó fizetésért
Elszoptatná az ördögöt magát is.»

Igy elmélkedve ballagott haza
A jó öreg. Keskeny sikátorok
Vezettek elrejtett lakához,
Mely földalatti pinczelyuk vala.
A szomszédasszonyt fölveré
Álmából ökle döngetésivel,
Mit a nyikorgó ajtón gyakorolt.

«Szomszédasszony, gyertyát, világot,»
Szólt a vén ember, «gyertyát hirtelen.
A házat gyujtom fel különben.
Minek? minek? mit kérdezi?
Gyertyát, ha mondom, szaporán!
Igy . . . most egymásután
Szoptassa meg e gyermeket.
Hol vettem? úgy találtam,
Az isten áldott meg vele.
Hisz mindig mondtam én, hogy engem
A jó isten szeret. Szeret bizony,
Jobban, mint a papok hiszik.
Hm, ez nagy kincs! magára bízom,
Szomszédasszony, viselje gondját,
De jobban, mint saját fiának.
Nevelje föl, neveltetési
Költségeit magamra vállalom,
Megalkuszunk, hiszen mi értjük egymást.
Igaz, hogy a pénz mostanában
Szüken terem, mert tudja ördög,
Az emberek mind százszeműek;
De én azért királyilag
Fogok fizetni, isten megsegít.
Hanem mondom, viselje gondját,

Ugy bánjék véle, mint szemfényivel,
Mert e gyermek vén napjaim reménye.»

Megalkuvának.
A felfagyott kisded fölmelegűlt
Az emlőn, mit szájába vett,
A melyből édesen szivá a
Keserü életet,
Csak egy napos még, s mennyit hánykodott már!
Mennyit nem fog hánykódni ezután!

VI.

Más nap korán az öreg úr
A szomszédasszonyhoz kiváncsian
Bekukkantott, és szólt vala:
«Nos, hogy van a vendég? remélem, jól.
De itten egy kissé hüvös van,
Szomszédasszony, boszorkányadta,
Fűtsön be . . . százszor mondjam-e,
Hogy a költség enyém?... de úgy, igaz,
Fiú-e vagy lány? még nem is tudom.»

«Fiú, szomszéd uram, fiú,
Olyan fiú ő kelme, mint a pinty.»

«Annál jobb. Hét, nyolcz esztendő alatt
Olyan tolvaj lesz, mint a Krisztus;
Dicsőséges tolvajjá nevelem!
Szó a mi szó, már ahhoz értek,
Hogyan kell a fiút nevelni,
Értek hozzá, mint senki más.
A vak Tamást is én neveltem,
Kit a minap kötöttek föl . . .
Ez volt a tolvaj! félszemű volt,
S még is meglopta az ezerszemű
Istent is. — Kis fiam, ne félj,
Belőled sem lesz kontár, esküszöm.
De, szomszédasszony, tán nevet
Csak kéne adni néki, melyet
Hiressé tégyen a világ előtt.
Mit gondol, angyalom,
Minek nevezzük?... hadd lám csak, mi volt
Tennap? . . . Szilveszter napja . . . jó.
Legyen Szilveszter. Én a pap leszek,
Szomszédasszony lesz a keresztanya.
Kereszteljük meg, hogy nevét
Törvényesen viselje,
S legyen keresztyén, nem pedig pogány,
Hogy egykor el ne útasítsa
Szent Péter bátya a menny ajtajától.
Van víz ebb' a fazékba? . . . van.
Emelje csak föl a fiút,
És hozza hozzám . . . de megálljunk,
Hisz pap vagyok, hát reverenda kell . . .
Ahol van egy zsák, azt kötöm nyakamba»

Az öreg úr a zsákot felkötè,
Kezébe vette a fazék vizet,
S egész pompával s ünnepélylyel
Keresztelé meg a fiút,
És Szilveszter lett a neve.

VII.

Négy év haladt el,
És gyermek lett a csecsemő,
Ott nőtt fel a sötétben
A föld alatt, a bűnnel
S férgekkel egy tanyán.
Nem szítta a menny tisztább levegőjét,
Nem látta a földnek szépségeit.
Élt, s olyan volt, mint a halott.

Az öreg úrnak benne kedve telt,
Mert ész s ügyesség villant ki belőle,
Miként a tüzkőből a szikrák,
És gondolá az öreg ur :
Szikrából támad a láng.
Alig négy esztendős és már lopott
Gyümölcsöt a kofától, és kilopta
A vak koldús kalapjából a krajczárt.
Jó nevelője minden csinjaért
Adott szép szót és kenyeret neki,
De egyszersmind megdöngeté, ha
Egész nap semmit sem lopott.
Azonban ez ritkán fordult elő,
S az öreg úr reményei
Szemlátomást növének,
S épité fáradatlanúl a
Jövő szikláin a légvárakat,
És addig épité, mig egyszer
Ott fönn akadt a levegőben,
A jó öreg, a gondos nevelő !
Akasztófára kellett jutnia,
Ki annál sokkal többet érdemelt.

A szomszédasszony ott vala
Fölmagasztaltatásán,
Látá, midőn a mester
Hurkot kötött nyakán, s ő
Nyelvét hosszan kiölté,
Mintegy csufolva a világot,
Ki ilyen csúffá tette őt.
S midőn a czeremónia után
A szomszédasszony haza ment,
A kis fiúhoz így szólt nyájasan :

«Most már az ördög elvihet, fiam ; menj
Isten hirével a pokolba.
Mától megszűnt a fizetésem érted,
S magam költségén, nem kivánhatod,
Hogy itt hizlaljalak mint a libát.
Jer, azt a szivességet megteszem,
Hogy kikisérlek a kapun. De
Ha visszajösz, a csatornába doblak.»

A kis fiú ezt a dolgot nem érté,
Némán engedelmeskedett.
Midőn becsukták az ajtót mögötte.
Még egyszer visszapillantott e zajra,
Aztán elindult s ballagott.

Ment, mendegélt
Egy utczából ki, a másikba be.
Ily hosszu útat még nem tett soha.
Uj volt előtte minden, a mit látott . . .
Szép czifra boltok, czifra emberek,
Bámulva állt, bámulva ment tovább.
S a mint egy utczát elhagyott, a másik
Ott volt azonnal s így végetlenül,
A városnak végét nem érte.

Sok bámulástul, sok menéstől
Elfáradott a kis fiú,

Egy utczasarkon lekuporodott,
A szögletkőhöz támasztá fejét,
Átellenében tarka játékszerrel
Vigadt egy pár virgoncz gyerek,
Azokra nézett, és mosolyga, mintha
Ott játszanék ő is velök,
És addig-addig nézte őket,
Míg szép lassacskán elaludt.

Aludt sokáig ; egyszer
Azt álmodá, hogy két hegyes tüzes vas
Közelg feléje, mindig közelebb
Jött a szeméhez, hogy kisüsse ezt . . .
Nyöszörgött félelmében és
Kétségbeesve ébredett föl . . .
Az éj immár késő vala,
Az égen csillagok valának és
Az utczákon nem voltak emberek,
Csak egy öreg banya
Állott előtte
Merő szemekkel,
Miktől még jobban félt a kis fiú, mint
Álmában a tüzes vastól . . . oda
Húzá magát a szögletkőhöz, hogy
Majd belapult feje,
S rá sem mert nézni a banyára,
El sem mert nézni róla.

A vén asszony végig czirógatá
Arczát, s szólt hozzá oly szelíden,
A mint csak tőle telt :
«Hogy hínak, kis fiam ?
Ki az apád, ki az anyád,
S hol laknak? majd elkísérlek haza,
Jer, addsza kezedet.»

«Nevem Szilveszter... nincs apám s anyám,
Nem is volt, úgy találtak engem,
És haza mennem többé nem szabad ;
A szomszédasszony azt igérte :
Ha visszamék, a csatornába dob.»

«Hát jer velem, fiacskám,
Jer hozzám, én anyád leszek,
Gondos, szelíd anyád . . . jerünk.»

Kézen fogá a kis fiút az asszony,
Követte őt az aggodalmasan
S reszketve, szinte eszméletlenül,
Nem tudva, hogy mi történik vele ?

«Nézd, itt lakunk, fiacskám,»
Szólott otthonn a vén banya,
«Az én lakásom e szoba,
Tied pedig a konyha lesz.
Nem fogsz magadban lakni... hejh, kutyus,
Kutyus ne !... itt van... úgy-e szép kutya?
Ezzel tanyázol itten.
Ott a pokrócz, elférsz rajta ketten,
Olyan jó ágy, hogy jobb se kell,
És a kutyus majd meleget tart,
Ne félj, nem bánt, jó kis kutya,
Látod, mily nyájasan tekint rád,
Hogyan csóválja farkát?
Mint testvérek fogjátok egymást
Szeretni, nem kételkedem.
Feküg' le mellé, s alugyál, fiam.
Ehetnél tán ? adnék is vacsorát,
De már késő van, látom alhatnál,
Aztán rosz is, kivált gyereknek, az
Alvás előtti vacsora,
Mert tőle ördögökkel álmodik.
Feküg' le hát és alugyál, fiam.»

Ott hagyta őt a vén banya ;
Félénken kullogott a

Pokróczra a kutyához,
S a pokrócz szélén meghuzá magát,
Nem mert társához közeledni.
De a kutya
Hozzá simúlt barátilag,
Átcsillogott szeme
Az éj sötétségén, s e csillogás
Olyan szelíd, olyan testvéri volt,
Hogy bátorságot és bizalmat
Öntött a kis fiúba.
Egymáshoz egyre közelebb
És közelebb huzódtak.
Az eb szőrét simítgatá a gyermek,
S az ennek arczát nyalogatta,
Beszélt is véle a fiú, s az állat
Válasz gyanánt halkan nyöszörgött.
Meleg, forró barátságot kötöttek.

Másnap pediglen a fiúhoz
Igy szólt a vén boszorkány:

«Mostan figyelj rám, gyermekem,
Képzelheted, hogy ingyen
Nem tartalak,
Mert ingyen a Krisztus koporsaját
Sem őrizék.
Dolgozni fogsz, mert irva van:
A ki nem dolgozik, ne is egyék.
Azonban dolgod könnyü lesz,
Valódi kiskirályság . . .
Koldulni fogsz, mást nem teszesz.
Én a munkát már restelem,
Mert elhíztam nagyon,
S elűznek, hogyha koldulok,
Elűznek a kegyetlen emberek.
Te fogsz koldulni hát helyettem,
Te rajtad szánakozni fognak,
S megajándékoznak, fiam.
Azt mondod majd, hogy árva vagy,
Apád most halt meg, és anyád
Honn fekszik éhen s betegen.
Én a távolban lesni foglak,
S vigyázok rád, azért te is vigyázz,
Különben nem lesznek jó napjaid,
Becsületemre mondhatom.
Én nagyon jó vagyok, ha jó vagyok,
De nagyon rosz vagyok, ha rosz vagyok,
Ezt írd fejedbe és szivedbe,
Kedves fiam.
Koldúlni fogsz mindenkitől,
Kinek jobb a ruhája, mint tiéd,
És ilyet eleget találsz, ne félj.
Előre nyujtod kezedet,
Oldalra hajtod fejedet,
Fel- s összehúzod a szemöldököd,
A szádat le fogod biggyeszteni,
S szemed megnyálazod,
És úgy rimánkodol
Beteg anyád s az isten szent nevében.
Megértettél-e, gyermekem?
Ha meg nem értél, ujra magyarázom,
S ha szó után egyáltalában
Meg nem tanúlod ezt a tudományt,
Bottal verem beléd.»

A gyermek állitá, hogy
Mindent tud s nem felejti el.
Az asszony elpróbáltatá vele
A jelenést és elcsudálkozott a
Fiúnak mesterfölfogásán.

«Aranybányát találtam
Benned, fiacskám, hihihi!»
Vigyorgott a boszorkány,
«Valódi grófi életünk lesz,
«Valódi grófi életünk!

Lássunk mindjárt az aratáshoz . . .
Ehetnél ? majd ha megjövünk, fiam,
Akkor jól lakhatol.
Neked különben nem szabad sokat
Enned, mert mint én elhizol,
Aztán elillan a nyúl
S üthetjük bottal a nyomát.
Kövér koldusnak
Soványan jár az alamizsna. »

Egy népesebb utczába mentenek,
Ott a banya
Kiállitá a gyermeket,
S ő egy közel csapszékbe tért,
És onnan kandikált ki,
S a hányszor a fiú kezébe
Dobának valamit,
Fölvette a pálinkás poharat,
Egyet kortyantott és vigyorgott.

VIII.

Egyik nap úgy folyt, mint a másik.
Koldúlt és koplalt a fiú ;
A vén banyának gondja volt reá,
Hogy el ne hizzék valahogy szegényke,
Koldúlt és koplalt, e kettőt tudá
Az életből s nem egyebet.
Elnézte sokszor,
Midőn játszottak gyermektársai,
Nézett rájok merően,
S gondolta, milyen jó lehet
Az a játék, az az öröm!
S elméje napról napra érett,
S érezni kezde, érezé,
Hogy ő boldogtalan . . .
Két évet élt már át a koldulásban.
Nem volt többé szükség reá,
Hogy megnyálazza szemeit,
Gyakorta telt meg az könyűivel.

Egyetlen egy barátja volt,
Ki nyájasan nézett reá,
Kit szeretett, ki őt szerette,
S kivel megosztá
Sovány falatjait,
A melyeket otthonn kapott,
S a melyeket a városban talált . . .
Ez egy barátja a kutya,
Mely hálótársa volt.

Mint vágya hozzá, hogyha reggelenként
Elhagyta őt, s ha este haza ment,
Minő örömmel volt vele !
A vén anyó már irigyelni kezdé
A barátságot, a melyet kötének,
Irígyelé, hogy a kutya
A gyermeket jobban szerette, mint őt,
És sokszor megveré, s midőn az állat
Fájdalmában keservesen vonított,
A gyermek sírt, zokogva sírt.
És a vén asszony elkergette végre
A háztul a jó állatot,
Több ízben elkergette, de
Az visszajött mindannyiszor,
S a kis fiúhoz mindig nyájasabb lett.

Igy élt a gyermek. Már hat éves volt,
S átélte hat századnak nyomorát
És néhány perczcnek árva örömét.
Ott állt egy utcza szögletében egyszer,
S didergett . . . késő őszi este volt.

Sár volt az utcza, s köd a sár felett.
Nehéz, komor köd, s ő a sárban, ködben
Mezítláb és hajadon fővel állt,
S az elmenőkhöz nyöszörögve
Nyujtotta sárga kis kezét.
Ugy ment be hangja a szivekbe,
Miként egy égő fájdalom,
Mint a harang szava,
Mely haldokló ember számára szól.

Egy vén mogorva úr
Megállt mellette s hosszan nézte őt,
Hosszan, merően, átfuró szemekkel.
A gyermek elszaladni készült.
«Megállj!» morgott reá az úr.
A gyermek állt s mocczanni sem mert,
S az úr kérdé: «vannak szülőid?»

«Va . . .» azt akarta mondani,
Van anyja, a ki éhezik s beteg,
S most halt meg apja,
De e mogorva úr előtt
Nem mert hazudni,
Torkán akadt a szó, azt gondolá,
Hogy ez mindent tud, és igy válaszolt:
«Nekem szülőim nincsenek,
Vagy nem tudom, hogy vannak-e?
Mert én talált gyermek vagyok.»

«Kövess tehát,» szólt a mogorva úr,
S utána indult a fiú.
A vén asszony kilépett rejtekéből,
És rá kiáltott: «itt maradsz,
Hazug kölyök!. . .
Ez a fiú az én fiam, uram!»

«Nagyságos úr,» rimánkodott a gyermek,
«Nagyságos úr, én nem vagyok fia.
Mentsen meg engemet, vigyen magával,
Az isten s a szentek nevére kérem!
Meguntam már a koldulást,
Az ő számára kellett kéregetnem,
És engemet koplaltatott,
Hogy csak minél roszabb színben legyek,
Hogy szánakozzék rajtam, a ki lát.
Oh istenem, most is hogy éhezem!»
Igy szólt a gyermek, a mogorva úrra
Fölnéze, s esdeklő szeméből
Könny folyt le, könnyek zápora.

«Oh gaz dög, oh te istentagadó,
Te ördögfának makkja te!»
Rivalt a vén boszorkány a fiúra,
«Te bocskortalpra sem méltó pofa,
Te hazugság kalásza,
Te minden rosz, te semmi jó!
Még hogy nekem koldult, uram fia,
Mikor halálba szégyenlem magam,
Ha kéreget, s e rosz szokása megvan,
Mihelyt elforditom szemem,
És hányszor vertem már meg érte,
Hogy ilyen szégyent hoz reám!
Szegény vagyok, de koldulásra
Nincsen szükségem, mert elélek
Becsületes munkám után.
És még hogy én őtet koplaltatom!
Én! a legjobb falatokat
A szájamtól szakitom el,
S belé tömöm!
De mindez hagyján. . . még meg is tagad.
Nem fáj a szived, te puruttya lélek,
Te csúf poronty, anyádat megtagadni,
Szülő anyádat? hogy ki nem szakadt e
Szóval belőled a lép és tüdő
S a májad és a zúzád?
A földön sincs jobb nagyanya,

Mint én vagyok, s ő ily rosz unoka !
De már nincs messze az itélet. . .
Saját tulajdon anyját
Tagadja meg a gyermek,
Édes szülőjét !»

Ennyit darált a vén malom
Egy lélekzés alatt ;
Itt a mogorva úr
Szóhoz jutott s szólt :
«Elég már a komédiából,
Különben e bottal némítlak el,
Undok szipirtyó !
Részeg vagy, mint a csap ;
Ha kijózanodol,
Jöj hozzám a keresztlevéllel,
(Ott ama nagy házban lakom,)
S a gyermeket elviheted,
De csak ha a keresztlevéllel jösz.
És most hordd el magad . . . s te
Kövess, fiú.»

És a fiú követte az urat,
Koronként vissza-visszanézett,
Azt képzelé, hogy a banya
Már nyúl utána s galléron ragadja ;
De az nem mert közelgeni,
Ottan maradt állóhelyében,
Csak öklével fenyegetőzött,
S forgatta égő szemeit, mint
A kovács a tüzes vasat.

IX.

Jobban lett dolga a fiúnak.
Nem kellett többé lopnia,
És nem kellett koldulnia,
Milyen boldogság, mily jótétemény !
Csak néha szállt az aggalomnak ölyve
Föléje : hátha a boszorkány
Előjön a keresztlevéllel,
Mi lesz akkor megint belőle ? . . .
És néha szállt a bú galambja
Föléje, ha eszébe
Jutott a hű kutya,
A hálótárs és a barát.
Ennek kedvéért gyakran szinte kész volt
A vén banyához ismét visszamenni,
S koldúlni, csak hogy együtt legyenek.
Gyakorta álmodott felőle,
Álmodta, hogy ölelte a kutyát
S ez nyalta képét és kezét,
S midőn fölébredt, s társát nem lelé,
Elkezdett sírni s hosszan sírdogált.

Midőn haza ért a fiúval a
Nagyságos úr, átadta őt a
Cselédségnek. Kitisztiták őt
A régi szennyből, mely reá nőtt,
És régi rongyai helyett
Kapott szép uj ruhát.
Mily jól esett neki !
Azt vélte, eddig nem is élt,
Azt vélte, hogy most született.
Ekkor magához hivatá
Az úr, és így szólt szigorúan :

«Fiú, e gyermek itt fiam, te őt
Nagyságos úrfinak hivod,
Ő lesz parancsolód,

S te szót fogadsz neki,
Ő lesz az úr, te leszsz a szolga.
Egyéb dolgod nem lesz, mint szót fogadni,
De ennek pontosan tégy eleget.
Minden szem-intés egy parancsolat.
Ha teljesíted, nem lesz semmi baj,
Lesz enned, innod és ruhád . . .
Ellenben ócska rongyodat,
A melyben fölfogadtalak,
Nyakad közé akasztatom,
Aztán mehetsz a nagy világba
S koldulsz, mint eddig koldulál.»

Szolgált az árva gyermek a
Nagyságos úrfinak,
Mögötte ment, mögötte állt,
Mindég árnyéka volt,
És leste ajka mozdulását,
S alig volt a parancs kimondva,
Midőn már teljesült is,
S a jó fiú
Még is mennyit nem szenvedett!
Mert a nagyságos úrfi
Oly gazkölyök vala,
A milyenek rendesen a
Nagyságos urfiak.
Érezteté, hogy ő az úr,
Érezteté minden nyomon.
Ha száját a leves megégeté,
Kis szolgáját üté pofon;
Ha nem köszönt más nékie,
A kis fiú fejéről
Ütötte le a kalapot,
És ennek markolt üstökébe,
Ha a fésü belé akadt hajába,
S nem volt olyan csín, oly gonoszság,
Mit rajta el nem követett,
Mihelyt eszébe jut vala.

Lábára lépett készakarva,
Aztán ellökte, hogy mért áll az utban?
Sarat kent rá, s aztán nyakon veré,
A mért olyan tisztátalan,
Szemében önté a vizet, s ha sírva
Fakadt rá, mazna fattyunak nevezte.

Sok szenvedése volt szegény fiúnak,
És napról napra többet szenvedett,
De tűrte békén bajait,
Tűrt elszántan, miként egy férfiú,
Kiben magas lélek lakik.

S mi végre tűrt, miért el nem hagyá
Kínos helyét, mint gyakran volt eszében?
Ha tudnátok, miért maradt!

Nem a jó étel és a jó ruha
Csalá őt vissza, hogyha útnak indult,
Hogy elbujdossék a széles világba;
Nem volt ő olyan, mint a tyúk vagy a lúd,
Mely elbarangol, s ha megéhezik,
Jóllakni ismét visszamegy helyére,
Mig ellenben a csalogány s pacsirta,
Ha megnyílt börtönének ajtaja,
Ott hagyva a kész és jó eledelt,
Elszáll örökre s megelégszik azzal,
Mit kinn a szabadban talál.

Igy érezett a kis fiú,
Mint e szabadba vágyó madarak,
S még is maradt, mint a tyúk és a lúd,
S ha indult, ismét visszatért.
Mi csalta vissza őt?
A tanulás.

Az úrfi mellett eltanulgatott.
Ott állt mögötte észrevétlenül,

Könyvébe kandikált,
S a nevelő minden szavára
Figyelmezett,
S mit egyszer megtanúlt,
El nem feledte.
Előbb tudá az írást, olvasást,
Mint a nagyságos úrfi.

És a mint szaporodtak évei,
Azokkal szaporodtak
Ismèreti,
Mint a szarvas szarván az ágak,
S ő büszke kezdett lenni rája,
S ha a nagyságos úrfi
Bolondokat beszélt szokás szerint,
Kijobbitá magában,
S mosolyga a badar beszédeken.

S a nevelő előtt
Nem tűnt el észrevétlen
A szolga fensősége
Az ifju úr fölött,
S ha nem tudá
Leczkéit a tanítvány,
Azzal piríta rá,
Hogy a szolgával mondatá el,
Ki azt hallás után tanulta meg.
Becsületére vált ez a fiúnak,
De nem vált örömére, erre nem,
Mert a kevély nagyságos úrfi
Mindannyiszor keményen
Lakoltatá, hogy őt megszégyenité.
Naponta új és durvább üldözések
Jutottak a szegény fiúnak,
És ő naponta jobban érezé
A szenvedett méltatlanságokat,
S most már, ha megüté az úrfi őt,
Nem teste érezé, de lelke,
Pirúlt, de nem mivelhogy fájt neki,
Hanem mert szégyenlé magát.

Tizenhat esztendős vala.
Minden nap egy-egy sugarat lövelt
Elméje oszladó ködébe,
S minden sugár egy-egy betű volt
És ilyen írat lett a sok betűből:
«Mi jognál fogva vernek itten engem?
Mi joggal bánt embert az ember?
Különbnek alkotá az isten
Az egyik embert, mint a másikat?
Igazságosnak hirdetik az istent,
Ha igazságos, úgy azt nem tehette,
Úgy minden embert egyformán szeret.
S én többé tűrni nem fogok,
Akármi lesz belőlem.
Táplálatot, ruhát, szállást kapok,
De én ezért szolgálom őket,
S ezzel leróva a jótétemény.
Dolgoztathatnak, erre van jogok,
De a verésre nincs.
Még egyszer fognak csak megütni,
De többször, istenemre, nem!»

Ugy is lett. Első alkalommal
(És várni erre nem kellett sokáig)
Midőn az úrfi rá kezét emelte,
Ekkép kiálta föl:
«Megálljon ön!
Ne bántson többet, mert úgy visszavágom,
Hogy megsiratja holta napjaig.
Elég soká voltam kutya,
Kit verni, rúgni lehetett,
Eztán ember leszek,
Mert ember ám a szolga is!
Megvallom, itt jótéteményt
Rakott egy kéz reám,

De más kéz azt bottal veré le rólam,
És e szerint
Nem tartozunk egymásnak semmivel.»

Az úrfi e szokatlan szókra
Elképedett, megmerevült.
S tajtékot turva, ekkép orditott:
«Hah szolgafaj! hah lázadó gazember!»

És a fiú így válaszolt,
És hangja megvető volt:
«Hm, szolgafaj? ha már a születést
Veszszük, talán az én apám
Különb úr volt, mint minden ivadékod,
S hogy eldobott magától,
Az ő hibája, nem enyém,
S ha minden úr ilyen rosz lelkü, mint te,
Jól is tevé, hogy eldobott,
Mert úgy ennek köszönhetem, ha
Becsületes ember leszek.
És lázadó?... ha lázadás az,
Midőn az ember érzi és kimondja,
Hogy ő is ember, mint akárki más,
Ugy büszkén mondom: lázadó vagyok.
S tudnám csak mind azt, a mit érezek,
Ugy, a mint érezem, kimondani,
Föllázadnának milliók velem,
S reszketne a világ,
Mint Spartacustól Róma reszketett,
Midőn eltépett lánczaikkal
Verték falát a gladiátorok! —
Nagyságos úrfi, isten önnel,
Mi együtt többé nem maradhatunk,
Én önnel mint ember beszéltem,
És hogyha egyszer már
A szolga emberré emelkedik,
Éhen hal meg vagy a bitófán,
De többé szolga nem lesz!»

Ezzel megfordult és kiment.
Örökre ott hagyá a házat,
Hol gyermeksége úgy uszott el,
Mint a virág az iszapos patakban.

A merre látott, arra indult,
Ment a világba czéltalan.
Az ifjuság fölgyúladott szívében,
Ugy égett, mint a fölgyúlt város ég,
A melyre rá fúj a viharnak
Süvöltő óriása;
S e lángokban milyen csudálatos
Mesés képek keletkezének!
S lelkét e lángok ugy megedzék,
Mint a hámortűz a vasat.

A város végén utolérte őt
Az úrfi nevelője.
Alig lélekzett a jó férfiú,
Sokat futott, hogy utolérje.
Kiverte arczát a veríték,
Törölgeté mind untalan,
Mi közben a fiúval így beszélt,
S beszédiben
Nem volt nagyon sok összefüggés:
«Ne, tedd el ezt a pénzt, fiam,
Nekem egy évi jövedelmem,
Te nálad eltart évekig,
Ha jól gazdálkodol.
Nagy ember lesz belőled,
Én mondom azt neked.
Dicsőbb fiút még nem láttam te nálad.
Én szórul szóra érzem azt, a mit te,
De soha sem mertem kimondani.
Féltem tőled s bámultalak,
Midőn beszéltél.
Az isten áldjon minden szavadért.
Tanácsolom, parancsolom,

Igen, parancsolom, fiú, hogy
Tanúlj, végezd az iskolákat,
Különben én
Megátkozlak s megvér az isten.
Te nem magadnak születél,
De a hazának, a világnak.
Azt mondom néked, hogy tanúlj,
A mit különben
Nem is kén' mondanom,
Hiszen te ugy szeretsz tanúlni.
És most az isten áldjon meg, fiam,
Légy szerencsés, élj boldogúl,
S emlékezzél meg rólam is koronként,
De ha tanácsomat nem fogadod,
Akkor felejts el engemet.»

Lehajlott a fiú,
Hogy megcsókolj' a jó ember kezét,
De ő nem engedé, sőt a fiút
Megölelé s arczát csókolta meg,
S úgy távozott könnyes szemekkel.
Mily jól esett ez a fiúnak,
Szegény fiúnak milyen jól esett!
Ez volt az első szeretet,
Melylyel találkozott.
Tizenhat évig kelle élnie
S kínlódnia,
Mig oly emberre akadott,
Ki nem taszítá el magától,
Ki megölelte őt!

X.

Kiért a városból az ifju.
Midőn kiért a szűk falak közűl,
Azt gondolá: börtönből szabadúlt,
S mohón szivá a tiszta léget,
Az isten legdrágább ajándokát,
Melytől a láb erőt kap és a
Léleknek szárnya nő.

Egyszer sokára visszanézett,
Nagyot haladt már, messze volt a város,
A házak összeolvadának
Egymással, és a barna tornyokat
Elnyelte félig a távol köde,
S méhdongás volt az ezerek zaja.
Az ifjú biztatá magát:
«Tovább, tovább,
Semmit ne halljak és semmit ne lássak
Onnét, hol eddig éltem,
Ha életnek mondhatni éltemet.»
S ment, mint a ki ostorhegyet fut.

S midőn végkép eltünt a város,
S ott álla ő a végtelenben,
Szabadnak akkor érzé csak magát.
«Szabad vagyok!» kiálta föl,
«Szabad vagyok!»
Többet nem mondhatott,
De könnyei beszéltek,
S jobban mondták el érzeményeit,
Mint nyelve mondta volna.
Oh milyen érzés, milyen gondolat,
Midőn az ember először szabad!

És ment az ifju, egyre ment,
A merre szép táj csalta, arra
Irányozá lépéseit.

Megbámulá a síkot és hegyet,
A sík mezőt és a hegy erdejét
És mindent, a mi csak szemébe tünt,
Mert minden oly új volt előtte,
Először látta a természetet,
A természet szépségeit.

És ott a rengetegben,
A fellegekbe
Ágaskodó bérczek között,
A hol mennydörgés a folyam zugása
S a mennydörgés ítéletnap rivalma . . .
Vagy ott a puszták rónaságán,
Hol némán ballag a csendes kis ér,
S hol a bogárdöngés a legnagyobb zaj . . .
Ottan megállt az ifju,
Körültekintett áhitattal,
S midőn szemét s lelkét meghordozá
A láthatár fönnségein,
Erőt vett rajta egy szent érzemény,
Letérdepelt s imádkozék:
«Imádlak, isten most tudom, ki vagy?
Sokszor hallottam és sokszor kimondtam,
De nem értettem nevedet.
A nagy természet magyarázta meg
Hatalmad és jóságodat . . .
Dicsértessél, dicsértessél örökre!
Imádlak, isten; most tudom, ki vagy?»

A merre csak ment, mindenütt
Oly szépnek látta a természetet,
De benne mindenütt az embert
Olyan boldogtalannak;
Nyomor s gazság gyötörte mindenütt.
Azt kezdte észrevenni,
Hogy ő nem a legszerencsétlenebb,
És fájt nagyon neki,
Hogy vannak nála szánandóbbak is.
Mindig kicsinyebb lett előtte
Saját baja;
Mig végre végkép elfelejté,
S nem látta és nem érezé azt,
Csak a mások baját,
És homlokát a hideg kőre tette,
S forró keserves könnyeket sirt.

XI.

Eszében tartá, mit szivére
Kötött a jámbor nevelő,
Midőn bucsút vett tőle
És pénzt adott neki;
Eszében tartá ezt az ifju,
S nem hagyta teljesítlenül.
Beállt az iskolába,
S tanúlt szorgalmasan,
S olyan volt társai köreben,
Mint csillagok között a hold.
Azok csodálták őt, de nem szerették,
Lelkének fensősége rajtok
Mint sziklakő nehezkedett,
És ellenében
Irigység és gúny támadott föl,
És rá lövöldözé
A sebesítő nyilakat.

«Mért bántotok ti engemet?»
Szólott szelíd jószívüséggel
Gyakorta társihoz,
«Mért bántotok, barátim, engem?

Én nem tanúlok a magam javára,
Ti értetek tanúlok én ;
Mit én tudok, higyétek, annak
Más fogja venni hasznát,
Akárki más, csak én nem.
Ha belátnátok lelkem mélyibe,
Ragaszkodnátok hozzám, jó fiúk,
Ugy szeretnétek, mint most nem szerettek,
Mint én szeretlek titeket.
Ha belátnátok lelkem mélyibe,
Általlátnátok gyarlóságtokat,
S nem vagdalnátok a fa ágait,
Mely egykor számotokra hoz majd
Árnyékot és gyümölcsöt,
Szegény rövidlátó fiúk ti !
De majd szerettek még ti engemet,
Szeretni fogtok, istenemre, engem ! »

Kaczaj követte ilyetén beszédit,
S csak újabb töltésül szolgáltanak
A gúnyolódás fegyverébe,
A mely mindég szivének állt.

És elvadúlt lassanként a világtól,
Mindegyre mélyebben szállott magába,
S került mindenkit . . . egy barátja volt,
A senkitől meg nem zavart magány.

Ott élt azon képek között, miket
Üres ábrándoknak tart a világ,
De melyekről ő tudta, hogy azok
Élő valódi lények,
Az ő lelkébe néző
Jövő alakjai.

Ott a magányban buzgón olvasá,
Miként a hívő a koránt
S mint a zsidó a bibliát,
Olvasta ott buzgóan a
Világtörténetet.
Világtörténet ! mily csodálatos könyv !
Mindenki mást olvas belőle.
Egyiknek üdv, másiknak kárhozat,
Egyiknek élet, másiknak halál.
Egyiknek így szól s kardot ad kezébe :
« Eredj és küzdj ! nem küzdesz hasztalan,
Az emberiségen segítve lesz. »
Másikhoz így szól : « tedd le kardodat,
Hiába küzdenél,
Mindig boldogtalan lesz a világ,
Mint ezredévek óta az. »

Mit olvasott ez ifiú belőle ?
Mit gondolt ő, midőn e könyvet
Becsukta reszkető keze ? . . .
Ezt gondolá :

« A szőlőszem kicsiny gyümölcs,
Egy nyár kell hozzá még is, hogy megérjék.
A föld is egy gyümölcs, egy nagy gyümölcs,
S ha a kis szőlőszemnek egy nyár
Kell, hány nem kell e nagy gyümölcsnek,
A míg megérik ? ez belékerül
Évezredek vagy tán évmiljomokba,
De bizonyára meg fog érni egykor,
És azután az emberek belőle
Világ végéig lakomázni fognak.
A szőlő a napsugaraktul érik ;
Mig édes lett, hány napsugár
Lehelte rája élte melegét,
Hány százezer, hány miljom napsugár? . . .
A földet is sugárok érlelik, de
Ezek nem nap sugárai, hanem
Az embereknek lelkei.
Minden nagy lélek egy ilyen sugár, de
Csak a nagy lélek, s ez ritkán terem ;

Hogyan kivánhatnók tehát, hogy
A föld hamar megérjék ? . . .
Érzem, hogy én is egy sugár vagyok,
A mely segíti a földet megérni.
Csak egy nap tart a sugár élete,
Tudom, hogy a midőn megérkezik
A nagy szüret,
Akkorra én már rég lementem,
S parányi művemnek nyoma
Elvész az óriási munka közt,
De életemnek a tudat erőt ad,
Halálomnak pedig megnyúgovást,
Hogy én is, én is egy sugár vagyok ! —
Munkára hát,
Föl a munkára, lelkem !
Ne légyen egy nap, egy percz elveszítve,
Nagy a föladat, az
Idő röpül, s az
Élet rövid. —

Mi czélja a világnak ?
Boldogság ! s erre eszköz ? a szabadság :
Szabadságért kell küzdenem,
Mint küzdtek érte oly sokan,
És hogyha kell, elvérzenem,
Mint elvérzettek oly sokan !
Fogadjatok, ti szabadság-vitézek,
Fogadjatok szent sorotok közé,
Zászlótokhoz hüséget esküszöm,
S hahogy véremben lesz egy pártütő csepp,
Kiontom azt, kifeccsentem belőlem,
Habár szivemnek közepén lesz is ! »

Ily vallomást tett. . . nem hallotta ember,
De meghallotta odafönn az isten,
Fölvette a szent könyvet, melybe
Jegyezve vannak a martírok,
S belé irá a Szilveszter nevet.

XII.

A gyermek ifjuvá lett
S az ifju férfivá.
Esztendő esztendő után
Jött a földet meglátogatni,
S bucsút sem véve távozának.
Őt sem kerülték ki az évek,
Elment hozzája mindenik,
S nyomot hagyott arczán, szivén.

Túl volt immár az iskolákon,
Régen kijárta azokat,
És benn volt a világban,
Az életben, az emberek között,
Hol minden lépten meglökik az embert,
S minden lökés egy darabot töröl le
A lélek zománczából
S az orczának színéből.

Beh másnak látta e világot,
Mint a milyennek képzelé !
Naponta kisebbnek tetszett előtte,
Mélyebben sülyedettnek
Az ember, a kit isten
Saját képére alkotott,
Az ember, a kinek szemével
A napba kéne néznie,
És e helyett a porba néz,
Mikéntha férgeket keresne,
Hogy tőlük a csuszást tanulja.
És mentül kisebbnek tetszett előtte

Az ember, annyival nagyobbnak
Látá a munkát, a mire
Hivatva érezé magát.
De el nem csüggedett.
Tán oly parányit végzett, mint a hangya,
De mint az, olyan fáradatlan volt.
Szűk volt köre,
De e kört teljesen betölté
Lelkének fényivel.
Erkölcse, tudománya néki
Nevet szerzett még iskoláiban,
S midőn e pályát végezé,
Több úr hivá meg őt
Nagy s gazdag hivatalra
Ilyen kecsegtetéssel:
«Szegődjél hozzám; szolga lészsz, igaz,
De ily urat szolgálni, mint én,
Dicsőség, és azért, hogy
Előttem meghajolsz,
Előtted ezren hajlanak meg.
Más dolgod nem lesz, mint ez ezreket
Nyúznod tehetséged szerint, s e
Könnyű munkából megfogsz gazdagodni.»

Szilveszter megköszönte szépen
E könnyü munkát és így válaszolt:
«Azért, hogy én nekem
Szolgáim legyenek,
Én más szolgája nem leszek.
Én nem kívánom, hogy előttem
Embertársim hajlongjanak,
De ne kívánja tőlem más se, hogy
Előtte én hajoljak;
Nem ismerek nálam kisebbet
S nem ismerek nálam nagyobbat.
S a gazdaságot illetőleg, az
Nekem talán ingyen sem kellene,
Annál kevésbbé kell olyan nagy áron,
Hogy érte nyúzzak másokat!»
Ekkép szokott beszélni ő
Levett kalappal, de fölemelt fővel.

El nem fogadta a nagy hivatalt,
De jöttek hozzá szegény emberek,
És meghivák őt falujokba
Jegyzőnek, és az ifju ment,
Ment örömest és boldogan.
S midőn elért a faluba,
S körülvevék őt a lakók,
Igy szólt hozzájok lángoló szemekkel:
«Üdvöz légy, nép! ugy nézz szemembe,
Tanítód és atyád leszek.
A bölcső óta mit vertek fejedbe?
Kötelességidet;
Én megtanítlak jogaidra!»

És teljesité, a mit ígért.
Nem a kocsmába jártak ezután
A munkavégzett gazdaemberek,
Mint jártak eddig világkezdet óta;
A faluház előtt karéjba
Állottak, és az ifju jegyzőt
Hallgatták a vén emberek,
És jobban hallgaták, mint papjokat, mert
Papjoknál jobbakat beszélt.
S mit ott tanultak, elvivék haza,
És elbeszélték fiaiknak,
S a jegyző tiszteletben állt.

De két ház volt a faluban, mely
Az ifju apostol fejére
Átkot mondott áldás helyett,
Az a két ház, hol a pap és
Az uraság lakott,
A kastély s a parochia.
Naponta gyülöltebb és rettegettebb

Lett e két házban a
Jegyző gazdálkodása,
S elpusztulását tervezék, mert
Látták, ha a jegyző marad,
Ugy ők pusztulnak el.
De volt fönn a kastélyban is
Egy lény, ki a nép emberét ugy
Tisztelte, mint a nép maga,
Kinek, midőn az ő dicséretét
Hallotta, jól esett,
Midőn pedig gyalázták, fájt neki.
Ki volt e lény, a ki
Oly rosz világításban is
Megismeré a kép becsét,
S felőle helyesen itélt,
Ki volt ez? . . . a kastély kisasszonya.
Ki is lett volna más! . . .
Dicső hely a hölgyek szive,
Önzés előtt bezárva ajtaja,
Ha bejut is, csak lopva jut belé vagy
Erőszak által,
De nyitva áll mindennek, a mi szép s jó,
S az üldözött igazság,
Ha mindenhonnan számkivetve van,
Végmenedéket ott talál.
Dicső, dicső hely a hölgyek szive!

Nem is sejté az ifju, hogy barátja,
Hogy pártfogója van
Ott fönn az úri lakban,
S olyan szép pártfogó!
Látá koronként a leánykát,
Midőn az végig sétált a falun
Vagy ablakából nézett a vidékre,
S ha látta őtet, hosszan elmeregett.
Ilyenkor egy csodálatos
Érzés szállotta meg szivét,
Mely hozzá igy beszélt:

«Az ember nem csak polgár,
Egyszersmind ember is;
Mindig másoknak éljen-e
És soha se magáért?
Szegény fiú te, mikor élsz magadnak,
Lesz-e idő, midőn magadnak élsz?
Te szétosztod mások közt lelkedet,
Lesz-e, ki néked adja lelkét
Vagy lelkének csak egy darabját
Vagy egy tekintetét csak, a miből
Gyanítanom lehetne legalább,
Mi a boldogság? . . . oly szomjas szivem, hogy
Fölinna egy záport, s talán
Egy harmatcsepp sem hull reá soha.
Nyugodjál meg sorsodban, jó fiú.
Viseld békén a rideg életet;
Tégy másokat boldoggá, ha lehet,
S maradj magad boldogtalan.
Légy föld, a mely gabnát terem,
Hogy mások learassák;
Légy lámpa, mely míg másoknak világit,
Tulajdon életét fogyasztja el.»

A jó vagy rosz sors ugy hozá magával
Egyszer, hogy a leányka véle
Találkozott és szóba állt.
Rövid volt a találkozás
És keveset beszéltek,
De attól fogva többször jöttek össze,
Véletlenül-e vagy tán készakarva?
Sem a lyány sem az ifju nem tudá.
És egyre hosszabbak levének
S bizalmasabbak a találkozások,
De önmagokról soha sem beszéltek.

Azonban egykor (fölhivá-e a lyány
Vagy csak magától nyílt meg kebele?
Eszébe nem jutott) az ifju

Elmondta életét.
Elmondta, mily magában áll a földön,
Hogy nincsen ember és nem volt soha,
Ki őt testvérnek vagy barátnak
Vagy gyermekének hítta volna.
Elmondta, a mint rá emlékezett,
Hogy egy tolvaj találta őt az utczán,
Aztán egy koldusnő fogadta föl,
S aztán mint szolga ugy nevelkedett ;
Lopott, koldult és szolgált . . . így telék el
Gyermek- s ifjúkora.
Elmondta az irtóztató nyomort,
Mely gyermekévein feküdt,
S a lelki szenvedéseket,
Mik ifjuságát terhelék,
S mik a nyomornál még irtóztatóbbak ;
S a mint lenézett életébe, ez
Örvénybe, melyből fölkapaszkodott,
A melyben mint egy fekete vizű
Tengerszem, úgy állt kínja özöne:
Elszédült lelke, és szeméből
A könnyek úgy rohantak,
Mint csatatérről a vert hadsereg . . .
És a lyány véle zokogott.

XIII.

Még ez nap a leány atyjával
Egy egészen más jelenése volt.
Fölhívatá a büszke földesúr őt
S megleczkéztette irgalmatlanúl,
A mért jobbágyait
Tévutra vezeti,
És pártütőket, lázadókat
Csinál belőlök ; s azzal végezé,
Ha még tovább is bujtogat,
El fogja csapni őt.

Méltósággal felelt az ifju :
«Uram, kikérem a leczkéztetést,
Kinőttem már az iskolából,
De ahhoz szokva még ottan se voltam.
Ha vétkem van, ha lázitó vagyok,
Ott a törvény, az majd itél fölöttem ;
Ha vétkes nem vagyok, mi joggal
Dorgál ön engemet ?
És a mi az ijesztést illeti,
Az elcsapástól meg nem ijedek ;
Annyit mindenhol keresek,
A mennyiből megélek.
De innen én el nem megyek,
Mert itt hasznosnak érzem magamat,
S ön, hogy elcsapjon engemet,
Nem fogja megkisérteni
Saját javának érdekében,
Mert vagy velem jön az egész falu,
Vagy ön lesz, a ki távozik . . .
Nem mondom ezt, miként fenyegetést,
Ugy mondom ezt inkább, mint jó tanácsot,
Ki a lakókat ismerem,
S tudom, hogy engem mennyire szeretnek,
És mit nem lesznek értem tenni készek.»
Így szólt az ifju, meghajtá magát s ment.

Következő vasárnapon
Ő róla szólt a prédikáczió,
Borzadva mondta a hiveknek a pap,
Hogy milyen istentagadó ez ember,
Istentagadó s lázitó !
S ha még tovább is tűrik őt magoknál,
El vannak veszve mind a két világon,
Mert a mért lázitóval czimborálnak,
Legyilkoltatja őket a király,
S az istentagadó barátait
Halál után az ég be nem fogadja.

Intette, kérte őket, hogy
Javuljanak, míg van idő,
Míg rájok nem jön a vész, az ítélet.
Könnyezve kérte, hogy tekintsék földi
És másvilági boldogságukat,
Ne válaszszák a halált és a poklot
Az élet és az üdvesség helyett!

Bőszülten hagyta el a nép
A templomot,
(Az isten és a béke házát)
S vadállatként rohant az ifjuhoz,
Kit tennap még atyjának nevezett,
S reá parancsolt: holnap ilyen tájig
Ha itt látják, tüstént agyonverik.

Beszélt az ifju, a mint tőle telt,
Beszélt oly lelkesen, mint még soha.
Hiába. A hol pap emelt szót,
Ott az igazság megfeszíttetik,
Az igazság szörnyet hal ott. A pap
Minden szavára
Egy ördög áll elé,
S az ördög nem hatalmasabb,
De ékesebb szólásu, mint az isten,
S ha tettel győzni nem tud,
Tud elcsábítani. —
Káromkodó fenyegetéssel
Hagyá el az ifjút a nép.

Egy pillanatra meg volt lelke törve,
Kétségbeejtő eszmék ültenek
Megnehezült fejére,
Mint a holttestre a hollósereg.
«Ez hát a nép!» kiálta föl,
«Ez hát a nép, a melyet én imádok,
A melyért élek s halni akarok!
Ilyen volt ezredév előtt . . .

De semmi, semmi, ezredév után
Majd nem lesz ilyen; még most gyermek ő, kit
El lehet könnyen bolondítani,
Majd meg fog érni, férfi lesz belőle,
S épen mert gyermek, gyámolítni kell.
Nincs mit csodálni, ősidőktül óta
Azon valának papok és királyok,
E földi istenek,
Hogy vakságban tartsák a népet,
Mert ők uralkodni akarnak
S uralkodni csak vakokon lehet.
Szegény, szegény nép, mint sajnálom őt,
S ha eddig küzdtem érte, ezután
Kettős erővel fogok küzdeni!»

Beállt az est, beállt az éj,
Utósó éje itt az ifjunak.
Ott a fasornak árnyékában áll,
S fölnéz a kastély amaz ablakára,
A melyből a leány szokott kinézni.
De puszta most ez ablak,
Nincs ott virága, nincs ott a leány,
S az ifju még is néz föl, néz merően,
Mint egy kővé-vált sírontúli szellem;
Arczára halovány fátyolt borított
A csendes bánat és a holdvilág.

Egyszer megfogva érezé kezét . . .
Az első perczben észre sem vevé
Az érintést, ugy elgondolkodék . . .
Midőn megfordult, oldalánál
Azt látta, a kit ott fönn keresett.

«Kegyedre vártam», szólt az ifju,
«Kegyedre vártam, azt reméltem,
Hogy még egyszer meglátom ablakánál,
Egy néma búcsút küldök föl szememből,
Aztán örökre távozom.

Reményemen túl jó a sors,
Ajkam beszélhet szemeim helyett,
S kezem foghatja e kedves kezet.
Isten veled, te drága, drága lény, te
Egyetlen egy a nagy világon, a ki
Barátodnak neveztél engemet
S a kit barátomnak szabad nevezni.
Emlékim nincsenek nekem,
Magad fogsz állani szivemben,
Mint a szegény kunyhó falán a szent kép,
A mely előtt estenként térdepel
Jámbor lakója és imádkozik ;
De hogyha telve volna szívem
A legdicsőbb emlékek kincsivel,
Kiszórnám azt e pillanatban mind,
S téged hagynálak benne egyedül.
Isten veled ! . . . ha hallod híremet,
Ha szépeket mond majd a hír felőlem,
Hidd el, hogy a te érdemed lesz az.
Azért törekszem jónak s nagynak lenni,
Nehogy megbánd és szégyeneld, sőt
Ellenkezőleg büszke légy reá,
Hogy engemet barátodnak fogadtál.
Isten veled, lelkem védangyala ! »

Indult az ifju és ment volna, de
Kezét tartotta a leány
És görcsösen szorítá . . .
Beszélni vágyott s elhagyá a hang,
Hosszú szünet telt el bele,
Mig akadozva ekkép szólhatott :

« Isten veled . . . menj . . . menj, isten veled,
Te ifjak legnemesbike !
Menj . . . bár mehetnék én is te veled,
Mennék örömmel, édesörömest.
S nem látjuk egymást soha, soha többé?
Lehullsz egemről, fényes csillagom ?
Mert én szeretlek tégedet,
Ki kell ezt mondanom,
Hogy ki ne vesse lelkemet belőlem,
Mint a Vezúv a lángoló követ.
Szeretlek, és tied nem lehetek !
De istenemre,
Ha a tied nem, másé sem leszek !
Vedd e gyürűt . . . e jegygyürűt . . .
Előbb fog széjjeltörni benne
Ez a gyémántkő, mint az én hüségem.
Isten veled, szép álma életemnek ! »

Az ifiúra a mennyország
Szakadt le üdvösségivel,
Leomlott a leány előtt
S ölelte és csókolta térdeit. —

Más nap, midőn a falut elhagyá,
Utjában százszor s százszor nézte meg
A gyűrüt, mert csak a mikor
Ezt látta, akkor nem kételkedék,
Hogy a múlt éji jelenet valóság
S nem lázas lelke őrült álma volt.

Utját (miért, miért nem ?
Nem tudta maga sem)
A fővárosnak vette, hol
Lopott, koldult és szolgált egykoron.
A külvárosban ott
Egy kis padlásszobát
Bérelt ki, s nem tudá még,
Mihez fog kezdeni ?
Egyszer kopognak ajtaján,
S bejött egy fátyolos hölgy . . .
Midőn belépett, fölveté a fátyolt,
Némán és mozdulatlan állt . . .
Az ifju szédelgett . . . megállt esze . . .
Barátnéját ismerte meg.

«Utánad jöttem,» szólott a leány,
«Utánad jöttem . . . ha terhedre van,
Kiútasíthatsz e szobából,
Ne félj, hogy rosz neven veszem.
Akkor leülök ott kinn a küszöbre,
És ott ülök, mig megreped szivem.
Utánad jöttem, nem maradhaték.
Nyomodban voltam mindenütt,
Egész idáig, és most itt vagyok.
Szólj, mit teszesz velem ?»

Az ifju kebelére hajlott,
S együtt zokogtak hosszan, boldogan.
«Nem üzesz el hát ?» szólott a leány,
«Veled maradhatok ? . . . veled leszek, hogy
Enyém legyen fajdalmaid fele
S a tied legyen minden örömem !
Együtt tűrök veled
Bút és nyomort,
S ha egyszer zúgolódom,
Ne hidd azontúl, hogy szeretlek,
Hogy valaha szerettelek !»

XIV.

Együtt maradtak, mint férj s feleség ;
Nem pap kötötte össze őket,
Hanem az isten és a szerelem.
Nem esküvének egymásnak hüséget,
Nem vették e szót ajkaikra,
Ott benn hagyák azt
Szivök mélyében érintetlenül,
A hol s a hogy kell annak lennie,
S azért maradt oly tiszta, mint a
Csillag, melyhez még lélekzet sem ér.

És boldogságban teltek a napok,
A hónapok . . . nem tudta a világ, hogy
Ők élnek-e ? s ők nem tudák,
Van-e világ kivülök ?

De végre fölszólalt az ifjuban
A lélek, és ezt mondta szigorún :
«Ébredj, ébredj, te nem magadnak,
Te másokért születtél !
Felejted hivatásodat !
Föl, föl, fiú, kezdj a dologhoz !»
És szólt hozzá még szigorúbban is
Egy hang, a házi gond :

«Föl a dologra, mert különben
Koplalni fogtok mind a ketten
S maholnap mind a hárman.»

Dolgozni kezde, irt,
Ugy irt, a mint sugallta lelke,
Hozzája méltón, szabadon.
Egy szerkesztőhöz vitte művét,
Átolvasá az, és igy válaszolt :
«Nagy ember ön, uram,
S a mellett nagy bolond !
Nagy ember ön, mert ez dicső remek mű,
Ennél különbet még Rousseau sem irt ;
És nagy bolond ön, mert azt képzeli,
Hogy ezt a munkát ki lehet nyomatni.
Soh'sem hallotta ön hirét
A censurának ? . . . hogyha nem,
Hát megmondom, mi az ?
Az a pokol cséplője, mely alá
Kévéinket kell tartanunk, s ez
Az igazságot, a magot
Kicsépeli belőle, aztán
Az üres szalmát visszadobja,
S ezen rágódik a közönség.

Ha ön nem hisz szavamnak, ám
Próbálja meg, s én minden szem magért,
A mely kévéjében marad,
Egy ón golyót nyelek le.
Ha azt akarja ön, hogy e
Cséplő alá ne jusson,
Ne gabonát, de maszlagot
Termeszszen, mely kábít, bolondít,
Ezt mindenestül
Kitálalhatja ön,
Sőt érte még meg is dijazzák.»

Bódultan tért az ifju vissza, mintha
Falnak ment volna egyenest fejével.
Asztalhoz ült, és föltevé magában,
Hogy szép lágyan szeliden ir
S olyan simán, hogy a censor keze
Elsiklik rajta, mint a bársonyon.
Midőn müvét bevégezé,
Azt vette észre, hogy még szabadabb,
Még keserűbb, mint először vala.
S igy tizszer, százszor ujra s ujra irt,
Aztán eltépte, belátván, hogy a
Kerékvágásba csak nem jön bele.
És meggyőződék végre is,
Hogy a mi kinyomathatik,
Abból nem fog tanulni senki,
És a miből lehet tanulni,
Az nem jut napvilágra.

«Irtóztató!» kiálta föl,
«Nincs mód tehát, hogy meghallják szavam?
Lelkem tüzét, mely a világot
Gyujtotta volna föl,
Magamba kell hát fojtanom,
Hogy ön magát emészsze el?
És élnem is kell . . . mibül élek?
Vagy megtagadjam elvemet,
Azt a szentséges elvet?
Oda szegődjem a gazokhoz,
Az emberiség ámitóihoz?
Nem, istenemre, nem!
Inkább szeméten éhen veszek el,
Inkább ugy végzem éltemet,
A mint elkezdtem azt,
Lopok, szolgálok, koldulok,
Mint egy betűt irjak, mi nem
Lelkem forrásából fakadt,
Mint gondolatim legkisebbikére
Hamis pecsétet üssek! —
Isten hozzátok, gondolatjaim, ti
Befalazott rabok,
Legyen fejem börtön s koporsó
A számotokra . . . oh de nem,
Ti nem halhattok ott el;
Eljő a nap, mert el kell jőnie,
Midőn kinyíl e börtön ajtaja,
S ti bejárjátok a kerek világot,
S fényt és meleget visztek magatokkal,
Miként a nyári nap sugárai!»

És igy az ifju
Nyugonni hagyta gondolatjait,
S hogy a kenyérből ki ne fogyjon,
Másoknak gondolatjait
Másolgatá. Keserves munka,
Tán a favágásnál keservesebb.
Elkezdte reggel s este végezé
S gyakorta éjszakáit is
A lámpa fénye látta elhaladni,
S előbb alutt el ez, mint ő,
És ennyi fáradás után is
Elégszer állt az asztal üresen
És ablakára a fehér hideg tél
Elégszer festett jégvirágokat,
S a nő szemében megfagyasztá

A könnyeket . . . de nem fagyaszthatá meg
Örök hevű érzelmeit.

Igy jöttek évek, mentek évek,
S megszaporodott a család,
Hárman levének s nem sokára négyen,
És négyszeres lett a nyomor
Ott fönn a kis padlásszobában,
Melynek falát
Csíkosra festé az eső
És kiczifrázta a penész,
Hol most egy ágyban hárman alszanak,
Két gyermekével az anya,
És láboknál a földön
A durva szalmazsákon
A férfiú . . . a fölkelő nap
Első sugára homlokára száll,
Miként egy arany koszorú, miként egy
Fényes meleg csók isten ajakárul.

XV.

Egyenként ébred a család, először
A férj, ki legkésőbb aludt el,
Aztán az anya, azután
A kis fiú . . . s a csecsemő ?
Ez még nem ébred, mélyen alszik . . .
Testvére s a szülők lábujjhegyen
Járnak, s beszédök csendes suttogás,
Hogy el ne verjék a kisdednek álmát.

Jó testvér, jó szülők,
Miért e halk járás, e suttogás ?
Dobogjatok, tomboljatok,
Lármázzatok . . . ne féljetek,
A kisded föl nem ébred,
Mert nem hallják a lármát a halottak . . .
A kisded halva van, éhen hala !

Mit érezhet, mit érez a szülő,
Midőn meglátja, hogy szülötte meghalt ?
Hát még azon szülő, kinek
Éhen veszett el gyermeke,
Szép ártatlan kis gyermeke ?

Ha jobb kezének erejét
Az én kezembe öntené az isten,
Leirhatnám-e úgy is azt a kínt,
Mely a szegény asszony szivét
Ezer körömmel szaggatá ?

Hagyjátok őt a holttetemre
Borulva sírni, sírni, sírni,
Zokogni, tölüvölteni,
A fájdalomnak mély örvényiből
A magas égre fölkiáltani,
S az isten arczát káromlással, a
Lélek sarával meghajítani ! . . .
Hagyjátok őt, hagyjátok őt,
Ne bántsátok szent őrjöngésiben.

A férfi néma fájdalommal
Állt a kicsiny halott előtt,
Avvagy, ki tudja, tán örömmel ?
Örömmel, hogy kiszenvedett.
A kis fiú pedig merően
Nézé testvérét, és azon
Gondolkodék, hogy ő is ilyen
Halvány, ilyen fehér és mozdulatlan
Leszen, ha majd meghal, ha többé
Nem éhezik. —
Lassan, lassan, de csak lefolytak

Egymás után az órák, és az asszony
Keserve meghalt kisdedére
Ájulva vagy meghalva omlott,
És szíve megkönnyebbedett,
S lelkének fölvert habjai
Nem ostromolták többé az eget,
Csak halkan rezgedeztek,
Mint a szellőben a kalászok.
Ölébe vette a halottat
S szelíden ringatá,
És félig énekelve suttogott,
Miként az erdő lombjai
Az őszi alkonyatban :

«Alszol, kicsiny
Kis magzatom ;
Mit álmodol ?
Mondd meg nekem.
Szép álmokat
Látsz úgy-e bár ?
Hisz még nem a föld
Ölében alszol,
Anyád ringat még,
Anyád ölel. —
Aludj', aludj',
Szép gyermekem,
Fehér virág,
Fehér sugár,
Kit elnyel a
Fekete föld. —
Pirúl az ég,
Megcsókolá
Az alkonyat ;
Megcsókolom
Én arczodat,
S ez nem pirúl,
Mért nem pirúl ?
Csak egyszer is
Mosolyganál még
Reám, anyádra,
Lelkem szive,
Kis magzatom ! —
Zöld sírhalom . . .
Fehér kereszt . . .
Alatta te . . .
Fölötte én . . .
Mi hulldogál rá ?
Nem az eső,
Az én könyűm. —
Hallgassatok, ti
Akáczfa-lombok
A temetőben,
Kis gyermekemmel
Beszélgetek,
Szépet beszélünk,
Hallgassatok. —
Nem fáj fejed ?
Nem fáj szived ? nem
Nehéz a föld ? mely
Fölötted áll.
Mi volt lágyabb, az
Én karjaim
Vagy a koporsó ? . . .
Aludj', aludj',
Szivem galambja,
Jó éjszakát,
De egyre kérlek ;
Álmodj' felőlem,
Legyünk együtt.»

S míg így altatta a holt gyermeket,
Mellette maga is elszenderült,
S mig ő aludt, a férj azon tünődék,
Miből szerez koporsót ?
Miként ásatja meg a sírt ?
Egy árva fillér sem volt birtokában.

Körültekintett a szobában,
Ha tán találna valamit,
A melynek egy kis becse van,
Hogy azt eladja,.. semmi, semmi sem volt...

Mi jött eszébe, hogy e gondolatra
Elsápadt és megreszketett ?
Ujján a gyűrüt pillantá meg,
Lelkénél drágább jegygyürűjét . . .
Ezt kell tehát eladnia,
Hogy meztelen ne menjen
A földbe gyermeke ?
E drága kincstől kell elválnia,
Melyet szeménél jobban őrizett,
Mit ujjáról le nem szakíthatott
Olyan sok évnek oly sok nyomora ;
El kell most végre tőle válnia ?

Hajszálai őszültenek meg
A gond miatt . . . s nem volt más menedék.

Midőn ujjárul a gyürüt levonta,
Olyan volt, mintha kebléből a szívet
Szakítanák ki gyökerestül . . .
Ketté lett vágva multja és jelenje,
Fölbontatott a híd, mely a tavaszt
A télhez kapcsolá,
Eltört a lépcső, melyen a
Földről a mennybe járt!
De meg kellett történnie,
Hogy meztelen ne menjen
A földbe gyermeke. —

Szépen temették el a kisdedet,
Kemény fából volt a koporsó,
A szemfedő selyemből,
És sirhalmához nagy követ tevének,
Mert drágán kelt el a gyürű,
S árát rá költék mind e temetésre . . .
Lelkére nem vehette a férj,
Hogy jegygyürűje árából csak egy
Garast is tartson meg kenyérre,
Bár erre olyan nagy szüksége volt.
Méreggé vált vón' benne e kenyér,
Mely őt megölte volna,
És néki még soká kell élnie!

XVI.

Megmondta ő, hogy gondolatjai
Fejében nem halhatnak el,
Hogy eljön a nap, a midőn
Ezek kijőnek börtönükből
S bejárják a világot.

És úgy történt. A mit sok évi
Erőködés meg nem hozott, a mért
Hiába volt olyan sok fáradás,
Meghozta egy véletlen pillanat.
Egy titkos nyomdát fedezett föl
Alant, elrejtve föld alá,
S ott kinyomatta műveit.
Mi volt ezen müvekben ? az,
Hogy a papok nem emberek,
De ördögök,
S a királyok nem istenek,
Hanem csak emberek,
És minden ember ember egyaránt,
S az embernek nem csak joga,
Hanem teremtőjéhezi
Kötelessége is

Szabadnak lennie,
Mert a ki isten legszebb adományát
Meg nem becsüli,
Magát az istent sem becsüli az!

Kijött a könyv, s ország-világban
Ezrével olyan gyorsan terjedett el,
Mikéntha villám hordta volna szét.
Mohón nyelé el a szomjas világ
E tiszta enyhitő italt,
És lelke tőle megfrisült,
De elsápadt a hatalom, kiült
Ránczokba szedett homlokára a düh,
És elmennydörgé haragos szavával:
«Ez lázitó könyv!
Vallást s fölséget sért.
Szerzőjének lakolnia
Kell a törvény szerint.»
És a megrémült nép utána mondá:
«Valóban, e könyv lázitó,
Vallást s fölséget sért.
Szerzőjének lakolnia
Kell a törvény szerint.
A törvény szent és sérthetetlen!»

S szerzője rémesen lakolt.
Az utcza közepén
Fogták el őt, s elhurczolák.
«Megálljatok», szólt esdekelve,
«Oh irgalom, megálljatok!
Nem akarok én menekülni,
Mindenhová megyek nyugodtan,
Csak egy kevéssé várjatok.
Nézzétek azt az ablakot,
Az én szobámnak ablaka,
Ott nőm és gyermekem lakik.
Vezessetek hozzájok egy,
Csak egy rövid kis pillanatra,
Mig egyszer ölelem meg őket
S egy isten-hozzádot mondok nekik,
Aztán nem bánom én, hurczoljatok,
De én bucsú nélkül nem mehetek.
Inkább megyek le a pokolba
A búcsuzás után,
Mint föl a mennybe búcsu nélkül.
Nem vagytok férjek és apák?
Mit mondanátok, és mit érzenétek,
Ha véletek mások bánnának igy?
Nekem nincs senkim a kerek világon,
Csak nőm és gyermekem,
És ő nekik sincs e világon
Kivülem senkiök, de senkiök;
Ereszszetek, jó emberek,
Ereszszetek, hadd lássuk egymást
Még egyszer és talán utószor.
Ne rajtam szánakozzatok,
De ő rajtok, hisz ők ártatlanok,
Hisz nem vétettek ők
Sem a törvénynek, sem ti nektek,
Ne öljétek meg őket!...
Oh istenem, ha szavaimra
Nem indultok meg, könnyeim
Inditsanak meg... e könyük
Szivem vérének cseppjei,
Halálveríték lelkem homlokáról!»

Zokogva térdepelt le,
S mint szebb időkben egykor kedvesének,
Most a poroszlók térdeit ölelte,
De ők kegyetlen gúnyos röhögéssel
Emelték őt fel s vitték a szekérhez,
Mely ott az ő számára állt.
Midőn látá, hogy nem használ a szép szó,
Düh szállta meg, s előszedé
Testének minden erejét, hogy
Erőszak által győzzön, menekűljön.

Oroszlánbátorsággal és
Őrült erővel küzködött,
De hasztalan! legyürték, megkötözték,
S bedobták őt a szekér mélyibe.
Ott orditott, mint a vadállat,
Ordított ilyen átkokat:

«Átok reátok s maradékitokra,
Ti emberbőrbe öltözött,
Sátánokkal bélelt fenevadak,
Kiknek keblében szív helyett
Undok varangyos béka van!
Borítsa el pofátokat
A fekély olyan vastagon,
Mint a gazság van lelketek felett,
És aztán faljanak fol a
Szemétdomb férgei!
Átok reátok és királyotokra,
Kinek nevében az erényt
A mészárszékre viszitek!
Átok reád, bitang lator király,
Ki istennek tartod magad,
S ördög vagy, a hazugság ördöge!...
Ki bízta rád a milliókat?
Farkasra a nyájat ki bízta?
Kezed vörös, mint bíborod,
Arczod sápadt, mint koronád,
Szived fekete, mint a gyász,
Mely műveid után huzódik,
Miként az esti hosszu árnyék.
Meddig bitorlod még a
Rablott hatalmat, rablott jogokat?
Lázadjanak föl, mint az óczeán,
Alattvalóid, és ha zsoldosidnak
Százezrivel kiállasz ellenök,
Ne adja isten, hogy meghalj vitézül
Ott a csatán, mint illő férfihoz;
Te légy, ki megkezdd gyáván a futást.
Fuss és bújjál el trónusod alá,
Mint ágy alá a megszeppent kutya,
Onnan kotorjanak ki és kaczagva
Köpködjenek könyörgő szemeidbe
A gyermekek s vén asszonyok,
S kik egykor lábad csókolák,
Azoknak csókold majd te lábait,
Azok rugdossák ki egyenként
Vigyorgó fogadat,
Azok rugdossák ki belőled a
Nyomoruságos hitvány életet!
Dögölj meg oly kétségb'esetten,
A milyenné engem tevél!...
Oh nőm... oh gyermekem...»

XVII.

Aludt-e s most fölébredett? vagy
Eszét veszíté s ez most visszajött?
Egy óra vagy több hónap óta volt
Magán kivül?... Szilveszter nem tudá.
Gondolkodék, gondolkodék,
Mi történt és mi történik vele?
Körülnézett, nem láta semmit,
Sötét volt, éktelen sötét.
Igy szólt magában: «Éj van csakugyan.
Aludtam s álmodám,
Álmom csak félig jut eszembe.
De az borzasztó egy álom vala,
El sem beszélem hitvesemnek,
Nem háborítom föl vele.
Csak már viradna, ily nyomasztó
Éjem tán még nem volt soha.
Alszol, szerelmem? alszol, kedvesem?...
Alszik bizonynyal, mert nem válaszol.

Aludjatok, szeretteim,
Aludjatok szép csendesen.
S még sem virad! mikor fog már viradni?
Megfojt e sűrü vastag éj!
Emeld föl, hajnal, fényes arczodat,
Vagy csak mutasd meg ujjadnak hegyét...
Ugy ég a homlokon, mikéntha
Egy tűzokádó hegy vón' a fejemben;
Majd szétröpül az agyvelőm!»
S hogy megtörölje izzadt homlokát,
Kezét emelte föl . . . hah,
Mily csörrenés! . . .
Megcsördült rajta a nehéz bilincs.
Most már mindenre jól emlékezett,
S végig futott rajt' a hideg,
Mint a romok között a szél.

Mindenre jól emlékezett . . .
Elfogták őt az utcza közepén,
S elhurczolák erőnek erejével,
És kedvesét és gyermekét
Nem láthatá, nem mondhatott nekik
Isten-hozzádot, nem tekinthetett
Még egyszer a kedves szemekbe,
Mik boldogsága s gazdagsága voltak!
S most itt van a börtönfalak között,
A föld alatt, ki tudja milyen mélyen,
Mélyebben, mint a rothadó halottak
A temetőnek fenekén!
S mikor lát újra fényes napvilágot,
Mikor láthatja újra kedvesit?
Talán soha!
S miért jutott e kárhozat helyére?
Mert a mit isten meghagyott neki,
Tudtára adta azt az embereknek,
Hogy egy közös jó van, miből
Egyenlőn jár mindenkinek
A rész, s ez a közös jó a szabadság!
Ki ebből elvesz egy porszemnyit is
Mástól, halálos vétket követ el,
S azt ki szabad, azt ki kell irtani!

«Oh szent szabadság, érted szenvedek,»
Szólt elözönlő fájdalommal a rab,
«S ha a világban magam állanék,
Mint álltam egykor hosszu évekig,
Nyugottan ülnék most e kőpadon,
S büszkén, mint trónján a bitor király,
S oly boldogan viselném e bilincset,
Mint jegygyürümet egykor viselém!
De hitvesem van és van gyermekem . . .
Mi lesz belőlök nélkülem?
Ki fogja eltáplálni őket
Kenyérrel s szerelemmel?
S mi lesz belőlem nélkülök?
Oh szív, ha kővé válni nem tudsz,
Miért meg nem hasadsz!»

Sírt, jajgatott, dühöngött,
És az örök sötétség
Egykedvüleg szemlélte őt,
Mig végre lassacskán elhallgatott,
Kifáradt lelke megadá magát,
És mozdulatlan néma volt s oly
Érzéktelen, mint a kő, melyen űlt,
Mint a sötétség, mely reá borult.

Nem érzett, csak gondolkodék,
Alant röpültek gondolatjai,
Mint a meglőtt szárnyú madár:

«Koporsónak testvére, börtönöm,
Ki épitett, ki fog ledönteni?
Mióta állsz, meddig fogsz állni még?
Ki űlt előttem e rideg kövön?
Ilyen martír, mint én vagyok,

Vagy egy haramja tán ?
Itt hamvadott el csontja e helyen
Vagy látta még az isten szép világát ?
Szép a világ, az erdők és mezők,
A bérczek és a rónaságok, a
Virágok és a csillagok. . . talán én
Többé nem is látom már ezeket,
Vagy oly későn, hogy akkorára
Még nevöket is elfelejtem . . .
Ha itt egy évig kéne lennem,
Hol minden percz egy örökkévalóság,
Hol az idő oly lassan ballag el,
Mint két mankóján a vén sánta koldus . . .
Egy évig ? és ha tízig itt leszek,
Tízig vagy húszig vagy többig talán ?
Jertek föl hozzám, ti halottak,
Kik egykor e helyen szenvedtetek,
Beszélgessünk egy keveset,
Tanítsatok meg, az időt
Hogyan kell itt eltölteni,
Jertek föl hozzám, ti halottak . . .
Talán én is halott vagyok már,
S a sirban álmodom . . . rosz álom . . .
Halott vagyok, kit élve
Temettek el . . .
Halott vagyok . . . már nem dobog szivem . . .
E reszketés, melyet keblemben érzek,
Beteg lelkem végvonaglása ez.»

Végtére megszűnt gondolkodni is,
Nem volt szivében és fejében
Sem érzelem, sem gondolat,
Ott ült merőbben a szobornál,
S farkasszemet nézett az éjjel,
Melylyel megtömve volt a börtön.

Zsibbadni kezdtek tagjai,
Eszméletét kezdé veszíteni,
Feje huzódott lefelé,
S ledőlt hosszában a kövekre . . .
Elájult-e ? vagy elalutt ?
Soká fekütt ott mozdulatlanúl,
Talán nem véve még lélekzetet sem ;
Egyszerre, mintha lőpor által
Vetették volna föl, mikéntha
Égő vasat sütnének oldalához,
Fölugrott, s oly szívszaggató
Hangon, hogy a hideg falak
Utána jajdulának,
Ekkép kiálta föl : «Megállj . . . megállj !»
S kiterjesztette két kezét.

Soká, soká állott igy, azután
Lankadtan hullatá le kezeit,
Leroskadott ülő helyére,
Fejét keblére hajtá,
S két nagy könyűvel két szemében,
S oly hangon, mintha lelkét
Sohajtaná ki, ezt nyögé :

«Nem állt meg... elment... itt hagyott...
Mindennek vége van !»

Mi lelte őt ? ki hagyta itt ?
Minek van vége ? . . . álmodott ?

Nem álmodott, az nem volt puszta álom . . .
Valónak képtelenség,
S még is való !
A mint ott hosszában fekütt, előtte
Egy hölgyalak jelent meg,
Kiben rá ismert hitvesére,
Oda hajolt melléje,
Fülébe ezt sugá :
«Én már kiszenvedék,
Isten veled !»

S megcsókolá a férfi arczát,
S ez erre ugrott föl . . . midőn
Kinyíltak szemei,
Még látta kedvesét, de
Egy pillanatnál kevesebb alatt
Eltünt az, és a börtön, a mely
Világos volt, ismét sötét lett,
Mint villámlás után az éjfél.

«Én már kiszenvedék, Isten veled!»
Ismételé a hallott szavakat,
«Ezt mondta édes hangja, melyet
Nem hallok én többé soha:
Én már kiszenvedék, isten veled . . .
Isten veled hát, lelkem lombja te,
Kit rólam lesodort a vész;
Ha téged elvitt, mért hagyott meg engem?
Mit ér, mit ér az ilyen lombtalan fa?
S hová sodort el a vihar?
Hol foglak föltalálni téged
Habár elhervadottan is,
Hogy életemnek maradékát
Szent romjaidnál kisohajtsam! . . .
Nekem többé nem kell az élet,
Mert czélját elveszítém;
Te voltál czélja életemnek,
Te általad s te érted éltem,
Szerelmem istenasszonya!
Te egy magad voltál valóság;
A többi? az emberiség, szabadság,
Ez mind üres szó, puszta ábránd,
Melyért bolondok küzdenek.
Te egy magad voltál valóság,
Szerelmem istenasszonya,
És én örökre elvesztettelek!
Föltúrhatom, mint a vakandok, az
Egész földet, nem foglak megtalálni . . .
Por lesz belőled, mint akárki másból,
Olyan por, mint a többi, nem különb,
És elvegyűlsz közötte, mintha
Növény vagy állat lettél volna csak.
De tűrném veszteségemet,
Békén tűrném ez óriási terhet,
A míg alatta megszakadnék,
Csak elbucsúztam volna tőle, csak
Egy szót mondhattam volna még neki,
Egy kis rövid szót, . . vége, vége van,
Az isten ezt sem engedé meg.
Milyen kegyetlen az az isten!
S a balga ember térdet hajt előtte,
Atyjának híja és imádja őt . . .
Zsarnok vagy, isten, és én
Átkozlak tégedet!
Ott űlsz az égi trónuson hideg
Méltóságodban érzéketlenűl,
Csak úgy, mint itt a földi zsarnokok,
S uralkodol kevélyen, és naponként
Hajnalsugárral s megrepedt sziveknek
Vérével ujra s ujra fested
Királyi széked kopott bíborát!
Légy átkozott, zsarnoknál zsarnokabb,
A mint te megtagadtál engem,
Ugy tagadlak meg tégedet.
Egy rabszolgáddal kevesebb lesz,
Vedd vissza ezt az életet, a melyet
Mint alamizsnát dobtál le nekem,
Vedd vissza és add másnak ismét,
Hadd tengődjék most rajta más,
Nekem nem kell ez alamizsna-élet,
Elédbe vágom azt, hogy összetörjék,
Mint a haszontalan cserép!»

Ugy orditott a rab, hogy a sötétség
Megijedett és reszketett belé,
Ezt orditá, s veszett dühében
Fejét a falhoz vágta és leroskadt,

S a fal megkondult a rémes csapástól,
Mikéntha néki fájna az. —

Ott fekszik a rab, zúzott homlokának
Alutt vérében a kövek felett,
Ott fekszik, és nem halt meg, és él!
Hozzá van nőve a keserves élet,
Hozzája nőtt letéphetetlenül,
Miként lelkéhez a kínszenvedés,
Mint börtönéhez az örök sötétség.

XVIII.

Tíz éve már, hogy e négy fal között űl!
Tíz év még ott kinn a szabadban is sok,
Hát még ott benn az iszonyú odúban! . . .
Megnőtt szakálla és megnőtt haja,
S ő sokszor nézte, nem fejér-e már?
De azt mindig csak feketének látta,
Pedig fejér volt már, mint a galamb,
Csak hogy nem látszott színe a sötétben.

Tiz éve már, s ő néki e tiz év
Egyetlen egy hosszú végetlen éj volt,
És egyre várta, hogy mikor virad már? . . .
Koronként ugy tetszett neki,
Hogy már több század, több évezred óta
Van e helyen, hogy a világ már
Az ítélet napján rég túl vagyon,
Hogy a föld régen elenyészett,
Csak e börtön maradt belőle,
És őt magát e börtönben feledték.
Kihalt immár a szenvedély szivéből,
Nem átkozódék többé isten ellen,
Eszébe sem jutott sem isten,
Sem ember többé nékie,
Kihalt szivéből már a bánat is,
Csak néha sírdogált, midőn
Álmából ébredett, mert
Álmában meg-meglátogatta őt
Ama szép tünemény, örökké
Imádott kedvesének szelleme,
Ki hozzá még a síron túl is oly hü!
De mihelyest fölébredett,
Eltűnt a kedves szép alak,
És sírt a rab, sírt, sírdogált.

De mért nem látogatta meg fia?
Hisz ő neki volt fia is;
Mért nem jött ez hozzá soha?
Ezt kérdezé, s ekkép felelt magának:
«Fiam még él bizonnyal, mert ide
Élő nem jön, csak a halott jöhet,
Csak te jöhetsz, szerelmem angyala!
Fiam még él s már nagy lehet,
Azóta rég felnőhetett.
Vajon mi lett belőled,
Szegény árvám, szegény fiam?
Ki tudj', a szükség mire vitte,
Talán rabló lett s hóhér temeté el . . .
És hátha apja nyomdokát követte,
És most, mint apja, föld alatt lakik,
Talán ép' ebben a börtönben,
Talán épen szomszédom itten?
Fiam, fiam, szeretsz-e engemet,
Emlékszel-e apádra, gyermekem?»

De hallga, mily nesz, mily szokatlan hangok!
Figyelmez a rab, mindinkább figyel,
Ugy elmerűl a hallgatásba,
Hogy lélekzeni sem mer,
S bezárt lelkét e hangok megnyiták,
Mint a virág kelyhét a napsugár,

És ajka mosolyogni kezd,
Tíz hosszu esztendő után először!

Madárka szállott a börtön falának
Párkányzatára közel ablakához;
Ott űl a kis madár s dalolgat,
Ah, milyen édesen dalol!
És szólt a rab, vagy csak gondolkodék,
Mert szólni nem mert, nehogy elzavarja
A kedves vendéget szava:

«Oh istenem, mi jól, mi jól esik!
Először hallok ilyen hangokat,
Mióta itt vagyok, pedig már
Nagyon rég óta vagyok itt.
Dalolj, dalolj, kis madaram, dalolj,
Eszembe jut dalodról,
Hogy egykor éltem, hogy még most is élek,
Eszembe jut dalodról ifjuságom,
A régen régen elszállt ifjuság,
E szép tavasz, s ezen tavasznak
Virága, a szép szerelem!
Dalod fölkelti szenvedésimet,
De egyszersmind meg is vigasztal,
S a megvigasztalt fájdalom talán
Még édesebb, mint maga az öröm.
Dalolj, dalolj, kis madaram, dalolj!...
Ki küldött hozzám tégedet?
Ki mondta néked, hogy e falra szállj,
A melyre nem száll átoknál egyéb?...
Szentséges ég, e sejtelem,
Ez engemet megöl,
Boldogságával öl meg engemet!
Egy sejtelem azt súgja nékem,
Hogy én szabad leszek,
Hogy nem e dögvészes helyen halok meg,
De kinn az isten szép ege alatt...
Te kis madár ott a falon, te
Szabad világnak szabad vándora,
Te a szabadság hírmondója vagy! —
Ez így van, így lesz, nem kételkedem.
Erős légy, szív, ha meg nem tört a bú,
Ne törjön meg majd az öröm.
Valóban úgy lesz. A világ megúnja
A jármot végre s a gyalázatot,
S le fogja hányni, és először is
Kinyitja e sírhalmok ajtait,
S első örömkönyűi
Azoknak orczájára folynak, a kik
Itt a szabadságért szenvedtenek.
Te kis madár ott a falon, te
Szabad világnak szabad vándora,
Te a szabadság hirmondója vagy!»

Csikorgott a börtön zárában a kulcs,
A kis madár ijedve szállt tova,
Megnyílt az ajtó, és a börtönőr
A rabnak azt mondá: «Szabad vagy.»

Följajdult a rab édes örömében,
S oda kapott fejéhez, mintha
Eszét-ragadta volna meg,
Mely el akarta hagyni őt.

«Megvan!» szólt gyermekes örömmel,
«Megvan! nem hagytam elröpülni,
Nem tébolyodtam meg... tudom,
Mi történt: én szabad vagyok...
Szabad tehát a nemzet, a haza?»

A börtönőr mogorván válaszolt:
«Mi gondod a hazára, golyhó?
Köszönd meg, hogy te vagy szabad.»

De a rab ezt nem hallá, mert esze
Már messze, messze járt... bejárta

A félvilágot, azt a sírt kereste,
A melyben édes kedves hölgye alszik.
«Először is hozzád megyek,
Lelkem halotta,» így szólott magában,
«Hozzád megyek; miként te fölkerestél,
Úgy fölkereslek én most tégedet,
Hogy megcsókoljam azt a földet,
Mely néked nyúgodalmat ád! . . .
Oh, mily soká tart, míg e lánczot
Kezem-lábamról leverik;
Ez a néhány percz hosszabb, mint valának
Itt átnyomorgott hosszu éveim!»

XIX.

Mint anyjának tejét a gyermek,
Olyan mohón, oly édesen
Szivá a szabad levegőt,
S minden lehellet egy-egy kínos évet
Emelt le bágyadt lelkiről,
Mig ez könnyűnek érezé magát,
Mint a pillangó, s szerte röpködött
A természetnek uj virányin
S szivének régi szép emlékein.
Megifjitá a tiszta levegő,
Megifjitá lelkének erejét,
De teste vén és roskatag maradt,
Csak vánszorogva, botra dőlve ment:
Hosszú fejér haját s szakállát
A szellők búsan lengeték.
Tiz év alatt száz évet élt.

Elért a házhoz, melynek egykor
Padlásszobájában lakott,
Merőn megnézett minden embert,
De nem lelt köztök ismerősöket.
Tán új lakók valának, vagy hogy
Nem ismert rájok, elfeledte őket.
Kérdezte: emlékeznek-e
Ama szegény családra, mely
Ott fönn lakott, de már fölötte régen?
Ezek s ezek valának tagjai.

«Ah, én emlékszem, jól emlékezem,»
Szólott egy jámbor öreg asszony,
«Szegény menyecske, olyan szép teremtés
És oly jó lelkü volt . . . de férje
Istentelen gonosztevő volt,
A mért aztán meg is lakolt ám,
Elfogták és börtönbe dobták,
S ha meg nem halt, még most is ott van.
Midőn megtudta felesége,
Hogy férjét elfogák, s nem látja többé,
Szörnyet halt, szíve megrepedt.
Én föl nem érem észszel, oly rosz
Embert hogy lehetett szeretni,
Hogy lehetett meghalni érte.»

Szilveszter érzéketlenül
Hallgatta a beszédet, mintha
Nem ő vón, a kiről beszélnek,
S azt kérdezé: «Hová temették
Az ifju asszonyt, és mi lett fiából?»

«Fiából nem tudom, mi lett?»
Felelt a vén asszony, «nem láttam őt
A temetés után soha.
Hová temették a menyecskét,
Azt sem tudom . . . szerettem volna
Temetésére menni, de
Épen keresztelőbe hítak!»

«Majd megtalálom,» szólt magában a férj ;
«Majd megtalálom kinn a temetőben,
Megnézek minden sírt egyenként,
Míg az övére akadok.»

S elballagott a temetőbe,
Bejárta a sírhalmokat,
Egyiktől a másikhoz ment,
S midőn elvégzé, ujra kezdte,
De kedvesének halmát nem lelé.
Hát semmi, semmi nem maradt utána!
Az a dicső lény elenyészett
Nyom nélkül, mint a napsugár.
Fejfáját a vihar kitépte,
S dombját a zápor elmosá.
Isten neki! . . .

Fájt, fájt, nagyon fájt a szegény öregnek,
Hogy nem lelé meg, a mit keresett, hogy
Könyűiből a mik még megmaradtak
Oly hosszu szenvedés után,
A kedves édes lény porára
Nem sírhatá le azokat . . . de
Azzal vigasztalá magát,
Hogy életében
Ez az utósó fájdalom,
Hogy itt örömmel s fájdalommal
Számot vetett örökre,
S ezentul ugy jár a világba', mint
Testetlen árnyék, mint lélektelen test.

Pedig csalatkozott.
Ez nem végső fájdalma volt.
Midőn a börtönből kilépett,
Azt kérdezé : «Szabad tehát
A nemzet, a haza?»
S a feleletre ő nem is figyelt,
Mert szentül hitte, hogy szabad.

És mit tapasztalt nem sokára?
Hogy nemzete, hogy a világ
Még mélyebben van meggörbedve, mint
Tíz év előtt, midőn ő szót emelt ;
Az emberméltóság naponta törpül,
És a zsarnokság óriásodik.

Hiába volt hát annyi szenvedés,
Hiába annyi áldozat,
Mit a magasztosabb szivek hozának
Az emberiségnek ? haszontalan
Minden törekvés, minden küzködés ?
Az lehetetlen, százszor lehetetlen!

E gondolatra megerősödék,
Fölgyúladt benne a kihamvadó tűz,
Görnyedt fejét az ég felé emelte,
A roskadt aggból izmos ifju lett,
És homlokán rejtélyes szándok ült,
Merész nagy szándok, elhatározás,
Melytől egy nemzet vagy talán
A nagy világnak sorsa függ.
E terv nem új, már ezrek életébe
Került, de hátha egynek sikerül,
S ha épen ő ez egy ? . . .
Mélyen titkolta szándokát,
Alunni sem ment mások közelébe.
Nehogy kimondja álmában, nehogy
Megsemmisüljön, ha napfényre jön.
Nem szerzett társakat magához,
Nem dicsvágyból, hogy egy maga
Végezze bé az óriási munkát,
De hogy ne szálljon másra is veszély,
Ha terve megbukik. — —

A város zajban s fényben úszik,
A népség ezrivel tolong,
Hömpölyg, mint a kiáradott folyó, az

Utczákon át az «éljen» harsogása,
Arczok s ruhák ünnepiek!

Mely alkalom, mely ünnep ez?
Talán az isten jött a földre
Saját képében, és saját kezével
Átadta a rab-embereknek
Rég elveszített szabadságukat?
Hogy ily nagy a fény, az öröm.

Nem; nem az isten, más megy ottan, a ki
Kisebb az istennél, azonban
Magát nagyobbnak tartja: a király! . . .
Lenéző gőggel megy az emberek közt,
S a merre néz, térdek s fejek hajolnak,
Mint a viharban a nád erdeje,
S torok szakadtáig kiáltja
A szolgacsorda: «éljen a király!
Ki merne nem kiáltani
Vagy épen mást kiáltani
Az ezerek és ezerek között? . . .
Ki merne? . . . egy mer . . . egy a sok között . . .
Ez egy, oly hang on, mely a tömeget
Túlbőgi, mást kiált,
Ezt azt kiáltja: «haljon a király!»
És eldurrantja fegyverét, s a
Gőgös király a porba rogy . . . —

Kelj föl, te gyáva zsarnok,
Hisz nem talált a fegyver,
Ruhádba s nem szivedbe
Ment a tévedt golyó.
Az ördög, a kinek eladtad,
Megőrzé éltedet.
Kelj föl, te gyáva zsarnok!
S töröld le képedről a port.

Ki a gyilkos, ki s hol van ő?
Ott áll . . . de már fekszik, nem áll,
Félhalva fekszik, leverék
Lábárul őt, és boldog, a ki
Vén, ránczos orczájára köphet
És megrúghatja ősz fejét.

Boldogtalan nép, mért gyüjtöd fejedre
Az isten átkát? nem elég,
A mely már rajta fekszik?
Nem volt elég a Krisztust megfeszítned,
Minden megváltót megfeszítesz hát?
Boldogtalan, százszor boldogtalan nép!

Néhány nap mulva vérpad állt a téren,
És egy ősz ember fönn a vérpadon.
Midőn melléje lépett a bakó a
Sötét halálnak fényes pallosával,
Az ősz ember végig tekinte a
Kárörvendő szilaj tömeg során, és
Sajnálkozó könny reszketett szemében,
Sajnálta, a kik őt megrugdosák,
S a kik gyönyörrel nézik most halálát . . .
Suhant a pallos, rémesen suhant,
S a fej legördült . . . Szilveszter feje.
A nép rivalta: «éljen a király!»
És a halottat a hóhérlegények
Eltemették az akasztófa mellett.

XX.

Vénült, kihalt a szolganemzedék,
Új nemzedék jött, mely apáit
Arczpirulással emlité s azoknál
Jobb akart lenni és az is lett,
Mert csak akarni kell! . . .
Fölkelt az új hős nemzedék,

S mit örökségben hagytak rá apái,
Leverte rabbilincseit,
S kezéről, a kik ezt szerezték,
Azoknak sírhalmára dobta,
Hogy a csörgésre fölriadjanak, s ott
A földben is szégyeljék magokat! . . .
S megemlékeztek a győzelmesek
Ama szentekrül és nagyokrul, a kik
A szolgaságban szabadok valának,
És hirdették az igét,
S díjok halál lett,
Csúfos halál! . . .
Megemlékeztek a győzők ezekről,
S a diadalnak örömébe szőtték
Szent neveiket koszorú gyanánt,
S elvitték volna őket a
Dicsőség templomába,
De hol keressék, hol lelik meg őket?
Rég elhamvadtak a bitófa mellett!

(Pest.)

A kéziraton a költő kezével ez van följegyezve: *Sept. 1848;* ekkor tehette rajta az utolsó simításokat, mint Havas gyanítja, a Zugligetben, hol ekkor két költeményt is írt. Csak sokkal a költő halála után jelent meg; az *Ujabb költemények* kiadásába lett volna fölvéve, mely 1850-ben volt sajtó alatt, de a rendőrség az egészet elkobozta, csak egy-két példányra való ívet sikerült megmenteni; egy ilyen példányt Lévai József vitt le Szalontára. Ő is ekkor olvasta *Az apostolt*; «hosszú, misanthropiával teljes lyrai vers», — írja róla Aranynak. E kiadás különben is megcsonkítva, kiforgatva, elfordítva közölte volna. Nemcsak sorok, egész részletek kimaradtak, épen a czélzatosak, sőt azon is változtattak, a mi megmaradt. Például a XIX. szakasz vége felé e sortól kezdve: «Talán az isten jött a földre» — elmarad minden, egészen az így összevont sorig: «Nem, nem az isten; a király megy ott,» a mi ismét így folytatódik: «S a merre néz, térdek, fejek hajolnak»; ismét két sor van így összevonva: «S a nép kiáltja: «Éljen a király!» Kisebb kihagyások után e bekezdés vége az: «Szilveszter *az őrült*. Ez azt kiáltja: «Haljon a király!» És eldurrantja fegyverét . . . » A szöveg megint egy egész bekezdést átugrik, a következőből negyedfél sort közöl, egyen ismét átugrik, s az utolsó bekezdésben is azt mondja: «Sajnálta *az őrjöngő* azokat . . . » Igy ferdíti el mindenütt a költő czélzatát. A XX. szakasz végképen elmarad, s ezzel letörik az egésznek alapeszméje, minden bűnügyi történetté változik, rendőri felfogással. Ilyen volt az önkénytes censura, midőn a hivatalost megelőzni kivánta. A költemény csak 1874-ben jelent meg teljes épségében.

MA EGY ÉVE . . .

Ma egy éve . . . ma egy éve . . .
Akkor lettél jegyesem,
Ma egy éve, hogy először
Csókoltál meg, kedvesem.
Édes volt a csók, a mely ott
Ajkaidról rám esett,
De ki hinné, de ki hinné?
Csókod most még édesebb.

Száll az idő, mint a pille,
Melyet a szél ragad el,
Szemlátomást fogy az élet,
Szemlátomást hervad el.

Ám hervadjon, isten néki,
Érte nem is búsulok;
Nem vesz kárba, mit az élet
Fájáról lehullatok.

A mi elhal életembül,
Föltámad mint szerelem . . .
Oly mértékben nő szerelmem
A milyben fogy életem!

(Pest.)

Augusztus 5-én volt eljegyzésük évfordulója. Ha akkori szerelmes verseivel összemérjük az újabbakat, igazat kell adnunk a költőnek, hogy szerelme csak mélyült s édesült. Szerelme most ritkábban szólal meg, de nem kapcsolódik többé változó mozzanatokhoz, hanem mintha betöltené a mindenséget, oly természetesen, akár a levegő, vagy az érzésnek tüzes és világító lávafolyama ömlik belőle.

LENKEI SZÁZADA.

Koszorút kötöttem
Cserfa-levelekbül,
Harmat csillog rajta
Örömkönnyeimbül . . .
Kinek adnám én ezt,
Kinek adnám másnak,
Mint vitéz Lenkei
Huszárszázadának?

Ez ám csak a század,
Ezek a legények!
Ősapáink mellé
Oda illenének,
Romlatlan bennök a
Régi jó magyar vér . . .
Bár adhatnék nekik
E dalnál nagyobb bért!

Dicső fiak ők! s ha
Én nekem nem hisztek,
Ám nézzetek oda,
Hogy mit cselekesznek.
Én elhallgatok, az
Ő tettök beszéljen . . .
Százszor kiáltjátok
Majd rájok az éljent.

A Dniester vizén
Túl, Mariampolban,
Lengyelország földén
Egy huszárezred van.
Szép magyar huszárok,
Fiatal legények,
Kutya bajuk . . . vígan
Miért ne lennének!

Vigan vannak, össze-
Verik bokáikat;
De van ott egy század,
A melyik nem vigad.
Míg világát éli
A vidám ezered,
Közülök egy század
Búbánatnak ered.

Miért búslakodtok,
Jó magyar huszárok?
Némelyik szeméből
Könny miért szivárog?
«Hogy ne búslakodnánk,
Hogy ne búslakodnánk,
Mikor veszélyben van
Édes magyar hazánk?

Rútul feni fogát
Rája tót, rácz, német,
Hogy az istennyila
Őket ott ütné meg!
S minket, kik a hazát
Védeni szeretnék,
Itt idegen földön
Tart a kötelesség.»

Igy emészti őket
A bú és a méreg . . .
Összesúgnak-búgnak . . .
Vajon mit beszélnek?
Hangjaik suttogók,
Arczuk titokteljes . . .
Egy nagy szándékjok van,
Nagy és veszedelmes.

Milyen gonoszságot
Forralnak magokban,
Hogy nem beszélnek fönn-
Szóval, csak titokban?
Mily istentelenség
Forog elméjökben,
Hogy alattomban kell
Eljárniok ebben?

Nem istentelenség,
A mit ők akarnak :
Segítséget vinni
A bántott magyarnak,
Segítségül menni
Hazájok földére,
Melyre immár foly a
Gazda-nemzet vére.

Ez a jó huszárok
Szívbeli szándéka,
És hogy ezt titkolják,
Van annak nagy oka . . .
Oda jutottunk már,
Hogy csak titkon lehet
Tégedet érezni,
Szent hazaszeretet !

Éjnek éjszakáján
Kiállott a század
Od' a partra, melyet
A Dniester áztat . . .
E folyónál pihent
Egykor vitéz Árpád,
Mielőtt bevette
Attila országát.

E szent helyen álltak
A derék huszárok,
Itten nyílt ama szent
Esküvésre szájok,
Hogy meg fogja őket
Látni Magyarország,
Hogy Magyarországot
Védelmezni fogják !

És midőn az esküt
Elmondották vóna,
Belé ugrattak a
Dniester folyóba,
S jó paripáik az
Éji sötétségben
Általusztak velök
Szépen szerencsésen.

S jöttek haza felé,
Jöttek, jövögettek,
Hát egyszer mögöttök
Kit pillantanak meg?
Lenkei kapitány,
Az ő kapitányok,
Az iparkodott nagy
Sebesen utánok :

«Álljatok, legények,
Forduljatok vissza,
A generális küld,
Hogy hijalak vissza !»
Hanem a huszárok
Nem fordultak vissza,
Sőt a kapitánynak
Igy feleltek vissza :

«Kapitány uram, mi
Engedelmeskedünk
Ugy, ha előre megy,
És nem hátra velünk.
Vitéz kapitány úr,
Legyen a vezérünk,
Ilyen ember kell, mint
Kapitány úr, nékünk.

Annyi szent, hogy minket
Vissza nem visz innen
Sem a generális,
Sem pedig az isten.
Kötelességünkről
Ne beszéljen nékünk,
Szentebb a haza, mint
A kötelességünk !»

Tőről vágott magyar
Ember a kapitány,
Nem igen téríté
Seregét ezután,
Ment velök, nem hátra,
De szépen előre,
És elértek édes
Hazájok földére.

Itt a haza földén,
Hová vont szívetek,
Forró öleléssel
Üdvözlünk titeket,
Vitéz jó testvérek,
Üdvözlünk ezerszer . . .
Beszéljen akármit
A hadügyi-minister !

A Württemberg-huszárezred több százada jött így szökve haza Galicziából, még május végén, a visszafordításukra utánuk küldött Lenkey János kapitány vezetése alatt. Más ezredek is cselekedtek így. Jókai is ír le ily hazajövetelt *A kőszívű ember fiai*-ban. A végsorok czélzása arra vonatkozik, hogy Mészáros Lázár hadügyminister e fegyelembontó eljárást a hivatalos *Közlöny*ben rosszalta.

RESPUBLICA.

Respublica, szabadság gyermeke
S szabadság anyja, világ jótevője,
Ki bujdosol, mint a Rákócziak,
Köszöntelek a távolból előre!

Most hódolok, midőn még messze vagy,
Midőn még rémes átkozott neved van,
Midőn még, a ki megfeszíteni
Kész tégedet, azt becsülik legjobban.

Most hódolok, most üdvözöllek én,
Hisz akkor úgy is hódolód elég lesz,
Ha a magasból ellenidre majd
A véres porba diadallal nézesz.

Mert győzni fogsz, dicső respublica,
Bár vessen ég és föld elédbe gátot,
Miként egy új, de szent Napóleon,
Elfoglalod majd a kerek világot.

Kit meg nem térít szép szelíd szemed,
Hol a szeretet oltárlángja csillog,
Majd megtéríti azt szilaj kezed,
Melyben halálos vésznek kardja villog.

Te lészsz a győző, a diadal-iv
Ha elkészűl, a te számodra lészen,
Akár virágos tarka pázsiton,
Akár a vérnek vörös tengerében!

Szeretném tudni, ott leszek-e én
A győzedelmi fényes ünnepélyen?
Vagy akkorára már tán elvisz az
Enyészet s ott lenn tart a sírba' mélyen? —

Ha meg nem érem e nagy ünnepet,
Barátim, emlékezzetek meg rólam . . .
Republicanus vagyok s az leszek
A föld alatt is ott a koporsóban!

Jertek ki hozzám, s ott kiáltsatok
Síromnál éljent a respublicára,
Meghallom én azt, s akkor béke száll
Ez üldözött, e fájó szív porára.

(Pest.)

Petőfi költészetében erős politikai ér lüktet. Már a forradalom szelét megelőzőleg ott van táj- és genre-képeiben vonzalma a néphez, a részvét szegénységén, fölszabadítások és megváltásuk vágya, mit a világszabadságtól remélt. Politikai eszméit Riedl három főeszmébe foglalja össze: demokratia, Magyarország függetlensége és a respublica. 48-ban republicanusnak vallotta magát, de eszményi, mondhatni elméleti republicanus. Szerinte: «. . . a respublicának nem az a fő jelszava, hogy «le a királylyal!» hanem a «tiszta erkölcs!» Nem a széttört korona, hanem a megvesztegethetlen jellem, szilárd becsületesség a respublica alapja.» (Naplója, ápr. 19.) A respublica eljövetelében a «világszellem fejlődését» látja, mely most «emeli lábát, hogy egyet lépjen . . . a monarchiából a respublicába». Büszke rá, hogy az ő verse, *A királyokhoz*, volt «a republicanismus első nyilvános szava Magyarországon», de ő ‚csak megpendítette az eszmét, hogy szokjunk hozzá' — mondja május 27-iki nyilatkozatában. Egész szívét odaadja ez érzésnek, s mint legerősebb érzelmei közt sokszor, szerelmében és politikai eszméinél, itt is meglepi a korai halál jós-érzése.

HÁROM MADÁR.

Három madár van, a kit szeretek,
Három madárról mondok éneket.
Ha oly szép lenne rólok énekem,
A mily nagyon én őket szeretem,
A mennyi boldogságot, örömet
Ezen madarak nékem szerzenek!

Az első madár egy kis czinege,
Nem sérti őt a télnek hidege,
Nem háborítja őt meg semmi vész,
Télben, viharban vígan fütyörész,
Vigan ugrál a száraz ágakon,
Mint a pillangó a virágokon,
Ugrál, miként a gyermek, gondtalan,
Jön és megyen, máshol van untalan,
Alig képes kisérni őt a szem. —
Kedélyed e czinege, kedvesem!

A második madár egy csalogány,
Elrejtve él a lombok alkonyán,
Nem látja más ottan s mást ő se lát,
Kis fészke néki az egész világ,
Ebben dalolgat, s ha dalolni kezd,
Elfojt az alkony mindennémü neszt,
Hogy meg ne háborítsa énekét,
Hogy gyönyörködjék a föld és az ég,
Gyönyörködjék e dalban, a minő
Hozzánk csak legszebb álmainkban jő,
A melynek minden hangja eltemet
Egy bánatot és szül egy örömet,
Mert mindenik hang egy szent szerelem. —
Ez a csalogány szíved, kedvesem!

A harmadik madár egy ifju sas,
Szárnyának röpte merész és magas,
A villámokkal egy tanyán lakik
S tekintetét fölküldi a napig.
Nyugott időben alszik, elvonúl,
De ha vihar jön és üvölt vadúl,
Fölébred a sas szendergésiből,
És a viharnak karjaiba dől
És vinni hagyja magát általa,
Mint viszi a lovast a paripa
Rémítő bátran, szörnyü sebesen. —
Ez a sas a te lelked, kedvesem!

Kedélyed gyermek, szíved asszony és
A lelked férfi, te csodás mesés
Teremtmény! s én valóban nem tudom,
Mi több: szerelmem vagy csodálatom?

(Pest.)

Mint a patak mellett kanyargó út, ha el-eltér is, mindig visszabukkan a víz mellé, mely irányát szabja és szépíti: ép úgy a fiatal költő szenvedélyes politikai harczai közepett is mindig visszatér szerelméhez. Julia valóban gazdag és mély kedély volt, képes ábrándozásra és erős érzelmekre, ebben hasonlítottak egymáshoz. Egy-egy zenemű hallása, egy időben Chopin Étudeje, mélyen megindította; lány korában órákig el üldögélt egy patak partján, ‚egy távollevő boldogság sejtésébe' merülve; szerette a szélzugást, mely «ismét mennyi tört léleknek fájdalomsohaját kapá el fuvalmai közé»; képzelete kiszínezte útját, míg szellőből viharrá változott, mely útba ejtve az erdődi várat, a tengernek tartott. Mindezt maga írja napló-töredékeiben. — Szívében, mint a költőében, megvolt minden érzés, gyöngéd és heves. «Az érzéketlen élete kárhozat», írja; de fél a ‚vad láng'-tól is; «ilyennek nem lehet valódi boldogsága.» «Nincs jobb az egyszerű, csendes kedélynél... Nem ismeri az élet gyönyörmámorát, de annak kárhozatát sem.» Ő nem volt ily csöndes kedély, hanem lángoló. A mozgalmas időkben méltó társa férjének. Felhivást is fogalmazott a honleányokhoz, hogy maguk kössék fel a kardot szeretteik oldalára.

A NEMZETHEZ.

Konduljanak meg a vészharangok,
Nekem is egy kötelet kezembe!
Reszketek, de nem a félelemtől;
Fájdalom és düh habzik szivembe'!

Fájdalom, mert düledék hazámra
Uj viharnak közeledtét látom,
És düh, és düh, mert tétlenkedünk, mert
Nem szakad le szemünkről az álom.

Pillanatra fölriadt e nemzet,
S szétnézett, mi zaj van a világban?
És a másik oldalára fordult,
S mostan ujra aluszik javában.

Ébredj, ébredj, istenverte nemzet,
A ki ott az elsők közt lehetnél,
S kárhozatos lomhaságod által
Mindig hátul és alant hevertél!

Ébredj, hazám, mert ha most nem ébredsz,
Soha többé nem lesz ébredésed,
S ha ébredsz is, annyi időd lesz csak,
Míg nevedet sírkövedre vésed!

Föl, hazám, föl! százados mulasztást
Visszapótol egy hatalmas óra,
«Mindent nyerni, vagy mindent veszítni!»
Ezt írjuk fel ezer lobogóra.

Oly sokáig tengődtünk mi úgy, hogy
Volt is nem is a mienk az ország;
Valahára mutassuk meg már, hogy
Senkinek sincs semmi köze hozzánk.

Vagy ha végzés, hogy el kell enyésznünk,
Irtsanak ki hát ezen világból!...
A haláltól, nem tagadom, félek,
De csupán a becstelen haláltól.

Haljunk meg, ha nem szabad már élnünk,
Haljunk meg oly szépen, oly vitézül,
Hogy azok is megsirassanak, kik
Eltörölnek a földnek színérül!

Legyen olyan minden ember, mintha
Zrinyi Miklós unokája volna,
Harczoljon ugy minden ember, mintha
Egyedül rá támaszkodnék honja!

Oh de akkor, akkor nem veszünk el,
Akkor élet és dicsőség vár ránk,
Akkor saját örök birtokunk lesz,
A mi után eddig csak sovárgánk.

Föl hazám, föl nemzetem, magyar nép!
Lépj a síkra gyorsan és egyszerre,
Mint a villám, oly váratlanúl és
Oly erővel törj ellenségedre.

Hol az ellen, kérdezed? ne kérdezd,
Mindenütt van, a hová tekintesz,
S legnagyobb és leveszélyesebb az,
Ki mint testvér símul kebleinkhez.

Köztünk van a legnagyobb ellenség,
A czudar, az áruló testvérek!
S egy közülök százakat ront el, mint
A pohár bort az egy cseppnyi méreg.

A halálos ítéletet rájok !
Százezerszer sujtson bár a hóhér,
Bár a házak ablakán foly is be
Az utczáról a kiáradó vér !

Könnyü bánni külső elleninkkel,
Ha kivesznek e belső bitangok . . .
Félre most, lant . . . futok a toronyba,
Megkondítom azt a vészharangot !

(Pest.)

E költeményt augusztus 10-én írja, egy politikai czikkel együtt, mely fölfedi a verset sugalló szenvedélyt. «Mit nem vártam én e nemzetgyűléstől ! — írja, . . . és soha sem csalatkoztam oly csufondárosan . . . ! . . . A rácz fene eszi az ország lábát s maholnap a szivébe harap . . . Egy hónapja, hogy megajánlották nagy hűhóval a 200,000 katonát, s azóta ez ügyben egy árva kurjantást sem tettek . . .» Sőt az ujonczozási törvény helyett a nép-nevelésit vették elő, «mikor azt sem tudjuk, lesz-e kit nevelni, vagy sem» — mondja Petőfi czikke. «Maholnap már én is kétségbeesem, én ! . . .» Felhozza ezer esztendő szenvedéseit, a hosszú tengődést, s azzal végzi: «Tenni fogunk végre, de tenni és meghalni egyszerre . . . így lesz, ha a nemzet minél előbb föl nem serken, s ki nem ragadja kormány és képviselői kezéből azon hatalmat, melyet nekik jó hiszemben átadott . . .» Mindez párhuzamos a versben a czikkel, eleje pedig szinte szóról-szóra összevág a jacobinus-club mintájára alakított Egyenlőségi Társulat felhivásával, melyet Petőfi fogalmazott: «Tűz van, tűz van . . . nem egy falu, nem egy város, hanem az egész ország ég. Fölharangozzuk az egész nemzetet. Talpra, legények ! ha most föl nem keltek, fekünni fogtok a világ végeig.» (E czikk szept. 20-án jelent meg.)

BÉRANGER LEGUJABB DALA.

Sietek lefordítani e költeményt, mely megbecsülhetlen érdekü, talán nem csak én reám, hanem minden olvasóra nézve, mert a dicső Béranger írta és írta a februárusi forradalomban, a köztársaság kikiáltása után és írta hatvannyolcz éves korában ! és végre, mert ez legszebb költeményei között talán a legszebbik. — Manuel, kihez e költeményt írta, egy megholt barátja, ki a restauratio alatt nevezetes ellenzéki tag volt. (Petőfi jegyzete.)

Oh Manuel, fölkelt im Franczia ország !
Szabadságának nincs többé ellensége.
Ilyennek álmodtuk, ilyennek mi őtet !
Ez az óriás nép nem hagy semmit félbe.
Mért nem hagyott téged közöttünk az isten,
Ha már elérhetjük a megígért földet,
Mit vétettél, hogy ugy haltál meg, mint Mózes ? . . .
Szegény barátom, hogy meg nem ölelhetlek !

A magasztos harcznak győzedelmes végén
Kicsiny kis kunyhómról megemlékeznél te.
Az ilyen nagyszerü láznak napjaiban
Van egynek a másra leginkább szüksége.
Sokáig hallgatnánk hosszan ölelkezve,
Aztán lecsókolnók árját könnyeinknek,
És elkiáltanánk : «Vive la République !» . . .
Szegény barátom, hogy meg nem ölelhetlek.

Tudjátok, tudjátok ? a Jeu-de-Paume óta,
Hol az új korszak nyílt, melyben a győztes nép
Ide befolyatta a mi szép hazánkba
Az egész világot, mint a szivbe a vért,
A magasztos és bölcs, véres aranykönyvben,
A melyet minden év uj fénynyel töltött meg,
A Negyvennyolczadik év a legdicsőbb lap ! . . .
Szegény barátom, hogy meg nem ölelhetlek.

Sovánnyá tette a királyság a hazát,
S leveté horgonyát e futó homokba,
Jött a villám és fölfordította a trónt,
S kerestem ezt, de nincs se híre se hamva ;
Helyette találok termékeny országot,
Melyet majd a nemes vér termékenyít meg,
Dicsőséges föld, mely egy világot táplál . . .
Szegény barátom, hogy meg nem ölelhetlek.

A respublica nagy és állandó marad,
Betelvék vágyaink . . . de én szeretélek,
Emlékszem keserves fölkiáltásodra :
«A holtak örökké alusznak, szegények ! »
Alunni, midőn fölkél Franciaország,
Midőn, hogy kivívja a nagy győzedelmet,
Szüksége van neki szellemre és kardra ! . . .
Szegény barátom, hogy meg nem ölelhetlek.

Dicsőség reád, nép, e gyors sikeredre !
Jobban szeretlek én, ha ő eszemben van.
Az én nyílt karjaim nem lesznek üresen :
A ki csak franczia, mind testvér az mostan.
Ti fegyvert fogtatok, s görnyedt aggastyánnak,
Nekem, mint halottnak, itt pihennem kellett!
Hideg a vérem és forrók a könnyeim.
Oh franczia nép, hogy meg nem ölelhetlek !

(Pest.)

VÖRÖSMARTYHOZ.

(Midőn a nemzetgyűlésben augusztus 21-kén ő a hadügyben a többséggel szavazott.)

Én, ha verset irok, nem irom a magam mulatságára, hanem irom azért, hogy kiadjam, hogy mások gyönyörködjenek benne vagy okuljanak rajta. (Elérem-e czélomat, vagy nem? az nem tartozik ide.) Sokan voltak, kik e költeményem kiadását ellenezték. Nem tehetek róla. Én érzem a legnagyobb fájdalmat, hogy erre kényszerülve vagyok, mert én szerettem, én tisztelem legjobban Vörösmartyt mind azok között, kik őt valaha szerették és tiszteltek, de elveimet még sokkal jobban szeretem és tisztelem, mint őt. Szívem sajog és vérzik, de kérlelhetetlen maradnék, ha elvérzeném is bele. Brutus talán sírva szúrta le jótevőjét, apját, Caesart, de leszúrta. Hogy Vörösmartyt elitélem, nagy áldozat, melyet szívem tesz elveimért: de bármily nagy ez áldozat, kész vagyok és mindenkor kész leszek sokkal nagyobbakat is tenni értetek, szentséges elveim ! (E jegyzettel adta ki Petőfi e költeményét az Életképekben.)

Hallgassak-e, mivel szeretlek,
Miként atyámat szeretem?
Hallgassak-e, mert te neked sem
Fáj majd ugy a szó, mint nekem? . . . .
Hogy is tehetted, a mit tettél,
Az isten szent szerelmeért ! —
Nem én tépem le homlokodról,
Magad tépted le a babért.

Azért hagyád el a muzsákat,
Azért tevéd le lantodat,
Hogy, földre szállván az egekből,
Tüstént besározd magadat ?
Sarat, sarat kell látnom rajtad !
Inkább szeretnék látni vért. —
Nem én tépem le homlokodról,
Magad tépted le a babért.

Ime a sas, ha itt alant van
A földön, milyen nagy madár,
S olyan kicsiny, hogy alig látszik,
Midőn a fellegekben jár.
Te fönn valál nagy s lenn kicsiny vagy;
Az ember ily csodát nem ért. —
Nem én tépem le homlokodról,
Magad tépted le a babért.

Megunta azt a szennyes pályát
A nemzet, melyen eddig ment,
Kiküzködé magát belőle,
S uj czélt tüzött ki odafent,
S ti visszahurczoljátok őt a
Mocsárba, honnan már kiért. —
Nem én tépem le homlokodról,
Magad tépted le a babért.

Mit bánom én, hogy nem magad vagy,
Hogy ott száz és száz van veled?
Habár ott volna valamennyi,
Itt kéne lenni te neked.
Ha a költő is oda hagyja,
Ki küzd aztán a jó ügyért? —
Nem én tépem le homlokodról,
Magad tépted le a babért.

Te voltál a nemzet költője?
Te írtad azt a s z ó z a t o t,
Mely szólt egy országnak szivéhez? . .
Azt most már szétszakíthatod,
Mert hieroglíf lett belőle,
A melyet senki meg nem ért. —
Nem én tépem le homlokodról,
Magad tépted le a babért.

Ki hitte volna? én nem hittem,
Hogy neved is, e fényes név,
Hazánk egén csak rövidlétü
Futócsillag volt, nem egyéb.
Omoljatok, szemem könyűi,
E lehullott szép csillagért! —
Nem én tépem le homlokodról,
Magad tépted le a babért.

(Pest.)

E támadásra Vörösmarty képviselői szavazata adott okot. A megajánlott ujonczokat ugyanis a hadügyminister a fennálló régi (osztrák) ezredek kereteibe akarta beosztani, gyakorlati okokból, nyugodtabb időkre hagyván az átszervezést. Az ellenzék azonban teljesen új, magyar hadsereget követelt, nem bizott a régi tisztek szellemében. Végre is nagy többséggel Kossuth közvetítő indítványát fogadta el az országgyűlés, hogy az ujonczok *egy részéből* honvéd zászlóaljak alakíttassanak, magyar vezényszó alatt. Vörösmarty is erre szavazott. Petőfit hiába igyekeztek lebeszélni verse kiadásáról barátai, szerkesztő-társa, Jókai is; távollétében kiadta azt; ez ellen Jókai felszólalt s a jó viszony köztük meg is szakadt. Vörösmarty válaszolt a támadásra, kissé feddő hangon; Petőfi is felelt. E tollharcz máskülönben nem bontotta meg köztük a régi jó viszonyt. E törvény elkeseritette a radicalisokat és Petőfit, a ki ugyanekkor s ez okból írta alábbi két költeményét is.

FORRADALOM.

Haloványul a gyáva szavamra . . . dalom
Viharodnak előjele, forradalom !

Szomorúk az idők, a napok feketék,
Odahagytak atyáid, o nemzet, o nép !

Csak azért szakitád le bilincseidet,
Hogy ujabb nehezebb vas emészsze kezed.

Födi még beteg arczod az egykori por,
S ime sorsod ujonnan a porba tipor.

Nem a sors, nem a sors, de saját fiaid
Akaratja, mi újra lealacsonyit.

Ez a vétek a mily czudar és iszonyú,
Iszonyúbb legyen érte az égi boszú.

Lealázod-e, oh haza, szent fejedet ?
Piszok ülje a hír koszorúja helyett ?

Mielőtt az erőszak igába fogat,
Kaszabold le, hazám, nyakadat te magad.

Tegye lánczra a zsarnok a holttetemet,
Diadalma legyen temetői menet,

Hol elásnak, a domb neki trónja legyen
S gyakoroljon erőt siri férgeiden !

De te, oh haza, nem hagyod el magadat,
Haragod tüze arczaidon kigyuladt,

Kezed ott van a kardon, a markolaton . . .
Ki fog élni, ha nem te, dicsőn szabadon ?

Szaporán, ide kedvesem, ajkaidat,
S te fiú, szaporán ide a poharat !

Mire elfogy a bor, mire csattan a csók,
Jeladásra emelhetik a lobogót.

Haloványul a gyáva szavamra . . . dalom
Viharodnak előjele, forradalom !

(Pest.)

A forradalmi hangulat egyre nőtt; a Délvidéken a felkelők falvakat égetnek fel; Pesten azt rebesgetik, hogy a régi osztrák tisztek nem is akarnak ellenökben győzni; az ujoncz-javaslat tárgyalása is fokozta az elégedetlenséget. Ily költeményeire mondá nyugodt napokban Péterfy, hogy «becsesek maradnak előttünk, mint lázas napok jelei, mint egy lángeszű költő nyilatkozatai, kiben a kor paroxismusa legmagasabb fokát érte el. De a mi Petőfi még ilynemű költeményeinek is különös varázst kölcsönöz, az, hogy az izgatott pillanat bélyege rajtuk. Szépségük abban nyilvánul, hogy a léteért küzdő nemzet büszkeségét és aggodalmát, elszántságát, haragját és szenvedélyét érezzük ki belőlük.»

HÁNY HÉT A VILÁG?

Pesten járt kend bátya, ugyan mondja meg,
Mit csinálnak odafönn a követek?
Mondja el a sok szép jó hírt felőlök,
Hadd buzdúljon a szívem, had örűlök.

«Nem örűlsz a pesti hírek hallatán,
Ríva fakadsz, kedves öcsém, mint a lyány,
Ríva fakadsz, hogyha magyar a hited,
Ha hazádat s szabadságod szereted.

Jertek ide, jertek ide, legények,
Elbeszélem azt az uj hírt ti néktek,
Nem akar az országgyülés egyebet,
Csak az egyet, hogy katonák legyetek.»

Ejnye bátya, eb a lelki, mi lelte,
Hogy ezt olyan gonosz hírnek képzelte?
Melyikünket tartja olyan gyávának,
Hogy ne menne szívesen katonának?

Egytül egyig mind ott leszünk, a hol kell,
Mind kiállunk bátor, elszánt lélekkel,
Alig várjuk, hogy azt mondják: ide hát,
Védelmezni bajában a szent hazát!

«A szavamba vágtatok, jó legények,
Nem ottan van ám vége a beszédnek,
Az a vége, hogy katonák legyetek,
És pedig nem magyarok, de németek.

Belebújtok majd a német ruhába,
Német szóval vezetnek a csatába,
Német zászló, az a feketesárga,
Avval mentek szegény Olaszországra!»

Huh még azt is a ki áldja, teremti!
De már abból csakugyan nem lesz semmi.
Ilyenek hát követeink, ilyenek?
Isten őket érdem szerint áldja meg.

Olaszország minket soha nem bántott,
Egyet akar velünk: a szabadságot,
Ezért minket odavinni nyakára?
Soh'se lépünk mi arra a határra.

Itt maradunk mi a magyar hazában,
Ezt megvédjük mind halálig mindnyájan,
De magyar ruhában és magyar szóval
És a magyar háromszinű zászlóval.

Katonának valamennyin fölcsapunk,
De a magyar hazát védi csak hadunk,
Magyar hazánk pedig ott van valóban,
Hol a háromszinű magyar zászló van!

(Pest.)

E népies vers első kifakadása az országgyülésnek azon határozatára vonatkozik, mint a Vörösmarty ellen írott vers: hogy az ujonczok egy része német vezényszó alatt szolgáljon tovább. — Másrészt aug. 10-iki vezérczikkében is kikelt az ellen, hogy magyar katonákat Olaszország ellen vigyenek. «Most már jójön el az idő — írja, — midőn magunk emberségéből... nem birunk kigázolni a bajból s forduljunk segítségért ama nemzetekhez, majd azt fogják mondani: menjetek a pokolba, a hová valók vagytok, kik kezet emeltetek a szent szabadságra, midőn Európa, sőt ti magatok is kűzdöttetek érte!» A közhangulat e kérdésben az országgyülésen is a radicalis kisebbséget tette erősebbé, Kossuth is melléjök állott, a kormány és a többség ellenében, a mi a követelőbb kisebbség győzelmét jelentette.

VÉRMEZŐ.

Magas hegy tetején régi Buda vára,
Merőn állva néz a ballagó Dunára,
Talán azért néz, hogy leszédüljön végre,
És a mélybe essék, a víz fenekére.
Jobb is lenne már ő néki ott a mélyben,
Sok gyászdolgot látott hosszu életében,
Sok gyászdolgot látott, megirtózott tőle,
Azért várja, várja, hogy már mikor dől le ?

Látta gonosz Zsigmond király idejében
Kont levágott fejét a hóhér kezében,
Vitéz Hédervári Kont Istvánnak fejét,
S véle egyetemben sok jó társaiét,
Látta a hitszegő László király alatt,
Vérpadra idősebb Hunyadi mint haladt,
Szép Hunyadi László, fiatal levente,
Öt pallos-suhintás fejét leütötte.

Martinovicsot is látta négy társával
Összeölelkezni a véres halállal,
Látta nyakaiknak fölfeccsenő vérét
S lemetszett fejeik rémes fejérségét.
Hát ezután kit lát ? . . . elgondolom olykor,
Ki tudja, hát ha most én rajtam van a sor ?
Talán engem is, mint őket, lefejeznek —
Ha meghalok, hazám, te érted halok meg.

Budán ne járjatok, ne járjatok éjjel,
Mert találkoztok a megöltek lelkével,
Hónok alatt tartják levágott fejöket,
Ugy nyögnek, ugy járják be a vesztőhelyet.
Kont s Hunyadi László fönn Szent-György piaczán
Tölti bolyongva és nyögve az éjszakát,
Martinovics pedig társaival együtt
Éjféli tanyát ott lenn a vérmezőn üt.

Vérmező, vérmező ! nagyon megszomjaztál,
Egy hajtásra olyan sok vért inni tudtál,
A sok jó igazi magyar vért megivád,
S német csaplár adta neked ez áldomást.
Vendégül fogadtuk hozzánk a németet,
Hanem a vendégből csakhamar gazda lett,
S hejh be roszul, hejh be csúful gazdálkodott,
Bút hozott fejünkre, bút és gyalázatot.

Martinovics apát, Hajnóczi, Zsigrai,
Laczkovics és a szép ifju Szentmarjai,
Ezek és több mások összeszövetkeznek,
Széttörni rablánczát a magyar nemzetnek ;
Összeszövetkeztek élet és halálra,
Szabadságot hozni a magyar hazára,
A magyar hazának elnyomott népére,
Az elnyomott népnek sohajtó lelkére.

«Tovább is csak sóhajts, szép magyar nemzetem ?
Tovább is csak szolgálj, nem, istenemre, nem!
Nem szolgálsz te többé idegen nemzetet,
Legeslegkevésbbé pedig a németet.
Szabadítóidat mi bennünk tekintsed,
Leszakítjuk rólad a szolga-bilincset,
S a szégyenfoltot, mely fejedet födé el,
Lemossuk a zsarnok tulajdon vérével !»

Az összeesküdtek így beszéltek bátran,
S haladtak naponként a titkos munkában,
Jaj de mielőtt a gyümölcs megért volna,
Egy istentelen kéz azt leszakította.
Elárulta őket egy rosz, egy gaz czudar,
Elfogdosták őket egymásután hamar,
S börtönbe vetették nehéz vasra verve.
Dugába dőlt a nagy hazamentés terve.

Csakhamar kihítták a börtönbül őket,
Bírák elé vitték kihallgatás végett.
És szólt a bíró : «nem maradtok életben,
Összeesküdtetek a szent haza ellen.»
És ők így feleltek nagy rendíthetetlen :
«Nem a haza ellen, csak a király ellen !
Ha a király s haza egy uton nem járnak,
Egyiknek veszni kell, veszni a királynak !»

Nagy és szent igazság ! de ez igazságot
Még most is egészen ki nem mondhatjátok,
Csak ugy féligmeddig lehet azzal élni,
Különben az ember vele magát sérti ;
Annál kevesebbé volt még akkor szabad,
Tisztán és kereken mondani igazat . . .
Ha egyéb vétségök nem lett volna nekik,
Már azért magáért a nyakukat szegik.

A nyakukat szegték. A vérmezőn Budán
Mind az öt elvérzett egy nap egymásután.
A szegény magyarok leverve zokogtak,
A németek pedig gőgösen kaczagtak.
Ők, az elitéltek bátran léptek oda
A hóhér elébe, a szörnyű vérpadra . . .
Május hónapja volt, hajnal volt az egen,
Rózsa a kertekben, vér a vesztőhelyen.

Szabadságért elhullt dicső áldozatok,
Hol vannak, hol vannak a ti sírjaitok ?
Hová temettek el ? szent hamvaitokat
Hol találjuk meg, hogy tiszteljük azokat ?
Olyan sokáig volt átkozott nevetek,
Megemlíteni sem volt szabad bennetek,
De már annak vége . . . megadhatjuk a bért,
Áldozhatunk könnyet a kiontott vérért !

(Pest.)

A forradalmi hangulat föltámasztotta a régi századok magyar érzésű föllelőinek s a népbarát Martinovicsnak emlékét.

SÍRVERS.

Nyúgodalom, mely elszállottál a mi szivünkből,
Szállj ide e sírnak drága lakója fölé.
Életet és örömet adnánk a férj s az apának,
S e kőnél egyebet nem lehet adni neki!
Állni soká fog e kő; hamarabb elporlik azonban,
Mint lelkünkben ama bánat, a melyet okoz.

(Pest.)

Egy özvegy kértére írta, a férj sírkövére.

ITT BENN VAGYOK A FÉRFIKOR NYARÁBAN...

Itt benn vagyok a férfikor nyarában,
Az ifjuságnak eltűnt tavasza,
Magával vitte a sok szép virágot,
A sok szép álmot, a melyet hoza,
Magával vitte a zengő pacsirtát,
Mely fel-felköltött piros hajnalon . . .
Milyen sötét vón a világ, az élet,
Ha nem szeretnél, fényes angyalom!

Elszállt az égről a piros sugár és
Elszállt a földről a dalos madár,
Üres fészkébe énekelni a bús
Szellő vagy a haragos vihar jár;
Ábrándaimnak száraz erdejében
Csörög, csörög már s nem susog a lomb . . .
Milyen sötét vón a világ, az élet,
Ha nem szeretnél, fényes angyalom!

Az ég arany hajnalcsillagja s a föld
Ezüst harmatja mind, mind elvesze,
Letörlé őket kérlelhetlenül a
Rideg valóság szigorú keze;
Felhők borongnak, s rekkenő meleg van,
A gondok fojtó levegője nyom . . .
Milyen sötét vón a világ, az élet,
Ha nem szeretnél, fényes angyalom!

Regényes bérczek kősziklái közt folyt
Csengő morajjal egy tündér patak,
Dicsvágy patakja! ajkaim belőle
Sok boldogító mámort ittanak.
Foly még ma is, de más igyék vizéből,
Én nem iszom, többé nem szomjazom . . .
Milyen sötét vón a világ, az élet,
Ha nem szeretnél, fényes angyalom!

Ha elfordúlok en magamtul és mint
Polgár végigtekintem a hazát,
Szemem megromlott satnya ivadékot,
Egy pusztulásnak indult népet lát.
Karom feszűl, szivem tombol! mi haszna?
Mást nem tehetek, csak sirathatom . . .
Milyen sötét vón a világ, az élet,
Ha nem szeretnél, fényes angyalom!

Szeress, szeress, mint én szeretlek téged,
Oly lángolón, oly véghetetlenül,
Áraszd reám a fényt s a melegséget,
Mely isten arczáról szivedbe gyűl;
Az a te szíved egyetlen világom,
Nappal napom és éjjel csillagom . . .
Milyen sötét vón a világ, az élet,
Ha nem szeretnél, fényes csillagom!

(Pest.)

A költőt nem az évek, hanem élményei érlelték oda, hogy ily ifjan a ‚férfikor nyaráról' beszélhet. Mintha érezte volna, hogy élete rövid lesz, s mintha a sors is egész életet akart

volna e rövid időbe takarni. Még huszonöt éves, s már férj, már gyermekét várja, a nemzet nagy költői és politikai vezérei közé tartozik. Hazafi fájdalom és gondok gyötrik, s a családi élethez fordul vigaszért. E versében a képzelet lobogása, az áradó érzés, a nyelv ragyogása mind e szerelmi boldogság mélysége és állandósága mellett szólnak. Felesége mint érzésben, gondolkozásban is egygyé olvadt vele; szintén lelkesült a franczia forradalomért, egyszer phrygiai sipkában ment a szinházba, mi férjét elragadta. Az elkényeztetett nő zúgolódás nélkül tűrte a szűkös életet. A nyár elején Jókai elköltözött tőlük s Petőfi szüleit vette magához. Arany, a ki néhány napot töltött barátjánál Dohány-utczai szállásán, azt írja: «Tisztességes szobája volt a két öregnek külön, — Petőfi a leggyöngédebb fiúi tisztelettel bánt velök.» Augusztus elején olcsóbb lakásba költöztek, a Lövész-utczába, két kis szobába, mert Petőfi Erdődre készült vinni nejét, hogy ott várja gyermeke születését. Szüleinek is abban a házban fogadott lakást.

GOLYÓK SIVÍTNAK, KARDOK CSENGENEK...

Golyók sivítnak, kardok csengenek,
A zöld mezőt piros vér festi meg,
Csaták zajától zeng a föld s az ég,
S te hősi költő, te itthonn vagy még?

Azért daloltál harczi vágyakat,
Azért daloltad bátorságodat,
Hogy a midőn a harcz előkerül,
Te honn a sutban gyáva szívvel űlj? —

Ilyen beszédeket tart a világ,
Rám így röpíti a gúnynak nyilát,
És én reá csak elmosolyodom,
És a magamét hozzá gondolom.

Azt gondolom: oh gyönge emberek,
Nem győznek most gyalázni engemet,
S nem győznek majd dicsérni egykoron!...
S ha gondolok sokat, ezt gondolom.

Ne magyarázza senki én nekem,
Tudom nagyon jól, hol van a helyem.
Ha itt végzem kötelességemet,
Csatába s a pokolra is megyek!

(Pest.)

A tehetségtelen ember gáncsolja leghamarabb a tehetségest, a tétlen a tettvágyót, titkos kárörömmel. A kik Petőfi tűzét sokallták, most épen azok suttogták, hogy heves költeményei és czikkei után mért nem siet a harczmezőre. Az *Ungar* cz. ujság aug. 25-én czikket is írt erről. Erre írta a költő e verset, melyet azért nem adott ki, mert a *Hallod-e szív*... kezdetűben erőteljesebben fejezte ki ugyanezt az érzést.

A HEGYEK KÖZT.

Ott alant, alant, a mélyben,
A kék messzeség ködében,
Ott a város... csak úgy rémlik,
Mint a múlt, a melyet félig

Átadott immár a lélek
A felejtés éjjelének.
Kinn vagyok a természetben,
Fönn magasra nőtt hegyekben;

Magas e hely, itt pihen meg
Koronként a vándor felleg.
S ha itt volnék éjjelenként,
Csillagokkal beszélgetnék.
Lenn a völgyben, lenn a mélyben,
A kék messzeség ködében,
A város távol zajában
Hagytam gondod, hazám s házam!
Ott lenn hagytam minden gondot,
Mely szivem fölött borongott,
Melynek sötét árnyékában
Mint rideg kőszikla álltam.
Ne bántsatok, ne bántsatok,
Ha egy rövid napot lopok
A magam mulatságának,
Hisz eleget élek másnak! . . .
Minden lenn maradt, a mi bánt,
Nem hoztam föl magammal mást,
Csak a mi boldogságot ad,
Kedvesemet és lantomat.
Kedvesem, ki egy személyben
Asszony s gyermek, örömében
Jön és megyen, pillangót űz,
Virágot szed, koszorút fűz,
Majd eltűnik, majd előjön;
Úgy lebeg a hegytetőkön,
Mint egy álom tüneménye,
Mint e rengeteg tündére.
Én merengve, oh természet,
Örök szépségidre nézek,
S szemeimnek bámultában
Néma, de szent imádság van.
Mint felém repeső szivek
Rezgenek a falevelek,
S ábrándos suttogásukban
Mennyi kedves szép titok van!
Fáktól vagyok körülvéve,
S mint édes fia fejére
Áldó keze az atyának,
Ugy hajolnak rám az ágak.
Istenem, beh boldog vagyok!
Majd hogy sírva nem fakadok.

(Zugliget.)

Szeptember elején néhány napot a Zugligetben töltött; ott végezte az utolsó simítást *Az apostol*on.

A BOKOR A VIHARHOZ.

Lassabban, haragos lelkek testvére, vihar, hogy
Lombjaim árnyékát szét ne zilálja dühöd!
Szentegyház vagyok én, e fészek bennem az oltár,
És ezen oltárnak papja a kis csalogány.
Hadd dicsérje, ne bántsd, éneklésével az istent.
A természetet, a szent közös édes anyát.

(Zugliget.)

Rögtönzés, tárczájába írva; alatta a kelet: *September 8. 1848. (Zugliget.)*

JŐJ EL VÉGRE, VALAHÁRA...

Jőj el végre, valahára,
Te határzó, te nagy óra,
Melyben e hon sorsa fordul
Akár roszra, akár jóra.
Folyamodjunk ahhoz, a mi
Hozzánk illik, merészséghez,
Dobjuk el már azt a koczkát,
Ha fekete, ha fehér lesz!

Várjatok. Még csak nehány percz,
És koczkánk eldobva lészen,
S vagy olajág vagy pedig kard
Lesz a magyar nép kezében.
Kardot és nem olajágat,
Kardot a nemzet kezébe!
Legyen szabadság először,
És azután legyen béke.

Eljött végre az idő, hol
Megmutatjuk a világnak:
Hogy méltók vagyunk-e élni
Vagy megértünk a halálnak?
Ha életrevalók vagyunk,
Nem fog a vész birni vélünk,
És ha élhetetlenek, nem
Érdemeljük, hogy megéljünk.

Vedd elő és köszörüld ki,
Magyar nemzet, régi kardod,
Melyet eddig a zsarnokság
Veled együtt fogva tartott;
Vedd elő, és mosd le róla
A szennyet hír- dicsőséggel,
Mosd le róla hevenyén a
Vörös rozsdát vörös vérrel!

De mielőtt síkra szállunk,
Mondjunk el egy imádságot.
És mi légyen az imádság?
Egy nagy átok, egy vad átok!
Átkozzuk ki őseinket
A nyugtató föld ölébül,
Miért hagytak fiaiknak
Szolgaságot örökségül!

(Pest.)

A gyú-anyag egyre gyűl. Jellasics elfoglalja Fiumét, az uralkodó védelmébe veszi a bánt, a ki a Dráva felé közeledik. «A márcziusi napok óta soha Buda-Pest élénkebb és mozgalmasabb, soha a tömeg hangulata fölhúrozottabb, kedélye ingerlékenyebb nem volt.» — írja Kemény Zsigmond. Széchenyi rémülten jósolja meg a forradalmat: «Vér és vér mindenütt!... Száguldó csapatok dúlnak fel mindent, a mit építénk.» 5-ikén tébolyultan vitték Döblingbe. Szept. 4-ikén száztagú küldöttség indul Bécsbe, a hadi és pénzügyi új törvények sürgős megerősítését kérve, s Budára híva az uralkodót, hogy a bizalom helyreálljon. 8-án az Egyenlőségi Társulat honvédsereget kezd toborozni; Petőfi kapitány abban. Ily hangulatban írja költeményét szept. 10-én. Az ár abba az irányba fordul, mint ő kívánta. 11-én ér haza az országgyűlés küldöttsége, melyet az uralkodó három napig várakoztatott, aztán kitérő válaszszal bocsátott el. Az országgyűlés elrendeli a toborzást, az új ministerium kinevezéseig Kossuthra ruházza a kormányt: s bár 12-én ismét Batthyányi a miniszterelnök, az események élén ezentúl Kossuth alakja áll.

HALLOD-E SZÍV, SZÍVEM!

Hallod-e, szív, szívem! hallod e beszédet?
Gyávaság vádjával kit illetnek? téged!
Te reád merik azt mondani, hogy «gyáva»,
Te reád, hogy nem mersz menni a csatába.

Tudom, hogy kik vagytok, ti nyomoru férgek,
Kik a hátam mögött vakmerőn beszéltek,
Egy időben szemközt állottam veletek,
Egy pillantásomtól akkor reszkettetek.

De miért tőlem e figyelem iránt ok? . . .
Nyujtogassátok rám a kigyófulánkot,
Marjátok, marjátok, ti csúszók, sarkamat,
Hátra sem fordulok, hogy eltiporjalak!

Csendesedjél, szivem, minek ez indulat?
Miért pazarolnod nemes haragodat?
Ha épen kedved van lázas indulatra,
Válaszsz érdemesebb tárgyat haragodra.

Csendesedjél, szivem, parancsolj vérednek,
Melyet fölzaklatott viharok kergetnek,
Mutasd meg azzal is a te nagyságodat,
Hogy békén tűröd a czudar rágalmakat.

Czudar gaz rágalom! bebizonyítom ezt,
Csak azt restelem, ha bebizonyítva lesz,
Azok is, kik most ugy ócsárolnak engem,
Éljenezni fognak győző-ünnepemben.

Ily hitvány az ember, ily hitvány valóban!
Csak miljomod része, a mi közte jó van.
Menjetek! . . . kivánom, hogy boldoguljatok,
Küzdök is érte, de nem kell jutalmatok.

(Pest.)

Épen az nap, midőn előbbeni forró költeménye ömlött ki lelkéből, álbarátja és titkos irígye, Vahot, álnév alatt megtámadta a *Nemzetőr*ben, « . . . te katona voltál, gyermeked nincs, — s roppant kardod, melylyel a márcziusi napokban annyira csörömpöltél, még is hüvelyében rozsdásodik.» Már ekkor Vasvárival együtt rég gyakorlatozott az Új-épület udvarán, s most nyomban folyamodott tiszti kinevezésért is. *Egész világ a harczmezőn* cz. költeményében később elmondja, mi tartóztatta eddig. Szeptember végén pedig elindult a székely földre, küldetéssel. István öccse is katona volt már augusztus óta.

MIT DALOLTOK MÉG TI, JÁMBOR KÖLTŐK?

«Mit daloltok még ti, jámbor költők,
Ily időkben minek az a dal?
Ugy sem hallgat a világ reátok,
Hangotok csaták zajába hal.

Félre mostan, jó fiúk, a lanttal,
Szép zenétek hasznot nem hozó,
Tudhatnátok azt, hogy elenyészik
Mennydörgésben a pacsírtaszó.»

Meglehet. De a madár nem nézi,
Hallgatják-e őtet odalent?
A pacsirta fönn a kék magasban
Istenének és magának zeng.

Ön magától száll a dal szivünkből,
Ha bú vagy kedv érintette meg,
Száll a dal, mint szállanak a szélben
A letépett rózsalevelek.

Énekeljünk, társak, sőt legyen most
Hangosabb, mint eddig volt, a lant,
Hadd vegyűljön e zavaros földi
Zajba egy-két tiszta égi hang!

Romba dőlt a fél világ . . . kietlen
Látomány, mely szemet s szívet bánt;
Hadd boruljon a rideg romokra
Dalunk, lelkünk zöld repkény gyanánt.

(Pest.)

A SZÉKELYEKHEZ.

Köröskörül sötét felhő az égen,
Egy magányos csillag ragyog középen.
Az a csillag ott a magyar nép képe,
Kit idegen népek vettek középre.

Nagy a világ, és testvérünk nincs benne,
Nincsen, a ki bajainkban részt venne.
Dehogy testvér a magyarhoz a világ!
Ellensége minden ember, a kit lát.

Ha a magyar is elhagyja a magyart,
Nem lesz akkor olyan, a ki vele tart,
Úgy eltűnik, mint az égről a csillag,
Ha a sötét felhők reá borulnak.

Föl, székely, föl, közös az ellenségünk,
Ti nektek is az árt, a ki mi nékünk,
Az vert vasra titeket, a ki minket,
Együtt törjük szét a közös bilincset!

Mert végtére szabadokká kell lennünk;
Hadd legyen az egész világ ellenünk!
Bennünket az még kétségbe ne ejtsen,
Hisz velünk van az igazság s az isten.

Mutassuk meg: a magyar nem olyasmi,
Mint a gyertya, mit el lehet oltani;
A magyarnak élnie kell örökké,
És nem szabad rabnak lennie többé!

Föl, székely, nézz szembe az ellenséggel;
Ki néz vele szembe, ha nem a székely!
Hisz a székely ősapja volt Attila,
Kit ugy híttak, hogy az isten ostora.

Hiába, Bécs, hiába van gazságod,
Küldheted ránk a ráczot, a horvátot;
Állani fog, állani fog Magyarhon,
Élni fogunk, élni fogunk szabadon!

(Pest.)

Jellasics kardcsapás nélkül közeledett az ország szíve felé. Szeptember végén Kossuth az alföldre ment toborozni. Petőfi Erdélybe indult, hogy ott legyen a már összehivott agyagfalvi székely-gyűlésen s fegyverbe hívja a székelységet: e czélra irta előre ezt a buzdító költeményt. Az *Életképek* oct. 1-én közli: «Petőfi is elutazott, kötelességét, mint becsületes hazafi, teljesiteni.»

TUDOD, MIDŐN ELŐSZÖR ÜLTÜNK . . .

Tudod, midőn először ültünk
E tó fölött e fák alatt ?
Röpül a gyors idő fölöttünk,
Azóta két év elhaladt.

Ily ősz volt akkor is, ilyen szép
Mosolygó őszi délután,
Szelíd fuvalmak így rezgették
A sárga lombokat a fán.

Igy tükrözé vissza a tónak
Vize a tiszta kék eget,
Igy ringatózott ama csónak
Ábrándosan a víz felett.

De akkor még csak gondolatban
Élveztem mennyországomat,
Mert akkor még nem csókolhattam,
Mint mostan, édes ajkadat.

Két éve annak . . . sokat elvitt
Az idő tőlem azalatt,
De nem panaszlok, mert a mennyit
Elvitt, sokkal többet hozott.

Téged hozott meg nekem, téged,
Reményim fényes gyöngysora,
Kiért az örök üdvességet
Ezerszer adnám én oda.

Maradjunk még itt, légy mellettem,
Hol úgy busúltam egykoron,
Hagyj engem itt most elmerengnem
Végetlen boldogságomon!

(Erdőd.)

A költő Erdődre vitte feleségét (szept. 26.), hogy ott biztonságban hagyja családi körében s ott várhassa be gyermekük megszületését. Erdőd viszontlátása megigézi, boldogsága itt, bölcsejénél, vissza bűvöli a régi gondtalan gyermekké; innen e tündéri vers.

ÉLET VAGY HALÁL!

A Kárpátoktul le az al-Dunáig
Egy bősz üvöltés, egy vad zivatar!
Szétszórt hajával, véres homlokával
Áll a viharban maga a magyar.
Ha nem születtem volna is magyarnak,
E néphez állanék ezennel én,
Mert elhagyott, mert a legelhagyottabb
Minden népek közt a föld kerekén.

Szegény, szegény nép, árva nemzetem te,
Mit vétettél, hogy így elhagytanak,
Hogy isten, ördög, minden ellened van,
És életed fáján pusztítanak ?
S dühös kezekkel kik tépik leginkább
Gazúl, őrülten a zöld ágakat ?
Azok, kik eddig e fa árnyékában
Pihentek hosszu századok alatt.

Te rácz, te horvát, német, tót, oláhság,
Mit marjátok mindnyájan a magyart ?
Török s tatártól mely titeket védett,
Magyar kezekben villogott a kard.
Megosztottuk ti véletek hiven, ha
A jó szerencse nékünk jót adott,
S felét átvettük mindig a tehernek,
Mit vállatokra a balsors rakott.

Legyen tehát ugy, mint ti akartátok,
Élet-halálra ki a síkra hát,
Ne légyen béke, míg a magyar földön
A napvilág egy ellenséget lát,
Ne légyen béke, míg rosz szívetekből
A vér utósó cseppje nem csorog . . .
Ha nem kellettünk nektek mint barátok,
Most mint birókat, akként lássatok.

S ez most a hála ! . . . vétkes vakmerénynyel
Reánk uszít a hűtelen király,
S mohó étvágygyal megrohantok minket,
Miként a holló a holttestre száll.
Hollók vagytok ti, undok éhes hollók,
De a magyar még nem halotti test,
Nem, istenemre nem ! s hajnalt magának
Az égre a ti véretekkel fest.

Föl hát, magyar nép, e gaz csorda ellen,
Mely birtokodra s életedre tör,
Föl egy hatalmas, egy szent háborúra,
Föl az utósó ítéletre, föl !
A századok hiába birkozának
Velünk, és mostan egy év ölne meg ?
Oroszlánokkal vívtunk hajdanában,
És most e tetvek egyenek-e meg ?

Föl, nemzetem, föl ! jussanak eszedbe
Világhódító híres őseid.
Egy ezredév néz ránk ítélő szemmel
Atillától egész Rákócziig.
Hah, milyen múlt ! ha csak félakkorák is
Leszünk, mint voltak e nagy ősapák,
El fogja lepni árnyékunk a sárba
És vérbe fúlt ellenség táborát !

(Erdőd.)

«Országos küldetése» Erdődről tovább sarkalja a Székelyföld felé, de Nagybányáról vissza kell fordulni, mert, mint Teleki Sándortól hallja, «tízezer oláh van talpon.» Visszatéret szept. 30. felszólítja Szatmármegye alispánját, hogy «hirdessen általános népfölkelést e megyében», s ő zászlajuk alatt fog harczolni. (A fölkelésből semmi sem lett.) Másnap Erdődről a *Pesti Hirlap*nak is megjelenti a veszélyt, de sorai az akkori lassú közlekedés mellett csak oct. 10-én láttak napvilágot. E hiradás utolsó sorai mélyen bevilágítnak felindulásába: «Hol van már Jellasics ? hátrált-e vagy előbb jött ? semmit nem tudunk. Irtóztató körülmények, de bátorság, nemzetem, bátorság és ismét bátorság, s a haza mentve lesz.» Ez új lázadás réme, az elkeseredés s a kétségbeesés ez elszánása vezetik tollát a versben is.

A VÉN ZÁSZLÓTARTÓ.

Fut Bécs felé Jellacsics, a gyáva,
Seregének seregünk nyomába',
Megrémülve fut a magyar hadtól;
Magyar hadban egy vén zászlótartó.

Ki az a vén zászlótartó ottan
Olyan tüzes lelki állapotban?
Szemem rajta kevélyen mereng el:
Az én apám az az öreg ember!

Az én apám e vén zászlótartó.
«Vészben a hon!» elhatott a nagy szó,
Elhatott kórágyához, fülébe,
S mankó helyett zászlót vett kezébe.

Vállait egy kínos élet gondja,
Betegség és ötvennyolcz év nyomja,
S ő feledve minden baját, búját,
Ifjak közé hadi bajtársúl állt,

S kit eddig az asztaltól az ágyba
Alig-alig bírt elvinni lába,
Ellenséget űz mostan serényen
Ifjusága régi erejében.

Mi vitte őt háború zajába?
Hiszen neki nincsen gazdagsága,
Mit féltene, mit védnie kéne,
Hogy ne jusson ellenség kezére.

Annyi földet sem mondhat övének,
Melyben egykor koporsója fér meg,
S még is, még is viszi lobogóját
Azok előtt, kik a hazát óják.

Ép azért ment, mert semmivel sem bír;
Küzd a gazdag, de nem a hazáér',
Védi az a maga gazdaságát . . .
Csak a szegény szereti hazáját.

Édes apám, én voltam te néked
Ekkoráig a te büszkeséged;
Fordult a sors, megfordult végképen,
Te vagy mostan az én büszkeségem.

Érdemes vagy a cserkoszorúra!
Alig várom, hogy lássalak újra,
S megcsókoljam örömtől reszketve
Kezedet, mely a szent zászlót vitte.

És ha többé nem látnálak téged?
Látni fogom fényes dicsőséged;
Könnyem leszen sírodnak harmatja,
S híred a nap, mely azt fölszárítja!

(Erdőd.)

Minthogy Erdélybe nem juthatott el, a költő oct. elején visszatért Pestre. Azalatt megtörtént a pákozdi ütközet, Róth és Philippovics fegyverletétele, s a magyar sereg a hátráló Jellasics nyomán Parndorfig nyomult előre Bécs felé, honnan az új forradalom elől az uralkodó Olmützbe menekült. Kossuth s az országgyűlés jónak látta volna, ha a sereg az ellenséget osztrák földön is üldözi. Éjszaky Károly író a tanúja, hogy a parndorfi táborban egyszerre Petőfi is megjelent, «s bejárván a tábort, izgató beszédeket tartott arról, hogy magyar honvéd csak az ország határán belül tartozik harczolni.» Ezzel nagy gondot okozott Csányi kormánybiztosnak, s talán az ő kértére tért vissza Pestre. A pákozdi csatában részt vett Petőfi atyja is, 58 éves kora ellenére mint a pesti önkéntes sereg zászlótartója; ott volt a parndorfi táborban is, onnan írják oct. 10-ikéről a *Márczius Tizenötödiké*nek: «Zászlótartónk, a még ifjú vérű Petőfi, versent gyalogol velünk.» A költő tehát — Ferenczi Zoltán következtetése szerint — találkozhatott a táborban apjával, onnan vitte magával e képet s e költemény csiráját Erdődre.

BUCSÚ.

Alig viradt, már ujra alkonyúl,
Alig jövék, s megint elmégyek, el,
Még csak alig hogy üdvezeltelek,
És már bucsúzni, már elválni kell.
Isten veled, szép ifju hitvesem,
Szivem, szerelmem, lelkem, életem!

Kardot fogék kezembe lant helyett,
Költő valék és katona vagyok;
Arany csillag vezérelt eddig, s most
Utamra piros éjszakfény ragyog.
Isten veled, szép ifju hitvesem,
Szivem, szerelmem, lelkem, életem!

Nem a dicsvágy von engem tőled el...
Fejemre nem is férne a babér
A boldogság teljes rózsáitól,
És én le nem hajítom ezt azér'.
Isten veled, szép ifju hitvesem,
Szivem, szerelmem, lelkem, életem!

Nem a dicsvágy von engem tőled el,
Tudod: belőlem az régen kihalt,
Hazámért ontom véremet, ha kell,
Hazámért vívok véres viadalt.
Isten veled, szép ifju hitvesem,
Szivem, szerelmem, lelkem, életem!

Ha senki nem védné is a hazát,
Magamnak őtet védni kellene;
S mostan, midőn mindenki síkra szállt,
Magamban én itthonn maradjak-e?
Isten veled, szép ifju hitvesem,
Szivem, szerelmem, lelkem, életem!

Nem mondom én: gondolj férjedre, míg
Ő a honért s érted harczolni fog;
Ismerlek én, nagyon tudom, hogy egy
Gondolatod van, és az én vagyok.
Isten veled, szép ifju hitvesem,
Szivem, szerelmem, lelkem, életem!

Tán megcsonkítva térek vissza majd,
De akkor is szeretsz te engemet,
Mert istenemre, a mint elviszem,
Épen hozom meg hű szerelmemet.
Isten veled, szép ifju hitvesem,
Szivem, szerelmem, lelkem, életem!

(Erdőd.)

A költő oct. 18-án már Erdődről ír Aranynak. «...katonává lettem s most itt vagyok bucsút venni Juliskámtól. Folyó hó 23-án Debreczenben leszek, hova, remélem, te is compareálsz, búcsút való vétel végett, mert ki tudja, hova vet a sors és mikor látjuk megint egymást? ... Várni foglak en pleine parade kapitányi ujdonatúj díszruhámban. No már csak ezér is...» Ekkori búcsúját feleségétől örökíti e vers. Az elválás elegiai hangulatát az érzés heve és a hivatás szentsége szinte ódává emelik, a végsorok mindent összehalmozásában e szerelem kimondhatatlan mélységét érezzük. Alaprajza oly egyszerű, akár egy józan levélé; apróra föltárja körülményeit, de minden: a búcsú, a katonai pálya, a kötelesség, a hűség, a leglángolóbb szerelem izzó tüzében jelenik meg, az örökkévalóság fényében. A szó nem azt jelenti, a mit mond: tüzes, mint a láva, és súlyos, mint az aranyat rejtő kőzet. Csodálatos példája e vers a gyakori tapasztalásnak, hogy nagy költők kezében a szavak, a gondolatok és érzések köznapi jegyei, mint zenei hangzást, úgy egészen más súlyt is nyernek, belső fényt, szinte magasabb jelentést, s úgy öntik magukból az érzést, mintha nem is volna szükségük a fül kerülő útjára, hanem egyenest a szívhez szólanának.

TI ÁKÁCZFÁK E KERTBEN . . .

Ti ákáczfák e kertben,
Ti szép emlékü fák,
A melyeken szivemnek
Oly drága minden ág,

Kedves fák, üdvezelve
És áldva legyetek,
Áldom még azt is, a ki
Titeket ültetett.

Harmatnak s napsugárnak
Áldása rajtatok,
Vidám dalosmadártól
Reszkessen ágatok,

Örök tavasz lakozzék
Zöld fürteiteken,
Hogy éltetek, miként az
Enyém, oly szép legyen.

Itt láttam én először
Kedves galambomat,
Itt láttam őt először
Ez ákáczfák alatt.

Itt ült e lombok alján,
Itt ült szemközt velem,
Itten röpült szeméből
Szivembe szerelem.

Tudom még, hogy ne tudnám?
Habár régen vala,
Az órát, hol kigyúladt
Szerelmem hajnala.

Ez volt a hajnal! ilyen
Nem ékesíte még
Téged, te véghetetlen,
Te régteremtett ég.

Letűnt immár e hajnal,
Megértem a delet,
S ez tán nem oly regényes,
De sokkal melegebb.

Mikor jön majd az alkony,
Szerelmem alkonya?
Ettől ne félj, szivemnek
Imádott asszonya!

Eljő ez is, de későn;
Azért jő majd, ha jő,
Hogy légyen arczainkon
Szép arany szemfedő.

S a földbe ha letesznek,
Majd csillag képiben
Ragyog le zöld sirunkra
Sötétkék éjeken.

(Nagy-Károly.)

Útja Debreczenbe Nagy-Károlyon vezetett keresztül, ott újra látta a Térey-kertet, hol először pillantotta meg hitvesét. A visszaemlékezés s a búcsú ellágyulása e költemény motivumai.

LEGSZEBB VERSEM.

Sok verset irtam én már össze,
S nem mindenik haszontalan;
De a mely hírem megszerezze,
A legszebb vers még hátra van.

Legszebb lesz az, ha majdan Bécscsel
Hazám boszúja szembe száll,
S én villogó kardom hegyével
Száz szívbe ezt irom: halál!

(Ér-Mihályfalva.)

Nem kétségtelen hitelességű vers. Somogyi József közölte, kivel a költő 1843—44 telén Debreczenben ismerkedett volt meg, s kit később egyszer meglátogatott Ér-Mihályfalván. Beszélgetés közben Somogyi megkérdezte, miért nem megy el Bécsbe, világot látni; ő indulatosan azt felelte: majd csak zászló alatt, trombita-szóval; ilyen mondását Jókai is idézi. Állítólag ott írta e verset. Somogyi nem mond évet, de ekkor eshetett útjába Ér-Mihályfalva, Nagy-Károlyból Debreczenbe ott visz keresztül a legegyenesebb út. A vers gondolata és hangulata is ez időbe illik.

TISZTELJÉTEK A KÖZKATONÁKAT!

Tiszt vagyok . . . ha lát a közlegénység,
Tisztelkedve megyen el mellettem;
Én pirúlok, gondolván magamban:
Nincs igazság, nincs igazság ebben.
Nekünk kéne köszönteni őket,
Mert mi nálunk sokkal többet érnek. —
Tiszteljétek a közkatonákat,
Nagyobbak ők, mint a hadvezérek.

Ők az elvet hírből sem ismérik,
És a haza? kemény mostohájok,
Izzadásuk díjában nekik csak
Kenyeret vet s rongyokat dob rájok,
S zászlajához hogyha oda állnak,
Nyomorért csak új nyomort cserélnek. —
Tiszteljétek a közkatonákat,
Nagyobbak ők, mint a hadvezérek.

Velök állunk a csaták tüzében,
De mi tudjuk, hogy miért csatázunk,
Mert van, a mi győzelemre buzdít,
Vagyon elvünk, van tán gazdaságunk,
S von előre csábító varázsa
A dicsőség ragyogó szemének. —
Tiszteljétek a közkatonákat,
Nagyobbak ők, mint a hadvezérek.

S mit tudják ők, mi az a dicsőség?
S ha tudnák is, mi hasznuk van benne?
Nincsen lap a történet könyvében,
A hol nevük följegyezve lenne.
Ki is győzné mind fölírni, a kik
Tömegestül el-elvérezének? —
Tiszteljétek a közkatonákat,
Nagyobbak ők, mint a hadvezérek.

Ha megtérnek csonkán a csatákból,
Koldusbotot ád a haza nékik,
S ha elesnek, a felejtés árja
Foly sírjokon s neveiken végig.
És ők még is neki mennek bátran
Az ellenség kardjának, tüzének! —
Tiszteljétek a közkatonákat,
Nagyobbak ők, mint a hadvezérek.

(Debreczen.)

Petőfi Debreczenben ujonczok kiképzésével bajlódott. November 3-án azt írja Orlaynak: «. . . mennyi a dolgom? arról csak annak lehet fogalma, a ki tudja, mit tesz az: két száz parasztból két száz katonát csinálni.» Megindulással látta a nép mostoha sorsát, a katonasorban való nélkülözéseit, s az önfeláldozást, melyet kiemelkedés, hír nem koszorúz. Szívből szerette a népet, a tiszti ruhában sem tagadta meg magát: meghajol a nép, a közlegény előtt.

1848.

Ezernyolczszáznegyvennyolcz, te csillag,
Te a népek hajnalcsillaga! . . .
Megviradt, fölébredett a föld, fut
A hajnaltól a nagy éjszaka.
Piros arczczal
Jött e hajnal,
Piros arcza vad sugára
Komor fényt vet a világra;
E pirúlás: vér, harag és szégyen
A fölébredt nemzetek szemében.

Szégyeneljük szolgaságunk éjét,
Zsarnokok, rátok száll haragunk,
S a reggeli imádság fejében
Istenünknek vérrel áldozunk.
Álmainkban
Alattomban
Megcsapolták szíveinket,
Hogy kioltsák életünket,
De maradt még a népeknek vére
Annyi, a mi fölkiált az égre.

Áll a tenger nagy elbámultában,
Áll a tenger és a föld mozog.
Emelkednek a száraz hullámok,
Emelkednek rémes torlaszok.
Reng a gálya . . .
Vitorlája
Iszaposan összetépve
A kormányos szíve képe,
A ki eszét vesztve áll magában,
Beburkolva rongyos bíborában.

Csatatér a nagy világ. A hány kéz,
Annyi fegyver, annyi katona.
Mik ezek itt lábaim alatt? . . . hah,
Eltépett láncz s eltört korona.
Tűzbe véle! . . .
No de még se,
Régiségek közé zárjuk,
De nevöket írjuk rájuk,
Különben majd a későn-születtek
Nem tudnák, hogy ezek mik lehettek.

Nagy idők. Beteljesült az Írás
Jósolatja: egy nyáj, egy akol.
Egy vallás van a földön: szabadság!
A ki mást vall, rettentőn lakol.
Régi szentek
Mind elestek,
Földúlt szobraik kövébül
Uj dicső szentegyház épül,
A kék eget veszszük boltozatnak,
S oltárlámpa lészen benne a nap.

(Debreczen.)

1848 elején is írt egy költeményt, abban is csillaghoz hasonlítja ez évet, mely mintegy a világ új megváltója, a szabadság születését jelenti. Az Egyenlőségi Társulat kiáltványában is felvillan ez a kép: «. . . feljött az 1848-ik esztendő, úgy jött fel, mint egy új haragos csillag, a népek haragának csillaga.» Itt a hajnal csillagának mondja: ennyi alakot ölt nála egy ily egyszerű, régi kép is.

HIDEG IDŐ, HŰS ŐSZI ÉJ . . .

Hideg idő, hűs őszi éj,
Ott kandallómon ég a tűz,
De hasztalan, nem melegít,
Mert, kedvesem, te mellettem nem űlsz.

Itten didergek egyedűl,
Várom, hogy elálmosodom,
Mint várja mélaszomorún
Leroskadását a magányos rom.

Még gondolkodni sem tudok,
Lelkemnek szárnya összefagy,
Mert te, virágos tavaszom,
Te hő nyaram, te messze messze vagy.

Csak már ne volna ily borús,
Ilyen sötétfelhős az ég;
Hajolva ablakom fölé
Talán egy kissé elmerengenék.

Ha már szemed nem láthatom,
Ha már nem lehetek veled:
Hadd látnék egy szép csillagot,
A mely pótolna téged némileg!

(Debreczen.)

A költő lelkét a katona-életben két hő érzés melegíti: leveleiben szüleiről gondoskodik, pénzzel, szolgálattal látja el őket; — verseiben hitveséről gondolkodik, feléje foly költeményeinek édes árja, alig szakítja meg azt ez időben sziklaként egy-egy politikai vagy katonai vers, mint a következő:

MILYEN LÁRMA, MILYEN VÍGADALOM!

Milyen lárma, milyen vígadalom!
Mi légyen ez? talán lakodalom?
Nem a biz a; fiatal vitézek
Látogatták meg ezt a csapszéket.

«Kocsmárosné, maga nem jót forral,
Minek késik oly soká a borral?
Tudja, hogy nincs pénzem? majd lesz nekem
A harcz után, akkor megfizetem.»

«Kocsmárosné szép leánya, rózsám,
Jőjön ide, jőjön ide hozzám!
Csókoljon meg, kérem igen szépen,
A harcz után feleségül vészem.»

S iddogálnak, csókolóznak nagyba,
Minden, a mi gond, oda van hagyva,
Mintha nem is várnának csatára,
Mintha még vagy száz év volna hátra.

«El azért a nagyobbik kancsóért!»
Ma piros bor, holnap majd piros vér . . .
«Eszem azt a szádat, beh csókra áll!»
Ma meleg csók, holnap hideg halál . . .

(Debreczen.)

ITT ALSZIK A KÖLTŐ . . .

(Moore után angolból.)

Itt alszik a költő, a kinek kezében
Apollónak lantja zenge olyan szépen,
Kinek dala omlott, mint vad folyam árja,
Vagy elhalt távoli kis patak módjára.

Aludj', néma költő . . . most észrevétlenül
Jár vihar és szellő holt homlokod körül,
Vihar, mely harsog, mint harczdalod harsogott,
És szellő, mely elhal, mint szerelmi dalod.

(Debreczen.)

HOGY VOLNA KEDVEM . . .

Hogy volna kedvem, örömem nekem,
Midőn távol vagy, édes kedvesem!
Hiszen sötét van, ha a nap lemén.
De emléked velem jött és marad,
Az vet reám bús halvány sugarat;
Emléked a hold, sorsom éjjelén.

Nyilik körülem itt-ott egy virág,
Nézek busúlva, szívszakadva rá,
Mert harmat reszket mindenik felett.
Nézek busúlva, szívszakadva rá,
Azt gondolván: a harmatos virág
Felémtekintő könnyező szemed.

Tudom, tudom, hogy sokszor megsiratsz,
Könnyektül ázik az a kedves arcz,
A melyet annyiszor csókoltam én.
Most víz van ott, hol egykor tűz vala!
Igy áll a záporfelhők fátyola
Az elenyészett csillagok helyén.

Sirass, sirass, egy kis vigasztalás
A bús sziveknek a könnyhullatás,
Sirj, s könnyeid megkönnyebbítsenek.
Miért ne sírnál? férfi vagyok én,
S véres csatáknak állok küszöbén,
És még is néha én is könnyezek.

Miért szégyelném én megvallani,
Hogy folynak olykor könnyem árjai,
Ha bennem elválásunk kínja dúl;
Azért, hiszem, megállok a csatán!
Az oroszlán legrettentőbb talán,
Midőn elvesztett párjáért busúl.

(Debreczen.)

Petőfinek minden futó hangulata dalba ömlik; a gondok és elkeseredés közt sincs messze tőle a boldogság s az a vigasz és gyönyör, mely a költészetből fakad. Grimm Hermann azt írja róla: «Petőfi költeményeiben csendül meg először az új idők dala. Mint egykor Goethe, ő sem akar mást, csak kifejezni önmagát. Más költők mind a hagyomány emberei ő hozzá képest. Nem magoknak énekelnek első sorban. Titkon vagy nyiltan elismerésre vágynak. Petőfi ezzel nem gondolt. Semmi sem korlátozza fejedelmi önérzetét. A világnak nyiltan szemébe nevetett, a mint nyiltan könnyezett előtte . . . Fájdalmas panaszai is az élet örömét lehelik.» Grimm őt Mistral, Goethe, Shakespeare és Homér mellé állítja, mintha egyetlen költőnek visszatérő megtestesülései volnának. «Az emberiség nagy költője ez, ki búját oly szavakba önti, melyek hangzásában gyönyörködik.»

SZERETLEK, KEDVESEM!

Szeretlek, kedvesem,
Szeretlek tégedet,
Szeretem azt a kis
Könnyű termetedet,
Fekete hajadat,
Fehér homlokodat,
Sötét szemeidet,
Piros orczáidat,
Azt az édes ajkat,
Azt a lágy kis kezet,
Melynek érintése
Magában élvezet,
Szeretem lelkednek
Magas röpülését,
Szeretem szivednek
Tengerszem-mélységét,
Szeretlek, ha örülsz
És ha búbánat bánt,
Szeretem mosolyod
S könnyeid egyaránt,
Szeretem erényid
Tiszta sugárzását,
Szeretem hibáid
Napfogyatkozását,
Szeretlek, kedvesem,
Szeretlek tégedet,
A mint embernek csak
Szeretnie lehet.
Kivűled rám nézve
Nincs élet, nincs világ,
Te szövődöl minden
Gondolatomon át,
Te vagy érzeményem
Mind alva, mind ébren,
Te hangzol szivemnek
Minden verésében,
Lemondanék minden
Dicsőségrül érted,
S megszereznék érted
Minden dicsőséget,
Nekem nincsen vágyam,
Nincsen akaratom,
Mert a mit te akarsz,
En is azt akarom,
Nincs az az áldozat,
Mely kicsiny ne lenne
Éretted, hogyha te
Örömet lelsz benne,
S nincs csekélység, a mi
Gyötrelmesen nem sért,
Hogyha te fájlalod
Annak veszteségét,
Szeretlek, kedvesem,
Szeretlek tégedet,
Mint ember még soha,
Soha sem szeretett!
Oly nagyon szeretlek,
Hogy majd bele halok,
Egy személyben minden,
De mindened vagyok,
A ki csak szerethet,
A ki csak él érted:
Férjed, fiad, atyád,
Szeretőd, testvéred,
És egy személyben te
Vagy mindenem nekem:
Lyányom, anyám, húgom,
Szeretőm, hitvesem!
Szeretlek szivemmel,
Szeretlek lelkemmel,
Szeretlek ábrándos
Őrült szerelemmel! . . .
És ha mindezért jár
Díj avvagy dicséret,
Nem engem illet az,
Egyedűl csak téged,
A dicséretet és
Díjat te érdemled,
Mert tőled tanultam
Én e nagy szerelmet!

(Debreczen.)

Ferenczi Zoltán szerint a Juliához írt versek között legforróbb ez a dithyrambikus rajongás, «tulajdonkép válasz nejének egy levelére s valóban neje utóbb, mint annak a korlátlan hatalomnak jelét, melylyel férjén uralkodott, e költeményt különös becsben tartotta.» E versnek tett is felel meg. A költő zászlóalját nov. 17-ikére Nagy-Becskerekre rendelték, s midőn a költő ezt megírta feleségének, Julia — Ferenczi szerint — szemrehányó levéllel válaszolt, hogy őt el tudja hagyni, még messzebbre megy s hogy már nem szereti. Erre válasz e költemény. Nem is ment Becskerekre, hanem Erdődre. Ezért vádat is emeltek ellene. Decz. 12-én azt írja Orlaynak: «Az igaz, hogy én, miután egyáltaljában nem kaptam engedelmet, engedelem nélkül jöttem el a zászlóajtól, de ezért nem volt szükség bevádoltatnom, mert magam azonnal tudtára adtam a honvédelmi bizottmánynak. Ha ezért engemet kitörölnek a kapitányok sorából, fogadom, hogy én meg őket kitörlöm moraliter az élők sorából.» A honvédelmi bizottmány január közepéig szabadságolta. A fegyelem e megsértését szerelme követte el, szenvedélyének bizonysága volt az.

ITT VAN AZ ŐSZ, ITT VAN UJRA . . .

Itt van az ősz, itt van ujra,
S szép, mint mindig, én nekem.
Tudja isten, hogy mi okból
Szeretem ? de szeretem.

Kiülök a dombtetőre,
Innen nézek szerteszét,
S hallgatom a fák lehulló
Levelének lágy neszét.

Mosolyogva néz a földre
A szelíd nap sugara,
Mint elalvó gyermekére
Néz a szerető anya.

És valóban őszszel a föld
Csak elalszik, nem hal meg;
Szeméből is látszik, hogy csak
Álmos ő, de nem beteg.

Levetette szép ruháit,
Csendesen levetkezett;
Majd felöltözik, ha virrad
Reggele, a kikelet.

Alugyál hát, szép természet,
Csak alugyál reggelig,
S álmodj' olyakat, a mikben
Legnagyobb kedved telik.

En ujjam hegyével halkan
Lantomat megpenditem,
Altató dalod gyanánt zeng
Méla csendes énekem. —

Kedvesem, te űlj le mellém,
Űlj itt addig szótlanúl,
Míg dalom, mint tó fölött a
Suttogó szél, elvonúl.

Ha megcsókolsz, ajkaimra
Ajkadat szép lassan tedd,
Föl ne keltsük álmából a
Szendergő természetet.

(Erdőd.)

Erdődön egészen szerelmébe merül, csak annak él, másról mintha nem is tudna a világon. Lantján a harczok közben édes, enyhe hangok szólalnak meg, egy más világ zenéje. «Volt-e valaha a benyomások iránt érzékenyebb kedély — kérdi Ferenczi, — mely ezer féle hang kifejezéséhez ennyire és ilyen változatban értett volna? A lyra királya szólal meg ez örökváltozatú dalokban, kinek költészete Vahot Imre találó megjegyzése szerint olyan, mint Nero császár, kiről azt írják, hogy soha sem vett egy öltönyt kétszer magára.» Csodálatos lélek! Arany László kiemeli, hogy «szerencsésen egyesül benne a forradalmár mozgalmassága, erélye, békétlensége a költői kedély merengő és önlelkébe mélyedő hajlamával. Egész élete és egész költészete e két ellentét közt hányódik. Nyugtalansága mindig űzi egy helyről a másikra, de a hol pár órára megpihen, a természet szépsége, a méla csend, a tökéletes lelki nyugalom egész lelkét képes elfoglalni.»

ELPUSZTULÓ KERT OTT A VÁR ALATT...

Elpusztuló kert ott a vár alatt,
Elpusztuló vár ott a kert felett . . .
Rajtok borong homályos-szomorún
Az őszi köd és az emlékezet.

Eszembe jut rólok, mit a haza
Veszített egykor s a mit szívem nyert;
Elhúnyt vitézek sírja az a vár,
S élő szerelmem bölcseje a kert.

Itt lenn ringattam én ölemben őt,
Itt lenn öleltem én galambomat,
S ott fönn tanyáztak hajdan a sasok,
Ott fönn tanyáztak a Rákócziak.

Dicső vitézség! édes szerelem!
Bejárom egyszer még e helyeket,
Ma itt vagyok még s holnap távozom,
S tán vissza többé nem is jöhetek.

Lesz-é ezentul, oh kert, a ki majd
Édes gyönyörrel jár e fák alatt?
Lesz-é ezentul, oh vár, a ki majd
Szent tisztelettel nézi tornyodat?

(Erdőd.)

Egy pár hónapot akart Erdődön tölteni; «tudod, hogy mi okból, vagy legalább gondolhatod» — írja Aranynak; gyermeke megszületését akarta bevárni. Felesége mellett, e szép emlékű kertben újra a szerelem és természet énekese szólal meg, a halk érzések és csöndes merengés embere. Lantján oly lágyak a húrok, mintha soha sem zúgott volna reájok harczi dal. Jól mondja Riedl: «Voltaképen két Petőfi van. Az egyik ott áll a budapesti Dunaparton bronzból, a mint Izsó képzelte: a saját napjainak tüzétől áthevült szónokias Petőfi, a mint taps- és éljen-riadalom közt a *Talpra magyar!*-t szavalja, a lelkesedéstől és izgatottságtól elragadott néptribun, a világszabadság és a nemzeti forradalom zászlóvivője. — A másik Petőfi a koltói őskert merengő vendége, a szerelem és a természet költője: ifjú hó a bérczeken, hervadozó ősz a grófi parkban, de lángsugarú nyári szíve átérzi az élet kuszált jelenségeiben az örök emberit, átérzi mind azt, a mi édes, a mi szép, a mi nemes halandó létünkben és muló érzelmeit örökké való szavakba önti.» Ez a merengő Petőfi élt és járt most — utoljára — az erdődi ősi kertben.

A CSÁMPÁS LEGÉNY.

Pórul jártak a leányok,
Eddig én jártam utánok,
Most ők járnak én utánam;
Látod, látod, csámpás lábam!

A legénység szépe java
Egytül-egyig elment tova,
Mind elmene katonának,
Én billegek, itt hagyának.

Kata lyányom, jut eszedbe?
Kértelek: végy a szivedbe.
Kinevettél akkor csúful,
Ha nevettél, mostan búsulj.

A ki eddig rám se nézett,
Most én arra rá se nézek,
Ha nézem őt, azért nézem,
Hogy ő kegyelmét lenézzem.

Melyik a legszebbik leány?
Azt veszem el, azt is talán,
Az is ugy lesz feleségem,
Hogyha megkér nagyon szépen.

Jó ilyenkor a csámpás is,
Ugy-e lyányok, mikor más nincs?
Kapnak rajtam a leányok,
Pedig csámpás lábbal járok!

(Debreczen.)

Kéziratát kitörölte versei között.

ITT A NYILAM, MIBE LŐJJEM?

Itt a nyilam! mibe lőjjem?
Királyi szék áll előttem,
Bele lövöm bársonyába,
Hogy csak ugy porzik kinjába'.
Éljen,
Éljen a köztársaság!

A korona nagyon drága,
Nem való az a királyra;
A királyra! ugyan minek
Szamáron a bársony nyereg?
Éljen,
Éljen a köztársaság!

Piros bársony köpönyege,
Ide vele, hamar ide,
Lesz belőle lótakaró,
Ugy is épen arravaló.
Éljen,
Eljen a köztársaság!

Arany pálcza a markában,
Csavarjuk ki hamarjában:
Ásót, kapát a kezébe,
Ássa meg a sírját véle!
Éljen,
Éljen a köztársaság!

Ez egyszer csak annyit mondok:
Jó soká voltunk bolondok,
Legyen egy kis eszünk végre,
Mászszunk a király képére.
Éljen,
Éljen a köztársaság!

(Debreczen.)

Erdődön nem időzhetett vágya szerint. Deczember 1-én Debreczenből írja Aranynak: «Bejöttem Erdődrül perepútvostul, mert a környékbeli oláhok nagyon szerelmesen mosolyognak az odavaló magtárra és pinczére, s én nem akartam, hogy családom útjokban legyen; különben emberhúsra is nagy gusztusuk jött..» Itt Debreczenben, a forrongó élet közepett, megint politikai és harczi költővé válik. Érzelmi fogékonysága, szenvedélyessége megélesítette politikai gondolkozását is, hónapokkal megelőzte a közhangulatot s az eseményeket. E költeményt deczember elején írja, 15-én — (Zoltán fia születése napján) már megjelenik a *Munkások Ujságá*-ban, s benne az a szenvedély és felfogás perzsel, mely ápr. 14-én Debreczenben a trónfosztás kimondására vezetett.

CSATADAL.

Trombita harsog, dob pereg,
Kész a csatára a sereg.
Előre!
Süvít a golyó, cseng a kard,
Ez lelkesíti a magyart.
Előre!

Föl a zászlóval magasra,
Egész világ hadd láthassa.
Előre!
Hadd lássák és hadd olvassák,
Rajta szent szó van: szabadság.
Előre!

A ki magyar, a ki vitéz,
Az ellenséggel szembenéz.
Előre!
Mingyárt vitéz, mihelyt magyar,
Ő s az isten egyet akar.
Előre!

Véres a föld lábam alatt,
Lelőtték a pajtásomat,
Előre!
Én se leszek roszabb nála,
Berohanok a halálba,
Előre!

Ha lehull a két kezünk is,
Ha mindnyájan itt veszünk is,
Előre!
Hogyha el kell veszni, nosza
Mi veszszünk el, ne a haza,
Előre!

(Debreczen.)

E riadót a költő deczember 8-án beadta a képviselőházhoz, e sorokkal: «Képviselő polgárok! Milyen nagy fontosságú lehet egy kis költemény, bizonyítja egy franczia tábornok

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

levele, ki azt írta a conventnek, hogy vagy küldjenek neki tetemes segédsereget, vagy küldjenek egy kiadást a Marseillaiseből. Ha elég buzdítónak találják önök a következő költeményt, nyomassák ki annyi példányban, a mennyit szükségesnek fognak látni, s küldjék szét országszerte a magyar táborba. Részemről igen ohajtom, hogy miután szigorú körülményeim elvonták egy kis időre a hadi pályáról személyemet, legalább lélekben azalatt is részt vegyek nemzetem harczaiban.» Pázmándy elnök felolvasta a verset, tetszett is a képviselőháznak, de kinyomatás végett a honvédelmi bizottmányhoz utasították, a hol megrekedt.

EGÉSZ VILÁG A HARCZMEZŐN . . .

Egész világ a harczmezőn,
Csak én nem vagyok ottan,
Ki harczi vágyat annyiszor
Éreztem és daloltam !

S e vágy, e láng még most is ég,
Még most se halt ki bennem,
Rohannék, és maradni kell,
És nem lehet elmennem.

A szégyen és a fájdalom
Kettős könyűje áztat,
Szivemre szállt a fájdalom,
Nem, nem az : a gyalázat.

Oh gyermekem, oh gyermekem,
Még meg se vagy születve,
S szivemre már is kint hozál
S gyalázatot nevemre !

Ha megleszesz, ha élni fogsz,
Úgy fogsz-e majdan élni,
Hogy nevünkről elvész e szenny,
Mely azt miattad éri?

De az soká lesz, addig én
Leszállhatok a sírba . . .
Fejfámra ne legyen nevem
Sötét betükkel írva !

Jöjön csak a tavasz ! a fák
Zöldelni fognak akkor,
Az én híremnek fája is
Kizöldül a tavaszkor !

(Debreczen.)

1848-ban a századik vers. — Irígyei, köztük Vahot, régóta súgtak-búgtak, hogy mért nem megy a harczmezőre. E rágalmakra írta *Golyók sivítnak* . . . és *Hallod-e szív* . . . kezdetű verseit. Decz. 6-án Egressy Gábor is így ír neki: «A Vörös Zsinorral nagy terhet emeltél le rólam, Sándor. — Az emberek jogositva voltak a martiusi napok után téged a harczosok élén látni, a csaták tüzében. — Vádakat kellett hallanom a következetlenségről, az ellenmondásról, mellyben dalod és életed állanak szemközt. — És az igazolás, mit helyzeted nyujthatott, nem elégitett ki senkit.» E vád régóta égette lelkét, de késlekedése okát csak e versben fedi föl: látni akarta születő gyermekét, s nem hagyhatta magára nejét e válságos napokban. — Így tuszkolták őt titkos ellenség és nyilt barát vádjaikkal a Végzet szekere elé.

AKASZSZÁTOK FÖL A KIRÁLYOKAT!

Lamberg szivében kés, Latour nyakán
Kötél, s utánok több is jön talán,
Hatalmas kezdesz lenni végre, nép!
Ez mind igen jó, mind valóban szép,
De még ezzel nem tettetek sokat —
Akaszszátok föl a királyokat!

Kaszálhatd a fűt világ végeig,
Holnap kinő az, ha ma lenyesik;
Tördelheted le a fa lombjait,
Idő jártával ujra kivirit;
Tövestül kell kitépni azokat —
Akaszszátok föl a királyokat!

Vagy nem tanultad még meg, oh világ,
Gyülölni méltóképen a királyt?
Oh, hogyha szétönthetném köztetek
Azt a szilaj veszett gyülöletet,
Mitől keblem, mint a tenger, dagad! —
Akaszszátok föl a királyokat!

Szivöknek minden porczikája rosz,
Már anyja méhéből gazságot hoz,
Vétek, gyalázat teljes élete,
Szemétől a levegő fekete,
S megromlik a föld, melyben elrohad —
Akaszszátok föl a királyokat!

Ezer felé bús harczmező a hon,
Arat rajt a halál irtóztatón;
Itt egy falu, amott egy város ég,
Százezerek jajától zúg a lég;
S halál, rablás mind a király miatt —
Akaszszátok föl a királyokat!

Hiába ömlik, hősök, véretek,
Ha a koronát el nem töritek.
Fejét a szörny ismét fölemeli,
S akkor megint elől kell kezdeni.
Hiába lenne ennyi áldozat? —
Akaszszátok föl a királyokat!

Mindenkinek barátság, kegyelem,
Csak a királyoknak nem, soha sem!
Lantom s kardom kezembül eldobom,
A hóhérságot majd én folytatom,
Ha kívülem rá ember nem akad —
Akaszszátok föl a királyokat!

(Debreczen.)

E versre, melyet a költő nem adott ki életében, Havas szerint a deczember 2-iki trónváltozás adott alkalmat, mit Kossuth törvénytelennek tartott, minthogy megkérdezésünk nélkül történt. Hasonlón nyilatkoznak a hadsereg nevében Görgei és Csányi. Gr. Lamberg altábornagy főparancsnokul s királyi biztosnak jött Budára, s a nép dühe a hajóhidon elvette életét (szept. 28.). Gr. Latour osztrák hadügyminister segédcsapatokat küldött Jellasicsnak Magyarország ellen, mi a forradalmi hangulatú bécsi népet felbőszítette, s Latourt oct. 6-án egy lámpavasra húzták. Rokon ezzel a *Kont és társai* vers is.

KONT ÉS TÁRSAI.

Édes hazám, Magyarország,
Mi a bajod ? bús az orczád,
Az orczád bús, a könnyed hull,
Alig vagy a fájdalomtul.

«Mi volna más bajom nékem,
Mint hogy a királyi széken
Ember helyett vadállat űl,
Uralkodik kegyetlenül.

Zsigmond király, te vadállat,
Ne nyomjad úgy a vállamat,
Alig birja már a lábam,
El kell dőlnöm itt hosszában.

Azért tettelek királynak,
Világ első királyának,
Hogy így csúffá tégy engemet,
Kiszakítsd az életemet ?

Én istenem, hova nézzek ?
Mindenütt csak bús enyészet,
Minden tagom zsibbad és fáj,
Átkozott légy, Zsigmond király !

Lelkem, testem nagyon beteg,
Gyermekeim, segítsetek,
Hol vagytok ti, jó vitézek,
Merre jártok, merre késtek ?»

Szegény haza, fiaidat
Hasztalanúl hivogatod ;
Az egyik rész gaz áruló,
A másik rész földönfutó.

Bakonyerdő sötétsége
Zsiványoknak volt a fészke,
De most benne űzött vadak
Laknak, igaz hazafiak.

Közöttök van — hogy ne volna ? —
Kont István is a vadonba',
Feje fölött sötét ágak,
Szíve fölött sötét bánat.

Gondolkodik jó sokáig,
Összehíja czimboráit,
Csendesen előre lépett,
És így kezdte a beszédet :

«Beh összeolvadt a számunk !
Szegény jó Magyarországunk,
Csupán harmincz ember maradt
Védeni szabadságodat.

Nincs mit tennünk, kicsiny a szám,
Isten veled, kedves hazám ! . . .
Barátim, csak egy van hátra,
Készüljünk el a halálra.

Föl Budára a királyhoz,
Tegyük kardunkat lábához,
Hadd vegye el életünket ,
Csak ne bántsa gyermekinket.»

Egynek sem volt kifogása,
Mind készen volt a halálra,
Fölnyergeltek, lóra kaptak,
Buda felé lovagoltak.

Mentek együtt egy csoportban,
Mentek némán, mentek lassan,
Némán, lassan és sötéten,
Mint a felhő megy az égen.

Budavárba följutának,
Király előtt megállának,
A legbölcsebb közöttök Kont,
Királynak ily beszédet mond :

«Itt vagyunk, király, előtted,
Kiirthatd a pártütőket,
Vedd el a mi életünket,
Csak kiméld meg gyermekinket.»

S leoldozták kardjaikat,
Kezök reszket, keblök dagad ;
Kardjoktól kell elszakadni !
Mintha lelkök szakadna ki.

De csak még is leoldozták,
Király előtt le is rakták,
Oda rakták őket sorba,
Szegényeket, od' a porba.

A hazának képe volt ez,
Ottan hevert, mint a holttest,
A haza is, megalázva,
Rajta a gaz király lába.

Zsigmond király nagy kevélyen
Végignéz a vitézségen,
Szemeit félig behúnyja,
És így kezdi czudar gúnynyal :

«Nos hát, nagy jó uraimék,
Elég már a tréfa, elég ?
Meglapulunk valahára
Megkorbácsolt eb módjára ?

Hát ezek a vad vitézek,
A kik a királyi széket
S koronámat fenyegeték ?
Kiktől szinte megijedék.

Hisz ezek jámbor koldúsok ! . . .
Szegény golyhók, mit busúltok ?
Jól van ; a mért koldulátok,
Az életet megkapjátok.»

A harmincz vitéz föllobban
Irtóztató bősz haragban,
Láng a szívök, láng a szemök,
Fölfordult a világ velök.

Kont a bajuszán egyet ránt,
Megereszti vastag hangját,
S a beszéd végét se várva,
Reá dördül a királyra :

«Állj meg, a ki istened van !
Többet nem szólsz bosszulatlan . . .
Koldús vagy ám te ! vagy volnál,
Ha más, ha zsivány nem volnál.

Gyermekink s nem magunk végett
Jöttünk ide kérni téged . . .
Gyermek ide, gyermek oda !
Most a koczka el van dobva.

Zsivány voltál, vagy és maradsz,
És minden ivadékod az,
Vér rajtad a piros bársony,
Süssenek meg tüzes nyárson !

Gyilkoltass meg mindnyájunkat,
Ez te hozzád illő munka . . .
De mit álltam szóba véled ?
Haramjával nem beszélek.»

Némán néz a király rája,
Habot túr dühében szája,
Int kezével, s a vitézek
Hóhérkézre kerülének.

És a hóhér sujtana már . . .
«Megállj, mester,» szól a király,
«Halljátok, a ki letérdel,
S kegyelmet kér, életet nyer.»

Nincs a harmincz között egy se,
A ki térdét meggörbítse,
Egy se mozdul, egy se térdel,
Állnak néma megvetéssel.

«Sujts!» ordít a veszett király,
«Sujts, bakó, sujts, mig egy fej áll!»
Sujt az, s hullanak a fejek,
Mint őszszel a falevelek.

Huszonkilencz fej hever már
Garmadában a vérpadnál,
Huszonkilencz ember vére
Száradt a piacz kövére,

Most Kont István következik,
A végső, a harminczadik!
Ő volt akkor a hazába'
A szabadság végsugára.

Hogy föllépett a vérpadra,
Megreszketett az alatta;
Ott áll bokáig a vérben,
Társai elfolyt vérében.

Összegörnyed Zsigmond király,
Az elitélt egyenest áll,
Olyan az ő tekintete,
Mint az isten itélete.

Szólna Zsigmond: «végezd, mester!»
De szólani nem tud, nem mer.
Körmét a mellébe vágta,
Fogaival ajkát rágta.

Iszonyu csend . . . Kont lehajlott,
A kiomlott vérbe markolt,
S a piros vért oda vágja
Zsigmond fejér orczájára.

Ordítozás, dob pergése!
De hallik Kont mennydörgése:
«Zsigmond király, gyilkos király,
Vérünk, átkunk fejedre száll!»

A hóhérbárd villan, suhan,
Kont feje is a porba' van,
Ugy esett le a válláról,
Mint a nap az ég boltjáról.

Gaz király volt Zsigmond király,
De nem gazabb társainál;
Csak neveik különbözők,
Mind egyformák lélekben ők.

Meddig tart még, beteg világ,
Meddig tart még a nyavalyád?
Király-fene rágja tested,
Agyonrág, ha ki nem metszed!

(Debreczen.)

FIAM SZÜLETÉSÉRE.

Ide, ide fiamat kezembe,
Hadd szoritsam a szivemhez őt!
Mintha volnék újonnan teremtve,
Hogy éltemnek ifju lombja nőtt!

Üdvezellek, lelkem szép kis ága,
Üdvezellek, édes magzatom!
Sirásodnak bánatos zajába
Beleolvad örvendő dalom.

Kis parányom, milyen nagy örömmel
Állok itt és nézem képedet!
Kell-e még pap? örömkönnyeimmel
Keresztellek én meg tégedet.

Csillagász lett végre is belőlem,
Itten állok csillagom előtt,
Arczvonásit hosszasan szemlélem,
S találgatom a távol jövőt.

A reménynek nagy virágos fája,
Mit e csillag fénye fölmutat;
Csak ne szálljon kora dér reája,
Mely leszedné e virágokat.

Oh halál, te nem lészsz oly kegyetlen,
Hogy magaddal rántsd idő előtt;
Nem enyém lesz ő — tartsd ezt eszedben, —
A hazának nevelem fel őt.

Úgy-e, úgy-e, kis fiam, ha majdan
Én a sorbul kiöregedem,
Iparkodni fogsz túltenni rajtam,
Vagy betöltöd legalább helyem?

Vajha egykor ekkép szólanának
Nem-busulva sírom szélinél:
«Meghalt! de nincs kára a hazának,
Nincs, mert lelke a fiában él.»

(Debreczen.)

Deczember 15-én Petőfi azt irja Aranynak: «Kedves barátom, csak két szót irok: apa vagyok, a többit olvasd a fehér papirosról; szintúgy leolvashatod, mintha ráirnám. Ma délben született fiam, kit holnap vagy holnapután fognak megkeresztelni. Keresztapja és keresztanyja bizonyos Arany János és Arany Jánosné lesz. A fiú neve Zoltán.» Az ujszülöttet azonban nem keresztszülei tartották keresztvízre. Aranyék deczember elején (4—9.) Debreczenben voltak Petőfiéket meglátogatni, de már haza mentek; 10-én értek haza Szalontára. Petőfiék a Harminczad-utczában laktak, mint Arany irja, «ipával és napával egy háznál, békeségben, bár nem minden panasz nélkül». Petőfi juliusban megirta fia életrajzát, s ebben elmondja, hogy születése előtt való este Tacitusról beszélgettek feleségével. A gyermek «oly gyönge, oly hideg, oly kicsiny, mondhatnám oly alaktalan volt, hogy az első pillanatban halva születettnek véltem.» A szülék felől «maradt volna, mint született, becsületes pogány embernek; de ipam és napam kedvéért, kik igen buzgó keresztények, meg kellett kereszteltetnem. Gondoltam hát, legalább a neve legyen pogány, s lett belőle Zoltán.» «Én is, Juliska is végtelenül örültünk fiam születésén, de bizonyára legnagyobb öröme volt ezen az én jó szüleimnek. Apám ezt irta: «... örömemben hozattam egy itcze bort és poharat emeltem, hogy még nekem is lehet unokámról beszélni...» Anyja meg azt irta: «Kivánnék addig élni, míg az ajkaimhoz szoritanám.» A nagyapa a tél folytában le is ment Debreczenbe, unokáját meglátni, «s nem sokára bekövetkezett

halálaig beszédének kedvencz és főtárgya volt unokája, s halálos ágyán, mikor már beszélni nem tudott, karjait úgy mozgatta, mintha kis gyermeket ringatna, ezzel akarván tudtára adni anyámnak, hogy a kis unokáról gondolkodik». A nagyanya kívánsága nem teljesült, meghalt, mielőtt unokáját láthatta volna. «Csaknem utósó szava is az volt: «Hát én már nem láthatom az én kedves kis unokámat.» A másik nagyapa is boldog volt; házat és földet vett Debreczenben, veje és leánya számára, s egy másik házat magának, hogy ő is oda költözhessék. Így szerették születésekor a kis Zoltánt, de bölcsője körül hamar ott suhogott a halál árnyéka.

A NAGYSZOMBATI CSATA.

(Töredék.)

Föl, föl magyarok,
Harczolni vitézül!
Zeng a riadó szilajúl, komoran,
Szörnyű csata készül.

Szörnyű csata lesz . . . jön előre az ellen,
Mint sáska-sereg!
Nem döbben-e meg,
Bármilyen erős, nagy a szív a kebelben.

A hány a magyar,
Tízannyi a morva, cseh, német,
Kik szent jogokat s szabad embereket
Gyilkolni jövének.

«Vernek sziveink, de lelkesedéstül
S nem félelem által, az ellen akárhány!
Vezess soraikra, hazánk lobogója,
Szép földi szivárvány.

De mit pazaroljuk a szót? mi teszünk
Hallgatva . . . előre . . . az ellen elé!
Nézz ránk haza! itt lesz egy új Marathon
Vagy Thermopülé!»

S harczoltak erősen,
Vad lelkesedéssel,
Az elkeserült szív
Órjás erejével . . . .

(Debreczen.)

Töredék, kitörülve; Ferenczi Zoltán olvasta el. Érdekes, mint egy félbemaradt költemény hevenyészett első fogalmazása. — A nagy-szombati csata egy része volt a Duna-jobb-parti hadműveleteknek. — Windischgrätz benyomuló seregét csak nagynehezen lehetett ideig-óráig feltartóztatni, míg csapataink összpontosítása megtörténhetett. Decz. 19-én Görgey Győrből azt jelenti Kossuthnak: «Már tudni fogja Kegyed, mikép 1700 emberből álló seregünk Nagy-Szombatban 15,000 fejre menő ellenségtől körülkerítve, csaknem végkép tönkre tétetett. — Pusztelnik őrnagy, Makk őrnagy, Guyon ezredes megannyi hősei a magyar nemzetnek. Az Erneszt-gyalogzászlóalj zászlóját veszté ugyan, de azzal együtt egy egész századra való embert is, . . . a haza neki egy új zászlóval adós.» A *Márczius Tizenötödike* azt írta: «Nagy-Szombatnál a magyar névre oly dicsőség szállott, minőre példát Európában az utóbbi franczia harczok óta hasztalan keresnők.» E hősi ellenállás a vesztett csaták közepett a remény egyetlen sugara volt.

VESZTETT CSATÁK, CSUFOS FUTÁSOK!

Vesztett csaták, csufos futások !
Bár merre nézek, mást nem látok.
Miként a sár, a melybe
Követ hajítanak be,
Ugy fecsen szét a harczok mezejérül,
Oh nemzetem, képedre a gyalázat.
S a hit már-már sokak szivében gyérül,
Hogy mindörökre jármodat lerázod.
Ki ismer engem csüggedőnek ?
Kislelküséggel engemet ki vádol ?
De aggodalmak néha rám is jőnek
Most a jövő rejtélyes távolából,
Jőnek, miként az éji denevérek
S el-elvisitják itten magokat,
Hogy rá szivemben hidegséget érzek
És lélekzésem szinte elakad.

Hazám, hazám, magyar haza,
Elátkozott föld vagy hát ?
Ki volt, ki igy megátkoza ?
Hogy rajtad a szabadság
Örökké csak földönfutó legyen,
Ki pillanatra hozzád menekül,
De a mint jön, megint megyen,
Elűzik kérlelhetlenül !
Hányszor kelénk fel három század óta
Lerázni hősleg a bilincseket !
S kardunk mindig behullt a vérfolyóba,
Mely meghasított keblünkből eredt,
S ájulva a mint a földön feküttünk,
Kaczagva tombolt a zsarnok fölöttünk.

Most talpon állunk újolag . . .
Azért állottunk volna fel,
Hogy újra földhöz sujtsanak ?
Nem, nem, most győzni vagy meghalni kell !
Csatára, nemzetem,
Halál, vagy győzelem !
Föl, föl, te jobban nem szeretheted
A szép halálnál a csuf életet,
Te inkább sírba fekszel, mint mocsárba . . .
De a ki kész e hős halálra,
Az diadalmaskodni fog.
Induljatok
Százezrével, miljomával
A szolgaság Egyiptomából
A szabadsági Kánaánba,
Mint Mózses népe hajdanába' !
Nekik volt, van nekünk is istenünk,
Ő fog vezetni tűzoszlop képében,
S az ellenség kiomló vére lészen
A vörös tenger, melyen átmegyünk !

(Debreczen.)

A hadi szerencse eleinte nem szegődött a honvéd-seregekhez. A költő Erdődön szemtől-szembe látta az oláh-lázadást; keserű fonáksággal írja Aranynak deczember 1-én, hogy a nemzet-őrök «Urbán emberein oly diadalmat vívtak ki . . ., hogy Dézsnél elkezdtek futni ,s a Tiszáig meg sem álltak', noha csak tizenötezeren voltak, amazok pedig legalább is hétszázan.» Decz. 5-én Kiss Ernő seregét verték meg a ráczok, 11-én Schlick győzött Kassánál, 14-én Aradnál vesztünk; a Dunán-túl Görgey kénytelen visszavonulni Windischgrätz elől; a hónap végén pedig Perczel Moórnál vereséget szenved, — a kormány Debreczenbe menekül. Ez események teszik e vers hátterét. Irásakor a költő még nem tudott Bem fényes erdélyi győzelmeiről (Kápolnánál decz. 22., Kolozsvár decz. 25.), melyek híre később táborába vonta.

AZ ÉV VÉGÉN.

Indulsz, pályavégezett év,
Menj . . . de várj, ne menj magad,
Sötét van a más világba',
Jó lesz egy kis égő lámpa :
Vidd magaddal dalomat.

Megpendítem, régi lantom,
Megpendítem húrjaid ;
Már régóta vagy te nálam,
Sokat szóltál . . . megpróbálom,
Tudnál-e még valamit ?

Ha valaha szépen szóltál,
Most legyen szép éneked ;
Légy méltó neved hiréhez,
Tedd még ünnepibbekké ez
Ünnepélyes perczeket.

És ki tudja ? tán utósó,
Legutósó lesz e dal ;
Tán ha téged most leteszlek,
Többé majd föl sem vehetlek,
Hangod, életed kihal.

A hadistenhez szegődtem,
Annak népéhez megyek ;
Esztendőre hallgat a dal,
Vagy ha írok, véres karddal
Írok költeményeket.

Zengj tehát, zengj, édes lantom,
Zengd ki, a mi benned van,
Szólj vadúl, és szólj szelíden,
Ragyogóan és sötéten,
Szomorúan és vigan.

Légy vihar, mely haragjában
Ősi tölgyeket szakít,
Légy szellő, mely mosolyogva
Csendes álomba ringatja
A mezők fűszálait.

Légy tükör, melyből reám néz
Egész, egész életem,
Melynek legszebb két virága
A mulandó ifjuság s a
Múlhatatlan szerelem.

Adj ki minden hangot, lantom,
A mi benned még maradt . . .
A nap is, midőn lemégyen,
Pazarolva földön égen
Szétszór minden sugarat.

S szólj erősen lantom, hogyha
Már utósó e dalod ;
Hirtelen ne haljon ő meg !
Zengjék vissza az időnek
Bérczei, a századok.

(Debreczen.)

Mint e vers mutatja, a költő a legizgalmasabb események közben sem tesz le régi szokásáról, hogy az év határán vissza is, előre is tekintsen. A mostani különösen fontos válaszút: most indúl el azon, mely Bem táborába vezeti (5. versszak). Mintha érezné az aranszyi jövendőt: minden hangot ki akar venni lantjából, fel akarja bennök tárni, megörökíteni életét, hogy hangját visszaverjék a századok, a mint jós képzelete sugallja. A következő év valóban nem a dal, hanem a harcz és halál esztendeje.

1849.

UJÉV NAPJÁN, 1849.

Megérte ezt az évet is,
Megérte a magyar haza;
A vészes égen elborult,
De nem esett le csillaga.
Meg van vagdalva, vérzik a kezünk,
De azért még elbírja fegyverünk',
S a merre vág,
Ott hagyja fájó vérnyomát.

Ott hagyja fájó vérnyomát,
Haramja csorda, képeden!
Hogy majd az ítéletnapon
E bélyeg vádolód legyen,
Vádolód az isten szine előtt,
És gyujtsa rettentő haragra őt,
Te ellened,
Ki ránk veszett fogad fened!

De mit az ítélet nekünk?
Ha lesz is az, sokára lesz!
És a mi több, és a mi fő:
Az isten könyörületes.
Még majd kegyelmet adna nékik ő . . .
Ne várakozzunk; e vérengező
Kutyák felett
Tartsunk magunk ítéletet!

Tartsunk oly véritéletet,
Hogy elborzadjon a világ;
Majd addig szórjuk rájok a
Szörnyű halálos nyavalyát,
A míg hirmondónak marad csak egy,
Ki majd otthonn reszketve mondja meg,
Hogy jaj neki,
Ki a magyart nem tiszteli!

Nekünk most az isten kevés,
Mert ő nem eléggé kemény;
Hozzád imádkozom, pokol,
Az új esztendő reggelén:
«Öntsd szíveinkbe minden dühödet,
Hogy ne ismerjünk könyörületet,
Mig e gazok
Közül a földön egy mozog!»

(Debreczen.)

Eldobott vers, halála után került elő.

EURÓPA CSENDES, UJRA CSENDES...

Európa csendes, ujra csendes,
Elzúgtak forradalmai . . .
Szégyen reá! lecsendesült és
Szabadságát nem vívta ki.

Magára hagyták, egy magára
A gyáva népek a magyart;
Láncz csörg minden kézen, csupán a
Magyar kezében cseng a kard.

De hát kétségbe kell-e esnünk,
Hát búsuljunk-e e miatt ?
Ellenkezőleg, oh hon, inkább
Ez légyen a mi lelket ad.

Emelje ez föl lelkeinket,
Hogy mi vagyunk a lámpafény,
Mely a midőn a többi alszik,
Ég a sötétség éjjelén.

Ha a mi fényünk nem lobogna
A véghetetlen éjen át,
Azt gondolhatnák fönn az égben,
Hogy elenyészett a világ.

Tekints reánk, tekints, szabadság,
Ismerd meg mostan népedet:
Midőn más könnyet sem mer adni,
Mi vérrel áldozunk neked.

Vágy kell-e még több, hogy áldásod
Ne érdemetlen szálljon ránk ?
E hűtlen korban mi utósó
Egyetlen híveid valánk !

(Debreczen.)

A forradalmak Európa-szerte véget értek. Felső-Olaszországban megvetették lábukat Radetzky osztrák katonái; Francziaország Bonaparte Lajosé volt; a poroszokat megnyugtatta az octroyált alkotmány; Bécs Windischgrätz kezén volt. Csak Magyarországon nem aludt még ki a szabadságharcz lángja.

BUDA VÁRÁN UJRA NÉMET ZÁSZLÓ!

Buda várán ujra német zászló !
Hova legyek lelkem haragjától?
Arczunk piros, de nem zsarnok-vértül,
Hanem saját szivünk szégyenétül !

Egy kezünkön rajt' van a láncz ismét ;
Várjuk-e, hogy amazt is lekössék?
Hogy megint a régi nóta járja,
En kinunkra, világ csufságára?

Kár azoknak a szabadság kardját
Kézbe venni, kik csak azért tartják,
Hogy a zsarnok a porig alázza,
S száradjon rá vér helyett gyalázat.

Tedd le azt a fegyvert, magyar nemzet,
Téged isten nem arra teremtett,
El onnan a csatatérrül, lódulj,
Messziről nézz csak rá, a kuczkóbul !

Ha urad jön, térdepelj le szépen,
S csókold meg a korbácsot kezében,
S várd el békén, míg reád halált szól,
És kirúg a nemzetek sorából !

Oh hazám, oh nemzetem, magyar nép,
Nem döbbent meg, nem riaszt föl e kép?
E rettentő gondolatra fel kell
Állanod, habár a sírban fekszel.

Azt hiszem, hogy a mi most levágott,
Balsorsod volt és nem gyávaságod,
S ha a balsors csüggedést nem hoz rád,
Elszegődik a szerencse hozzád.

Új erővel és új bátorsággal
Álljunk szembe ama haramjákkal;
Szent az ügyünk, velünk van az isten,
Vagy velök sincs, ha mi velünk nincsen.

Dobogjatok szíveink kevélyen,
Diadalmunk előérzetében!
Pirulj, arczunk, pirulj zsarnok-vértül,
És ne saját szívünk szégyenétül!

(Debreczen.)

Azt a zászlót Windischgrätz tűzte ki, midőn január 5-ikén kardcsapás nélkül bevonult Budapestre. A «feldunai hadsereg» Görgei alatt Windischgrätz Duna-balparti seregét szándékozott feltartóztatni s 5-ikén kivonult Pestről Váczra; más része Debreczent fedezte, a kormány székhelyét. Petőfi a Debreczenbe érkezőktől hallotta az események e fordulatát. Január 7-ikén ír Aranynak: «... mielőtt hazámat menteném meg, meg kell mentenem családomat»; kéri, vigye el magához Juliát és gyermekét, mert napa az összezördülések miatt hazamegy. Ez egyelőre lehetetlen, előbb Arany betegsége, később a nagy hideg miatt. Családja tehát ott maradt Vörösmartyéknál, ki mint az országgyűlés tagja, szintén Debreczenbe ment. A költő maga Kossuthhoz folyamodott, hogy helyezzék át Bem táborába: «... ha dicsőséggel nem harczolhatok, gyalázatot sem akarok nevemre hozni, s mostanában, véleményem szerint, gyalázat nélkül csak Bem oldala mellett lehet az ember». Ha ez nem lehetséges, egy kis összeget kér, «mennyit *legalább* megérnek költeményeim, melyek, szerénytelenség nélkül mondhatom, nem legutósó kincse a hazának,» kölcsön kéri csak, hogy Bem oldalán megtanulhassa a katonáskodást, s «le fogom róni tetteimmel e kölcsönt, mert nekem meggyőződésem, hogy egyike leszek a haza megmentőinek». E hittel kelt útra, Kossuth közbenjártával, Erdélybe, január derekán.

NÉGY NAP DÖRGÖTT AZ ÁGYU...

Négy nap dörgött az ágyu
Vizakna s Déva közt,
Ott minden talpalatnyi
Földet vér öntözött!

Fehér volt a világ, szép
Fejér hó este be,
Úgy omlott a piros vér
A fejér hóra le.

Négy hosszu nap csatáztunk
Rettentő vad csatát,
Minőt a messzelátó
Nap csak nagyéha lát.

Mindent megtettünk, a mit
Kivánt a becsület...
Tizannyi volt az ellen,
Győznünk nem lehetett.

Szerencse és az isten
Tőlünk elpártola,
Egy pártfogó maradt csak
Velünk: ez Bem vala.

Oh Bem, vitéz vezérem,
Dicső tábornokom!
Lelked nagyságát könnyes
Szemekkel bámulom.

Nincsen szóm elbeszélni
Nagy hősiségedet,
Csak néma áhitattal
Szemléllek tégedet,

S ha volna ember, kit mint
Istent imádanék,
Meghajlanék előtted
Térdem, meghajlanék.

S nekem jutott a vészes
Dicsőség, hogy veled
Járjam be, oh vezérem,
A csatatéreket.

Te melletted lovaglék
A harcz veszélyiben,
A hol az élet pusztul
És a halál terem.

Sokan elhagytanak, te
Rendíthetetlen agg,
De úgy-e téged, úgy-e
Én el nem hagytalak.

S lépésid mind halálig
Követni is fogom,
Oh Bem, vitéz vezérem,
Dicső tábornokom !

(Debreczen.)

«Egy szivárványt látott fellegeinken s ez őt Erdélybe vezette» — mondotta a költő egy utitársának. Medgyes körül visszavonuló bakákkal találkozott, kik neve hallatára lelkesen megéljenezték. Bem táborára jan. 25-ikén, a szebeni véres csata után, «melyben nem az ellenség, hanem a fátum kényszeritett hátrálni,» Szelindeken talált rá. «Soha vezér, soha sereg dicsőbb hősiséget nem fejtett ki, mint a mieink e két alkalommal» — irja a költő a *Közlöny*nek küldött haditudósításában. Vizaknán (febr. 3.), hova azért vonultak, hogy a császáriak közlekedését Szeben és Temesvár közt megszakítsák. Itt febr. 4-én az ellen rájuk támadt; «10-szer, mondd tizszer nagyobb ereje volt, mint nekünk. Négy óráig tartó ütközet után, mely egyike volt a legvéresebbeknek, miket e korban vívtak a magyar seregek, kénytelenek voltunk hátrálni» — mondja a második tudósítás. Folytonos harcz közt a rohammal bevett Szászsebesen át hátráltak Déváig, «hol a Magyarországból érkezett segédseregekkel egyesültünk. Ez volt 7-ikén; 8-ikán én elhagytam (de csak rövid időre) a tábort.» — A költő nem hiába mondta magáról (Kossuthnak, 1848 decz. 24.): «. . . az én erélyem és bátorságom ott éri tetőpontját, a hol mások kétségbeesnek.» — e csatákban nyeregtelen lován, tollas Kossuth-kalapban hordta a parancsokat, csatadalának soraival buzdította a legénységet, Bem intelme ellenére, a ki nem akarta a nemzet költőjét veszélynek kitenni. Ezért vette rá, hogy futárnak menjen Debreczenbe. Ott irta le a *Közlöny*ben e dicsőséges visszavonulás történetét, melyet ott vereségre magyaráztak. «Azon sereg, mely négy napi szinte szakadatlan csatatűzben úgy viselte magát, azon sereg, melyet Bem vezérel, lehetetlen, hogy ne győzzön!» «Bármily derék, hősi volt e sereg, az, hogy egy csomóban és épségben maradt e viharos napok után, egyedül tábornokának érdeme.» Itt adta ki e versét is, 14-én. Aranynak azt irja innen: «Bem adjutánsává tett, s csak az tudja, mi a csata, a ki Bem oldalánál van, mint én voltam öt véres ütközetben». — Szerelmi verse a debreczeni együttlétről nincsen, pedig Aranynak azt irta: «Tudod, mindig édes volt előttem a családi élet, de soha oly édes, mint most, midőn elmult csaták után és új csaták előtt ölelhetem feleségemet, fiamat.»

NYAKRAVALÓ.

Nyakravaló nélkül akarod megvédni hazádat?
Oh te szamár te, minő ostoba képzelet ez!
Honszeretet, bátorság s más, mind kóficz: az a fő
A katonában, hogy nyakravalója legyen.
Mészáros Lázár, a kitől én ezt tanulám, s ő
Tudja, hogy a legfő hősben a nyakravaló,
Mert hisz az ő hada, mely oly hősleg megfutamúlt volt,
Egytül egyig mind, mind nyakravalóba' vala.
Nyakravalótalanok, takarodjatok a csatatérrül . . .
Éljen Mészáros s éljen a nyakravaló!

(Debreczen.)

A debreczeni pár nap alatt a költő összeütközött a katonai fegyelemmel, mint már előbb is többször. Ez erényeinek, önérzetének és függetlensége szeretetének túlzásából vagy fonákából ered. Vízaknán a harcztéren parancsokat osztogatott Bethlen Gergely csapatainak. Önérzete a vezérek közé tartozónak mondta, s túltette magát a kapitányság fokozatán. Decz. 24-én, mielőtt a hadsereghez indult, azt írta Kossuthnak: « . . . egynek vagyunk legnagyobb hijában, a vezéreknek. Ha sejtésem nem csal — s az én sejtéseim nem szoktak csalni — bennem van annyi erő, hogy ha pályám nyílik, egyike leszek azon vezéreknek, kiknek Magyarország szabadságát fogja köszönni. Azért kérem Önt, nevezzen vagy neveztessen ki engemet őrnagynak, hogy minél előbb saját számadásomra és felelősségemre játszhassam a hazamentés nagy tragoediájában, — . . . e kérelmemre egyedül a hazaszeretet ösztönzött, . . . milyen nyomorú ambitio volna az, hogy valaki őrnagyságért folyamodjék, ki máshol, mint én a költészetben, már régen generális.» (E levél nincs meg a gyűjteményekben; Wertheimer közölte a *Pester Lloyd* 1920. május 30. reggeli számában.) A kinevezés nem történt meg, a mi e felfogás mellett mélyen sérthette. Önérzete első helyet biztosított neki a szabadság harczosai közt, s nem tudta magát senkinek alárendelni. Kossuthnak önérzettel mondotta: « . . . a magyar köznép között az én dalaim voltak a szabadság első leczkéje, megjelenésem előtt hírét sem hallotta ennek az eszmének, a melyért most harczol; és ezért nem volt egyéb jutalmam, mint a folytonos megalázások . . . » Ezt Vettertől szenvedte, kitől január elején szabadsága meghosszabbítását kérte, s ki megrótta, mert kard és nyakravaló nélkül járt. Vetter Kossuthhoz, ez Vachotthoz fordult, hogy vegye rá a költőt a katonaságról való lemondásra, Vörösmarty is pártjukon volt; de — mint Vachottné beszéli — Julia hevesen védte férjét: «Egy Petőfit kímélni kötelességük még a czopfos uraknak is.» Most mint Bem futárja ismét nyakravaló nélkül lépett a hadügyminiszter elé; Mészáros Lázár ebben önmagának s a katonai rendnek kicsinylését látva, megjegyezte, hogy a kapitányi egyenruhához nyakravaló jár. Petőfi erre levelet írt neki, hogy leveti egyenruháját, «miután azt nyakravaló nélkül egyátaljában nem lehet viselni,» ámbár úgy hiszi: «nekem meg lehetne azt engedni, hogy a hazát nyakravaló nélkül védhessem.» Mészáros Lázár a levelet kiadta a *Közlöny*ben; Petőfi pedig ez epigrammát. — A ‚kóficz' Mészáros szavajárása volt.

CSATÁBAN.

A földön is harag,
Az égen is harag,
Kifolyt piros vér és
Piros napsugarak!
A lemenő nap oly
Vad bíborban ragyog!
Előre, katonák,
Előre, magyarok!

Komoly felhők közül
Bámul reánk a nap,
Rettentő szuronyok
Füstben csillámlanak,
A sűrü lomha füst
Sötéten gomolyog,
Előre, katonák,
Előre, magyarok!

Ropog, hosszan ropog
Csatárok fegyvere,
Ágyúk bömbölnek, hogy
Reng a világ bele;
Te ég, te föld, talán
Most összeomlotok!
Előre, katonák,
Előre magyarok!

Szilaj lelkesedés
Foly bennem, mint tüzár,
A vérszag és a füst
Megrészegíte már,

Előre rontok én,
Ha élek, ha halok!
Utánam, katonák,
Utánam magyarok!

(Medgyes.)

Febr. 23-án indult vissza Erdélybe, előbb levélben megkérve Aranyt, hogy — mint már januárban tervezték — feleségét és fiát, mihelyst teheti, vigye magához, Szalontára. Ez most meg is történt; Petőfiné május elejéig, fia a hónap végeig maradt ott. Mint e vers és keltének helye mutatja, a költő márczius 2—3-án ott volt a medgyesi véres csatában.

BIZONY MONDOM, HOGY GYŐZ MOST A MAGYAR...

Bizony mondom, hogy győz most a magyar,
Habár ég s föld ellenkezőt akar!
Azért nem győzött eddig is e hon,
Mert soha sem volt egy akaraton;
Most egy a lélek, egy a szív, a kar...
Mikor győznél, ha most sem, oh magyar?
Egy ember a haza, s ez halni kész,
S ezért, oh népem, ép ezért megélsz,
S dicső lesz élted, boldog és szabad,
A milyen senkié a nap alatt!
S én bátran állom a csaták tüzét,
Tudom, hogy a golyó nekem nem vét,
Tudom, hogy a sors őriz engemet,
Hogy engemet megölni nem lehet,

Mert én leszek, nekem kell lenni, ki
Ha elleninket mind a föld fedi,
Megéneklem majd diadalmadat,
Szabadság, és a szent halottakat,
A kiknek vére volt keresztvized
S halálhörgése bölcsőéneked;
Meg kell, hogy érjem azt a szép napot,
Midőn áldásodat reánk adod,
S mi annyi átokteljes év után
Sirunk, mosolygunk az öröm mián,
Midőn, mit eltört lánczunk ád, a nesz
Egy szabad nemzet imádsága lesz!
Meg kell, hogy érjem azt a nagy napot,
A melyért lantom s kardom fáradott!

(Maros-Vásárhely.)

A medgyesi csata Segesvárig való visszavonulással végződött. Itt találkozott a költő a megsebesült Bemmel. Ez, sebének bekötözése után, tüstént meglátogatta a váltólázzal betegen fekvő költőt, s megbízással Kolozsvárra küldte, hogy ott magát gyógyíttassa. Barátja, gr. Teleki Sándor, elkísérte Marosvásárhelyre, aztán tovább Deésig; útközben írta e versét. — A költemény márczius 15-ike évfordulóján jelent meg a *Közlöny*ben.

PACSIRTASZÓT HALLOK MEGINT . . .

Pacsirtaszót hallok megint !
Egészen elfeledtem már.
Dalolj, tavasznak hirmondója te,
Dalolj, te kedves kis madár.

Oh istenem, mi jól esik
A harczi zaj után e dal,
Mikéntha bérczi hűs patak fürészt
Égő sebet hullámival.

Dalolj, dalolj, kedves madár,
Eszembe hozzák e dalok,
Hogy nem csak gyilkos eszköz, katona,
Egyszersmind költő is vagyok.

Eszembe jut dalodrul a
Költészet és a szerelem,
Az a sok jó, mit e két istennő
Tett és még tenni fog velem.

Emlékezet s remény, ez a
Két rózsafa ismét virit
Dalodra, és lehajtja mámoros
Lelkem fölé szép lombjait,

És álmodom, és álmaim
Oly kedvesek, oly édesek . . .
Te rólad álmodom, hív angyalom,
Kit olyan híven szeretek,

Ki lelkem üdvessége vagy,
Kit istentől azért nyerék,
Hogy megmutassa, hogy nem odafönn,
De lenn a földön van az ég.

Dalolj, pacsirta, hangjaid
Kikeltik a virágokat ;
Szivem mily puszta volt, és benne már
Milyen sok szép virág fakad.

(Betlen.)

Deésről Kolozsvárra menet, útközben írta. A csaták zajától távolabb kerülve, ismét fölbuzog lelkében a természet szeretete s a boldog szerelem. Bauer őrnagy hagyta ránk, hogy a táborban mindig csak hazájáról és hitveséről beszélt, s hogy mindig búskomoly volt.

PÉTER BÁTYA.

Tíz katona esett a helységre,
Nem volt szükség fogdosó kötélre,
Húsz legény ment maga jó szántából
Zászló alá az eke szarvától.

«Hogy ne mennénk örömest, mikor kell !
A ki nem megy, hitvány gyáva korhely.
Nem királyért hadakozunk mostan,
A hazáért fogunk állni sorban.

Nem királyért, sőt a király ellen,
A kit isten mindörökké verjen !
Verje meg úgy, a mint ő akarta,
Hogy igába jussunk mi s nyomorba.

Te éretted megyünk a csatába,
Nemzetünknek drága szabadsága !
Megyünk húszan tíz helyett, és ha kell
Utánunk még kétszer annyi jön el.»

S összeálltak indulásra készen
Az ujonczok falu közepében,
Körülöttök fiatalok vének
Gyülekeztek búcsuvétel végett.

Az anyák (ez a természet rende,
Isten őket már így teremtette,
Ők szegények erről nem tehetnek)
Hát az anyák szörnyen keseregtek.

Sírtak-ríttak, mint az őszi telleg,
Fiaiknak hogy elmenni kellett,
Elmenniök, és még oda pedig,
A hol a halál vendégeskedik.

A mint mondom, volt sok sírás-rívás,
Hejh hanem úgy csak korán se ritt más,
Egynek se volt oly nedves köténye,
Mint kelmednek, szegény Panna néne.

Hogy ne sírna ? három fia vagyon,
Mind a három szép szál legény nagyon,
S mind a három be vagyon sorozva
Katonának s ottan áll a sorba'.

«Hagyd el, anyjok, hagyd el már», szólt kérve
Péter bátya, Panna néni férje,
«Hagyd el, anyjok, elég ebbül ennyi,
Nem is illik ennyit keseregni.

Nékem is ugy fiaim, mint néked,
Azért még sem siratom ám őket,
Sőt örülök, hogy nevemmel hárman
Lesznek ott a szabadság harczában.

Menjetek el, szeretett cselédim ;
Ha megjöttök a háboru végin,
Nagy kedvem lesz . . . és ha oda vesztek,
Fáj a szivem majd, de nem reped meg.

Szép halál a szabadságért halni,
A hogy én azt el tudom gondolni,
Legszebb halál az a csatatéri,
A hogy azt az én eszem föléri.

Menjetek hát életbe, halálba,
Fegyveritek legyenek megáldva,
Hogy szabadság ragyogjon majd rajtok,
Különben jobb, hogy ha ott maradtok.»

Az ujonczok utra kerekedtek,
Jó kedve volt a jó gyerekeknek ;
Ugy mentenek a halál utjára,
Mintha mentek volna lakomára.

Péter bátya, hát kendet mi lelte ?
Olyat sóhajt, majd kiszáll a lelke,
Néz utána az ujoncz-seregnek,
S íme íme könnyei peregnek.

E hát vége a sok czifra szónak ?
Addig beszélt máshoz biztatólag,
Addig köpte a markát, mig aztán
Tyúkmadár lett a vitéz oroszlán.

Csúfolták az öreget keményen,
Hogy hát ő csak szóval győzte légyen,
De az öreg, bár nagyon is únja,
Egy sziporkát sem felel a gúnyra.

A mit szólott, azt csak ugy magában
Mormogta el haza ballagtában :
«Mennek ők és maradni kell nékem
Itthonn maraszt göthös öregségem.

Szabadságot vesznek drága áron,
S én ne legyek a véres vásáron,
Én itthonn csak kész portékát lessek,
Ne legyek ott, hogy én is fizessek !

Jól esik, hogy megértem ezt a kort,
Hogy nemzetem láncz helyett fegyvert hord,
S még is vesztem vón' el eddig inkább,
Mint hogy most csak nézzem e szent munkát!
Elvágnám a két kezem, két lábam,
Ha tudnám, hogy nem vágom hiában,
Ha helyette más erős új nőne,
Hogy mehetnék majd a harczmezőre!»

(Szalonta.)

Kolozsvártt a költő rövid ideig tűrte a gyógyítást; mihelyst jobban lett, átrándult Szalontára, meglátogatni kis családját Aranynál. Ott írta e verset, Arany néplapja számára. — Mintegy ez alakot és párbeszédet rajzolja újra Gyulai Pál 1850-ben *Pál gazdá*-ban, a ki elesett fiát siratva, azt feleli a vigasztalóknak: azért fáj a szive, mert «hiába estek el, hejh hiába!»

AZ ERDÉLYI HADSEREG.

Mi ne győznénk? hisz Bem a vezérünk,
A szabadság régi bajnoka!
Bosszuálló fénynyel jár előttünk
Osztrolenka véres csillaga.

Ott megy ő, az ősz vezér; szakálla
Mint egy fejér zászló lengedez;
A kivívott diadal utáni
Békeségnek a jelképe ez.

Ott megy ő, a vén vezér, utána
A hazának ifjusága mi,
Igy kisérik a vén zivatart a
Tengerek szilaj hullámai.

Két nemzet van egyesülve bennünk,
S mily két nemzet! a lengyel s magyar!
Van-e sors, a mely hatalmasabb, mint
E két nemzet, ha egy czélt akar?

Egy a czélunk: a közös bilincset
Összetörni, melyet hordozánk,
S összetörjük, esküszünk piros mély
Sebeidre, megcsufolt hazánk!

Küldd elénk, te koronás haramja,
Légiónként bérszolgáidat,
Hogy számodra innen a pokolba
Holttestökbül épitsünk hidat.

Mi ne győznénk? hisz Bem a vezérünk,
A szabadság régi bajnoka!
Bosszuálló fénynyel jár előttünk
Osztrolenka véres csillaga.

(Bánfi-Hunyad.)

Márczius vége felé visszaindult Bem seregéhez. Útközben hallja a híreket, hogy Bem felszabadította egész Erdélyt, megvette Brassót és Szebent. E mámorító hírek hatása alatt keletkezett e vers. 28-án délben a költő Tordára érkezett, Miklós Miklós református pap házához, hol néhány napig megpihent. Ott írta e költeményt, 30-án korán reggel, házigazdája szemeláttára, vagy talán csak leírta neki. Mint Miklós Ida beszéli, az elnyomatás évei alatt szülei a házkutatók elől úgy rejtették el a kéziratot, hogy összehajtva pamutot gombolyítottak rá; így őrizték egészen 1860-ig.

KI GONDOLNÁ, KI MONDANÁ...

Ki gondolná, ki mondaná,
Hogy e hely csatatér ?
Hogy néhány rövid hét előtt
Itt folyt el annyi vér ?

Itt harczolánk, itt vett körül
Az ellenség hada,
Elől halál, hátul halál,
Ez rémes nap vala !

Akkor, miként a férfigond,
Mogorva volt az ég,
Most, mint a kis gyermek szeme,
Szelíd és tiszta kék.

Akkor, mint aggastyán feje,
Hófejér volt a föld,
Mostan, miként az ifjunak
Reménye, olyan zöld.

A légben akkor itt zugó
Golyók röpültek el,
A légben most fejem fölött
Pacsirta énekel.

Láttunk itt akkor a sikon
Véres halottakat,
S hol a holtak feküttenek,
Most ott virág fakad.

Ki gondolná, ki mondaná,
Hogy e hely csatatér ?
Hogy néhány rövid hét előtt
Itt folyt el annyi vér ?

(Szászsebes.)

A költő április elején érkezett meg a fölszabadult és csöndes Szebenbe, «azon hadseregh-hez — írja, — melynek hogy tagja vagyok, büszkeségem, mert vezére Bem ; és boldogságom, mert Bem nekem barátom, atyám». « ... ő visszaadta a kapitányságot s kinevezett segédének.» Egy paripával is megajándékozta. — «Másnap Gyulafejérvár alá mentünk,» onnan Szászsebesre, melynek mezején februárban a költő is ott volt a súlyos harczokban, s melynek vidéke most tavaszi mezben, felüdülten fogadta őket. Itt adták át Bemnek a nagy érdemjelet az országgyűlés küldöttei, itt osztotta szét a kisebbeket a hadvezér, egyet Petőfinek. Elégtétel volt ez neki a debreczeni kellemetlenség után. «Saját kezével tűzte mellemre az érdemjelt Bem — írja, — bal kezével, mert jobbja még föl van kötve, s ezt mondá: «bal kézzel tűzöm föl, szívem felőli kezemmel!» s midőn elvégezé, megölelt, hosszan és melegen ölelt ! — az egész világ tudja, hogy én nem vagyok szerény ember, de istenemre mondom, ennyit nem érdemeltem. Oly megilletődéssel, melytől, ha eszembe jut, még most is reszket a lelkem, ezt feleltem : «Tábornokom, többel tartozom önnek, mint atyámnak ; atyám csak életet adott nekem, ön pedig becsületet.»

VAJDA-HUNYADON.

I.

Fogadjatok be, ti dicső falak,
Fogadj magadba, híres ősi vár!
Légy üdvezelve . . . hol a hős lakott,
A költő ottan lelkesedve jár.

Mily hős lakott itt, a nagy Hunyadi!
Mily lelkesülés éget engemet!
Szivemnek hangos dobbanásai,
Beszéljetek ti ajkaim helyett.

Itten lakott, tán olykor épen itt
Gondolkodék e bástya tetején,
Innen tekintett a jövőbe ő,
A honnan most a multba nézek én.

Itt pihené ki fáradalmait,
Midőn elzúgtak a kemény csaták,
Melyek Konstantinápoly tornyain
A büszke félholdat megingaták.

Jó pihenő hely . . . csendes szép magány
Mélyen lehajló völgynek zöld ölén . . .
Itt lenn a vár; nem éri a vihar
Még a zászlót sem tornya tetején.

El van rejtezve a világ elől
E szent magány; beléje más nem lát,
Csak messziről fehér fejével a
Hegyek nagyapja, a vén Retyezát.

II.

Szólott Hunyadvár bámuló gyönyörrel:
«Kit látok? oh kit látok? Hunyadit!
Megjöttél hát, oh hősök hőse, végre,
Kit vártalak négy hosszu századig.

Én hittem azt, hogy vissza fogsz te jőni,
Ez a hitem volt, mi erőt adott,
Hogy el ne dőljek, hogy viselni bírjam
A négy száz éves gyászt és bánatot.

És megjövél . . . légy hévvel üdvezelve,
Hosszan várt vendég, óh hős, óh apám!
Csak az fáj most, hogy nem tud sírni a kő . . .
Örömkönyűimet hogy ontanám!»

Felelt a vendég: «Sajnállak, szegény vár,
Hogy örömedet el kell rontani . . .
Csalatkozol; nem az jött, a kit vártál,
Az én nevem Bem, és nem Hunyadi.»

Szólt vissza a vár: «Én azzal törődjem,
Mi volt akkor s mi mostan a neved?
A név mulandó, változékony; a mi
Örök, azt nézem én, a szellemet.

Nem a nevedről, hanem szellemedről
S annak müvéről ismerek reád:
Az vagy, ki voltál, négy száz év előtt s most
Te mentetted meg a magyar hazát!»

(Vajda-Hunyad.)

Szászsebesről Bem a kormány kívánságára a Bánság felé indult, hogy azt is felszabadítsa. Útja Déván és (14-én) Vajda-Hunyadon vitte keresztül. Mögötte a második hintóban Petőfi ült, Gesztessy törzsorvossal. A mint a költő a völgy ölén megpillantotta a Hunyadiak várát, nem bírt betelni véle. Ebéd alatt ‚komoly és hallgatag volt'. Este Hátszegre mentek s ekkor éjjel írta költeményét. Reggel Gesztessy megmutatta azt Bemnek s lefordította neki németre. (*Hogyan született Petőfinek egy költeménye?* — Magyarország és a Nagyvilág 1867.) Folyvást fokozódva olvadnak itt egygyé e költemény elemei: a természeti benyomás, a múlt emlékein való meg-

indultság s átjátszásuk a jelen lelkesülésébe, minek a vár szava oly monumentalis kifejezést ad. Bemet is meghatotta ez. Midőn egyszer Hannibal mellé állíttotta a költő, a vezér megemelte kalapját, most, hogy Hunyadinak nézi, könnybe lábadt a szeme.

A SZÉKELYEK.

Nem mondom én : előre székelyek!
Előre mentek úgy is, hős fiúk ;
Ottan kiván harczolni mindegyik,
Hol a csata legrémesebben zúg.
Csak nem fajult el még a székely vér!
Minden kis cseppje drágagyöngyöt ér.

Úgy mennek a halál elébe ők,
A mint más ember menyegzőre mén ;
Virágokat tűznek kalapjaik
Mellé, s dalolnak a harcz mezején.
Csak nem fajult el még a székely vér!
Minden kis cseppje drágagyöngyöt ér.

Ki merne nékik ellenállani ?
Ily bátorságot szivében ki hord ?
Mennek, röpűlnek, mint a szél, s üzik
Az ellenséget, mint a szél a port!
Csak nem fajult el még a székely vér,
Minden kis cseppje drága gyöngyöt ér !

(Karánsebes.)

Előrenyomultában Bem a Vaskapunál, Vaiszlova határőrfalunál vívta első csatáját, négy székely századdal. A költő lelkesülten írja róluk: « . . . csak annak lehet fogalma a székely vitézségről, a ki maga látja. Ezek valóban csodagyermekek, mert nagy részök jóformán gyermek még. Nyugott bátorsággal, mondhatni kimért lépésekkel haladnak a csatában előre folyvást biztosan, mint a réten a kaszások, s még énekelnek, mikor már ropognak fegyvereik. A lövöldözést hamar megúnják, szuronyt szegeznek, s rohannak, és velök rohan az enyészet; az ellenségnek nem marad más, mint futni vagy meghalni. De a székely csak egy feltét alatt ily vitéz: ha vezére még vitézebb, mint ő, s azért szükséges, hogy Bem legyen a vezérük.» E tudósítást a meghódított Karánsebesen írja, 17-én. Ott írja versét is; a kettő együtt jelent meg a *Közlöny*ben.

EGY GOROMBA TÁBORNOKHOZ.

Tábornok úr, én nem tartom magam
Nagy embernek, de akkorácska csak
Vagyok, hogy oly parányok, a minő ön,
Levett kalappal szóljanak velem.
S ön engemet gorombaságival
Elhalmozott, hogy két orczám pirúlt.
Igen, pirúltam, de nem magamért,
Pirúltam a magyar sereg miatt,
Hogy annak egy ily tábornokja van.
Tábornok úr, van ellenség elég,
Gorombáskodjék azzal, ott szabad,
De bánjék szépen a jó honfiakkal,
Különben azt hiszszük, hogy őket el
Szándékszik ön kergetni a seregből,
És ez kemény vád lenne majd, kemény vád.
S gorombaságit épen rajtam űzi !

Nem fél-e ön, hogy tollamnak hegyére
Tüzöm fel önt? ez a toll, istenemre,
Hegyesb a tőrnél s lelkiismeretnél,
S a kit megszúrok véle, fáj neki
Még akkor is, ha a sír férgei
Czirógatják ott lenn a föld alatt.
Kiírnám önt itt név szerint, de a mit
Saját kardjával tenni képtelen,
Tollammal tenni én nem akarom,
Nem fogom önt megörökíteni.
Csak azt ajánlom, hogyha még leszen
Szerencsétlenségünk egymáshoz, akkor
Beszéljen vélem emberségesen,
Mert én ugyan nem tartom magamat
Nagy embernek, de akkorácska csak
Vagyok, hogy oly parányok, a minő ön,
Levett kalappal szóljanak velem.

(Debreczen.)

A székelyek nyert csatája után Bem még elfoglalta Lugost, de midőn Vécseynek parancsot küldött a csatlakozásra, ez megtagadta az engedelmességet, mert ez alárendeltség sértette. Bem bevádolta a kormánynál; Petőfi e vádiratot — Bem tudtával — kiadta a kolozsvári *Honvéd* lapban. Bem, hogy a csaták teréről eltávolítsa, május 4-én megint futárnak küldte Debreczenbe, hová Szalontán keresztül ment, feleségét is magával vivén. Kossuth hidegen fogadta, Klapka helyettes hadügyminiszter pedig rátámadt a levél kiadásaért, megrótta az őrnagyi egyenruháért, mert május 3-iki kinevezésének megerősítését Bem csak a vele küldött levelekben kérte, s a kért szabadságot is megtagadta. Petőfi még aznap lemondott őrnagyi rangjáról, s másnap, 7-ikén, Pestre indult, mert Bemtől Görgeyhez is vitt leveleket, s mert Debreczenben hallotta atyja halála hírét. Útközben Szolnokról éles és fenyegető levelet írt Klapkának, felpanaszolva: «. . . egy esztendeje, hogy lábbal tiporják az én büszke és méltán büszke fejemet.» Ekkor írhatta e verset. Bemnek is leírta az egész esetet. Később, Buda ostroma alatt, a főhadiszálláson találkozott Klapkával s Görgey elsimította a viszályt. Petőfi nem is adta ki indulatos versét.

SZÜLEIM HALÁLÁRA.

Végre megtörtént a
Rég várt viszontlátás!
Nincs köszönet benne,
Nincsen istenáldás.
Láttam jó atyámat... vagy csak koporsóját,
Annak sem látszott ki csak az egyik széle,
Ezt is akkor láttam kinn a temetőben,
Mikor jó anyámat tettük le melléje.
Sem atyám, sem anyám
Nincs többé, nem is lesz,
Kiket szoríthatnék
Dobogó keblemhez,
A kiknek csókolnám még lábok nyomát is,
Mert engemet szivök vérén neveltek fel,
Mert körülöveztek, mint a földet a nap
Lángoló sugári, szent szeretetökkel!

Oh atyám, oh anyám,
Miért távoztátok ?
Tudom, hogy áldás a
Sír nyugalma rátok,
De mi nektek áldás, az átok én nékem,
Melytül szegény szivem csakhogy nem reped meg!
Ha így bántok velem, ti kik szerettetek,
Mit várjak azoktul, a kik nem szeretnek ?

Itt hagytak, elmentek,
Nem is jőnek vissza!
Omló könnyeimet
Sírjok halma iszsza.
Folyjatok, könnyeim, folyj, te forró patak,
Szivárogj le hideg orczáikra halkan,
Hadd tudják meg rólad : árva gyermeköknek
Elhagyott lelkén mily égő fájdalom van!

De nem, de nem, inkább
Eltávozom innen,
Hogysem könnyem árja
Hozzájok lemenjen ;
Mentsen isten tőle . . . édes jó szülőim
Hogyha megéreznék fiuknak keservét,
Szerető szivök a sírban sem pihenne,
Egy bú lenne nékik a hosszú őröklét.

Isten veletek hát . . .
Csak egyszer még, egyszer
Ölelkezem össze
Sírkereszteteklel . . .
Olyan a két ága, mint két ölelő kar,
Mintha apám s anyám nyujtaná ki karját . . .
Tán fölemelkedtek halotti ágyokból,
Fiokat még egyszer ölelni akarják!

(Pest.)

Petőfi Debreczenben hallotta meg, hogy atyja meghalt (márczius 21.), typhus ölte meg, ötvennyolcz éves korában. Buda ostroma alatt anyja is meghalt cholerában, május 17-én ; utolsó lehelletével fia nevét sohajtá. Egyik fia sem állt ott halálos ágya mellett ; István az ostromló seregben szolgált, a költő is a sereg mellett volt. Még az nap azt írta Aranynak : «Oly csapások érnek, melyek megsemmisítenének, ha csupán fiú volnék s nem férj és apa is. Alig egy hete, hogy megtudtam apám halálát s holnap anyámat temetjük el, azt az anyát, kinél jobbat soha nem teremtett az isten, s kit én úgy szerettem, mint soha anyát nem szeretett senki.» Bemnek is így ír : « . . . mon âme et tout troublée, tout bouleversée d'un part par ces injures criantes, d'autre part par la mort subite de mon père vénéré et de ma mère bien-aimée, qui étaient tout deux l'objet de ma plus ardente adoration.» — Mindkettőjöket a József-városi temetőbe temették ; fiok kis vörösmárványkövet állított a sírra, két egymásba tett kéz alatt csak e szavakkal : A LEGSZERETETTEBB ATYA S A LEGSZERETETTEBB ANYA.

JÖTT A HALÁL.

Jött a halál, hogy elsöpörjön minket
A föld szinéről, jött a döghalál,
Reánk lehelte rothadó lelkéből
Azt sátándühhel a gonosz király.
Tombolt a vész irtóztató erővel
A végitélet végórájaként,
És ím, mi élünk még és nem halánk meg,
Csak meghajoltunk, de el nem törénk !

Él a magyar még, áll a hon, s hol egykor
Olyan halotti volt a hosszu csend,
Minő zajt üt most ott a harczoló kard !
Minden csengése egy világra cseng !
Oh népem, eddig önmagad se tudtad
Hogy létezel, s most tudja a világ ;
Utósó voltál, s íme a legelsők,
Most még ők is bámulva néznek rád.

Melyik magyar nem szégyenlé előbb, hogy
Sors átkából magyarnak született?
S melyik nem büszke most reá, hogy isten
Kegyelméből a nemzet tagja lett?
Méltóbb vagy a legdrágább koszorúra,
Mint bárki más, méltóbb vagy igazán ;
Oh hol keressek, hol lelek virágot,
Dicső fejedre illőt, szent hazám?

De béfejezve nincsen még a munka,
A melyet néked béfejezni kell,
Csak félig van még a csomó elvágva,
Mit szét kell vágnod kardod élivel.
Majd akkor illet a koszoru téged,
Ha e munkát végkép bevégezéd,
S ekkor nem én foglak megkoszorúzni,
Hanem az egész nagy emberiség !

Előre hát, oh nemzetem, ne állj meg,
Hogy állanál meg pályád közepén?
Félútadon vagy, fölértél a hegyre,
S könnyű már annak, a ki völgybe mén.
Elő, elő a zászlóval kezedben !
Egész Európa te utánad jő ;
Te vagy, hazám, most a világ vezére . . .
Mily nagy szerep, milyen lelkesitő !

(Pest.)

Havas gyanítása szerint Buda visszavétele (május 21.) után irhatta. Sokszor megfordult az ostromló seregnél, május közepe táján, honvédtiszti ruhában, Görgeit is fölkereste a Svábhegyen, «háló- (egyszersmind dolgozó) szobámban, egy késő délelőttön» — mint a fővezér irja, kinek ‚kedvencz poétája' — s elpanaszolta összeütközéseit katonai fellebbvalóival. Itt találkozott véletlenül Klapkával, a kivel Görgei kibékítette. — István öcscse azt irta Vahotnak: « . . . a budai vár bevételének reggelén találkoztam utoljára bátyámmal, a vár alatt a Duna partján öleltük egymást utoljára !»

A HUSZÁR.

Szegény legény vagyok,
Nincs semmi vagyonom ;
Szivem sem az enyém,
Rég birja galambom.

Életemet pedig
Hazám, te szent hazám,
Kész áldozat gyanánt
Tenéked áldozám.

A mi még megmaradt :
Te szűz becsületem,
Magammal viszlek el,
Te sírba szállsz velem.

(Szalonta.)

Május végén a költő lement fiáért Szalontára, mert Aranyt fogalmazónak nevezték ki a belügyministeriumba s Debreczenbe készült költözni. Május 29-én Petőfi írt Szalontáról Aranynak Debreczenbe, kérve, hogy őrnagyi lemondását adja be a ministeriumnak. «Je veux demeurer à Pest loin de la vie publique dans la solitude de mon âme blessée» — írja Szalontáról Bemnek is. — E verset először a *Szigeti Album* közölte, melyet a mármaros-szigeti tűzvész kárvallottainak fölsegélyezésére Szilágyi István és P. Szathmáry Károly szerkesztettek (1860). A vers alatt e jegyzet: «A költő legutolsó dalai közül, melynek sajátkezű eredetie Arany János birtokában van.» Szilágyi István régi jó barátja volt Aranynak, így kapta tőle e verset; itt tévedés nem lehetett. Ha Petőfi István halálakor a *Pesti Hirlap* (1880. 121. sz.) az ő verse gyanánt közölte, (honnan Bajza József is átvette Petőfi István verseinek kötetébe) — az az ottani közlő tévedése.

A HONVÉD.

Isten után legszebb és a legszentebb név
A honvéd-nevezet!
Hogy ne iparkodnám hát megérdemelni
Ezt a szép nagy nevet?
Iparkodom teljes szivemből, oh hazám,
Megvédeni téged,
Védni, fölemelni téged s lesujtani
A te ellenséged!

Sokat lesujtottunk mi már, de meglehet,
Hogy még sok van hátra ;
Hadd legyen, mit bánjuk ? akárki, akárhány,
Karunk készen várja.
Jőjetek, szabadság hóhérlegényei,
Nem jöttök egyébért,
Csak hogy elvegyétek, a mit érdemeltek,
A véres halálbért.

Ti vagytok, zsiványok, kik országunk földét
Kipusztítottátok,
Fekvén rajta három száz esztendeig mint
Nehéz istenátok,
Hanem hiszen ezt a földet ti teszitek
Ujra termékenynyé :
Véreteket iszsza most, mint eddig itta
Saját népe könnyét!

Jőjetek! ismerjük már egymást ; ti futtok,
Mi űzünk titeket,
Üzünk, mint a szélvész a széjjelszaggatott
Rongyos fellegeket.
Jőjetek, hadd szúrjuk sziveiteket a
Szuronyok hegyére,
Emlékezzetek a más világon is a
Honvédek nevére!

Honvéd vagyok ; mikor nevemet kimondom
— Mi tagadás benne ? —
Egy kis büszkeségnek ragyogó szikrája
Szökken a szemembe,
Egy vagyok a végre föltámadt magyar nép
Győző seregébül,
Én is segítettem koronát leütni
A király fejérül !

Hejh te király, hol van régi szép sereged,
Hol van régi fényed ?
Hejh be tönkre tették a szegény honvédek,
E rongyos legények.
Rongyos vagyok, mint az ágrulszakadt, csak hogy
Mezítláb nem járok,
De több becsületem van még is, mint nektek,
Czifra uraságok.

Van bizony én nekem becsületem, de nagy,
Ország-világ előtt,
Még azok előtt is, kit szuronyom leszúrt,
Kit fegyverem lelőtt ;
Még az ellenség is a kit csak magasztal,
Egy szívvel egy szájjal,
Hogyne becsülné azt tulajdon nemzete,
Tulajdon hazája ?

Rajta is leszek, hogy jó hírem-nevemet
Megtartsam halálig,
Vagy ha visszamék majd az otthonnvalókhoz,
Elvigyem hazáig.
Az lesz ám az öröm, ha majd visszatérek
Az én enyéimhez,
És ide szorítom rendre valamennyit
Dobogó szivemhez !

Hejh az lesz ám a nap ! . . . és még sem tudom, hogy
Mit szeretnék jobban :
Haza menni-e majd a harcz végén vagy itt
Elesni a hadban ?
Társaim arczáról, a kik elhullanak,
Én arról azt látom :
A hazáért halni legnagyobb boldogság
Ezen a világon !

(Pest.)

A költő ez időtájt zilált viszonyok közt élt Pesten. A két temetés miatt adósságokba merült, lemondása óta pedig tiszti fizetésétől is elesett. Május végén azt írja Aranynak, árvereztesse el a paripát, melyet Bemtől kapott. « . . . megmondhatod a vevőknek, hogy az a

ló Bem csatalova volt, ő adta Petőfinek s Petőfi most eladja, hogy árán kenyeret vegyen magának». A ló eladásáról Bemnek is írt, csak hogy kénytelenségét tisztázza. Bem küldött kétszáz forintot s újra hívta magához. Petőfi egyiket sem fogadta el. «Hazámat tollammal fogom szolgálni s nem karddal, mely talán dicsőség nélkül volt, de mocsok nélkül is, s a melyet kicsavartak kezemből... Ügyeimet türhetően rendbehoztam, s majd csak megélek barátságos lábon régi pajtásommal — a szegénységgel.» E szorult helyzetében ajánlották neki Kemény Zsigmond és Csengery, írjon egy harczias költeményt, melyet a kormány kiadhatna; el is jártak ebben Szemerénél. Ez volt a népnek szánt vers. De a költő mást gondolt vele. «... kinyomatom saját költségemen — írja Szemere belügyminiszternek (jun. derekán) — ... Minthogy versem olyan, hogy azt minden honvédnek birnia sem lenne haszontalan, úgy hiszem, legalább ötven ezer példányt megrendelhet belőle a haza. Annyival inkább, mert egy példány ára csak egy bankó garas lesz.» S szokott őszinteségével és önérzetével teszi hozzá, hogy ez által «segítve lesz egy írón, ki buzgó és szakadatlan hazafiui fáradozásaért még nem kapott egyéb jutalmat, mint lelki sebeket és naponkénti nehéz gondokat a fölött, hogy lesz-e holnap mit ennie neki és családjának? De e nyilatkozatomat ne vegye Ön koldulásnak; erre egy kicsit magas a fejem és kemény a derekam... A szegénység nekem olyan régi ellenségem, hogy a megszokás által már szinte barátokká váltunk. Szerénytelenségnek se vegye Ön ajánlatomat; ha más nemzet tagja volnék, nem szorultam volna rá, hogy én tegyem ez ajánlatot, mert nekem tette volna azt e nemzet.» Szemere huszonöt ezret vett meg belőle, a többit a költő könyvárusokkal árultatta, három váltó krjával fele haszonra.

FÖL A SZENT HÁBORURA!

Itt a próba, az utósó
Nagy próba:
Jön az orosz, jön az orosz,
Itt is van már valóba'.
Eljött tehát az utósó
Ítélet,
De én attól sem magamért
Sem hazámért nem félek.

Miért félnénk az itélet
Napjától?
Féljenek ők, kik viselik
Magokat oly galádul,
Kik rá törtek az ártatlan
Magyarra,
Most veri meg az úristen
Mindenható haragja!

Föl hazámnak valamennyi
Lakója,
Ideje, hogy tartozását
Minden ember lerója;
Ki a házból, ki a síkra,
Emberek,
Most az egész Magyarország
Legyen egy nagy hadsereg!

Ki is megyünk, szó sincs róla,
Mindnyájan,
Meghalni vagy győzedelmet
Nyerni a szent csatában.
Szent a csata, nem harczolunk
Királyért:
Király ellen szabadságunk
Istenünk és hazánkért!

Átkos király, érezted hát
Vesztedet,
Az ördögnek, hogy megmentsen,
Eladtad a lelkedet.
De hiába volt a vásár
Elhihet'd;
Kit az isten elhagyott, azt
Az ördög nem menti meg.

Sok az orosz, nagy a száma,
Mi haszna ?
Több lesz ott a magyar ; talán
Száz is jut egy oroszra.
És ha volnánk kevesebben,
Mint azok:
Hála isten, minket hí ugy
A világ, hogy magyarok !

Ne féljetek, gyermekink, ne
Féljetek,
Nem szúr által dárdájával
A vad kozák titeket ;
Feleségink, kedvesink, ne
Sírjatok,
Idegenek ölelése
Nem tesz csúfot rajtatok.

S ti apáink, anyáink, szent
Halottak,
Sírotokon ellenség ne
Tapodjon, nem tapodhat;
Inkább veszszen ki nemzetünk
Egy szálig,
S dagadjon föl kifolyt vérünk
Árja az ég boltjáig !

Minden, a mi szent előttünk,
Koczkán van,
Ha a világ támad is meg,
Győznünk kell e csatákban ;
Ha miljomnak el kell veszni,
Veszszen el !
Ki fogna most fukarkodni
Életével, vérivel ?

És te isten, magyarok nagy
Istene,
Légy népeddel, hű népeddel,
Jó népeddel, légy vele !
Tedd hatalmad fiaidnak
Lelkére,
Világdöntő haragodat
Fegyvereink élére !

(Pest.)

E költeményt az orosz benyomulás hírére írta. A két császár szövetsége már május elején ismeretessé vált, s Kossuth ezóta hirdette az általános fölkelést. Ezekben a hetekben Petőfi sokat volt együtt Arany Jánossal, ki, mint miniszteri fogalmazó, Buda visszavétele után a kormánynyal szintén Pestre ment. Junius végén egy napon Petőfi azzal kereste fel, hogy hivatja Kossuth, Egressyvel, Vas Gerebennel együtt. Felszólította őket, hogy a népet fanatizálni kell keresztes hadra. Hirdettek is népgyülést julius első napjára, s erre írhatta Petőfi e riadót; a gyülés azonban már elmaradt. Közben Arany arra a hírre, hogy a muszka már Debreczen alatt áll, julius 1-én Szalontára sietett családjához. Másodikán az ellenség gyors előnyomulása elől a kormány is Szegedre menekült. Ez Petőfit végleg felháborította. «Én ezen komiszságra teljes erőm és tehetségem szerint dühbe jövén, s megemlékezvén még előbbeni sebeimről is, kaptam magamat, fölszedtem sátorfámat, s másnap családommal együtt ide e békési magányba bujdokoltam,» — írja Aranynak. Ily elkeseredve indult julius 3-án Mező-Berénybe, Orlay Somához.

SZÖRNYŰ IDŐ.

Szörnyű idő, szörnyű idő!
S a szörnyüség mindegyre nő.
Talán az ég
Megesküvék,
Hogy a magyart kiirtja.
Minden tagunkból vérezünk,
Hogy is ne? villog ellenünk
A fél világnak kardja.

És ott elől a háború
Csak a kisebb baj; szomorúbb,
Mi hátul áll,
A döghalál.
Beh kijutott a részed
Isten csapásiból, o hon,
Folyvást arat határidon
Két kézzel az enyészet.

Egy szálig elveszünk-e mi
Vagy fog maradni valaki,
Leírni e
Vad fekete
Időket a világnak?
S ha lesz ember, ki megmarad,
El tudja e gyászdolgokat
Beszélni, mint valának?

S ha elbeszéli úgy, a mint
Megértük ezeket mi mind:
Akad-e majd,
Ki ennyi bajt
Higyjen, hogy ez történet?
És a beszédet nem veszi
Egy őrült, rémülésteli,
Zavart ész meséjének?

(Mező-Berény.)

Mező-Berénybe a költő azon kívánsággal érkezett: «... vajha soha többé a nyilvános életnek még csak küszöbére se kényszerítene sorsom; most itt vagyunk, s a mely perczekben végkép felejtem, hogy hazám is van, tökéletesen boldog vagyok» — írja Aranynak julius 11-én. Családjának akar élni és az irodalomnak. Följegyzéseket írt fia születéséről, s mint Bemnek írta, tollával akarva szolgálni nemzetét, alapos tanulmányok és kivonatok alapján drámába fogott Karaffáról, melylyel a nemzet szenvedélyét és boszúvágyát akarta felcsigázni. De félbeszakadt, mint egész itt időzése. Magányába is eljutottak a hírek az oroszok előnyomulásáról, mely feléjök közeledett. Ekkor írhatta e versét, mely hattyúdala lett. Tétova röpdös, mint a fecske a viharban. 17-én Aradra készül, de a kocsi rúdja eltörik s az indulás másnapra marad. Ekkor készülődésük közben arra megy egy szekeren Egressy és Kiss Sándor, Bem hadsegéde, ki magával hívja Bemhez. A költő haboz, tusakodik, enged. «Fatum szerint történik minden» — mondja végre, legyőzve titkos előérzetét, s fuvarosát Váradnak fordítja. Útját Ugránál vette. «Ott a papnál volt szállva — jegyzi fel Arany barátja utolsó (jul. 11-iki) levelére, — s a pap néhány sorban megírta nekünk, az ő megbízásából, hogy köszönt, és hogy megy Erdélybe. Ez volt utolsó üzenete. Miért nem jött Szalontára? mert Berényből Váradra egyenesebb amúgy, s ő sietett — meghalni.»

Családját Tordán hagyja, Miklós Miklós ref. papnál s maga Bemhez indul, kit moldvai kicsapásából visszatérőben Bereczken talál föl, július 25-én. Találkozásukról azt írja feleségének: «... megálltam hintaja mellett s köszöntem neki, ő oda pillant, megismer, elkiáltja magát és

kinyujtja felém karjait, én fölugrom, nyakába borultam, összeöleltük és csókoltuk egymást: «mon fils, mon fils, mon fils!» szólt az öreg sírva. A körülálló népség azt kérdezte Egresi Gábortól, hogy «fia ez a generalisnak?» Most még sokkal nyájasabb, szivesebb, atyaibb irántam, mint eddig, pedig eddig is az volt.» Bem mindjárt bejelentette a hadügyministernek, hogy ‚Petőfi őrnagy ismét szolgálatba lépett'. A költő nem is maradt el tőle többé. Vele sietett fel Szász-Régenhez, hol a honvédek vereséget szenvedtek volt, majd Maros-Vásárhelyre, hol Bem Petőfinének is lakást rendel. Útközben nézi a vidéket, a városokat. «Majd körülményesebben megvizsgáljuk, ha együtt utazzuk be Háromszéket, mint a fészket rakni akaró fecskék» — írja feleségének, mert itt vágyott volna megtelepedni. «Ha én hallhatnék valamit felőletek!» — írja (jul. 29.) — ha lehet, ha valahogy szerét ejtheted, írj csak egy szócskát is, édes angyalom.» Fiáról azt írja: «. . . tanítsd beszélni, hogy meglepjen.» Utolsó levele ez feleségéhez; így maradnak utána e napokban mindenütt a szomorú utolsó nyomok: az utolsó vers Berényben, utolsó üzenete Aranynak, utolsó sorai feleségéhez. 30-án reggel indul el Maros-Vásárhelyről Bem nyomában, a ki Lüders serege ellen megy Segesvár alá. Egy szemtanú, a ki látta indulásukat, azt írja: «A kandi nép a házak ablakaihoz s az utczára tódult, tiszteletteljesen köszönt s útközben egy-egy éljent hangoztatott, mert a kocsik egyike fölött az öreg úrnak fehér tolla lebegett. A többi kocsikat a vezérkar foglalá el, s közte Petőfi Sándor.» Az nap Székely-Keresztúron háltak, s másnap reggel házigazdája leányának kértére a költő elszavalta egy versét, épen az *Egy gondolat bánt* . . . kezdetűt, melyben azt kívánja: Ott essem el én — A harcz mezején. Ez volt halotti éneke, e sors még az nap betelt rajta. E napon, julius 31-én, Fejéregyháza és Segesvár közt, a szük völgyben a Küküllő partján délelőtt tíz óra tájban csatára került a sor az oroszokkal. A hős vezértől most elpártolt a hadiszerencse; tizenhatezernyi ellenséggel szemben háromezer embere sem volt; három ágyúja megrepedt, maga alól is két lovat lőttek ki. A költőt Bem a tartalékhoz rendelte; Teleki is óvta, de midőn a fenyegető katastrophárói szólt, a költő azt mondta: «Nem akarom, hogy távol legyek a végcsapástól». Lengyel József törzsorvos látta is, a mint vászonzubbonyában a leégett falu egy sütőkemenczéjéről figyelte a csatát s jegyezgetett, majd meg egy árok hídján, hol egy ágyúgolyó tőle «alig harmincz lépésnyire ütődött a földbe; a fölvert föld és por őt is ellepé s hihetőleg szemébe is jutott, mert azt zubbonya szárnyával hosszasan törülgeté». Fegyvertelen volt s nem viselt katona-ruhát. Délután 5—6 óra tájban nekilendült az orosz túlerő, a magyar sereg hanyatt-homlok menekült. A fejvesztett menekülés közben egyik tisztjárs, Gyalokay Lajos, kocsijához hívta; a költő gyalog maradt, s a völgyből a Fejéregyháza fölötti erdős hegyek felé futott. Lengyel, tábori orvos, menekültében hátranézve, az országúton látta «fedetlen fővel, szétteresztett ingnyakkal, lengő zubbonyában» futva. Utóbb híre járt, hogy e helyen a halottak eltakarításakor találtak is egy állszakállas, szőke halottat, a ki körül írások voltak szétszórva, mellét dzsida járta át. Egy Szkurka nevű közhuszár, a ki negyedmagával Bem kocsiját fedezte s négyőjükből egymaga maradt életben, még az nap este azt beszélte tisztjének, Vajna Sándornak, hogy ő kengyelébe emelte a menekülő ‚ajjutánst, azt a nagy pennást, a ki olyan szép nótákat írt,' de muszka lovasok értek nyomukba, már lövöldöztek is rájok, s akkor Petőfi azt kiáltva: ‚Bocsáss! engem az Isten sem ment meg!' a kukoriczásba futott, a lovasok utána. Húsz-harmincz lépés után szembe fordult nekik, s Szkurka látta a rezes orosz kard villanását. Más hír szerint a hős Zeyk Domokos emelte nyergébe, a kit a nyomukba érő

oroszok levágtak, a költő pedig mellbe szúratva, a Küküllőbe esett, honnan kikapaszkodott, s a füzesben rejtőzött reggelig, akkor élve belevetették a tömeg-sírba.

A megmenekültek lassanként Maros-Vásárhelyre gyűltek, Bem köré, a ki a segesvári völgy egy mocsarában maga is órákig hevert, míg kimentették. Egy P. jegyű párisi levél a *Pécsi Lapok*ban ezt írta: «Valahányszor egy kard csörgött a lépcsőn, vagy egy szekér robogott a ház előtt, mindenki feszült lélekzettel, remény és félelem közt rohant az ajtó vagy ablak felé, — Petőfit keresve szemeivel. Fölébred az öreg (Bem), örvendett viszontlátásán tiszteinek, de a legelső kérdése Petőfi volt, kinek vonását aggályteljes tekintete hasztalan keresé a körülállók között; kétes, fájdalmas hallgatás válaszolt neki.»

A segesvári csata óta nem látta senki. Beteljesült költői vágya: nem úgy fogyott el, mint a gyertyaszál, ellobbant, mint a tölgy a fellegek lángjában. (*Egy gondolat bánt engemet... Tűz.*) — «Halála — úgymond Rákosi Jenő — az isteneknek költői műve volt, méltó e kedvenczök költészetéhez.» E csatatéri halál, e nyomtalan eltűnés szinte művészi része csodálatos egyéniségének, rendkívüli pályafutásának; e titokzatosság mintegy kiemeli a földiek köréből, örökélőn és örökifjan tartja alakját. Gyulai Pál ezt mondotta egyetemi előadásain: «A varázs, mely Petőfi alakját övezi, nemcsak a költészet varázsa. Része van abban életének és halálának; bennök majd annyi költészet nyilatkozik, mint műveiben. Sorsa épen úgy érdekel bennünket, mint egy drámai hősé. Születésén városok versengenek, mint a Homérén, s nem tudván kideríteni, hogy' halt meg, egész mondakör képződik körüle, mintha mythosi alak volna.» Volt, a ki Világos után oláh gunyában látta Kolozsvár piaczán; az ötvenes években Jókai azt írta Aranynak, ‚köszönti Pönögei Kis Pál'; később kósza hír azt költötte, hogy elaggottan a szibériai ólombányákban raboskodik. Eleinte Arany is a kétségben remélt; Petőfiné emléklapján, inkább őt biztatva, mint magát, még úgy beszél róla, mint a ki tán «bujdosik földetlen földeken». De balsejtelme hamar bizonyossággá érik, s 1851-ben már a tétova beszéd lélektanát is érti:

Igen, a hír halálod
Kimondani haboz,
S hogy a nehéz követség
Nagyon zokon ne essék,
Szavában ingadoz.

Egy időre munkái is eltűntek; az elnyomatás éveiben azok is el voltak nyomva. 1847 óta írt költeményeit az Emich-hel 1848-ban kötött szerződés értelmében a költő maga összeírta; 1850-ben Emich megválogatva nyomatni is kezdte, de a rendőrség az egész kiadást lefoglalta. Csak egy vagy két példány menekült meg; egyet Lévay, akkor pesti hirlapíró, vitt le Arany Jánosnak. A gyűjteményt csak 1858-ban lehetett kiadni, nagyon megválogatva. Még 1874-ben is így adta sajtó alá az első képes díszkiadást Greguss Ágost, de nyomás közben Gyulai Pál pótolta a kihagyottakat; 73 költemény ekkor jelent meg először.

Petőfi hatása óriási volt költészetünkre, az 50-es évek elején egész irodalmunk az ő sodrába került. Fiatal verselők, nem bírván tehetségét, modorát kezdették utánozni, s elharapózott a léha, sujtásos czifrálkodás, a túlzott üres népieskedés, az áltehetség kicsapongása. E «Petőfieskedők» kórsága ellen először Arany emelte föl szavát *Vojtina levelei* cz. tankölte-

ményeiben, majd nemsokára a kritika nevében Gyulai Pál, Petőfiről szóló tanulmánya végén. «Nekik nem volt elég a népköltészet — úgymond, — tájköltészetet alkottak. — A tájszavak általánosítása, a tájszokások leírása célul tüzetik elméletben és gyakorlatban. — Oly költészet született meg, mely súlypontját a költészet fogalmán kívül keresi; — a népiest panaceává emelték. — A népdalok hiányait látjuk utánozni, Petőfi gyöngéit látjuk utánozni.»

Azonban még e torz utánzás sem tudta elhomályosítani a költő nagyságát, megunatni őt, lejáratni irányát. Ez iskola eltünt, ő megmaradt; a köd eloszlott: a nap örök fényben sugárzik tovább.

Arany János ez időben a Petőfitől kapott kötetbe beleírta Victor Hugónak Byronról szóló sorait:

En vain vos légions l'environnent sans nombre,
Il n'a qu'á se lever pour couvrir de son ombre
A la fois tous vos fronts;
Il n'a qu'á dire un mot pour couvrir vos voix grêles,
Comme un char en passant couvre le bruit des ailes
De mille moucherons!

Szobra leleplezésénél pedig Jókai azt mondotta műveiről: «Szárnyaik nőttek: berepülték már a kerek föld világát. — Az a német nemzet, kivel annyi viszálya volt, — maga nyitott utat szellemkincseinek a széles világba; angolok, franciák, olaszok és svédek, lengyelek, spanyolok világot gyújtottak nála; Petőfi versei átmentek az óceánon az új világba, meglátogatták Japánt és Chinát s mint a nap, úgy tértek vissza kelet égalja felől.»

Julia augusztus elején Tordáról Kolozsvárra menekült fiával. Ott a környéken soká kereste eltünt férjét. Együtt lakott Váradyékkal, kiknek Berta leányuk, Dekánine, később leírta emlékezéseit. Julia rendesen «kihajtott, széles fehér inggallért viselt, széles nemzeti vagy piros színű szalagcsokrokkal; ruhái hasonlítottak a férfiruhákhoz s magyaros zsinorzatot hordott rajtok.» «Teljes bizalommal várta férjét.» «A legkisebb tárgy, melyet férjétől kapott, nagy becsccsel bírt előtte; hordott egy medaillont, mely szinte tőle volt, férje egy hajfürtjével.» Sokszor beszélt boldogságukról; saját verseit tisztázgatta, férje számára, ha majd megjő. De magányában csakhamar jelentkeztek különcz hajlamai: szabad ég alatt kivánt hálni, a réten; majd férfi ruhába öltözött; Désen föllépett a szinházban is. Mindez a sebzett szív, az egyensúlyát vesztett lélek tántorgása. Jól mondja Dekánine, hogy Petőfivel egyszerre meghalt az ő Juliskája is. — Februárban atyja érte küldött és hazavitte. Áprilisban Pestre ment. «Szívem hasonlít egy koporsóhoz, melyben szünet nélkül örökéhü, fáradhatatlan férgek rágódnak a holttesten» — írja onnan. Öngyilkosság kisérti. Egyik ismerősétől mérget kér. «Már sokszor tettem szívemre tőröm éles, hideg hegyét, de mindannyiszor a reménynek egy meleg szikrája . . . fölmelegíté a hideg sötétséget: hátha még láthatom, csak egy pillanatra is . . . Sándort.» «Jaj annak, a ki csak egyszer szeret! — kiáltja. — Ez az átok, ez a kárhozat . . . Most legnagyobb áldás volna reám, . . . ha hinném a mennyországot és poklot.» Midőn reménye elfogy, Törökországba akar menni, hogy Bem apót ápolja, de midőn útlevelet kér, Haynau megtagadja. Herczeg Lichtensteinhoz utasítják, kinél többször megfordul, az is nála; ezért rágalommal

dobálják. Ezek elől menekül egy új házasságba, feleségül menve Horvát Árpád egyetemi tanárhoz, jul. 21.-én, be sem várva a gyászév leteltét. Erre fölzúdul az ország. Még Arany is ír egy keserű költeményt, melyet ugyan nem ad ki, *A honvéd özvegyét.*

Három gyermeke születik; azoknak lefordít néhány mesét Andersentől, maga is ír egy párat, elbeszélést is, verset is; írói tehetsége, melyet leánykori naplója elárult, nem tagadja meg magát. E versek egy vergődő, sőt tépett lélek foszlányai. Ilyen sorokat találni köztük:

Mult idő! oh mért nem
Tudlak elfeledni,
Mért jársz egyre vissza
Engem kisérteni.

Hogyha már tudtalak
Koporsóba tenni,
Mért nem tudlak immár
Végkép eltemetni!...

(*De kijutott nekem . . . 1856.*

Meghaltam én réges régen,
De nem nyughatom békében,
Kisértetként járok-kelek,
Keresve, mit nem lelhetek.

— — — — — —
— — — — —
S várom, hogy az ég majd megszán,
Hogy majd meghalok igazán.

(*Keserü kín és gyötrelem . . . 1816.*)

Ily tépelődő s búskomor, beteg lélek Julia, szeszélyes és ingerlékeny. 1867-ben külön is költözik férjétől. 1868 szept. 6-án meghal; 8-án temették, Petőfivel való találkozása és esküvőjük évfordulóján.

Zoltán anyja házánál élt. «Iskolai bizonyítványai a legmeglepőbb gyüjteményei a jó és rossz érdemjegyeknek, mintha nem is egy-ugyanazon tanulóra vonatkoznának,» írja Déri Gyula. Figyelméről legelső bizonyítványa azt mondja: ritkán a tárgyra irányzott. A hatodik osztályban megbukik; akkor nagybátyjához megy Csákóra, gazdasági gyakornoknak. Őszszel mégis szeretne tovább tanulni, s nagybátyja a szarvasi gymnasiumba adja. Első évben ki is köszörüli a csorbát: második évben verseket olvas fel az önképzőkörben, mint atyja, de vándor-színészek közé is keveredik; a nevének szóló általános kényeztetés megszédíti, komolyan veszi atyja bordalait, az ő képzelt életéhez hasonlón akar élni, s a tanári kar megrovása miatt évközben elhagyja az iskolát, s ez évet Nagy-Kőrösön fejezi be. Őszszel a VIII. osztályba Szegedre kerül, a kegyesrendiekhez, de innen is évközben marad ki, a tanárok tanácsára. Még beiratkozik a fővárosban, hol nagyatyjánál lakik, a IV. ker. állami főgymnasiumba, «de azonnal el is maradt» — mondja az iskola törzskönyve. Színésznek állt. Mindenben mintha atyja nyomába lépne, de csak ballépéseiben. «Szerepre vágyott s könnyünek hivé — Hisz atyja híre félig már övé» — írja Arany László a *Délibábok hősé*ben. 1867 tavaszától 68 nyarának derekáig vándor-színészekkel hányódik a vidéken. Ekkor már beteg, s Csákón, Petőfi Istvánnál keres gyógyulást. Ott időzése alatt meghal anyja. Erre magába száll, le akarja tenni az érettségi vizsgát, de megint csak a szinpadra sodródik. 1869 junius elején családja betegen Rosenauba küldi, őszszel pedig Meránba. Itt egy pár idegen szindarabot fordít magyarra, s belefog *Bánk bán* áttételébe franciára. Tavaszszal haza jön, s elmegy Szabadszállásra, hol komolyabb szerelem

ébred benne, s hol atyja nyomait is kereste; rendesen fölkereste a házakat, hol atyja lakott. Októberben Pestre jött Dolinay Gyulához, kit debreczeni szinészkorából ismert, s ki két szobát bérelt a Sándor-utczában, majdnem szemközt az öreg Szendrey házával, s ott szerkesztette a *Tanuló Ifjúság Lapját*, melybe Petőfi Zoltán is irt. Betegsége hamar rosszra fordult. Mikor Dolinay értesitette a családot, hogy Zoltán Pesten van, még az nap fölkereste nagyapja, Horvát Árpád, Gyulai Pál. 1870 nov. 5-én reggel 7 órakor meghalt. Temetésén ott volt az egész város; a gyászkocsit a gymnasiumi ifjúság kisérte fáklyákkal; nagyatyja alapitványt tett nevére. Vagy másfélszáz vers maradt utána, s épen nincsenek tehetség hiján. Töredékes önéletrajzi följegyzései, levelei meglepő tiszta és folyékony nyelven, valóságos művészettel és szellemesen vannak irva, atyjára emlékeztetőn. A fényes csillagnak kis holdja volt ő, mely a földi szemben tőle nyerte fényét, ragyogását, de benne magában is volt égi szikra.

Petőfi nevét legtovább István öcscse viselte a földön. A világosi fegyverletétel után kapitányból közlegénynek sorozták be. 1851-ben haza eresztették. Két év múlva újra elfogták, mert nevét valaki — tudta nélkül — felirta azok közé, kikre egy új forradalomban számitni lehetne; három évi sánczmunkára itélték. Ez alatt pótolta hiányos iskoláit, sokat olvasott, francziául is megtanult. 56-ban szabadult ki, Szendrey Julia többszöri közbenjárására. Szendrey ispáni állást szerzett neki a csákói uradalomban, Békés megyében. Ott élt haláláig, 1880 május 1. A szabadságharcz alatt a táborban bátyja példájára verselgetni kezdett, népies hangon, jól pattogó rhythmusokban, igaz érzéssel; külföldi katonáskodása alatt s később itthonn az 50-es években eltért e hangtól s némi szenvelgő lágyságot és mélabút vett föl, mi kevésbbé illett hozzá. Versei dr. Bajza József kiadásában egész kötetre mennek; legnagyobb részök a szabadságharcz korából s az ötvenes évekből való, sűrűn felcsillan rajtok bátyja és a népköltészet hatása. E gyüjteményben *A huszár* is benne van, mely előbb Petőfi Sándor verse gyanánt jelent meg.

1908 őszén közös sírba tette a Petőfi-család tagjait a Petőfi-Társaság a Kerepesi-úti temetőben; ott nyugszanak a költő szülei, hitvese, öcscse, fia; csak ő maga nincs ott. Mint Jókai mondta: Csillag az már régen.

M. T. AKADÉMIA KÖNYV-TÁRA

IRODALOM.

Alapszöveg 1847-ig az *Összes költemények* 1847-iki kiadása. A későbbiekre a szöveg: *Petőfi Sándor összes költeményei.* Végleges teljes kiadás. Eredeti kéziratok és kiadások alapján rendezte, jegyzetekkel és variánsokkal kisérte Havas Adolf. — I—VI. 1893.

Gyulai Pál: *Petőfi Sándor vegyes művei.* 1838—1849. (Becses bevezetéssel.) I—III. 1863.

Ferenczi Zoltán: *Petőfi ismeretlen költeményei 1848-ból.* — *Budapesti Szemle.* 61. köt. 498—511. l.

Baróti Lajos: *Petőfi összes költeményei.* 1900. E kiadásban a költőnek több fiatalkori zsengéje, melyeket Baróti közölt először.

Kéry Gyula: *Petőfi ismeretlen kéziratai.* — Bpest, 1908.

ÉLETRAJZI FORRÁSOK.

Orlay Soma: *Adatok Petőfi életéhez.* — *Budapesti Szemle.* XIX. 1879.

Jókai Mór: a Havas-féle kiadás bevezetése, *Emlékei,* s köteteiben szétszórt czikkek.

Szeberényi Lajos: *Néhány év Petőfi életéből.* Csak Gyulai kritikájának ellenőrzésével használható. (Megj. Arany *Szépirodalmi figyelő*jében, 1862.)

Gr. Teleki Sándor: *Petőfi Sándor Koltón. Egyről-másról.* II. köt. 1882.

Vachott Sándorné: *Rajzok a multból.* — Emlékiratok I—II.

Frankenburg Adolf: *Emlékiratok.* I—III. 1868.

Gyulai Pál: *Petőfi Sándor és lyrai költészetünk.* (1854.) — A *Kritikai dolgozatok* kötetében.

Zilahy Károly: *Petőfi Sándor életrajza.* — 1864. — Gyulai Pál bírálata, *Budapesti Szemle,* V. kötet, 1866.

Fischer Sándor: *Petőfi élete és művei.* — Jókai előszavával. Németből fordította Tolnai Lajos. — 1890.

Ferenczi Zoltán: *Petőfi életrajza,* I—III. köt. Részletes, teljes és alapos, mindent összefoglaló mű, az egész irodalom kritikai felhasználásával.

Farnos Dezső: *Petőfiana.* 1889. (Ebben van Dékánine czikke Szendrey Juliáról.)

Szana Tamás: *Petőfiné Szendrey Julia.* 1891.

Petőfi-Múzeum. Kiadják Csernátony Gyula, Ferenczi Zoltán, Korbuly József. 1888-tól kezdve hat és fél évfolyam.

Petőfi napjai. 1842—49. A *Petőfi Könyvtár* XXIX—XXX. kötete. Összeállította Endrődi Sándor. A Petőfire vonatkozó hírek, bírálatok, versek és egyéb adatok gyűjteménye.

A Petőfi-Társaság *Koszorú* cz. folyóiratának évfolyamai (szerk. Szana Tamás), melyekben igen sok Petőfire vonatkozó adat és visszaemlékezés van. (Itt jelentek meg Prielle Cornélia, Lauka, Péchi Imre stb. czikkei.)

MÉLTATÁSOK.

B. Eötvös József: *Petőfi költeményeiről.* — Először a *Pesti Hirlap*ban, 1847 május 14-én; Eötvös összes művei kiadásában a *Tanulmányok* közt, XII. kötet.

Pulszky Ferencz bírálata: *Szépirodalmi Szemle,* 1847. I. 18. és köv. számok; átdolgozva újból lenyomatva az *Életem és korom*ban.

Gyulai Pál, egyetemi előadásai Petőfiről, *könyomatos ívek.*

Erdélyi János: *Petőfi Sándor.* (1854.) A *Pályák és pálmák* kötetében.

Salamon Ferencz: *Petőfi Sándor ujabb költeményei, 1847—49.* (1858.) Az *Irodalmi tanulmányok* kötetében.

Arany László: *A magyar politikai költészetről.* (1873.) — Arany László tanulmányai I. kötetében.

Beöthy Zsolt: *A magyar irodalom kis tükre.* 1896.

Berzeviczy Albert: *Petőfi emlékezete.* — *Budapesti Szemle.* 1899.

Péterfy Jenő: *Petőfi Sándorról.* Neményi Ambrusnak *Das moderne Ungarn* cz. kötete számára, eredetileg németül irt czikk; Baróti Lajos fordításában megjelent az *Olcsó Könyvtár*ban.

Riedl Frigyes: *Petőfi.* — A *Képes irodalomtörténet*ben.

Imre Sándor: *Petőfi és némely külföldi költők. (Irodalmi tanulmányok, II.)*

Hartmann János: *Petőfi tanulmányok.* — 1910.

Petőfi-Könyvtár. Szerkesztik Endrődi Sándor és Ferenczi Zoltán. I—XXX. kötet. 1908—1911. Különösen: Kéry Gyula: *Friss nyomon;* — Bíhari Mór: *Szendrey Julia versei, naplói, elbeszélései;* Meltzl: *Petőfi tanulmányai;* — Palágyi Menyhért: *Petőfi művészete;* — Déri Gyula: *Petőfi Zoltán és művei;* — Bajza József: *Petőfi István versei;* — Ferenczi Zoltán: *Petőfi eltünésének irodalma;* — Kéri Gyula: *A Petőfi-ház.*

Petőfi-Almanach. 1909. Különösen Görgei Artur, Rákosi Jenő, Herczeg Ferencz, Gr. Apponyi Albert, Hubay Jenő, Riedl, Ferenczi Zoltán, Négyesy László, Farnos Dezső czikkei.)

Összehasonlító Irodalomtörténeti Lapok. (Acta Comparationis Litterarum Universarum.) Szerk. Brassay Sámuel és Meltzl Hugó.

A csak egyszer idézett czikkek megjelenési helye a szövegben van megjelölve az idézet mellett.

TARTALOMJEGYZÉK.

	Lap
A B. emlékkönyvébe	231
A bánat? egy nagy oczeán	299
A betegséggel szomszéd a halál	II. 70
A bilincs	347
A bokor a viharhoz	II. 284
A bokrétát, melyet	252
A boldog pestiek	112
A borhoz	158
A borozó	46
A bujdosó	50
A conservativek	II. 199
A csaplárné a betyárt szerette	92
A csavargó	119
A csámpás legény	II. 299
A csárda romjai	275
A csillagos ég	II. 94
A csonka torony	II. 48
A dal	79
A Dráván	25
A Dunán	47
A faluban utczahosszat	96
A farkasok dala	II. 10
A felhők	II. 18
A férj haza jő betegen	305
A gólya	II. 50
A gyáva faj, a törpe lelkek	II. 209
A gyüldei ifjakhoz	375
A haraghoz	II. 155
A hazáról	282
A hegyek közt	II. 283
A hegyoldalt venyigesor takarja	194
A helység kalapácsa	121
A hevesi rónán	345
A hold elegiája	II. 116
A Honderühöz	237
A honvéd	II. 325
A hó, a holt föld téli szemfedője	214
A huszár	II. 325
A hűtelen barátokhoz	264
A hűtelenhez	18
A jegygyürű	280
A jó agastyán	327
A jó öreg kocsmáros	259
A jó tanitó	II. 167
A király esküje	II. 208
A király és a hóhér	II. 196
A királyok ellen	191
A királyokhoz	II. 192
A kisbéres	II. 100
A koldús sirja	II. 117
A költészet	II. 85
A költő és a szőlővessző	271
A kutyák és a farkasok	II. 10
A külföld magyarjaihoz	190
A leánykákhoz	147
A ledőlt szobor	II. 200
A letarlott	253
A magyar ifjakhoz	II. 19
A magyar nemes	272
A magyar nemzet	219
A magyar nemzet	376
A magyar nép	II. 218
A magyarok istene	II. 198
A magyar politikusokhoz	II. 150
A majtényi síkon	II. 44
A márcziusi ifjak	II. 215
A mióta én megházasodtam	II. 104
A mióta szerelembe	251
A munkácsi várban	II. 64
A nagyszombati csata	II. 307
A nap	224
A nap házasélete	145
A naphoz	144
A nemes	81
A nemzetgyüléshez	II. 220
A nemzethez	II. 274
A négy ökrös szekér	270
A nép	343
A nép nevében	II. 22
A puszta, télen	II. 169
A rab	II. 116
A rab oroszlán	II. 166
A régi jó Gvadányi	119
A sivatag koronája	283
A sivatag lakói	II. 101
A sorshoz	224
A szabadsághoz	II. 190
A szájhősök	II. 96
A szerelem	II. 31
A szerelem, a szerelem	76
A szerelem országa	II. 109
A szerelmes tenger	315
A szeretőm nyalka gyerek	268
A székelyek	II. 321
A székelyekhez	II. 287
A szél	II. 20
A szökevények	291
A tavaszhoz	II. 197
A táblabiró	II. 124
A természet vadvirága	192

	Lap
A tél halála	II. 183
A téli esték	II. 158
A tintás üveg	150
A Tisza	II. 17
A XIX. század költői	II. 10
A toronyban delet harangoznak	218
A türelemről	II. 36
A varróleány	232
A vándor legény	II. 88
A vén zászlótartó	II. 290
A világ és én	218
A világtól elvonulva	250
A virágnak megtiltani nem lehet	77
A virágok	II. 32
A völgy s a hegy	II. 171
A zsiványság vége	269
Ablakodból hogyha	244
Adorján Boldizsárhoz	II. 160
Akaszszátok föl a királyokat!	II. 302
Alacsony kis ház	249
Alkony	II. 61
Alku	268
Ambrus gazda	113
Amott a távol kék ködében	297
Amott az a hegy	II. 65
Amott fönn egy csillag ragyog	206
Anyám, anyám	215
Anyám tyúkja	II. 175
Annyit sem ér az élet	295
Apám mestersége s az enyém	202
Arany Jánoshoz	II. 13
Arany Jánosnál	II. 120
Arany Laczinak	II. 46
Arczképemmel	255
Augusztus 5-én	II. 72
Ausztria	II. 210
Avvagy én már soha	255
Az alföld	115
Az apostol	II. 224
Az álom	307
Az árva lyány	II. 24
Az elhagyott zászló	II. 71
Az első dal	55
Az ember	II. 103
Az ember ugyan hova lesz?	300
Az erdei lak	228
Az erdélyi hadsereg	II. 318
Az erdőnek madara van	II. 58
Az éj	II. 146
Az én képzeletem nem	356
Az én mátkám	65
Az én Pegazusom	II. 86
Az én szerelmem	156
Az én szivem	303
Az én torkom álló malom	99
Az év végén	II. 309
Az időhöz	II 58
Az itélet	II. 34
Azokhoz az én jó pesti pajtásaimhoz	225
Azokon a szép kék hegyeken túl	II. 100
Az országgyüléshez	II. 174
Az öreg ur	196
Az özvegy	306
Az őrágyhoz	25
Az őrült	290
Az utánzókhoz	120
Az utósó alamizsna	70
Az utósó ember	261
Az utósó virágok	II. 108
Az volt a nagy, nagy munka	II. 112
Azt hivém, hogy	256
Állj meg, feleségem	II. 132
Álltam sírhalma mellett	210
Álmaim	285
Álmaimban gyakran	248
Álmodom-e?	96
Álmodtam szépet, gyönyörűt	360
Álmodva	II. 166
Álmos vagyok és még sem alhatom	284
Álom	26
Árvalyányhaj a süvegem bokrétája	101
Átok és áldás	309
Barátaim megölelének	305
Barátim, csak vigasztalással	210
Barátimhoz	62
Barátim vagytok	301
Barna menyecskének	341
Batthyányi és Károlyi grófnék	154
Bánk bán	II. 203
Bányában	II. 42
Beaurepaire	II. 185
Befordúltam a konyhára	69
Beszél a fákkal a bús őszi szél	II. 102
Be szomorú az élet én nekem	211
Betegségemben	89
Béranger legujabb dala	II. 275
Bírom végre Juliskámat	II. 43
Bíró, bíró, hivatalod	II. 123
Bizony mondom, hogy győz most a magyar	II. 315
Boldog éjjel	196
Boldogtalan voltam	78
Bolond Istók	II. 133
Bordal	II. 191
Borús, ködös, őszi idő	355
Boszú	23
Bölcselkedés és bölcseség	II. 114
Bucsú	23
Bucsú	II. 291
Bucsú a nőtlenségtől	II. 99
Bucsú a szinészettől	106

	Lap
Búcsúzás 1838-ik évben	17
Bucsú 1844-től	200
Bucsú Kun-Szentmiklóstól	236
Bucsú-pohár	II. 58
Buda várán újra német zászló	II. 311
Búm és örömem	265
Busúlnak a virágok	365
Carmen lugubre	111
Czakó temetésén	II. 153
Csak ugy omlanak most hozzám	II. 95
Csal	30
Csalogányok és pacsirták	346
Csatadal	II. 300
Csatában	II. 315
Cs. E. kisasszony emlékkönyvébe	199
Csendes élet	II. 111
Csendes tenger rónaságán	II. 152
Csokonai	152
Csuklyában jár a barát	II. 19
Czipruslombok Etelke sírjáról	203—216
Daczos leány!	299
Dalaim	330
Dalforrás	40
Dáridó után	146
Deákpályám	97
De már nem tudom, mit csináljak	86
De mért is gondolok rá	II. 23
Dicsérsz, kedves	II. 119
Dicsőséges nagyurak	II. 186
Dinom-dánom	54
Disznótorban	53
Dobzse László	II. 219
Drága orvos úr	245
E gazdag úr	307
E. R. kisasszony emlékkönyvébe	369

	Lap
E szobában küzködött	214
Ebéd után	94
Eger mellett	87
Egész világ a harczmezőn	II. 301
Egressy Etelke	II. 11
Egressy Gáborhoz	120
Egri hangok	87
Egy apához	II. 131
Egy asszonyi állathoz	230
Egy barátom az ifjuság	II. 5
Egy bölcs hajdan	299
Egy emlék a kórházban	II. 163
Egy estém otthonn	93
Egy fiatal iróhoz	267
Egy gondolat bánt engemet	377
Egy goromba tábornokhoz	II. 321
Egy hajfürthöz	236
Egykor és most!	II. 109
Egy könyvárus emlékkönyvébe	II. 160
Egy kritikushoz	239
Egy pár rövid nap	361
Egy szép hölgy emléke	235
Egy telem Debreczenben	153
Elegia	32
Elegia egy várrom fölött	36
Elértem, a mit ember érhet el	II. 107
Elfojtott könnyek	220
Elhagytam én a várost	318
El innét, el e városból	II. 118
Elmém ezen sokat gondolkodik	300
Elmondanám	79
Elmondom, mit eddig	203
Elnémult a fergeteg	254
Elpusztuló kert ott a vár alatt	II. 299
Első esküm	II. 35

	Lap
Első szerelem	23
Első szerelmem	113
Első szerepem	52
Elválás	22
Elválás	22
Elváltam a lyánykától	296
Elvándorol a madár	295
Elvennélek én, csak adnának	103
Emlékezet	297
Emlény	61
Epigramm	19
Epigrammok	32
Erdélyben	366
Erdőben	319
Erdőd, május 17. 1847.	II. 40
Erdő szélén	29
Ereszkedik le a felhő	356
Esik, esik, esik	194
Est	118
Etelkéhez	199
Európa csendes, ujra csendes	II. 316
Ez a világ a milyen nagy	104
1848	II. 184
1848	II. 294
Ez már aztán az élet	II. 118
Ezrivel terem a fán a meggy	115
Édes öröm ittalak már	II. 21
Éjjel	95
Éjszakáim	142
Éj van	243
Életem most	253
Élet, halál	120
Élet, halál! nekem már mindegy!	157
Élet vagy halál	II. 288
Élő halott	76
Én	62
Én és a nap	267
Én vagyok itt	206

	Lap
Érik a gabona	68
F. A. emlékkönyvébe	II. 54
Fa leszek, ha	252
Falun	258
Falu végén kurta kocsma	II. 87
Farkaskaland	54
Fejemben éj van	308
Fekete kenyér	236
Fekete-piros dal	II. 206
Feleségek felesége	II. 160
Feleségem és kardom	II. 197
Feleségem nevenapján	II. 151
Felhő és csillag	261
Felhők	293
Felköszöntés	51
Felsülés	227
Félre mostan	243
Félre mostan	256
Fényes csillag	196
Fiam születésére	II. 306
F. L. kisasszony emlékkönyvébe	342
Forradalom	II. 278
Forrás és folyam	280
Föl!	II. 211
Föl a szent háborúra	II. 327
Földét a földmíves	302
Fölösleges aggalom	II. 105
Fölszedtem sátorfám	II. 55
Föltámadott a tenger	II. 192
Fönséges éj!	304
Fövényszem ... harmatcsepp	308
Fresco-ritornell	231
Furcsa történet	49
Furfangos borivó	142
Futó folyam hullámai	302
Függ már a lant	216
Fürdik a holdvilág az ég tengerében	92
Fürge méh	29
Füstbe ment terv	92
Fütty	80
Galgapartihoz	24
Gazdálkodási nézeteim	98
Golyók sivítnak, kardok csengenek	II. 283
Gróf Teleki Sándorhoz	369
Gyalázatos világ	240
Gyere, lovam	194
Gyermekkori barátnémhoz	271
Gyermekkori emlékek	319
Gyertyám homályosan lobog	300
Gyors a madár, gyors a szélvész	222
Gyönge vagyok	102
Ha	144
Ha a sírban megszáradt	301
Ha az isten	254
Ha ébren meg nem látogatsz	205
Ha életében	213
Ha én kedvesemről gondolkodom	II. 38
Ha férfi vagy, légy férfi	II. 5
Ha jőne oly nagy fergeteg	298
Ha szavaid megfontolom	357
Hajamnak egy fürtjét levágom	298
Halálom	145
Halálvágy	56
Halhatlan a lélek	374
Hallod-e szív, szívem	II. 286
Halvány katona	81
Hatalmas orvos az idő	212
Hattyudalféle	97
Haza tértem	370
Hazatérés	35
Hazámban	45
Hazugság, a mit	210
Háború volt	II. 23
Háborúval álmodám	253
Hány csepp van az óceánban	302
Hány hét a világ?	II. 279
Három fiú	II. 14
Három madár	II. 273
Három szív története	262
Hegyen ülök	271
Hejh Büngözsdi Bandi	106
Hejh nekem hát vigasztalást mi sem ad	69
Hiába várlak hát	215
Hideg ellen a tél	306
Hideg, hideg van ott kinn	II. 171
Hideg idő, hűs őszi éj	II. 295
Hintón és gyalog	II. 112
Hír	148
Hires szépség	II. 54
Hírös város az aafödön Köcskemét	82
Hogy van, hogy azt a sok gazembert	284
Hogy volna kedvem	II. 296
Hol a leány, ki lelkem röpülését	II. 40
Hol vagy te, régi kedvem	209
Hol van oly nagy pusztaság	245
Holdvilágos éj	233
Homér és Oszián	II. 90
Honfidal	114
Honvágy	26
Honvágy	II. 152
Hortobágyi kocsmárosné	49
Hová lesz a kaczaj	301
Hová levél?	204
Hozzá	147
Hozzám jösz-e?	II. 55
Hull a levél a virágról	202
Ide, kis lyány	II. 13
Ideál	38
Ideál és való	41

	Lap
Ifjú a pataknál	35
Ifjuság	265
Igazság! alszol?	306
Igy is jó	219
Igy ni	82
Igyunk!	146
Ilyen asszony való nékem	II. 200
Ilyen óriást, mint	II. 98
Imádságom	260
Irtóztató csalódás	90
Ismerjetek meg!	264
Ismét könny!	II. 87
Ismét magyar lett a magyar	II. 221
Isten csodája	289
István öcsémhez	110
Itt a nyilam, mibe lőjjem?	II. 300
Itt alszik a költő	II. 296
Itt állok a rónaközépen	298
Itt benn vagyok a férfikor nyarában	II. 282
Itt van az ősz, itt van újra	II. 298
Ivás közben	83
Jaj, be bús ez a harangszó	205
Javulási szándék	88
János gazda	195
János vitéz	159
Járnak, kelnek sokan zöld erdőben	47
Játszik öreg földünk	213
Jó ideje lement a nap	II. 70
Jó költőnek tartanak	II. 93
Jókai Mórhoz	281
Jöj el végre, valahára	II. 285
Jöj tavasz, jöj!	211
Jön az ősz, megy a gólya már	57
Jött a halál	II. 324
Jövendölés	59
Juliához	348
K. J. kisasszony emlékkönyvébe	370
K.... Vilmos barátomhoz	48
Kakasszóra hajnal ébred	57
Karácsonkor	374
Kard és láncz	II. 67
Katona barátomhoz	100
Katona-élet	II. 30
Katona vagyok én	198
Kazinczy Gáborhoz	II. 108
Kedves vendégek	111
Kellemetlen őszi reggel	365
Kemény szél fúj	II. 184
Kereszt	307
Keresztúton állok	86
Kerényi Frigyeshez	104
Keserü élet, édes szerelem	II. 16
Kéket mutatnak még	213
Képzelt utazás	344
Képzetem	239
Kérdezd: szeretlek-e?	II. 53
Készülj, hazám!	II. 194
Két ország ölelkezése	II. 213
Két sohaj	II. 25
Két testvér	201
Két vándor	46
Ki a szabadba!	227
Ki fogja vajon megfejteni	304
Ki gondolná, ki mondaná	II. 319
Ki vagyok én? nem mondom meg	66
Kicsapott a folyó	223
Kik a föld alacsony porából	303
Kinn a kertben voltunk	349
Kinn a ménes, kinn a pusztán	II. 155
Kis fiú halálára	II. 198
Kis furulyám szomorúfüz ága	75
Kis-Kunság	II. 217
Kis menyecske, szép kis menyecske	106
Kit feledni vágytam	II. 33
Kivágom én	308
Kolmár József emlékkönyvébe	39
Kont és társai	II. 303
Koronázás	II. 72
Kovács Jánosné emlékkönyvébe	370
Költő lenni vagy nem lenni	220
Költői ábránd volt, mit eddig érzék	350
Könyeim I—V	58
Kördal	70
Kun László krónikája	II. 222
Kuruttyó	27
Kutyakaparó	II. 6
Lant és kard	198
Lánggal égő teremtette	67
Látom kelet leggazdagabb virányit	II. 66
Láttam két hosszú nap	208
Láttál-e a róna felett	309
Le az égről hull a csillag	209
Legenda	152
Legszebb versem	II. 292
Lehel	43
Lehel	278
Lehel vezér	II. 175
Lenke sírján	34
Lenkei százada	II. 270
Lennék én folyóvíz	II. 49
Levél Arany Jánoshoz	II. 73
Levél egy szinész barátomhoz	149
Liliom Peti	202
L..... né	70
Lopott ló	60
Lyányka, mikor	250

Lap

M. E. kisasszony emlékkönyvébe ... 266
Ma egy éve ... II. 269
Magány ... 94
Magyar vagyok ... II. 15
Magyarország ... 228
Matildhoz ... 74
Már, galambom, engedj meg ... II. 71
Már mi nékünk ellenségünk ... II. 201
Már sokszor énekeltem 303
Meddig alszol még, hazám? ... II. 115
Meg ne ítélj ... 246
Megbántott a rózsám ... II. 93
Megfagy a szív, ha nem szeret ... 342
Megint beszélünk s csak beszélünk ... II. 195
Megjött az idő (Töredék) II. 212
Megpendítem ... 277
Megteremtéd lelkem uj világát ... 243
Megúnt rabság ... 75
Megvallom, hogy ... 248
Megy a juhász szamáron 108
Meleg dél van ... II. 64
Mely'k a legvigabb tetemető? ... 297
Menny és föld ... II. 111
Meredek a pinczegádor 100
Merengés ... 72
Messze estem ... 256
Messze vándoroltam ... 233
Még alig volt reggel ... II. 156
Mért nem születtem ezer év előtt ... 192
Mért vagyok én még a világon ... 317
Mi a dicsőség? ... 299
Mi a szerelem? ... II. 113

Lap

Mi büvös-bájos hang? ... 227
Mi foly ott a mezőn ... 102
Mi haszna, hogy a csoroszlya ... 50
Mi kék az ég! ... 226
Mi lárma ez megént? ... II. 55
Mi lelt? ... 145
Mi nagyobb a nagy Szent-Gellérthegynél ... 102
Mi szebb, mint ... 297
Mi vagy keblem? ... 359
Mi van innen távol ... 371
Mi volna különös azon ... 209
Mi volt nekem a szerelem? ... II. 26
Midőn a földön ... 308
Midőn nagyon bánt ... 214
Miért hogy láthatatlanok 305
Miért kisérsz ... II. 207
Miért tekintesz be szobámba ... 208
Miért zárjátok el az útamat ... II. 221
Mihelyest megláttalak ... 250
Mikor a láncz lehull ... 364
Mily szép a világ! ... II. 47
Milyen furcsa álmam ... 256
Milyen lárma, milyen vigadalom! ... II. 295
Minden virágnak ... 317
Minek nevezzelek? ... II. 165
Mint felhők a nyári égen 320
Mint lót-fut a boldogság után ... 306
Mint megfogamszott átok 358
Mintha a nagy, nehéz ... 298
Mit csinálsz, mit varrogatsz ott? ... II. 163
Mit daloltok még ti jámbor költők? ... II. 286
Mit ettél, föld ... 300
Mit nem beszél az a német II. 205

Lap

Mit nem tettem volna érted ... 204
Mit szól a bölcs? ... 197
Mivé lesz a föld? ... 304
Mondják, hogy mindenikünk ... 300
Mondom, ne ingerkedjetek velem ... 103
Mosolyogjatok rám! ... 301
Mosolyogj rám! ... II. 149
Most kezdem én csak még ismerni ... 341
Mögöttem a múlt ... 296
Mulandóság ... 305
Mulatság közben ... 224
Múzsám és menyasszonyom ... II. 57
Nagy-Károlyban ... 347
Nála voltam ... 244
Ne bántson az meg ... II. 89
Ne feledd a tért ... II. 170
Nehéz, nehéz a szívem 355
Nem csak mi vénülünk 302
Nem csoda, ha ujra élek 362
Nem ért engem a világ ... 372
Nem háborítom-e nyugalmad ... 207
Nem megyek én innen sehova ... 78
Nem nézek én, minek néznék? az égre ... 103
Nem sírok én ... 295
Nem sülyed az emberiség 302
Nem tesz föl a lyány magában egyebet ... 198
Nem ver meg engem az isten ... 82
Nemzeti dal ... II. 187
Neumann Károly emlékkönyvébe ... 29
Négy nap dörgött az ágyu II. 312
Nézek, nézek kifelé ... II. 119

	Lap
Nincs jogom, hogy	247
Nő szerelmem	246
Nyakravaló	II. 314
O. B. kisasszonyhoz	II. 91
Oda járok, hova	359
Oda nézzetek!	303
Oh lyány, szemed	298
Oh mi szép	258
Oh ne bántsd a költőt	II. 122
Oh szerelem	305
Okatootáia	II. 146
Olaszország	II. 172
Orbán	223
Ő, a kedves drága kis leány	209
Örök bú	30
Örök ölelkezés	279
Ősz elején	II. 98
Őszi éj	II. 122
Őszi reggel járok	252
V. Ferdinandhoz	190
Pacsirtaszót hallok megint	II. 316
Palota és kunyhó	II. 9
Panyó Panni	II. 62
Panaszkodám hát	212
Paripámnak az ő szine fakó	230
Pató Pál úr	II. 131
Pál mester	193
Pálnapkor	53
Pest	223
Petrics Somához	21
Péter bátya	II. 316
Pinty úrfi	143
Piroslik a kecskerágó	222
Piroslik már a fákon a levél	261
Poharamhoz	97
Pórnak esti dala	36
Puszta föld ez, a hol most járok	II. 52
Pusztai találkozás	286
Pusztán születtem	108
P...y Vilma kisasszonyhoz	231
Rabhazának fia	198
Rabság	342
Rákóczi	II. 202
Remény	282
Respublica	II. 272
Reszket a bokor, mert	373
Rég elhuzták az esteli harangot	327
Rég veri már a magyart a teremtő	235
Részegség a hazáért	198
Rongyos vitézek	II. 37
Rosz verseimről	225
Róza (1—3.)	20
Rózsabokor a domboldalon	II. 123
Rózsavölgyi halálára	II. 173
Röpül az úti por	II. 41
Rövidre fogtam a kantárszárat	365
S. K. emlékkönyvébe	270
S. Zs. kisasszony emlékkönyvébe	269
Salgó	331
Sári néni	II. 48
September végén	II. 106
Síkos a hó, szalad a szán	78
Sírba tették	245
Sírom	97
Sírvers	II. 282
Soha sem volt az szerelmes	251
Sok embert ismerek	299
Sors, nyiss nekem tért	329
Sorshuzás előtt	266
Sovány ősz	151
Szabadság, szerelem!	378
Sz. J. kisasszony emlékkönyvébe	357
Száll a felhő	355
Szállnak reményink	296
Száműztem magamat	331
Száz alakba	248
Szeberényi Lajos emlékkönyvébe	19
Szeget szeggel	63
Szemek, mindenható szemek	156
Szemere Pálhoz	287
Szemfájásomkor	143
Szemrehányás	67
Szent sír	II. 12
Szerelem átka	273
Szerelem és bor	197
Szerelem- és pipadal	104
Szerelem gyöngyei	242—257
Szerelem, szerelem	196
Szerelemnek lobogója	249
Szerelem vándorai	145
Szerelemnek rózsafája	II. 170
Szerelemnek rózsákkal	354
Szerelemvágy	234
Szerelmem zúgó tenger	157
Szerelmes vagyok én	354
Szerelmes vagyok én	354
Szeretek én	343
Szeretlek én, szeretlek téged	II. 164
Szeretlek, kedvesem	II. 297
Szeretném itt hagyni	295
Szeretője-e vajon	304
Szeretsz tehát	364
Szécsi Mária	II. 77
Szép kedvesem	304
Szép levél	II. 92
Szép napkeletnek	II. 121
Szép vidéknek szépséges leánya	242
Széphalmon	II. 62
Szilaj Pista	321
Szilveszter éje 1847-ben	II. 157

	Lap
Szin és való	41
Színbirálat	109
Szinészdal	148
Szinházban	109
Szivem	II. 96
Szivem, te árva rabmadár	156
Szobámban	117
Szomjas ember tünődése	84
Szomorú éj	II. 8
Szörnyü idő	II. 329
Szőke asszony, szőke asszony	II. 28
Szüleim halálára	II. 322
Szülőföldemen	II. 214
Szülőimhez	195
T. M. kisasszony emlékkönyvébe	363
T. M. kisasszonyhoz	II. 76
Takarékosság	142
Tarka élet	II. 91
Távolból	65
Távozol hát, ifjuságom?	292
Te a tavaszt szereted	355
Te az enyim, én a tied	II. 45
Te ifjuság	301
Te szivemnek szép gyönyörüsége	99
Te vagy, te vagy barna kis lyány	353
Te voltál egyetlen virágom	206
Tedd le bojtár a subádat	II. 27
Temetésre szól az ének	79
Temetőben	73
Természet! még te is gúnyolódol?	207
Tél végén	85
Téli éj	288
Téli világ	221
Ti ákáczfák e kertben	II. 292
Tiszteljétek a közkatonákat	II. 293
Tiz pár csókot egy végbül	II. 115
Tizenkettőt ütött az óra	215
15-ik márczius, 1848	II. 189
Toborzó (Töredék)	II. 212
Tolvaj huszár	39
Tompa Mihályhoz	141
Tompa Mihálynál	II. 59
Töredék	22
Töredékek (1—2)	21
Török Gyula emlékkönyvébe	29
Triolett	26
Tudod, midőn először ültünk	II. 288
Tündérálom	310
Tünődés	33
Tűz	II. 39
Újév napján 1849	II. 310
Ujonnan visszajött a régi baj	II. 21
Ujság	31
Utazás az alföldön	II. 52
Uton vagyok s nem vagy velem	II. 214
V. S.-né emlékkönyvébe	199
Vadonban	52
Vadonerdő a világ	247
Vahot Sándorhoz	217
Vajda-Hunyadon	II. 320
Vajda Péter halálára	314
Vajon mit ér?	306
Valahogy	II. 97
Van a nagy alföldön csárda sok	229
Van-e egy marok föld	II. 162
Van-e mostan olyan legény	II. 193
Vasárnap volt	244
Vas-uton	II. 154
Válasz kedvesem levelére	II. 68
Változás	30
Változás	277
Változó izlés	40
Vándordalok I. II.	27
Vándorélet	91
Várady Antalhoz	339
Vendég	32
Verseim	147
Vesztett csaták, csúfos futások	II. 308
Védegyleti dal	154
Végszó ***hoz	80
Véres napokról álmodom	367
Vérmező	II. 280
Világgyülölet	328
Világoskék a csillagos éjszaka	368
Világosságot	II. 27
Virágoskert a költő szive	264
Virít a kikirics	102
Visegrád táján	266
Viseld egyformán	297
Víz és bor	61
Vizen	96
Vizet iszom	110
Volnék bár	155
Volt egy szegény fiú	363
Voltak barátim	296
Voltak fejedelmek	307
Voltak sokkal jelesebbek	247
Vörösmartyhoz	II. 276
Zárjátok be már azt a koporsót	205
Zivatar	30
Zöld leveles, fehér	326
Zöld Marczi	II. 37
Zsuzsikához	95
Zsuzsikához	101

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA